

MEAHCÁSTEAPMI GUOVDAGEAINNUS NATURBRUK I KAUTOKEINO

**FASTBOENDES BRUK AV MEAHCCI
I KAUTOKEINO KOMMUNE OG KONSEKVENSER VED
ETABLERING AV NATURVERNOMRÅDER**

**Utredningsoppdrag for
Fylkesmannen i Finnmark,
Miljøvernavdelingen**

**Jan Åge Riseth
Jan Idar Solbakken
Heidi Kitti**

Sámi allaskuvla
Sámi University College

Čujuhus/Adresse: Hånnoluohkká 45, NO-9520 Guovdageaidnu
Telefuvdna/Telefon: +47 78 44 84 00
Šleađgaboasta/E-post: postmottak@samiskhs.no
Ruovttusiidu/Webside: www.samiskhs.no

norden

Utredning 1/2010

Čállit/Forfattere: Jan Åge Riseth, Jan Idar Solbakken ja/og Heidi Kitti.

Namma/Tittel: Meahcásteapmi Guovdageainnus / Naturbruk i Kautokeino. Fastboendes bruk av meahcci i Kautokeino kommune og konsekvenser ved etablering av naturvernområder. Utredningsoppdrag for Fylkesmannen i Finnmark, Miljøvernavdelingen.

Bordin/Layout: Sámi allaskuvla.

ISSN 0809-6090, Sámi allaskuvla.

Prosjektnavn <i>Goahteluoppal</i>		Prosjektnr	
Oppdragsgiver(e) Fylkesmannen i Finnmark, Miljøvernavdelingen		Oppdragsgivers ref	
Rapportnr	Dokumenttype	Status	
ISSN 0809-6090	ISBN	Ant. sider 144 + 8 vedlegg	Versjon 2.0
Prosjektleder Jan Åge Riseth	Signatur	Dato 4.2.2010	
Forfatter (e) Jan Åge Riseth, Jan Idar Solbakken og Heidi Kitt			
<p>Tittel</p> <p style="text-align: center;">FASTBOENDES BRUK AV MEAHCCI I KAUTOKEINO KOMMUNE OG KONSEKVENSER VED ETABLERING AV NATURVERNOMRÅDER</p> <p>Sámi allaskuvla har utført en konsekvensutredning av de fastboendes bruksinteresser i forbindelse med myndighetenes planer om å etablere en ny nasjonalpark (Goahteluoppal) og 8 naturreservater i Kautokeino kommune. Det omfatter også kartlegging av fastboendes bruk av etablerte Reisa nasjonalpark / Ráisduottar landskapsvernområde (Nordreisa).</p> <p>Vi har gjennomført et litteraturstudium, en spørreundersøkelse av 300 voksne innbyggere i Kautokeino, foretatt intervjuer om historisk og nåtidig bruk med 40 brukere av de 10 aktuelle områdene samt holdt åpent møte både i Láhpoluoppal og på kirkestedet. På bakgrunn av dette har vi vurdert konsekvenser for lokal bruk av de ulike områdene. Litteraturstudiet kontrasterte vestlig naturforvaltning og samisk naturforståelse og ga en introduksjon til naturbrukshistorien i Kautokeino. Vi skisserte veidekulturens differensiering til de to kulturformene reindriftssamer og dálonat, utviklingen av disse med omfattende gjensidige relasjoner og ga også en introduksjon til noen begreper i samisk naturforvaltning.</p> <p>Spørreundersøkelsen viser at Kautokeino-folk bruker meahcci (utmarka) flere uker i året. De fleste bruker meahcci til en hel rekke formål; plukker bær, fisker, hogger ved til familiens bruk og drar på tur. Mange driver jakt/fangst, skjærer sennegress, tar ut trevirke til bygging og emner til duodji. Spørreundersøkelsen viser en meget omfattende og allsidig meahcceávkástallan (utnyttelse av utmarka) som på grunn av sitt omfang må spille en viktig rolle i birgejupmi (grunnlaget for livsopphold) for en stor andel av befolkningen. For hvert enkelt verneforslag er både historisk bruk og dagens bruk kartfestet. Dagens bruk er vurdert i forhold til standard vernebestemmelser for nasjonalpark og naturreservat. For fire av verneforslagene <i>Goahteluoppal</i>, <i>Opmoáhpi</i>, <i>Stuorajávri</i> og <i>Áidejávri</i> er vi kommet til at standardforskriftene vil gi meget store negative konsekvenser for dagens bruk, mens det vil gi store negative konsekvenser for det femte; <i>Náhpolsáiva</i>. For områdene <i>Guohcajeaggi</i>, <i>Ginaljeaggi</i> og <i>Stuoráhpi</i> vil ikke vern ha store konsekvenser for dagens bruk. For ett verneforslag, <i>Suolovuopmi</i>, er det både positive og negative elementer og vi er usikre på den totale virkningen. For Reisa nasjonalpark har vi ikke funnet at det etablerte vernet har påvirket bruken for de fastboende i Kautokeino. Når det gjelder mulige sekundæreffekter må man regne med at vern som begrenser folks adgang til høsting i sine tradisjonelle områder vil medføre konflikter mellom folk lokalt. For de fastboende samene kommer evt. innskrenkninger i bruken av meahcci på toppen av andre innskrenkninger av næringsgrunlaget som de har blitt utsatt for de senere årtiene. Hovedproblemene knyttet til evt. vern etter standardforskrifter er knyttet til motorferdselsforbud. Som avbøtende tiltak foreslår vi endringer i verneformål og verneforskrifter for <i>Goahteluoppal</i> nasjonalpark og <i>Opmoáhpi</i>, <i>Stuorajávri</i>, <i>Áidejávri</i>, <i>Náhpolsáiva</i> og <i>Suolovuopmi</i> naturreservater. Vi regner med at jakt kan tillates i samsvar med unntaksbestemmelser for naturreservater. Videre må motorferdsel i forbindelse med høsting tillates dersom vernet ikke skal bety at man hindrer bofaste samer i å utøve sin kultur.</p>			

Naturmangfoldloven, Finnmarksloven og internasjonal urfolksrett forutsetter at naturressursene i forvaltes på en bærekraftig måte til beste for innbyggerne og særlig som grunnlag for samiske formål. Urfolksretten utvikler seg raskt og vi anbefaler at det gjennomføres en juridisk spesialutredning som belyser hvilke skranker urfolksretten setter for Statens adgang til å begrense urfolks kulturelle utfoldelse gjennom naturressursforvaltningen.

Vi anser at det må forutsettes likestilling mellom vern av naturmangfold og tradisjonelle samiske naturbruk i verneområder. Vi har på bakgrunn av dette skissert tilpassede formålsparagrafer for både nasjonalpark og naturreservat. Vi har også skissert utkast til verneregler som åpner for jakt og adgang til motorisert ferdsel i forbindelse med tradisjonell bruk men knyttet til en forvaltningsplan for det enkelte verneområde. Vi forutsetter at hver enkelt forvaltningsplan etablerer et nett av aksepterte traséer og at det etableres vilkår for bruken. Forvaltningsplanene må også i nødvendig utstrekning inkludere teknisk forsterking av traséer med bruer, klopper, plastnett etc. Vi har også kommentert begrensning av utstrekning for to av områdene.

Det inngår ikke i vårt oppdrag å foreta en helhetsvurdering av bruks- og verneinteressene; kun å få fram de bofastes bruk og konsekvenser for dem. Når vi ser verneforslagene i samband med den historiske utviklinga hvor de bofastes bruksområder og elementer i deres næringstilpasning er blitt redusert, står det klart for oss at dálon-samene (bofaste samer) for sin del ville være bedre tjent med at de foreslåtte områdene ikke ble vernet enn at de blir vernet. Selv om vi har søkt løsninger som kan forene bruk og vern, vil vern bety overføring av myndighet fra et lokalt domene til et sentralt nivå. Uansett løsninger betyr det at myndigheter og regelverk vil gjøre hverdagen mer tungvint for folk uten at det er sikkert at det oppfattes som legitimt og meningsfullt. Regjeringens vedtak om lokal forvaltning av verneområder kan være et utgangspunkt for å finne gjennomførbare forvaltningsløsninger i samarbeid med Arbeidsutvalget, kommunen og Sametinget. Dersom man ikke finner en felles løsning etter Naturmangfoldloven minner vi om at urfolk etter anbefaling fra IUCN eier og forvalter verneområder andre steder i verden og at Finnmarksloven åpner for forpaktning-løsninger som evt. kan realisere andre former for lokal forvaltning.

Vi vil understreke at samene har forventninger om reell demokratisering på naturforvaltningsfeltet, og at det er viktig at myndighetene bygger tillit gjennom å fremme løsninger som i tillegg til å oppfylle formalia, også kan skape lokal oppslutning.

Emneord

Meahcci, Tradisjonell samisk bruk, samisk kultur, naturmangfold, bærekraftig bruk, dálonat, verneområder, birgejupmi, lokal forvaltning, tillit

Noter

Postadresse:

Sámi allaskuvla / Sami University College, Hánnoluohkká 45, N-9520 Guovdageaidnu

Telefon:
78448400

Telefaks:
78448402

E-post:
postmottak@samiskhs.no

FORORD

Foreliggende utredning er et oppdrag for Fylkesmannen i Finnmark, Miljøvernavdelingen. Oppdraget inngår i saksbehandlingen i forhold til forslag om etablering av Gohteluoppal nasjonalpark, verneplan for myr og våtmark i Finnmark og forvaltningsplan for Reisa nasjonalpark og Ráísduottarháldi landskapsvernområde i Troms fylke.

Kartleggingen av lokal bruk i de foreslåtte verneområdene er foretatt av prosjektmedarbeiderne Cand. scient. Jan Idar Solbakken og Master of science Heidi Kitti. De har rapportert lokal bruk for alle områder mens prosjektleder Dr. scient. Jan Åge Riseth har skrevet de generelle delene og redigert rapporten. Spørreundersøkelsen er gjennomført av Norstat og kvalitetssikret og administrert av Opinion as. Spørreundersøkelsen er oversatt fra norsk til nordsamisk av Inger Máret Anne Oskal Eira.

Prosjektet er kvalitetssikret både ved at Dr. art. Jelena Porsanger har gått i gjennom rapporten og påpekt feil og mangler samt at medlem av referansegruppa, Cand. jur. Laila Susanne Vars har gått i gjennom rapporten og levert en omfattende skriftlig kommentar. Tidligere leder av Sámi bivdo- ja meahcástansearvi Johan Henrik Buljo har også bidratt med en skriftlig kommentar til rapporten. Johan Isak Siri har gjort en omfattende jobb med korrektur og layout på rapporten.

Vi takker for oppdraget. Vi takker Bente Christiansen, Ørjan W. Jensen og Gunhild Lutnæs i Fylkesmannens Miljøvernavdeling og medlemmer av arbeidsgruppa for naturvernplaner i Kautokeino samt deltakerne på åpne møter i Kautokeino og Láhpoluoppal for verdifulle innspill og kommentarer. Vi takker Johan Henrik Buljo, Anders P. Siri og Ole Henrik Gaino for velvillig bistand med gjennomføring av våre befaringer. Vi takker deltakerne i spørreundersøkelsen og våre informanter som ble intervjuet av oss for at de delte sine kunnskaper med oss. Vi takker de tre nevnte som har kommentert rapporten og kolleger ved Sámi allaskuvla for råd, veiledning, opplysninger og annen hjelp. All hjelp og bistand til tross, vurderinger og konklusjoner er forfatterens ansvar.

Vi ønsker oppdragsgiver og samarbeidspartnere lykke til med det videre arbeidet.

Kautokeino/ Narvik 4. februar, 2010.

Johan Klemet Kalstad
Servodatgoađi goahteisit
Sámi allaskuvla

Jan Åge Riseth
Prosjektleder

INNHOOLD

1	OPPDRAGET	11
	Nærmere om tilbudet og kompetanse	11
	Krav til utredningen	11
	Oppsummering	13
2	BAKGRUNN OG VURDERINGSGRUNNLAG	14
	2.1 Verneområder og urfolk	14
	2.2 Realisering av vernetanken	16
	2.3 Naturvernmyndigheter og verneplaner	17
	2.4 Områdevern i samiske områder	18
	2.5 Internasjonale miljø- og urfolksprosesser	19
	2.6 Norges oppfølging av de internasjonale prosessene	22
	2.7 Områdevern i Finnmark i lys av lovreformene	25
	2.7.1 Eiendomsforhold og råderett	25
	2.7.2 Verneform	29
	2.7.3 Kunnskapsgrunnlag	32
	2.7.4 Medvirkning og innflytelse	33
	2.8 Oppsummering	35
3	MATERIALE OG METODER	37
	3.1 Befaringer	37
	3.2 Litteraturstudier	37
	3.3 Spørreundersøkelse	37
	3.4 Kvalitative intervju	38
	3.5 Analysemetode	39
4	HISTORISK OG TRADISJONELL NATURBRUK I KAUTOKEINO	41
	4.1 Natur- og kulturforståelse	41
	4.2 Historisk bruk og forvaltning av <i>meahcci</i>	42
	4.3 Ressursforvaltningssystemet i <i>meahcci</i> fram mot dagens situasjon	47
	4.4 Sentrale begreper i samisk naturbruk og -forvaltning	50
	4.5 Oppsummering	54
5	DAGENS BRUK	56
	5.1 Utvalget	56
	5.2 Total bruk av <i>meahcci</i>	57
	5.3 Bruksformål	58
	5.4 Turformål	62
	5.5 Transport	63
	5.6 Betydning	64
	5.7 Områdevalg	65
	5.8 Oppsummering og vurdering	65
6	BRUK AV DE FORESLÅTTE VERNEOMRÅDER	68
	6.1 Goahteluoppal	68
	6.1.1 Historisk bruk	68
	6.1.2 Forskjeller mellom tidligere og nåtidig bruk / endring i bruk av området	70
	6.1.3 Nåtidig bruk	70
	6.1.4 Oppsummering	77
	6.2 Reisa NP/ Ráisduttarháldi Landskapsvernområde	77
	6.3 Opmoáhpi	82
	6.4 Stuorajávri	88
	6.5 Náhpolsáiva	92

6.6	Guohcajeaggi og Ginaljeaggi	97
6.7	Suolovuopmi	103
6.8	Stuoráhpi	108
6.9	Áidejávri	110
7	DAGENS BRUK OG STANDARD VERNEBESTEMMELSER	115
7.1	Effekter av etablering av Gohteluoppal Nasjonalpark	115
7.1.1	Formålsparagraf	115
7.1.2	Effekter av standard vernebestemmelser	115
7.2	Reisa nasjonalpark og Ráisduottarháldi landskapsvernområde	118
7.3	Effekter av etablering av naturreservater i Kautokeino kommune	118
7.3.1	Opmoáhpi	119
7.3.2	Stuorajávri	120
7.3.3	Náhpolsáiva	121
7.3.4	Guohcajeaggi og Ginaljeaggi	122
7.3.5	Suolovuopmi	123
7.3.6	Stuoráhpi	124
7.3.7	Áidejávri	125
7.4	Oppsummering	126
7.5	Sekundæreffekter og kumulative effekter	126
7.5.1	Sekundæreffekter	127
7.5.2	Kumulative effekter	128
8	AVBØTENDE TILTAK	130
8.1	Gohteluoppal nasjonalpark	130
8.1.1	Formålsparagraf og vernekategori	130
8.1.2	Vernebestemmelser	131
8.1.3	Begrensing av verneområdets utstrekning	132
8.1.4	Andre tiltak	132
8.2	Naturreservater og tradisjonell bruk	132
8.2.1	Formålsparagraf	132
8.2.2	Vernebestemmelser	133
8.2.3	Avgrensing	133
8.3	Forvaltningsmyndighet	134
9	OPPSUMMERING OG KONKLUSJON	135
	REFERANSER	139
	VEDLEGG	
	Vedlegg 1: Verneformene etter naturvernloven	
	Vedlegg 2: Oversikt over Norges nasjonalparker	
	Vedlegg 3: Naturbruk i Kautokeino - generell del. Spørreundersøkelse.	
	Vedlegg 4: Luonddugeavaheapmi Guovdageainnus - oppalaš oassi jearahallaniskosis.	
	Vedlegg 5: Forskriftsmal for nasjonalparker.	
	Vedlegg 6: Forskriftsmal for naturreservater.	
	Vedlegg 7: Forskriftsmal for landskapsvernområder.	
	Vedlegg 8: Forskrift om vern for Reisa nasjonalpark / Ráissa álbmotlaš meahcci, Nordreisa kommune, Troms.	

Figurer:

FIGUR 1.	UTREDNINGSOMRÅDER FOR LOKAL BRUK. KILDE: FYLKESMANNEN I FINNMARK.	12
FIGUR 2.	VERNET AREAL SOM NASJONALPARK (NP) INNENFOR DET SAMISKE REINDRIFTSOMRÅDET (BENEVNT "SÁPMI") OG UTENFOR KALT "SØR-NORGE", DVS. OMRÅDENE SØR OG VEST FOR REINDRIFTSOMRÅDET). EGNE BEREGNINGER BASER PÅ TALL FRA DN (SE VEDLEGG 1).	18
FIGUR 3.	KONSEKVENSVIFTA. STANDARDISERT SKALA FOR VURDERING AV IKKE-PRISSATTE KONSEKVENSER VED KONSEKVENsutREDNING (STATENS VEGVESEN, 2006:142).	40
FIGUR 4.	KULTURFORMER OG NÆRINGSMØNSTRE I INDRE FINNMARK I SIN SAMMENHENG (HÅGVAR 2006:278).	45
FIGUR 5.	SAMISKE RESSURSFORVALTNINGSINSTITUSJONER I INDRE FINNMARK (HÅGVAR, 2006:351).	53
FIGUR 6.	KJØNN OG ALDERSFORDELINGEN TIL RESPONDENTENE	56
FIGUR 7.	TID I MEAHCCI PER ÅR.	57
FIGUR 8.	TIDSBruk I MEAHCCI. DÁLON OG REINDRIFTSSAMER (ANTALL SVAR(N)- DÁLON=172, REINDRIFT=128)	57
FIGUR 9.	BRUKSFORMÅL I MEAHCCI.	58
FIGUR 10.	FORMÅL FOR BRUK AV MEAHCCI. SAMMENLIKNING MELLOM REINDRIFTSSAMER OG ANDRE (ND=173, NR=127).	59
FIGUR 11.	ANTALL FORMÅL FOR BRUK AV MEAHCCI. REINDRIFTSSAMER OG HELE UTVALGET.	59
FIGUR 12.	DE SOM PLUKKER BÆR – HVILKE BÆRTYPER PLUKKER DE?	60
FIGUR 13.	DE SOM FISKER- HVILKE FISKESLAG FISKER DE ETTER?	60
FIGUR 14.	HVILKE FISKESLAG FISKER DÁLON OG REINDRIFTSSAMER ETTER?	61
FIGUR 15.	VEDFORSYNING OG PLANTEMATERIALE – HVA TAR MAN UT?	62
FIGUR 16.	VEDFORSYNING OG PLANTEMATERIALE- SAMMENLIKNING REINDRIFTSSAMER OG DÁLON.	62
FIGUR 17.	FORDELING AV TURFORMÅL.	63
FIGUR 18.	FORDELING AV BRUK AV TRANSPORTMIDLER.	63
FIGUR 19.	BRUK AV TRANSPORTMIDLER DÁLON OG REINDRIFTSSAMER.	64
FIGUR 20.	FAKTORER SOM HAR BETYDNING FOR UTMARKSBRUKEN.	64
FIGUR 21.	MOTIVASJON FOR OMRÅDEVALG.	65
FIGUR 22.	OVERSIKTSKART GOAHTELUOPPAL.	69
FIGUR 23.	REGISTRERING AV HISTORISK BRUK GOAHTELUOPPAL.	71
FIGUR 24.	KARTFESTING AV DAGENS BRUK GOAHTELUOPPAL.	73
FIGUR 25.	REISA NASJONALPARK / RÁISDUOTTARHÁLDI LANDSKAPSVERNOMRÅDE.	78
FIGUR 26.	REISA NASJONALPARK. REGISTRERT BRUK AV FASTBOENDE I KAUTOKEINO.	79
FIGUR 27.	OPMOÁHPI. OVERSIKTSKART.	81
FIGUR 28.	OPMOÁHPI. HISTORISK BRUK OG DAGENS BRUK.	83
FIGUR 29.	OPMOÁHPI. DAGENS BRUK.	84
FIGUR 30.	OVERSIKTSKART. STUORAJÁVRI.	87
FIGUR 31.	STUORAJÁVRI. HISTORISK BRUK OG DAGENS BRUK.	89
FIGUR 32.	STUORAJÁVRI. DAGENS BRUK.	91
FIGUR 33.	OVERSIKTSKART NÁHPOLSÁIVA..	93
FIGUR 34.	NÁHPOLSÁIVA. HISTORISK BRUK OG DAGENS BRUK.	95
FIGUR 35.	NÁHPOLSÁIVA. DAGENS BRUK.	96
FIGUR 36.	OVERSIKTSKART. A. GUOHCAJEAGGI (ØVERST) OG B. GINALJEAGGI (NEDERST).	98
FIGUR 37.	GUOHCAJEAGGI OG GINALJEAGGI. HISTORISK BRUK OG DAGENS BRUK.	99
FIGUR 38.	GUOHCAJEAGGI OG GINALJEAGGI. DAGENS BRUK.	101
FIGUR 39.	OVERSIKTSKART. SUOLOVUOPMI.	102
FIGUR 40.	SUOLOVUOPMI. HISTORISK BRUK OG DAGENS BRUK.	105
FIGUR 41.	SUOLOVUOPMI. DAGENS BRUK.	106
FIGUR 42.	STUORÁHPI. OVERSIKTSKART.	108
FIGUR 43.	STUORÁHPI. DAGENS BRUK.	109
FIGUR 44.	OVERSIKTSKART. ÁIDEJÁVRI.	111
FIGUR 45.	ÁIDEJÁVRI. HISTORISK BRUK OG DAGENS BRUK.	112

Tabeller:

TABELL 1.	ANTALL PERSONER INTERVJUET OM LOKAL BRUK FOR HVERT AV DE FORESLÅTTE VERNEOMRÅDENE OG DET ENE OPPRETTEDE VERNE-OMRÅDET	38
TABELL 2.	DE VIKTIGSTE FISKEVANNENE I GOAHTELUOPPAL	74
TABELL 3.	PÅREGNELIGE EFFEKTER (JFR. VÅR FIGUR3) FOR DAGENS BRUK AV GOAHTELUOPPAL-OMRÅDET AV STANDARD NASJONALPARK VERNEBESTEMMELSER.	117
TABELL 4.	EFFEKTER AV STANDARD NATURRESERVAT VERNEBESTEMMELSENE FOR BRUKEN AV OPMOÁHPI.	119
TABELL 5.	EFFEKTER AV STANDARD NATURRESERVAT VERNEBESTEMMELSENE FOR BRUKEN AV STUORAJÁVRI-OMRÅDET	120
TABELL 6.	EFFEKTER AV STANDARD NATURRESERVAT VERNEBESTEMMELSENE FOR BRUKEN AV NÁHPOLSÁIVA.	121
TABELL 7.	EFFEKTER AV STANDARD NATURRESERVAT VERNEBESTEMMELSENE FOR BRUKEN AV GUOHCAJEAGGI OG GINALJEAGGI	122
TABELL 8.	EFFEKTER AV STANDARD NATURRESERVAT VERNEBESTEMMELSENE FOR BRUKEN AV SUOLOVUOPMI-OMRÅDET.	123
TABELL 9.	EFFEKTER AV STANDARD NATURRESERVAT VERNEBESTEMMELSENE FOR BRUKEN AV STUORÁHPI	124
TABELL 10.	EFFEKTER AV STANDARD NATURRESERVAT VERNEBESTEMMELSENE FOR BRUKEN AV ÁIDEJÁVRI.	125
TABELL 11.	OPPSUMMERING AV KONSEKVENSER AV STANDARDFORSKRIFTER FOR LOKAL BRUK.	126

1 OPPDRAGET

Oppdraget "Utredning av Kautokeino-befolkningens bruk av foreslåtte/vedtatte naturvern-områder" ble utlyst på DOFFIN-Database for offentlige innkjøp 17.6.2008 med søknadsfrist 4.7.2008. Sámi allaskuvla la inn anbud på oppdraget 3.7.2008. Sámi allaskuvla fikk tilslaget og kontrakten var ferdig underskrevet 12.8.2008.

I utlysningen heter det bl.a. om oppdraget:

"Fylkesmannen i Finnmark arbeider i Kautokeino kommune med to verneplaner parallelt: Verneplan for Goahteluoppal nasjonalpark (ett område), og verneplan for myrer og våtmarker i Finnmark (7 områder i Kautokeino). Et eget arbeidsutvalg styrer prosessene. I tillegg arbeider Fylkesmannen i Troms med en forvaltningsplan for den etablerte Reisa nasjonalpark og Ráisduottarháldi landskapsvern-område, som i randsonen mot Finnmark berører bruksområder for den fastboende befolkningen i Kautokeino. For prosessen med forvaltningsplanen er det opprettet et eget arbeidsutvalg som ledes av Fylkesmannen i Troms.

I forbindelse med disse planene skal lokal bruk av de ulike områdene utredes. Med lokal bruk menes bruken av utmark av den fastboende befolkningen i Kautokeino kommune. Reindriftsnæringens arealbruk skal for de nye verneområdene utredes separat, men kan kort omtales der det er relevant for helhetsbildet.

Utredningen har ikke som mål å dokumentere enkeltpersoners eller gruppers rettigheter til områder, jf. Finnmarkskommisjonens mandat, men det er relevant å belyse hvilke grupper eller enkeltpersoner som tradisjonelt har brukt og/eller i dag bruker konkrete områder.

Nærmere om tilbudet og kompetanse

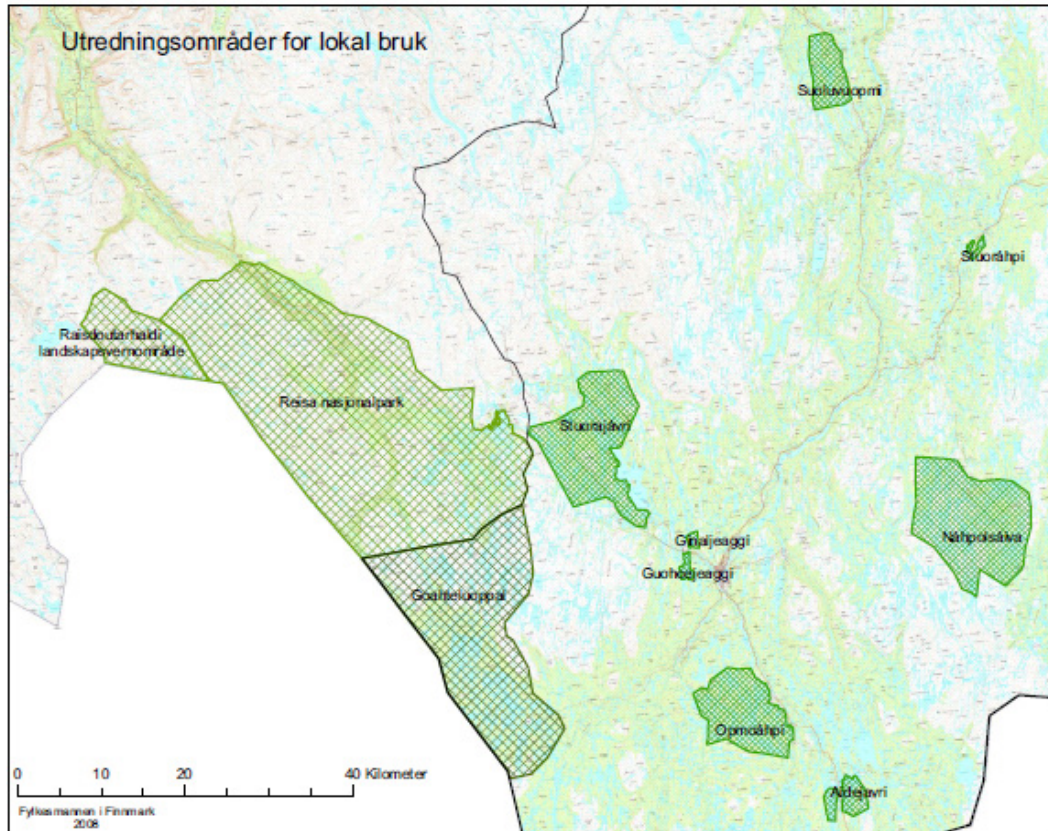
- Det kreves kompetanse innen samisk språk, kultur, samfunnsforhold og historie, herunder den plass meahcci har i samisk kultur og livsanskuelse. Tilbyder må ved CV mv. dokumentere egnet faglig kompetanse (utredninger, publikasjoner).
- Tilbudet må inneholde skisse over metode for hvordan arbeidet skal legges opp.
- Fylkesmannen forbeholder seg retten til å velge det tilbudet som anses best totalt sett. Pris vil derfor ikke automatisk være utslagsgivende.
- Frist for å komme med skriftlig tilbud settes til fredag 4. juli 2008.

Krav til utredningen

Utredningen må omfatte følgende:

1. En generell beskrivelse av den økonomiske og kulturelle betydning av bruk av naturressursene i kommunen for innbyggerne i Kautokeino, i historisk tid og i dag. Herunder en omtale av sentrale begreper som meahcci, birgejupmi mv.
2. En nærmere omtale av betydningen av det konkrete, geografiske området. Alle relevante aspekter av befolkningens bruk skal belyses.
3. En mest mulig konkret beskrivelse av historisk og nåtidig bruk av det geografiske området. Spesielt dagens brukstyper, årstidsbruk, omfang (tid, antall personer, høstingsmengder mv.) og bruken av delområder skal angis så

- konkret som mulig. Forskjeller mellom tidligere og nåtidig bruk (brukstyper, høstingsmetoder) skal omtales nærmere. Bruken skal vises på kart.
4. En vurdering av dagens bruk i forhold til standard vernebestemmelser for nasjonalpark (område 1)/naturrestat (områdene 3–9). Egen omtale av sekundæreffekter (eks. økt brukspress i andre områder).
 5. Forslag til avbøtende tiltak for å redusere negative konsekvenser av vern etter standard vernebestemmelser, fokusert på grensdragning og vernebestemmelser/unntak. Motorferdsel forventes å bli et sentralt stikkord (...)"

FIGUR 1. UTREDNINGSOMRÅDER FOR LOKAL BRUK.
KILDE: FYLKESMANNEN I FINNMARK.

"(...) De geografiske områdene som skal utredes, i prioritert rekkefølge

1. Gohteluoppal
2. Reisa nasjonalpark / Ráisduottar LVO, Troms fylke (innenfor vernegrensene)
3. Opmoáhpí
4. Suorajávri
5. Náhpolsáiva
6. Ginaljeaggi
7. Suolovuopmi
8. Stuuráhpí
9. Guohcageaggi

Når det gjelder område 2, så omfattes det ikke av utredningskravene punkt 4 og 5, men istedenfor av følgende krav:

- 4.2 – En vurdering av hvordan dagens bruk fungerer i forhold til gjeldende verneforskrifter for nasjonalparken og evt. landskapsvernområdet, inkl. motorisert ferdsel.
 - En vurdering av om gjeldende forskrifter har ført til endring i tradisjonell bruk, og om bruken av verneområdene skiller seg fra bruken av ikke verna områder

rundt, og i så fall på hvilken måte.

5.2 – Forslag til tiltak, få fram ønsker / behov for endring i forhold til gjeldende verneforskrifter."

I tillegg til de nevnte områder 1–9 viste det seg at det geografiske området Áidejávri (to myrer/våtmarksområder) var falt ut av utlysningens oversikt over utredningsområder. Etter epost-veksling mellom prosjektleder og Miljøvernaveidningens seksjonsleder ble det 12.09.2008 bekreftet enighet mellom partene om en tilleggskontrakt for Áidejávri. På bakgrunn av dette omfatter denne rapporten også Áidejávri som etter dette inngår som utredningsområde nr. 10.

Oppsummering

Sett under ett vil det grunnleggende arbeidet i oppdraget bestå i (a) kartlegging av samt (b) vurdering av betydningen av den fastboende befolknings historiske, men særlig dagens bruk av utmarka, både generelt men særlig spesielt i de foreslåtte verneområdene og det ene etablerte verneområdet. Neste trinn er en (c) vurdering av dagens bruk i forhold til standard/gjeldende vernebestemmelser for å identifisere eventuelle problemområder, mens det siste trinnet er (d) å foreslå tiltak eller løsninger som kan bidra til å redusere eventuelle problemer og om mulig å forene bruk og vern.

Trinnene i arbeidet bygger på hverandre og alle er derfor viktige, men vi oppfatter det siste punktet som det viktigste da det er direkte innspill til planprosessene som arbeidet inngår i. Vi vil derfor legge vekt på å trekke inn et bredt materiale for vurdering av bruk/vernproblematikken ved å knytte arbeidet opp mot forvaltningshistorie og aktuell forskning. Vi har derfor tatt inn et generelt bakgrunnskapittel som vi bruker som et vurderingsgrunnlag for utredningen.

2 BAKGRUNN OG VURDERINGSGRUNNLAG

Det er ikke tilfeldig at den nye loven som avløste Naturvernloven av 1970 og trådte i kraft 1.7.2009, har fått navnet Naturmangfoldloven. En av vår tids største utfordringer for naturvernet, er at stadig flere arter forsvinner, også i Norge, blant annet gjennom at levestedene deres blir forringet eller ødelagt. Riksrevisjonen har felt en knusende dom over norsk arealpolitikk og konkludert med områder, som Stortinget har vektlagt at skal ivaretas, blir nedbygd; store sammenhengende naturområder, snaufjellet/skoggrensa, strandsonen og langs vassdragene (Berntsen og Hågvar, 2008). Denne utfordringen tilsier at et vesentlig utgangspunkt for etablering av verneområder vil være deres eventuelle bidrag i forhold til å redusere tap av biologisk mangfold.

Formålsparagrafen i Naturmangfoldloven, som dekker hele naturforvaltningsfeltet, setter formålet med områdevern inn i en videre sammenheng:

"Lovens formål er at naturen med dens biologiske, landskapsmessige og geologiske mangfold og økologiske prosesser tas vare på ved bærekraftig bruk og vern, også slik at den gir grunnlag for menneskenes virksomhet, kultur, helse og trivsel, nå og i fremtiden, også som grunnlag for samisk kultur." (Naturmangfoldloven, 2009:§ 1).

Mens Naturmangfoldloven (NML) regulerer bl.a. områdevernet i Norge regulerer Finnmarksloven (FL) eiendomsforholdene i Finnmark og er derfor grunnleggende i arealdisponeringen i fylket. Finnmarkslovens formålsparagraf (§ 1) er utformet slik:

"Lovens formål er å legge til rette for at grunn og naturressurser i Finnmark fylke forvaltes på en balansert og økologisk bærekraftig måte til beste for innbyggerne i fylket og særlig som grunnlag for samisk kultur, reindrift, utmarksbruk, næringsutøvelse og samfunnsliv." (Finnmarksloven, 2005).

Vi ser umiddelbart at det er likheter i formål for begge lovene. Vi skal komme nærmere tilbake til disse sentrale lovene og sammenhenger mellom dem i 2.7.

Vårt oppdrag er knapt og konkret formulert (kapittel 1), og vi har selv valgt å skrive dette kapitlet for å sette oppdraget i perspektiv gjennom en introduksjon til temaet urfolk og områdevern. Vi fører dette fram til en utdyping av vurderingsgrunnlaget for oppdraget, gjennom en statusoppsummering for dagens regelverk. Til tross for sin relevans er dette et tema som er lite fokusert i Norge utover det som framkommer i forarbeidene til Naturmangfoldloven. Vi har tatt med dette kapitlet selv om det ikke er bestilt fra oppdragsgiver. Vår begrunnelse for dette er at alle som er involvert i verneprosesser både i Finnmark og i Sápmi for øvrig har behov for å ha en viss kjennskap til denne bakgrunnen. At temaet er relativt komplekst, og at det har skjedd betydelige endringer i rettstilstand og lovverk over kort tid, gjør etter vår oppfatning ikke dette behovet mindre.

2.1 Verneområder og urfolk

Vern av naturområder gjennom formelle lovbaserte vedtak, slik vi kjenner det både i

Norge og fra mange land verden rundt, har en moderne¹ historie som går tilbake til etableringen av Yellowstone Nasjonalpark i Wyoming, USA, i 1872². Det som siden har blitt kjent som *Yellowstone-modellen* er basert på tre grunnforutsetninger: (1) klare grenser, (2) hovedsakelig statsgrunn og (3) mennesker kun som gjester (Adams, 2005). For egen del vil vi antyde at modellen gjerne kunne utvides med to punkter til: (4) et naturvitenskapelig kunnskapsgrunnlag og (5) en sentralistisk ("top-down") forvaltningsmodell.

Tenkningen bak modellen har røtter bak til 1600-tallet og opplysningstidas Europa. Filosofen Rene Descartes etablerte skillet mellom menneske og natur ved å skille mellom ånd (som tenker) og materie (som har utstrekning). Viktig i vår sammenheng er også filosofen John Locke som, slik Nils Oskal (2001) har trukket fram, formulerte doktrinen om *terra nullius* (land som ingen eier)³. Den innbefattet at urfolk, fordi de var jegere og nomader, ikke brukte landet intensivt nok til å etablere verken eiendomsrett eller territorial suverenitet. Opplysningstidas fornuftstenkning la ellers grunnlaget for å frikoble naturen fra det sosiale og kulturelle fordi menneskene kunne unnsnippe naturen og selv gjenskape den, dvs. bli naturens herrer.

De europeiske immigrantenes kolonisering av den amerikanske Vesten kan sees som et kron eksempelpå brutal realisering av dette natursynet med både (1) systematisk nedslaktning av det opprinnelig dyrelivet, spesielt bison som ble nesten utryddet, og (2) hensynsløse kriger og massakrer, fordriving, internering og tvangsassimilasjon av præriens urfolk; for å gi rom for åkerland og kvegavl (Järvinen och Miettinen, 1988). Noen av immigrantene reagerte likevel på den totale forvandlingen av det opprinnelige naturmiljøet og fremmet ideen om at villmark, dvs. ubebodd og upåvirket natur, var verdifull og burde bevares⁴ (Ward, 1996). Yellowstone-parken ble etablert mot slutten av de hvites erobring av Vesten, mens den amerikanske hæren fortsatt førte brutale kriger mot de stammene av innfødte amerikanere som motsatte seg å bli plassert i reservater. I Yellowstone ble stammene Shoshone, Bannock og Crow fredløse i eget land. Et litt senere eksempel gjelder Grand Canyon Nasjonalpark. Her hadde Havasupaifolket sine tradisjonelle vinterjaktmarker på platået ved Colorado-elva. På grunn av parken mista de livsgrunnlaget sitt og hele stammen endte i 1920-åra opp som lønnsarbeidere for villmarksturister (Jacoby, 2001).

For urfolk i mange land har etablering av nasjonalparker og verneområder ofte betydd at de har blitt *marginalisert, usynliggjort og fratatt rollen som ressursforvaltere i egne områder* (Poirier and Ostergren, 2002). Det foreligger en rekke studier som bekrefter et slik bilde basert på erfaringer fra både Afrika, Australia, Russland, USA, Brasil, Mexico, Malaysia og Midt-Østen (Chatty, 1998; Neuman, 1998; Hitchcock, 2002; Poirier and Ostergren 2002; Fearnside, 2003; Nicholas, 2005; Sardon and Faust, 2006); praktisk talt over det meste av kloden. Adams (2003) oppsummerer at fram til 1990-årene var den konvensjonelle betydningen av etablering av nasjonalparker *undertrykking av lokalbefolkningens ressursbruk og framtvunget frafall av etablerte rettigheter og mønster for ressursbruk*.

I tillegg til dette argumenterer den australske forskeren Michael Adams, som også har arbeidet i Sverige, for at det er betydelig forskningsmessig grunnlag for å hevde at

¹ Det finnes en del kjente Europeiske eksempler på fredningstiltak tilbake til 1500-tallet (Huse, 1975), men de har begrenset relevans i vår sammenheng.

² Yosemite nasjonalpark i California ble fredet i 1862, men ble nasjonalpark først i 1890 (Ward 1996, NOU 2004:28).

³ Dette er påfallende da den baskiske rettslærde di Vittoria så tidlig som i1532 hadde formulert urfolks rettigheter i tråd med vår tids urfolksrett. Det er imidlertid en nærliggende forklaring at Locke's syn var mer i samsvar med kolonimaktens interesser (Riseth, 2005).

⁴ The Sierra Club (navn etter Sierra Nevada) ble etablert i 1892. Den er fortsatt virksom i både USA og Canada som en miljøorganisasjon av samme type som Norges Naturvernforbund.

verneområder er en *restkategori*. I stedet for primært å være representative for fordelingen av habitatene til sjeldne arter, er de mer representative for områder som ikke trenges til andre formål. Årsaken til dette er at i mange land er verne- og miljøvernmyndigheter relativt svake aktører i forhold til utbyggingsinteresser og myndigheter som fremmer disse (Adams, 2005).

2.2 Realisering av vernetanken

Yellowstoneparken ble etablert som "*en offentlig park eller fornøylesområde til nytte og glede for folket*"⁵ (Ward, 1996:326). Det sies om både Yellowstone og Yosemite, i Sierra Nevada, at de kunne bli vernet fordi områdene knapt ble ansett å ha økonomisk verdi. Det er likevel ikke tvil om at ideen om at villmark var verdifull og burde bevares gradvis slo rot og var et viktig element i etableringen av nasjonalparker i USA fra slutten av 1800-tallet og videre inn på 1900-tallet (Ward, 1996). I Europa førte trusselen om utryddelse av visse plante- og dyrearter til et bevisst naturvernarbeid omkring århundreskiftet. Pioneerene var vanligvis naturvitere, gjerne botanikere (Huse, 1975).

Vernetanken kom til Norden før forrige århundreskifte. Den finlandssvenske polarforskeren Nordenskiöld var en viktig pioner og fremmet forslag om å opprette nasjonalparker i Sverige allerede i 1890. Riksdagen vedtok i 1909 en lov om nasjonalparker. Alt samme år ble det etablert ni svenske nasjonalparker – de første i Europa, og sju til mellom 1918 og 1962. Finland fikk sin første naturvernlov i 1923 og sine første nasjonal- og naturparker i 1938.

I Norge ble ideen om etablering av nasjonalparker lansert i et foredrag på Den Norske Turistforenings generalforsamling i 1904 av to professorer; botanikeren N. Wille og geografen Yngvar Nielsen⁶ (Bjørkeng, 2005). De oppnådde å få vedtatt en lov om naturfredning i 1910. Det ble foretatt en del plantelivsfredninger etter denne loven, også av større områder. Et kjent eksempel er fredningen av plantelivet på 55 km² av Nedalsmyrene ved Sylene i Sør-Trøndelag. Fredningen ble likevel ikke til hinder for neddemming av myrene ved vassdragsregulering (Huse, 1975). Et annet kjent eksempel er Junkerdalsura i Saltdal kommune i Nordland hvor et plantelivsfredningsområde ble etablert i 1928, utvidet i 1935, og senere er blitt en del av Junkerdal nasjonalpark opprettet i 2004 (DN, 2008). Professor i naturvern Sigmund Huse (1975) karakteriserer etterkrigstida og endringene i naturinngrepenes karakter slik:

"Det teknologiske sprang som fulgte den annen verdenskrig, medførte at naturinngrepene fikk en annen dimensjon enn før. Mange av de endringer som tidligere hadde skjedd i landskapsbildet utenom de rent urbane områder, i første rekke selve oppdyrkingen, representerte en reversibel tilstand – dvs. alt ville gå tilbake til et naturlandskap i overskuelig tid dersom bruken opphørte. Det gamle kulturlandskapet, formet av primærnæringene, representerte en slags økologisk likevektstilstand med naturen som menneskets aktivitet opprettholdt, uten helt eller varig å utsjalte naturlandskapets komponenter. Vi kan betrakte dette landskapet som et "semi-naturlig landskap".

Endringene i det "sekundære kulturlandskap" – dvs. det landskap som er preget av teknifiseringen – er karakterisert ved at inngrep av irreversibel karakter er blitt langt mer omfattende. Urbaniseringen har sprengt grensene mot

⁵ Vår oversettelse

⁶ Nielsen er ellers kjent for den såkalte "invasjonshypotesen" framsatt i et tilsvarende foredrag i 1891. Hovedinnholdet i den var at samene ikke kom sør for Namdalen og Jämtland før 16 og 1700-tallet. Hypotesen vant umiddelbar aksept hos myndighetene, rimeligvis fordi den passet med bøndernes interesser. Den hadde sterk innflytelse på norsk same- og reindriftspolitik til professor Knut Bergslund fra 1970 av påviste at den var uholdbar, men den hadde fortsatt innflytelse på rettsavgjørelser i Rørosområdet på 1990-tallet (Jünge, 2005).

jordbrukslandskapet, mens hele fjellvidder og dalfører totalt har skiftet karakter så vel økologisk som visuelt." (Huse 1975:33).

Huse (op.cit.) legger vekt på at de omtalte endringene, både i omfanget av og konsekvensene av naturinngrepene, styrket behovet både for en mer tidsmessig naturvernlovgivning samt oppbygning av et moderne forvaltningsapparat. I tillegg til behovet for å sikre verneområder er denne forfatteren også opptatt av behovet for bestemmelser som vernet landskapet i sin alminnelighet, dvs. størsteparten av landskapet som aldri kan bli fredet. Reformene som kom i etterkrigstida, etablerte både ny lovgivning og bygde ut ett nytt forvaltningsapparat.

2.3 Naturvernmyndigheter og verneplaner

Reformene startet med at en naturvernlov ble vedtatt i 1954. I 1955 ble det opprettet en egen sentraladministrasjon og Statens Naturvernråd ble etablert som fagkyndig rådgivende organ for myndighetene. Oppbygningen av en ytre fagetat startet med den første naturverninspektør i 1960. Ny Naturvernlov ble vedtatt i 1970. Miljøverndepartementet (MD) ble opprettet i 1972. Fylkesmennenes Miljøvernavdelinger ble opprettet i 1982. Direktoratet for naturforvaltning (DN) ble opprettet 1985. De viktigste kategoriene verneområder i Naturvernloven av 1970 var: *Nasjonalpark, landskapsvernområde og naturreservat* (se vedlegg 1). Disse er også videreført i Naturmangfoldloven av 2009.

Landets første nasjonalpark (Rondane) ble etablert alt i 1962 og Naturvernrådet la fram sin første nasjonalparkplan i 1964. Den ble vedtatt av Stortinget i 1966 og satt ut i livet slik at 13 parker var etablert allerede i 1975. Naturvernloven har også dannet grunnlaget for fylkesvise tematiske verneplaner for ulike naturtyper og verneplan for barskog.

Videre la Statens Naturvernråd i 1986 fram sin andre innstilling til nasjonalparkplan som NOU 1986:13. Planen ble lagt fram for Stortinget som St. meld. Nr. 62 (1991–92) og vedtatt i april 1993. Den omfattet da 46 forslag: 20 nye nasjonalparker, 16 landskapsvernområder, 1 naturreservat og utvidelse av 9 eksisterende nasjonalparker. Et uttalt sentralt mål i landsplanen er å bevare *større sammenhengende urørte, eller i det vesentlige urørte, naturområder* med bakgrunn i at arealet av "villmarksprege" natur i Norge har blitt vesentlig redusert i løpet av det 20. århundret. Planen tar også sikte på å bevare områder som til sammen dekker variasjonsbredden i landets ulike naturgeografiske regioner (NUB 1977:34). Planen har også lagt vekt på følgende:

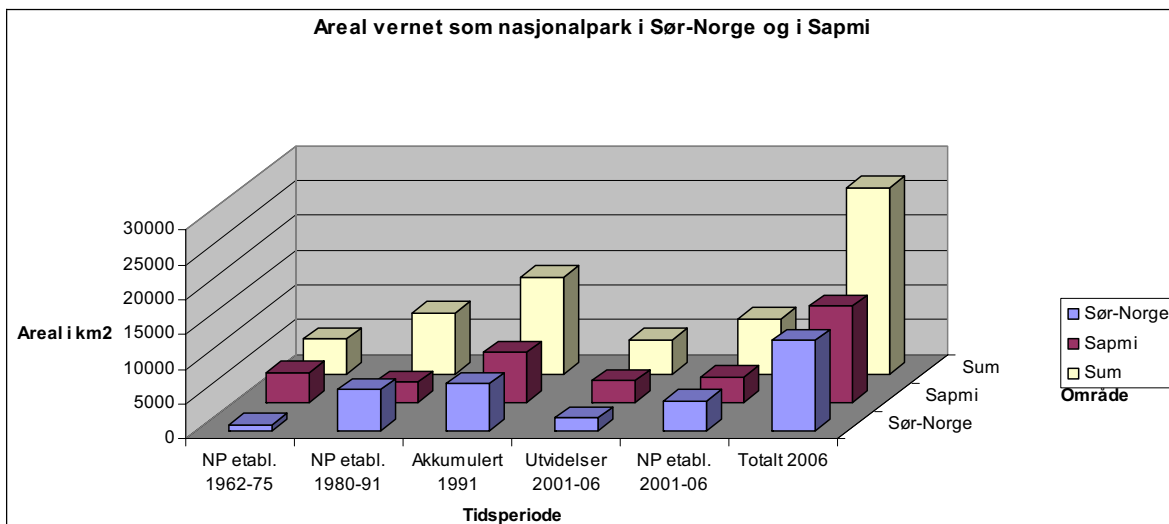
- ønske om sikring av områder med landskapsmessige verneverdier/stor-slagenhet
- nødvendigheten av å ta vare på spesielle biotoper for vern av planter og dyr
- ønske om å sikre verdifull vassdragsnatur og verdifulle marine områder
- hensyn til friluftsliv og kulturminner

I 2008 er om lag 14,3 prosent av Norges fastlandsareal vernet etter naturvernloven. Høyfjellsområder dominerer i arealomfang (www.dirnat.no), mens andre naturtyper er underrepresentert, bl.a. kyst- og sjøområdene. Denne skjevfordelingen er i samsvar med Adams' argumentasjon (over) for at verneområder er restområder (Arnesen and Riseth; 2009, Riseth 2009). Verdens naturvernunion (IUCN) har som mål at alle land skal verne minst 15 prosent av alle naturtyper. Nasjonalparkplanen er forutsatt sluttført innen 2010. Gjennomføring av de fylkesvise verneplanene for myr, våtmark, edelløvsskog, rik løvskog og sjøfugl ved kysten vil bl.a. føre til at flere kyst- og lavlandsområder vernes (DN, 2008a).

2.4 Områdevern i samiske områder

I den første nasjonalparkplanen dominerte nasjonalparker etablert innenfor det samiske reindriftsområdet⁷ som utgjør om lag 40 % av fastlands-Norges areal. Av de første 13 nasjonalparkene etablert innen 1975 gjaldt det 10 av 13 parker og utgjorde da 83 % av vernearealet, mens Sør-Norge sør og vest for det samiske reindriftsområdet⁸, som utgjør ca. 60 % av fastlands-Norge bare hadde fått 3 nasjonalparker (se figur 2 og vedlegg 2). I perioden 1980–1991 jevnet dette mer seg ut i areal, særlig fordi Hardangervidda ble etablert som landets største nasjonalpark med nesten 3500 km². Den andre nasjonalparkplanen iverksatt fra 2001 har hittil medført til etablering av 11 nye nasjonalparker og utvidelse av 10 av parkene fra den første planen. I 2008 har Norge 29 nasjonalparker på Norges fastlandet. 17 av disse ligger innenfor det samiske reindriftsområdet og de utgjør nå 52 % av vernearealet.

I Finnmark ble både Stabbursdalen og Øvre Pasvik nasjonalparker etablert i 1970 og utvidet i henholdsvis 2002 og 2003, mens Øvre Anárjohka nasjonalpark ble etablert i 1975. Ressursutvalget for Finnmarksvidda (NOU 1978:18) hadde som oppdrag å utarbeide en samlet plan for vern og bruk av Finnmarksvidda og tilgrensende områder. Utvalget foreslo etablering av det som ble Reisa nasjonalpark i 1986, utvidelsen av Stabbursdalen nasjonalpark (se over) og også den utvidelsen av Øvre Anárjohka nasjonalpark som nå er under utredning og behandling.

FIGUR 2. VERNET AREAL SOM NASJONALPARK (NP) INNENFOR DET SAMISKE REINDRIFTS-OMRÅDET (BENEVNT "SÁPMI") OG UTENFOR KALT "SØR-NORGE", DVS. OMRÅDENE SØR OG VEST FOR REINDRIFTSOMRÅDET). EGNE BEREGNINGER BASER PÅ TALL FRA DN (SE VEDLEGG 1).

I Kautokeino foreslo utvalget opprettelse av Suolovuopmi naturreservat og tilrådte dessuten at det ble gjort nærmere undersøkelser ved sikte på eventuelt vern som naturreservat bl.a. på følgende lokaliteter: Áidejávri, Siebejávri, Gohteluoppal og Stuorajávri. De fleste naturreservatforslagene kommer nå, sammen med andre områder, opp som forslag i den fylkesvise verneplanen for myr og våtmark, mens den andre landsplanen foreslo at Gohteluoppal ble utvidet til et forslag om nasjonalpark, som en utvidelse av Reisa nasjonalpark (NOU 1986:13). Denne planen foreslo også Seiland og Varangerhalvøya nasjonalparker, som begge ble etablert i 2006.

⁷ Kalt Sápmi i figuren (selv om arkeologisk forskning har gitt indikasjoner på at det samiske området i Sør-Norge kan ha hatt en betydelig større utbredelse sørover og vestover enn dagens formelle reindriftsområde, men vi har valgt å bruke dette området fordi det har en offisiell status).

⁸ Sør og vest for det samiske reindriftsområdet

Begrunnelsen for verneplanen for myr og våtmark er at Finnmark, særlig Finnmarksvidda, har landets største og viktigste hekkeområder for våtmarksfugler, bl.a. de viktigste hekkeområdene for flere sjeldne og sårbare fuglearter. Flere områder er også verneverdige i internasjonal målestokk. Myrer og våtmarker har dessuten mange særpreg i forhold til landet forøvrig, både i vegetasjon og dyreliv, bl.a. er flere nordøstlige arter vanlige, mens de knapt finnes andre steder i landet. Samtidig er myrene og våtmarkene sårbare naturtyper; eksempelvis vil slitasje som følge av motorferdsel kunne påvirke vannspeilet og dermed hekkemulighetene for sårbare arter (Fylkesmannen i Finnmark, 2009).

Når det gjelder landsplanene for nasjonalparker, og iverksettingen av dem, er det påfallende at, til tross for at samiske områder dominerte i fra starten av den første planen og fortsatt er i majoritet, både i antall parker og areal, dette har fått et svært begrenset offentlig oppmerksomhet. Samiske organisasjoner (NSR⁹, SLF¹⁰, NRL¹¹) som uttalte seg til den andre landsplanen var i utgangspunktet positive til vern av naturen men påpekte flere svakheter i vernearbeidet (St. meld. 62, 1991–92):

- manglende samisk representasjon i naturvernrådet (SLF)
- henstilling om samarbeid med samene i stedet for iverksetting av tiltak over hodet på dem
- sparsom behandling av samiske næringer (SLF)
- kollisjon med samiske nærings- og bruksinteresser tilsier at vurdering av nye nasjonalparker derfor bør forelegges Sametinget¹² (NSR)
- Samerettsutvalgets innstilling om rettighetene til land og vann bør avvendes (NSR)
- sikring av reindriftsområdene mot skadelige inngrep har stor verdi, så derfor får planen en betinget støtte forutsatt at reindriftens hevd og rettigheter ikke blir skadelidende (NRL).

Som fokusert foran (2.1), og også oppsummert i kap. 21 i Biomangfoldsutvalgets innstilling, er den internasjonale erfaringen at vern, fra pionerepoken et århundre tilbake, og også opp mot vår tid, ofte har betydd vern mot lokalbefolkning/urfolk. Det har heller ikke vært uvanlig at etablering av verneområdene har medført turisttilstrømning som i neste omgang har ført til økt belastning på naturgrunnet og at dette har resultert i utvikling av fattigdom hos de opprinnelige beboerne og brukerne av områdene (NOU 2004:28).

2.5 Internasjonale miljø- og urfolksprosesser

Verdens naturvernunion (IUCN¹³) er en internasjonal organisasjon med formål å bevare natur og biologisk mangfold. IUCN ble grunnlagt i 1948 og organiserer både stater, statlige forvaltningsorganer og ikke-statlige organisasjoner i et verdensomspennende nettverk som både har stående kommisjoner og ellers drøfter utviklingen av naturvernsspørsmål på sine kongresser.

Utestenging av lokal- og urbefolkninger og manglende deltagelse i oppretting og forvaltning av verneområder var et sentralt tema på den fjerde verdensparkkongressen i

⁹ Norske Samers Riksforbund

¹⁰ Samenes Landsforbund

¹¹ Norske Reindriftssamers Landsforbund

¹² Høringsrunden fant sted i 1986–87, dvs. før Sametinget ble opprettet (1989).

¹³ International Union for Conservation of Nature and Natural Resources

Caracas i 1992 og i enda sterkere grad på den femte verdensparkkongressen i Durban 2003. Denne kongressen kan sees som et gjennombrudd for en forståelse av at effektivt naturvern forutsetter at man ser vern ikke bare som et biologisk, men også et sosialt spørsmål. Kongressen la vekt på både fattigdomsbekjempelse, sosial rettferdighet, samfunnsmessig engasjement i vernespørsmål, bl.a. nye verneformer (Andrade, 2005).

Verdens Naturvernunion (IUCN) reviderte sine vernekategorier allerede i 1994 samtidig som organisasjonen anerkjente at urfolk både kan eie og forvalte verneområder. De nye vernekategoriene i naturvernunionens system er områder som tar sikte på samtidig å fremme bærekraftig bruk og opprettholde biodiversitet (Stolton and Oviedo, 2004). En av disse kategoriene, "*Ressursforvaltningsområde*"¹⁴ er direkte relevant i bruk- og verneperspektiv da den legger en formell ramme for det tosidige formålet: bærekraftig ressursbruk og bevaring av biodiversitet (Riseth och Holte, 2008). Noen land praktiserer også "*Lokalsamfunnsforvaltede verneområder*"¹⁵ (Borrini-Feyerabend and Dudley, 2007). Utviklingen internasjonalt går stadig mer i retning av å involvere urfolk og lokalbefolkninger i opprettelse og forvaltning av verneområder (NOU 2004:28). Noen forskere frykter at det som nå er definert som et nytt verneparadigme kan undergrave arbeidet med konvensjonelle verneområder (Locke and Dearden, 2005), men urfolks interesser i vernespørsmål har de par siste tiårene utvilsomt fått en sterkere posisjon i det internasjonale forskersamfunnet (CESP and WCPA, 2006).

I tilknytning til refererte betenkeligheter kan det være verdt å minne om at å feste for stor lit til formelle verneregimer kan bety falsk trygghet. Professor i statsvitenskap Elinor Ostrom, ved Indiana University, USA, er vår tids mest anerkjente fellesressursforsker og vant også, som første kvinne, Nobelprisen i økonomi for 2009. Ostrom ble året før utnevnt til æresdoktor ved NTNU i Trondheim. På et tilknyttet seminar om tverrfaglige forskningsutfordringer presenterte Ostrom bl.a. resultatene fra en større studie av sammenhengene mellom formelle regimer og den praktiske forvaltningen av en lang rekke skogsområder (hovedsakelig i utviklingsland). Forskerne fant bl.a. at formelt eierskap ikke er avgjørende for hvorvidt forvaltningen er bærekraftig. Det synes å være viktigere at regimet er legitimt og effektivt gjennom å være godt tilpasset både det sosiale og det økologiske systemet (Ostrom and Nagendra, 2006).

I samsvar med dette retter også Ostrom en generell advarsel mot å feste for stor lit til standardløsninger på komplekse forvaltningsutfordringer (Ostrom, 2007). Som Ostrom og Nagendra (2006) peker på, kan strenge reguleringer som ikke har forståelse blant lokale brukere, i verste fall virke stikk i mot sin hensikt. Et tankevekkende eksempel gjelder lokalbefolkningen i Kumaon i Nord-India. Tidlig på 1900-tallet hadde de britiske kolonimyndighetene satt i gang et omfattende skogvern som kriminaliserte lokalbefolkningens tradisjonelle bruk. Dette resulterte i 1920-årene til hundrevis av skogbranner og andre regelbrudd. Etter undersøkelser lokalt snudde myndighetene noen år etterpå helt om og overførte forvaltningsansvaret for skogen til landsbyene basert på noen generelle retningslinjer som også myndighetene aksepterte. Dette førte øyeblikkelig til omfattende nedgang i alle former for regelbrudd. Denne forvaltningsordningen er videreført. I 1990-årene har landsbyrådenes forvaltning lagt grunnlag for et omfattende skogvern og utvikling av en ny miljøbevissthet i området (Agrawal, 2005).

Internasjonalt har ellers prosessene som fulgte etter FN-konferansen om miljø og utvikling i 1992 (Rio-konferansen); særlig Biomangfoldskonvensjonen (CBD), men også

¹⁴ **Category VI – Managed Resource Protected Area:** Protected area managed mainly for the sustainable use of natural ecosystems. Area containing predominantly unmodified natural systems, managed to ensure long term protection and maintenance of biological diversity, while providing at the same time a sustainable flow of natural products and services to meet community needs.

¹⁵ Community conservation areas

Agenda 21, gitt urfolks tradisjonskunnskap og tradisjonsbaserte praksiser en sentral plass i globale diskusjoner om bærekraftig ressursbruk og utvikling. CBD's artikkel 8j pålegger statene som har ratifisert konvensjonen, gjennom egen lovgivning å bevare urfolks- og lokalsamfunnskunnskaper som har betydning for bærekraftig bruk av biologisk mangfold, mens artikkel 10c pålegger partene å beskytte og fremme sedvanlig bruk av ressurser i tråd med tradisjonelle praksiser som er forenlig med vern eller bærekraftig bruk. Det femte partsmøtet under denne konvensjonen vedtok et arbeidsprogram for iverksetting av artikkel 8j som omfatter å styrke urfolkenes kapasitet til å delta i beslutningsprosesser og politikktutforming (A. Schanche, 2001). I et prosjekt i regi av Nordisk Samisk Institutt¹⁶ (NSI) ble det vurdert hvilken oppfølging dette vil kreve for samiske forhold:

"Overføring av myndighet til overordnede samiske organ er et nødvendig, men ikke tilstrekkelig virkemiddel. En demokratisering av beslutningsprosesser i miljøforvaltningen vil i tillegg kreve at samiske lokalsamfunn og lokale organisasjoner styrkes slik at deres kunnskaper og synspunkter kan komme til uttrykk, og at det utvikles arbeidsmetoder som tillegger dem likeverd og betydning" (A. Schanche, 2001:6).

På det sjuende partsmøtet for konvensjonen (COP7) ble det i 2004 vedtatt et arbeidsprogram for områdevern som forutsettes slutført innen 2010 for landområdene, og også et vedtak om full og effektiv urfolksdeltakelse innen 2008, både i forvaltning av eksisterende, og oppretting og forvaltning av nye verneområder (CBD, 2004).

Omslaget med en begynnende inkludering av urfolkshensyn i de internasjonale miljøprosessene må forstås i lys av utviklingen i internasjonal urfolkspolitikk og -rett. FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter artikkel 27 (1966) var ett viktig grunnlag i det internasjonale menneskerettighetsvernet. Det ble likevel etter hvert tydelig dokumentert at minoritetsvern ikke var tilstrekkelig, men at urfolk verden over var spesielt marginaliserte og trengte særlig internasjonalt vern for sin eksistens og overlevelse. Dette engasjerte både uavhengige fagpersoner, urfolksledere og etter hvert diplomater/utenrikspolitikere. Antropologer som arbeidet i forhold til urfolk, særlig i Latin-Amerika, etablerte på slutten av 1960-tallet nettverket International Working Group for Indigenous Affairs (IWGIA). Samiske og nordamerikanske urfolksaktivister sto i spissen for å danne Verdensrådet for urfolk (WCIP¹⁷) i 1975.

I regi av FN foregikk det på 1970- og 80-tallet et aktivt utredningsarbeid og et arbeid for anerkjennelse av urfolks grupperettigheter kom i gang. Arbeidsgruppen for urfolks-spørsmål (WGIP¹⁸) ble nedsatt i 1982 og spilte en sentral rolle i prosessen fram mot vedtaket av FNs erklæring om urfolksrettigheter 13. september 2007. Det var en lang og krevende prosess. En av faktorene som bidro til at arbeidet førte fram, var at arbeidsgruppen helt fra starten åpnet møtene for urfolksdeltakelse. Dette la grunnlag for en dynamisk prosess, hvor ulike motsetninger kunne komme fram, allianser kunne bygges og hvor det ble reelle forhandlinger mellom urfolk og stater. Prosessen var til dels meget vanskelig, men resultatet betyr store framskritt for urfolks posisjon (Minde, 2005, 2007, Eide, 2007, Åhrén, 2007).

Parallelt med denne prosessen foregikk det også en prosess i et annet FN-organ; Den internasjonale arbeidsorganisasjonen (ILO¹⁹). Bakgrunnen var at en tidligere ILO-konvensjon ble sterkt kritisert av urfolkene fordi den bygde på assimilasjonspolitikk. ILO-

¹⁶ Samorganisert med Sámi allaskuvla fra 2005 og pr. dato fullt integrert i Sámi allaskuvla.

¹⁷ World Council of Indigenous Peoples

¹⁸ Working Group for Indigenous Populations

¹⁹ International Labour Organization

konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater ble etter noen års forhandlinger vedtatt i 1989. Konvensjonens artikkel 14 uttrykker at urfolk har krav på å få *anerkjent eiendoms- og besittelsesrettigheter til landområder som de tradisjonelt har rådet over* (NOU 1997:5).

Det er også viktig å være klar over at norske og samiske aktører spilte nøkkelroller under viktige faser av disse internasjonale prosessene, og at de til dels foregikk parallelt med de politiske prosessene som ble utløst av striden i Norge om utbygginga av Alta-Kautokeinovassdraget. En konsekvens av dette er bl.a. at nasjonale og internasjonale prosesser har påvirket hverandre gjensidig (Minde, 2005).

Et annet FN-organ som kan være relevant i vår sammenheng er WIPO (World Intellectual Property Organization) som er ansvarlig for å beskytte intellektuell eiendom gjennom internasjonalt samarbeid. Organet arbeider både med defensiv og positiv beskyttelse av tradisjonell kunnskap bl.a. gjennom patentering og lovbeskyttelse (www.wipo.int).

2.6 Norges oppfølging av de internasjonale prosessene

Mens Biodiversitetskonvensjonen er bindende for statene, er Agenda 21 en politisk viljeserklæring. Agenda 21 har et eget kapittel om anerkjennelse og styrking av urfolks rolle og samfunn og også et kapittel som retter oppmerksomheten mot lokale myndigheter og aktiviteter (Posey and Dutfield, 1996). Mona Schanche (2001) analyserte offentlige dokumenter for hvorvidt begge disse internasjonale miljøavtalene påvirket politikkutformingen for ressursforvaltning i samiske områder og fant f. eks. at bare et av tre relevante departementer la opp til å involvere Sametinget. Sametinget hevder også på sin side at det ikke har fått gehør i Miljøverndepartementet for sitt arbeid for å styrke sine muligheter for en samisk miljøpolitikk/miljøvernforvaltning ut fra de internasjonale intensjonene (Falch, 2002).

Agenda 21 synes imidlertid å ha fått andre virkninger da Stortinget i løpet av 1990-tallet så behov for sterkere lokal forankring av og medvirkning i verneprosesser, dels som oppfølging av Agenda 21 og dels som følge av lokal(t) engasjement og motstand. Dette førte til både forsøk med lokal forvaltning av verneområder og den såkalte "Fjellteksten" som tar sikte på å fremme kommersiell turisme i verneområder (Arnesen och Riseth, 2008). Dette synes å ha vært medvirkende til at reindriftssamer som tidligere har vært ansett for å være overveiende positive til nasjonalparker har blitt mer ambivalente til etableringen av nasjonalparker innenfor reindriftsområdet (Riseth och Holte, 2008; Riseth, 2008).

Selv om Norge var det første landet som ratifiserte ILO-konvensjon nr. 169, i 1990, og artikkel 27 i FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter også er et viktig grunnlag for Samerettsutvalget (NOU 1997:5), kan debatten om Samerettsutvalgets innstilling ha overskygget den folkerettslige utvikling innen miljø- og ressursforvaltning som er skissert over. Med de forbehold som følger av det ikke foreligger noen samlet oversikt over hvordan urfolkshensyn er søkt integrert i behandlingen av de enkelte verneplanforslagene i den andre nasjonalparkplanen, synes dette å være et felt hvor Norge har manglet en overordnet policy for å iverksette de framgangene som urfolk har oppnådd internasjonalt. Noen eksempler kan illustrere dette:

Et forslag om utredning av nasjonalpark i Tysfjord-Hellemo var tatt inn i NOU 1986:13 og fulgt opp som forslag i stortingsmeldingen. Her oppsummerte man positive merknader og at dette etter Fylkesmannes vurdering var det minst konfliktfylte forslaget i Nordland. Under behandlingen av selve vernesaken fra 1995 viste det seg likevel å være meget konfliktfylt. Sametinget trakk seg ut av samarbeidet i 2001, og hele vernesaken stoppet opp. Etter at saken kom opp til drøfting i Stortinget i april 2003 ble det avklart at det videre verneplanarbeidet skal

skje som en nasjonal prosess med direkte kontakt mellom Sametinget og Miljøverndepartementet for å sikre at lulesamiske hensyn blir ivaretatt (Andreassen, 2001; Sandersen og Olsen, 2001; NOU 2004:28). Departementet ga oppdraget til Fylkesmannen i Nordland som opprettet et utvalg hvor flertallet av representantene var utnevnt av Sametinget. Dette utvalget som fikk i oppdrag å foreslå et opplegg for det videre planarbeidet, la fram sitt forslag for MD i 2006 (NOU 1987:13).

Utvidelsesforslaget for Stabbursdalen nasjonalpark ble i høringsrundene 1998–2000 møtt med en rekke prinsipielle innvendinger fra flere samiske organer/interesser. Kjernepunkter fra flere av disse var (NOU 2004:28):

- prinsipiell motstand mot begrepet "urørt" natur i områder med utstrakt samisk bruk
- sikring av naturgrunnlaget for samisk kultur og næring ønskes inkludert i verneformålet
- innvendinger mot at utøvelse av friluftsliv inngår i verneformålet
- frykt for at vernet skal hindre framtidig samisk næringsutøvelse
- et prinsipielt standpunkt om at områdevern etter naturvernloven er i strid med urfolksrettigheter, i hvert fall så lenge samers rett til land og vann er uavklart.

Sametinget var i sin første omgang positiv til vern, men inntok senere en negativ holdning ut fra et prinsipielt standpunkt om at vernet var i strid med folkeretten ut fra bl.a. ILO-konvensjon nr. 169, FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter og Grunnloven. Sametinget krevde derfor stans av utvidelsen, men vant ikke fram, og forslaget ble med dette endelig vedtatt 20.12.2002 (op.cit.).

Den offisielle åpningen av Blåfjella-Skjækerfjella og Lierne nasjonalparker ble 26. juni 2006 foretatt av Hennes Kongelige Høyhet Kronprinsesse Mette Marit på Lifjellet, i Lierne kommune. "Alle" var der, men de fremste blant vertskapet, sørsamene og reineierne bl.a. fra Låarte og Skæhkere, boikottet hele høytideligheten, på samme vis som de har trukket seg fra Interimforvaltningsrådet for Blåfjella-Skjækerfjella / Låarte-Skæhkere Nasjonalpark. Begrunnelsen er at de oppfatter seg spilt utover sidelinja i prosessen og at de får for liten innflytelse i forvaltningen av verneområdene (Riseth, 2007).

Både ut fra de nevnte eksemplene og andre virker det som det har vært en tendens til at samiske interesser er kommet alt for seint inn i prosessene til å ha mulighet til å få reell innflytelse på utfallet. Tysfjord-Hellemo utgjør her et unntak. Bl.a. kan dette ha sammenheng med prosessenes karakter; de kan ha vært for lite åpne for reell dialog med lokalbefolkning/urbefolkning. Det kan synes som hensikten med høring og medverknning har vært å skape oppslutning og legitimitet om et på forhånd ønsket resultat, dvs. landsplanens verneforslag og standard verneregler. Det burde strengt tatt ikke overraske at dette har ført til en del motstand og konflikter (Arnesen och Riseth, 2008).

I forbindelse med landsplanen ble det på Stortingets initiativ satt i gang en del lokale forvaltningsforsøk. Evalueringene av disse (Falleth og Hovik, 2008, Skjeggedal og Aasetre, 2006) kan tyde på at myndighetene kan ha hatt urealistiske forventninger om hva man kan oppnå. Det er grunn til å spørre om hensikten med delegering er at f.eks. en kommune skal opptre på nøyaktig samme måte som et fylkesmannsembete eller et direktorat? Nærhetsprinsippet tilsier at både lokal kjennskap og lokale interesser bringer inn andre momenter og vurderinger som også tilsier en viss variasjon i måten forvaltningen utøves på. Interessant nok konkluderte også DN i sin tilråding til Miljøverndepartementet med å foreslå at forvaltningsansvaret for de aktuelle områdene underlegges Fylkesmannens miljøvernavdeling og utføres av nyopprettede nasjonalparkforvaltere/

sekretariater (DN, 2008b). Sett i forhold til internasjonale erfaringer med samforvaltning (Carlsson and Berkes, 2005) burde det knapt være overraskende at erfaringene med en desentralisert forvaltningsmodell ut fra forsøkene i praksis evalueres som negative. I stedet for å forhåndsdefinere en forvaltningsmodell kunne man alternativt se samforvaltning som en trinnvis prosess som starter med å identifisere parter og interesser, fortsetter med å søke løsninger der forvaltningsmodellen blir et resultat av prosessen (Borrini-Feyerabend et al., 2007). Spesielt i ett av de aktuelle områdene ga den forutgående verneprosessen et svært dårlig utgangspunkt for lokale forvaltningsløsninger (Riseth, 2007).

Den endelige løsningen som sentralmyndighetene valgte ble slik:

"Regjeringen ønsker å styrke lokaldemokratiet i forvaltningen av verneområdene. Forvaltningsmyndigheten legges til et interkommunalt verneområdestyre. Styrets sekretariatsfunksjon skal ivaretas av verneområdeforvaltere med lokal kontor-plassering.

Regjeringen har besluttet at store verneområder som bl.a. nasjonalparker og landskapsvernområder skal sikres lokal forvaltning gjennom et interkommunalt verneområdestyre. Der det er aktuelt, skal og representanter oppnevnt av Sametinget inngå i verneområdestyret. Verneområdestyret skal sørge for en helhetlig samlet forvaltning av området basert på nasjonale og internasjonale føringer.

Verneområdene våre er den mest verdifulle og sårbare delen av norsk natur som vi skal verne for etter slekten. Det er derfor avgjørende at naturen i verneområdene forvaltes og skjottes basert på kunnskap. Gjennom den nye forvaltningsmodellen for verneområdene er vi sikret at både vitenskaplig og erfaringsbasert kunnskap vil bli lagt til grunn for forvaltningen" (MD, 2009).

ILO-konvensjonen fikk direkte innvirkning på utformingen av Finnmarksloven da førsteutkastet til lov ble underkjent av folkerettsekspertene og Sametinget med henvisning til at den ikke oppfylte ILO-konvensjonen verken med hensyn til innhold eller deltagelse i prosessen. Den endelige versjonen av loven ble til som en prosess med treparts konsultasjoner og forhandlinger mellom Sametinget, Finnmark Fylkesting og Stortingets Justiskomiteé (Josefsen, 2008).

Norge deltar som part i CBD og som vist i 2.5 forutsetter konvensjonen full og effektiv urfolksdeltakelse både i forvaltning av eksisterende og oppretting og forvaltning av nye verneområder. Som det går fram av eksemplene referert over, synes det gjennomgående å ha vært en tendens til at samiske interesser har blitt behandlet som *enkeltinteresser som lett kan bli overkjørt som minoritet i en kollektiv prosess* med mange/sterkere deltakere. I den sammenheng kan det være på sin plass å peke på den grunnleggende erkjennelsen som ligger i en setning først formulert av daværende høyesterettsjustitiarius Carsten Smith og senere gjentatt av Kong Harald ved åpningen av Sametinget i 1997: *"Den norske staten er grunnlagt på territoriet til to folk, det norske og det samiske."* Når Sametinget og andre samiske talspersoner ofte har kommet i den situasjonen at man blir behandlet som representanter for en interessegruppe, og med gjennomslagskraft deretter, er det nettopp den grunnleggende erkjennelsen av at samene er et folk som mangler og derfor ikke blir implementert²⁰ i praktisk politikk. Ett formelt grunnlag for etablering av rutiner som kan bidra til endring av denne situasjonen kom ikke før i 2005.

Det var selve stortingsbehandlingen av Finnmarksloven som la grunnlaget for et prinsipielt gjennombrudd for å styrke samiske interesser i forhold til statsforvaltningen i Norge. Den nevnte treparts dialogen la grunnlaget for at det ble etablert en konstitusjonell

²⁰ På den internasjonale forskningskonferansen Arctic Frontiers i Tromsø i januar 2010, kunne inuitter og andre som kjenner inuittenes situasjon bekrefte at dette også er situasjonen i Kanada.

sedvane med konsultasjonsrett for samiske organer og interesser (Broderstad, 2008; Broderstad og Hernes, 2008). Dette ble formalisert i en *konsultasjonsavtale* mellom Sametinget og Regjeringen i 2005. I praksis betyr bl.a. at Sametinget har rett til å bli konsultert av Regjeringen i viktige samiske saker. I forhold til vårt tema er det viktig at konsultasjonsavtalen også la grunnlaget for at det 31. januar 2007 ble inngått en avtale mellom Sametinget og Miljøverndepartementet om *Retningslinjer for verneplanarbeid etter naturvernloven i samiske områder* (MD, 2007).

Disse retningslinjene var første trinn i implementeringen av Biomangfoldkonvensjonen i Norge. Neste trinn var innarbeidingen av urfolkshensyn i Naturmangfoldloven av 2009. Et grunnlag for dette var lagt av Biomangfoldlovutvalget (NOU 2004:28), men siden denne innstillingen var avgitt før sluttbehandlingen av Finnmarksloven, ble det behov for omfattende konsultasjoner mellom Sametinget og MD før den endelige lovproposisjonen ble lagt fram (Ot. prp. 52, 2008–2009). Samerettsutvalget II hadde også omfattende merknader til utredningen og var spesielt opptatt av å få utformet lovteksten slik at ikke bare Sametinget men helheten av samiske interesser i vernesaker tas tilbørlig hensyn til. Dette for at statens forpliktelser om konsultasjoner og deltakelse i verneprosesser i tradisjonelle samiske områder kan oppfylles i praksis (NOU 2007:13). Sametinget ga etter en serie konsultasjonsmøter, på både administrativt og politisk nivå, sitt samtykke til lovforslaget 27.11.2008.

Sett fra et urfolkssynspunkt har Norge utvilsomt gjennomført radikale forbedringer i lovverket de aller siste årene. Det avgjørende vil imidlertid være hvorvidt man får dette til å fungere i praksis.

2.7 Områdevern i Finnmark i lys av lovreformene

Av Yellowstone-modellens tre basisforutsetninger referert i 2.1. er den første forutsetningen om *klare grenser*²¹ uendret, mens de to andre "hovedsakelig statsgrunn", dvs. *krav til eiendomsforhold* og "mennesker kun som gjester", dvs. *verneform*, er blitt utfordret av den utviklingen som er skissert over. Våre egne to tilleggsforutsetninger om kunnskapsgrunnlag og forvaltningsmodell er også blitt utfordret. Dette har fått konsekvenser for både Naturmangfoldloven (NML) og Finnmarksloven (FL). Vi skal i det følgende søke å oppsummere status for rammevilkårene (1) eiendomsforhold og råderett, (2) verneform, (3) kunnskapsgrunnlag og (4) medvirkning og se i hvilken grad NML og FL gir nye forutsetninger og muligheter.

2.7.1 Eiendomsforhold og råderett

Eiendomsforhold

I Naturvernloven av 1970 het det i paragrafen om nasjonalparker (§ 3):

"For å bevare større urørte eller i det vesentlige urørte eller egenartede eller vakre naturområder kan arealer av statens grunn legges ut som nasjonalpark. Grunn av samme art som ikke er i statens eie, og som ligger i eller grenser inntil arealer som nevnt i første punktum, kan legges ut som nasjonalpark sammen med statens grunn (...)" (Lov om naturvern, 1970)

²¹ Dette selv om Naturmangfoldloven åpner for vern av både randsoner utenfor selve verneområdene og utvalgte naturtyper helt uavhengig av verneområdene.

Grunn som "ligger i eller grenser inntil" ble i Hardangerviddas tilfelle tolket som innenfor loven selv om 51 % av arealet var privat. Før Samerettsutvalgets utredninger startet i 1980, var Finnmark det fylket i Norge hvor forutsetningen om statsgrunn var enklest å oppfylle. Så lenge 96 % av fylket var den såkalte statens umatrikulerte grunn eller Statskogs eiendom, hevdet staten grunneierskap og etablering av nasjonalpark ville formelt sett være uproblematisk.

Stortingsbehandlingen av Samerettsutvalgets innstillinger for Finnmark førte i 2005 til vedtak av Finnmarksloven og etablering av Finnmarkseiendommen i 2006. Finnmarkseiendommen kan sees som en kollektiv, privat grunneier (sameie) styrt av Sametinget og Finnmark Fylkesting på vegne av Finnmarks befolkning og samene. Overføring av det formelle grunneierskapet fra Staten til Finnmarkseiendommen innebærer at man ikke lenger har med statsgrunn å gjøre.

Vedtaket av Naturmangfoldloven opphevet i sin helhet forutsetningen om statsgrunn. Dette ut fra et resonnement om at det er verneformålet og områdets kvaliteter som bør bestemme vernekategorien (NOU 2004:28). Dette innebærer at den andre av Yellowstonemodellens tre grunnforutsetninger nå er opphevet i Norge. Denne avklaringen med hensyn til formelt eierskap opphever likevel ikke problemstillingene omkring hvilken råderett myndighetene har overfor arealer som man etter faglig og politisk vurdering finner ønskelige å verne i henhold til loven.

Råderett og avveining

Råderettsspørsmålene er tatt opp både i Naturmangfoldloven (NML) og Finnmarksloven (FL).

Vi starter med den landsomfattende sektorloven av de to. I starten av dette kapittelet har vi sitert formålsparagrafen i NML. Vi skal merke oss at den fokuserer (a) *bærekraftig bruk og vern* og (b) *grunnlag for menneskenes virksomhet, kultur, helse og trivsel* og inkluderer (c) *grunnlag for samisk kultur*. I forhold til vårt oppdrag er både punktene (a) og (b) vesentlige. I vår sammenheng er det viktig at lovteksten også presiserer at det siste også inkluderer (c) *grunnlag for samisk kultur*. Dette punktet kom inn i loven etter konsultasjoner mellom Sametinget og Miljøverndepartementet (Ot. prp. 52, 2008–2009).

Vi siterte også formålsparagrafen i Finnmarksloven. Den har også et tilsvarende tosidig formål; (a) *bærekraftig forvaltning* og at den skal skje (b) *til beste for innbyggerne* og presiseringen (c) *særlig for samisk kultur, næring og samfunn*. Det er altså en lov som skal fremme bærekraftig bruk av grunnen og samtidig fokuserer grunnleggende samiske interesser. Det presiseres spesielt at loven er begrenset av folkeretten (§ 3) med direkte henvisning til ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater.

Om vi sammenligner formålsparagrafene i NML og FL ser vi at begge har med elementene (a), (b) og (c), men at Finnmarksloven ikke nevner vern, men legger sterkere vekt på samiske hensyn og er mye mer spesifikk på dette feltet.

I forhold til NML har både Sametinget og Samerettsutvalget II vært opptatt av at lovteksten skal gjenspeile statens forpliktelse til ikke bare å sikre at alle berørte samiske interesser blir hørt, men også at de får innflytelse på saken (NOU 2007:13, Ot. prp. 52, 2008-2009). Dette er blitt løst gjennom en bestemmelse om vektlegging (§ 14):

"Tiltak etter loven skal avveies mot andre viktige samfunnsinteresser.

Ved vedtak i eller i medhold av loven som berører samiske interesser direkte, skal det innenfor rammen som gjelder for den enkelte bestemmelse legges tilbørlig vekt på hensynet til naturgrunnlaget for samisk kultur" (Naturmangfoldloven § 14, 2009).

I forhold til FL inngår etablering av nasjonalparker og andre verneområder i det som loven benevner som *endret bruk av utmark* (§ 4). Dette har fått sine egne regler i *Sametingets retningslinjer for vurderingen av samiske hensyn ved endret bruk av meahcci/utmark i Finnmark* (Sametinget, 2007; Bull, 2008). I de overordnede prinsippene for vurdering av tiltak som medfører endret bruk heter det at:

"..[det] skal tas hensyn til de kulturelle særegenhetene som ligger til grunn for den tradisjonelle, samiske bruken av meahcci/utmark" og videre:

"(...) Det skal tas særlig hensyn til hvilke virkninger tiltaket vil få for samisk bruk av området eller ressursene. **Det planlagte tiltaket må vurderes opp mot den bruken samiske utmarksbrukere har av det aktuelle området, og de konsekvensene det vil få for denne bruken.** Tradisjonell praksis og kunnskaper knyttet til bruken av meahcci/utmark vil være en sentral del av grunnlaget for vurderingen" (Sametinget, 2007:§ 4).

Dette betyr at det i alle saker som gjelder "endret bruk", også vernesaker, skal foretas en avveining mellom denne endrete bruken og konsekvensene for samisk utmarksbruk. Vi ser parallellen mellom denne bestemmelsen og NML's § 14 om vektlegging. Retningslinjenes § 6 omtaler spesielt virkninger for tradisjonell samisk utmarksbruk og næringsutøvelse. Vi gjengir denne paragrafen i sin helhet:

"Det skal vurderes hvilke virkninger vedtaket eller tiltaket vil kunne få for hevdvunnen tradisjonell utmarksbruk og næringsutøvelse, herunder kombinasjonsnæringer, jordbruk, bufehold og andre tradisjonelle næringsformer. Det må særlig legges vekt på virkningene for områder som anses som nødvendige for slike næringers bærekraft. Dette gjelder blant annet tradisjonelle jakt- og fangstområder, fiskeplasser, multemyrer, sennagressplasser og drikkevannskilder. Dette gjelder også jordbrukernes tradisjonelle bruksområder, herunder beitearealer i utmark, utmarksslåtter og bruk av skog.

På samme måte må det legges stor vekt på at tiltak som medfører vesentlige rådighetsinnskrenkninger for nær- og bruksområdene til lokalbefolkningen, kombinasjonsbrukere og andre som utøver hevdvunnen tradisjonell samisk utmarksbruk, vil kunne svekke deres livsgrunnlag og hindre deres utøvelse av sin kultur. Det må også legges vekt på om tiltak som for eksempel vern av tradisjonelle bruksområder vil tillate at tradisjonell bruk og høsting får fortsette.

Ved vurderinger av virkningene for utmarksbrukere og de samiske næringsformene skal det særlig legges vekt på den tradisjonelle bruken og de særlige utnyttelsesmåtene i det aktuelle området, og legge dette til grunn for vurderingene av virkningene" (Sametinget, 2007:§ 6).

Når vi leser denne paragrafen, og sammenlikner med mandatet for denne utredningen (kapittel 1), ser vi at denne bestemmelsen gir et formelt grunnlag for utredningen og motiverer behovet for et faglig grunnlagsmateriale for en avveining mellom endret bruk (vern) og tradisjonell bruk.

Finnmarksloven presiserer videre i sin § 5 at den ikke gjør inngrep i bestående rettigheter. Det vil si at de rettigheter som brukere av meahcci har opparbeidet gjennom alders tids bruk består uavhengig av etableringen av Finnmarkseiendommen. FL angir i sitt kapittel 5 de videre trinnene i eiendomsreformprosessen i Finnmark; identifisering av mer konkrete mulige grunneiere, eksempelvis bygdelag, gjennom arbeidet som skal gjøres av Finnmarkskommisjonen (§ 29) og påfølgende prosesser og rettsavgjørelser (Utmarksdomsstolen for Finnmark, § 36) som grunnlag for videre eiendomsoverdragelse. Denne

ordningen er kommet inn for å oppfylle artikkel 14 i ILO-konvensjon nr. 169 (Bull, 2008).

FL har også særregler om nasjonalparker. Lovens § 19 har en bestemmelse som gir grunnlag for å etablere nasjonalpark på Finnmarkseiendommens grunn:

"Grunn som Finnmarkseiendommen eier, kan legges ut som nasjonalpark etter reglene i naturvernloven (...)" (Finnmarksloven, 2005:§ 19)

I utgangspunktet er det altså klart at loven gir myndighetene anledning²² til å legge ut nasjonalparker på Finnmarkeiendommens grunn, slik det også er blitt gjort i tilfellene Seiland og Varangerhalvøya nasjonalparker (etablert i 2006). For naturreservater, som er det mest aktuelle for de mindre av de forslåtte verneområdene i denne utredningen har ikke FL etablert spesielle regler. Det må forstås slik at eierskiftet ikke påvirker myndighetenes adgang til å legge ut naturreservater. Reglene om endret bruk gjelder like fullt. I forhold til nasjonalparker er det interessant å merke seg merknadene fra justiskomiteen under lovbehandlingen:

"Flertallet vil presisere at ny § 19 kun gjelder grunn som Finnmarkseiendommen eier, og dermed ikke grunn som det viser seg gjennom kommisjonens og særdomstolens arbeid at tilhører andre enn Finnmarkseiendommen" (Innst. O nr. 80 (2004–2005) s. 43, jfr. pkt. 7.4.15).

Bokstavelig forstått betyr dette at myndighetene *ikke har adgang til å legge ut til nasjonalpark på arealer hvor prosessene har klarlagt at det finnes andre konkrete, identifiserbare eiere enn Finnmarkseiendommen*. Hvorvidt denne merknaden også skal forstås slik at den begrenser myndighetenes adgang til å legge ut nasjonalpark i områder hvor det er kjent at det vil bli framsatt eiendoms- og rettighetskrav, er vel så langt et åpent spørsmål, muligens kan naturmangfoldlovens opphevelse av vilkåret om statsgrunn formålsparagraf (se foran) tilsi at komitémerknaden ikke lenger er relevant²³. Uansett finner vi det rimelig å forutsette at miljøvernmyndighetene bør ta de samme hensyn som Finnmarkseiendommen selv. Om det siste sier professor Kirsti Strøm Bull:

"Så lenge disse organer (kommisjonen og domstolen, vår merknad) ikke har startet sitt arbeid, må Finnmarkseiendommen være svært forsiktig med å foreta disposisjoner som kan gripe inn i allerede etablerte rettigheter" (Bull, 2008:155).

Bakgrunnen for at myndighetene også bør være svært forsiktige er selvsagt at etablering av nasjonalparker og andre verneområder som regel vil bety inngrep i etablerte rettigheter. Det vil derfor kunne oppstå stridsspørsmål hvor potensielle eiere, eller eiere som blir anerkjent etter Finnmarkslovens prosesser, i ytterste konsekvens kan komme til å fremme ugyldighetskrav overfor allerede etablerte nasjonalparker. Vi forutsetter at tilsvarende kan være en mulighet også for andre verneområder selv om dette ikke sies uttrykkelig av justiskomiteen. Vi regner med at dette kan være særlig aktuelt for naturreservater som den strengeste verneformen. Dette tilsier at myndighetene i den overgangssituasjonen inntil andre konkrete eiere er identifisert, bør være ekstra nøye med å følge opp retningslinjene og deres intensjoner både i saksbehandlingsprosesser og i sine endelige beslutninger.

Samerettsutvalget II har også drøftet hvorvidt det bør gis bestemmelser som båndlegger adgangen til å opprette nasjonalparker og andre verneområder mens rettighetskartleggingen i Finnmark pågår. Utvalget delte seg i et flertall og et mindretall om

²² Denne anledningen ble utvidet til å gjelde hele fastlands-Norge etter vedtak og iverksetting av Naturmangfoldloven (2009).

²³ Dette er et mulig juridisk stridsspørsmål som vi ikke skal ta stilling til.

behovet for slike regler når det gjaldt nasjonalparker, mens man var enige om ikke å foreslå slike regler for andre typer verneområder. Et samlet utvalg var imidlertid opptatt av at alle samiske rettighetshavere og interesser trekkes aktivt med i verneprosessene så tidlig som mulig (NOU 2007:13).

Et annet moment som kommer inn i forhold til prosedyrer og rettigheter, er at etter Finnmarksloven var etablert, vedtok FNs generalforsamling 13. september 2007 erklæringen om urfolks rettigheter. Erklæringen bekrefter etablert folkerett, men går på visse punkter lenger enn ILO-konvensjonen. Viktige når det gjelder landrettigheter er artiklene 26, som sier at urfolk har rett til sine tradisjonelle områder og 28, som bl.a. sier:

"oppreisning ved tilbakeføring om mulig, og erstatning hvis tilbakeføring ikke er mulig, for slike landområder, territorier og ressurser som de tradisjonelt har eid, vært bosatt på eller brukt og som har blitt konfiskert, tatt, okkupert, brukt eller skadet uten deres frie og informerte forhåndssamtykke" (Åhrén, 2007:70).

Sitatet er basert på direkte oversettelse av konvensjonsteksten. Vi ser at et viktig punkt er "*frie og informerte forhåndssamtykke*". Hovedpoenget med de to nevnte artiklene i urfolkserklæringen er at tradisjonelle eiere/brukere har rett til sine tradisjonelle områder og at disse skal tilbakeføres eller erstattes såfremt de ikke har gitt fra seg områdene frivillig.

Erklæringen er ikke i seg selv juridisk bindende, men legger viktige føringer i det videre arbeidet for å fastslå hvilke rettigheter urfolk har. Det er dessuten mye som tyder på at erklæringen i praksis er i ferd med å få en status som nærmer seg en konvensjon (Vars 2009b). De refererte artiklene er eksempler på at erklæringen går lenger i å tilkjenne urfolk rettigheter enn ILO-konvensjonen. Hvorvidt disse bestemmelsene kan få selvstendig virkning i forhold til etablering og forvaltning av verneområder i Sápmi, er vi ikke kjent med at det foreligger noen vurderinger av. Spørsmålet er for eksempel ikke drøftet i forhold til arbeidet med Naturmangfoldloven (Ot. prp. 52, 2008–2009) eller av Samerettsutvalget II (NOU 2007:13). Det vi i det minste kan konstatere, er at denne styrkingen av urfolksretten, kan gjøre det enda viktigere å leve opp til den forsiktighetsnormen som Bull (op. cit.) angir for disponering av Finnmarkseiendommen av hensyn til etablerte rettigheter.

For øvrig anser vi det som ønskelig å få klarlagt hvorvidt disse bestemmelsene kan få selvstendig virkning i forhold til etablering og forvaltning av verneområder. Rettsutviklingen på dette området er rask, og vedtak om vern er langsiktige beslutninger som kan få omfattende virkninger for lokale brukere.

I samme forbindelse ville det også være naturlig at det ble vurdert hvorvidt Nordisk samekonvensjon som er under forhandling kan komme til å få innvirkning på etablering og forvaltning av verneområder.

2.7.2 Verneform

Den siste av Yellowstonemodellens tre basale forutsetninger; at mennesker kun skulle være gjester i verneområder, har i Norge vært forvaltet slik at i nasjonalparker har rekreasjonsbruk i form av såkalt enkelt (dvs. ikke-motorisert) friluftsliv vært sidestilt med det økologiske verneformålet. Dette er i samsvar med den tilsvarende kategorien i systemet til Verdens naturvernunion (IUCN); Category II National Park.

I vår sammenheng er det likevel interessant å merke seg hvordan vernemyndighetene så på samisk reindrift under den første nasjonalparkplanen fra 1960- til 1980-tallet. Selv om reindriftssamene i Midt- og Nord-Norge var den viktigste ikke-gjestende brukergruppen, var de lite synlige i plandokumentene. Reindriftas bruk av verna areal inngikk ikke i verneformålet, men bruken ble heller ikke oppfattet som kontroversiell. Forklaringene på dette er nok for det første at reindrift helt siden slutten av 1800-tallet var ansett som *tålt bruk*, dvs. samene kunne drive så lenge de ikke var til sjenanse for andre

interesser. For det andre var mekaniseringa av reindrifta ennå bare i startfasen; snøskuteren gjorde sitt inntog på slutten av 1960-tallet, mens barmarkskjøretøyene ikke kom før på 1980-tallet. En indikasjon på at denne forklaringa har noe for seg, er at de første konfliktene mellom miljøforvaltninga og reindrifta kom på 1980-tallet da ATV-spor utfordret idealet om "urørt" natur (Riseth og Holte, 2008).

I den videre utviklinga er det interessant at når den offentlige samerettsdebatten kom på 1980-tallet ga utredningsutvalget for den andre landsplanen uttrykk for at reindrifta sto i en særstilling i forhold til andre næringslivsinteresser (NOU 1986:13), mens Miljøverndepartementet slo fast at å sikre reindriftas ressursgrunnlag ikke kunne være en selvstendig grunn for vern, men at dette kunne være en supplerende begrunnelse for områder som ellers var verneverdige (St.meld. nr. 62, 1991–92). Nyere nasjonalparker har i tråd med dette fått tredelt formålsbestemmelse; naturvern nevnes først, så friluftsliv og til slutt *"Ivaretagelse av naturgrunnet innenfor nasjonalparken er viktig for samisk kultur og næringsutnyttelse. Området skal kunne brukes til reindrift"*. De nye forskriftsmalene til Naturmangfoldloven benytter også en tilsvarende formulering.

Verneformål

Naturmangfoldloven har i tillegg til den generelle formålsparagrafen også en spesifikk *målbestemmelse* for områdevern (§ 33). Den omfatter også områder med særskilte kulturhistoriske verdier/kulturlandskap og tilrettelegging av bruk som bidrar til opprettholding av naturverdiene. I sin høringsuttalelse påpekte Samerettsutvalget II at det i forbindelse med mål for områdevern er behov for en bestemmelse om sikring av naturgrunnet for samisk kultur (NOU 2007:13). I lovproposisjonen skriver Miljøverndepartementet:

"Departementet har foreslått presiseringer i proposisjonstekst knyttet til denne bestemmelsen som tydeliggjør at vernet også kan sikre naturgrunnet for samisk kultur og næringsutøvelse" (Ot. prp. 52, 2008–2009: 36)

Selv om en slik bestemmelse ikke står i selve lovteksten betyr denne presiseringen at loven skal forstås slik. Utover dette sier lovens § 34 (forskrifter om verneområder) at:

"Verneforskriften ikke skal være til hinder for å videreføre bærekraftig bruk som bygger opp under verneformålet i et område (Naturmangfoldloven, 2009:§ 34).

Vernekategorier

Under konsultasjonene tok Sametinget opp at det kan være hensiktsmessig å opprette vernekategorien *ressursforvaltningsområde* i samsvar med IUCN's *vernekategori VI* som ny vernekategori fordi det på en bedre måte kunne ivareta bærekraftig bruk og høsting, men fikk ikke gjennomslag for dette (Ot. prp. 52, 2008–2009).

Etter innføring av Naturmangfoldloven er de tre viktigste vernekategoriene i hovedsak uendret selv om formålsparagraf og vektleggingsbestemmelse (§ 14), betoner både bruk og vern samt samiske hensyn mens målbestemmelsen for områdevern (§ 33) peker på bruk og vern av kulturlandskap.

Nasjonalpark (§ 35) tar sikte på større naturområder uten tyngre naturinngrep. Det er et vilkår at området framstår som et naturområde Dette blir ikke hindret av evt. tidligere ekstensiv utmarksbruk som hogst, beite osv. (Ot. prp. 52, 2008–2009). Det er likevel en relativt streng verneform hvor *"ingen varig påvirkning av naturmiljø eller kulturminner [skal] finne sted med mindre påvirkningen bidrar til å opprettholde verneverdiene"* (§ 35, 2. ledd). Hvorvidt ulike typer bruk kan tillates i nasjonalpark, avhenger av hvordan bruken virker inn på verneverdiene (Ot. prp. 52, 2008–2009).

Kategorien *landskapsvernområde* (§ 36) fokuserer på vern av landskapet utfra økologiske, kulturelle, rekreasjonsmessige eller identitetsmessige begrunnelser. Det forutsettes at pågående eller ny virksomhet ikke endrer landskapet vesentlig. Når bruk er vesentlig for å ivareta verneformål, er det krav om skjøteselsplan som del av forvaltningsplan. Landskapsvernområde er en relativt mild verneform og svarer til IUCN-kategoriene V (landskapsvern) og VI (ressursforvaltnings-område).

Naturreservat (§ 37) er den strengeste verneformen, og er beregnet på mindre og sjeldne, sårbare eller spesielt verdifulle områder og er typisk brukt for systematisk vern av bestemte naturtyper, for eksempel myr og våtmarker.

Vi skal i det videre se på hvordan vernekategoriene samsvarer med Finnmarkslovens bestemmelser. I Finnmarkslovens § 19 om nasjonalparker er det en bestemmelse om at:

"(...) Ved utformingen av bruksregler skal det legges vekt på at tradisjonell bruk kan videreføres (...)" (Finnmarksloven, 2005:§ 19).

Denne paragrafen angir altså tydelig at for nye nasjonalparker på Finnmarks-eiendommens grunn skal det legges vekt på å videreføre tradisjonell bruk. Bestemmelsen må sees i sammenheng med både formålsparagrafen og § 4 som er konkretisert i Sametingets retningslinjer. Ut fra dette synes det å være godt samsvar mellom Finnmarksloven og formålsbestemmelsen i Naturmangfoldloven.

Sammenholder vi dette med de internasjonale vernekategoriene (se foran) etablert av Verdens Naturvernunion (IUCN) synes dette generelt å være på linje med kategorien "*ressursforvaltningsområde*" som har det tosidige formålet: bærekraftig ressursbruk og bevaring av biodiversitet. I NML's system vil dette i utgangspunktet tilsvare landskapsvernområde som er den mildeste av de tre vernekategoriene. Dvs. Finnmarksloven gir et pålegg som åpner for en praksis med hensyn til tradisjonell bruk som fører kategorien nasjonalpark nærmere kategorien landskapsvernområde.

Ser vi nærmere på NML's tre hovedkategorier, ser vi at skillelinjene mellom kategoriene i hovedsak går på størrelsen av området, hva som (primært) vernes og hvilken innvirkning bruken kan ha på området.

Nasjonalparker er typisk store områder mens naturreservater typisk er små.

I naturreservater må ingen gjøre noe som "*forringer verneverdiene*". For nasjonalparker heter det at ikke skal foregå "*varig påvirkning av naturmiljø eller kulturminner*". I landskapsvernområder er det ikke tillatt med tiltak som kan "*endre det vernede landskapets særpreg eller karakter vesentlig*" og "*Det skal legges vekt på den samlede virkning av tiltakene i området.*"

Dersom vi sammenlikner hvilke rammer disse kategoriene gir for videreføring av tradisjonell bruk, ser vi at *naturreservater* kan bety strenge restriksjoner, men vi skal samtidig merke oss fokuset på verneverdiene, dvs. grunnlaget for vernet. Mens jaktforbud vil være høyst relevant i et fuglereservat, vil det være irrelevant for et myrreservat som vernes utelukkende av hensyn til botanikk og hydrotopografi (dersom ikke deler av et myrkompleks er så sårbart for tråkk at ferdseforbud kan være aktuelt). Det er også presisert i den nye forskriftsmalen for naturreservat at lovens (§ 37) verneformål er alternative formuleringer, og at oppfyllelse av ett formål er tilstrekkelig begrunnelse for vern.

For *nasjonalpark* er vernet såvidt strengt at evt. godtakbar påvirkning må være reversibel. Det betyr at intensiv landbruksdrift ikke tillates da oppdyrking klart endrer naturmiljøet for lang tid framover. Beiting vil normalt være tillatt, jfr. også den siterte standardbestemmelsen om reindrift. Det er dessuten klarlagt at reinbeiting bidrar både til å holde

landskapet åpent (Cairns og Moen, 2004, Tømmervik et al. 2009) og til å fremme en rekke sjeldne fjellplanter (Olfosson og Oksanen, 2005). Tradisjonell bruk kan også omfatte uttak av trevirke og plantedeler. Det er åpenbart at flatehogst ikke er forenlig med nasjonalpark, men vi regner med at det kan i en viss utstrekning være rom for plukkhogst av fyringsved og uttak av tre- og planteemner til husbruk og duodji-formål. Dette må da evt. kunne integreres i en forvaltnings- og skjøtselsplan dersom ivaretagelse av et tradisjonelt kulturlandskap inngår i verneformålet.

For *landskapsvernområder* er man mer opptatt av helheten i landskapet og mindre av detaljer. Det betyr at om en type bruk påfører landskapet en viss, varig slitasje, kan det likevel være aktuelt å tillate denne dersom det ikke endrer helheten vesentlig. I verneforskriften som vedtas ved opprettelsen av det enkelte område kan det i følge § 36, 2. ledd gis bestemmelser om "*hva som kan endre landskapets særpreg eller karakter vesentlig, om krav til landskapsmessig tilpasning, og om ferdsel som ikke skjer til fots*". Det siste henspiller neppe primært på ferdsel til hest, så vi leser dette som en åpning for at motorisert ferdsel innenfor bestemte rammer kan tillates, dersom det er viktig for å opprettholde tradisjonell bruk som f.eks. fiske eller bærplukking.

Sett under ett, ser det ut til at Naturmangfoldlovens vernekategorier gir åpning for å følge opp Finnmarkslovens sterke og gjennomgående betoning av samiske hensyn og hevdvunnen tradisjonell bruk, gjennom å etablere verneområder som er skreddersydd med verneforskrifter som prioriterer hevdvunnen tradisjonell bruk av meahcci innenfor rammene til hver av vernekategoriene.

2.7.3 Kunnskapsgrunnlag

Den første av våre tilføyelser til Yellowstone-modellen er forutsetningen om et naturvitenskapelig kunnskapsgrunnlag. Naturforvaltningssektoren har en sterk, naturvitenskapelig tradisjon og har vært lite åpen for andre typer kunnskap som tradisjonell folkelig kunnskap (Aasetre, 1999). Kunnskapsmonopol og begrenset åpenhet kan legge grunnlag for modellmakt og kooptering fram for reell medvirkning (Arnesen og Riseth, 2008).

Urfolksprosessene har utfordret naturvitenskapens kunnskapsmonopol. I konsultasjonene om NML har Sametinget lagt vekt på å få inn *tradisjonell kunnskap* som begrep i loven. Dette begrepet brukes aktivt i Sametingets retningslinjer etter Finnmarksloven (se under i 2.7.4) og internasjonalt anerkjennes dette som et dynamisk kunnskapsbegrep (Berkes, 2008), men departementet argumenterer likevel i proposisjonen for at "tradisjonell" kan forstås som statisk. I loven har man derfor i § 8, 2.ledd formulert seg slik:

"(...) Myndighetene skal videre legge vekt på kunnskap som er basert på generasjoners erfaringer gjennom bruk av og samspill med naturen, herunder slik samisk bruk, og som kan bidra til bærekraftig bruk og vern av naturmangfoldet"

Uavhengig av diskusjon om ordbruk er lovens formulering utvetydig. Naturmangfoldloven er nå utformet slik at naturvitenskapens kunnskapsmonopol er brutt. Det er også verdt å merke seg at Regjeringens beslutning om lokal verneområdeforvaltning understreker at både vitenskapelig og erfaringsbasert kunnskap skal legges til grunn for forvaltningen (se sitat i 2.6)

Utfordringen nå vil være å sørge for at denne bestemmelsen etterleveres i praksis. Eksempelvis har innlandssamene i Finnmark generasjoners erfaring for at bruk av not er nødvendig for å hindre gjengroing i visse fiskevann (NOU 1978:18). Når Finnmarkslovens § 22 regner opp hvilke rettigheter de som bor i en kommune har på Finnmarks-eiendommens grunn, inkluderer den fiske etter innlandsfisk med garn, men ikke med not.

2.7.4 Medvirkning og innflytelse

Det siste tilleggsvilkåret for Yellowstone-modellen var en "top-down" forvaltningsmodell. Som vi har antydnet i forrige avsnitt, må vi regne med en viss sammenheng mellom kunnskapsgrunnlag og forvaltningsmodell. En nordisk antologi om naturforvaltning basert på en rekke case-studier, konkluderer med at til tross for at de nordiske landene har politiske ambisjoner om å øke den lokale medvirkningen i naturforvaltningen, så har dette bare skjedd i begrenset grad i praksis. Det medfører bl.a. at det ikke investeres i oppbygging av stabile og legitime institusjoner og organisasjoner som klarer å håndtere bruk- og vern-problematikken (Sandström et al. 2008). Bildet i Norge synes også å være at verken samer eller annen lokalbefolkning synes lenger å være tilfreds med bare å uttale seg til foreliggende forslag, men ønsker reell innflytelse på forvaltninga av sine nære naturområder (Riseth, 2007, Arnesen og Riseth, 2008; 2009). Dette kan forstås som oppfatninger om demokratisk underskudd i vernearbeidet. Vi finner det også betegnende at DN's forslag (se 2.6) når lokale forvaltningsforsøk oppsummeres negativt, er å foreslå andre sentralstyrte løsninger. Selv om departementet her valgte en løsning med et regionalt/lokalt vernestyre, indikerer dette motstand mot lokale løsninger i forvaltningsapparatet, selv i en sak som har utgangspunkt i Stortingets initiativ for å følge opp internasjonale forpliktelser.

Nytt lov- og regelverk forutsetter omfattende medvirkning både med hensyn til verneprosesser og forvaltning av verneområder.

Verneprosesser

Avtalen mellom Sametinget og Miljøverndepartementet av 31.1.2007 klargjør at samiske interesser har en særegen konsultasjonsrett på alle trinn av beslutningsprosessen, om nødvendig helt til regjeringnivå. En viktig del av denne avtalen er dens § 5.1 nr.1, annet avsnitt, som pålegger fylkesmannen, dersom en av partene finner det hensiktsmessig, å opprette et eget arbeidsutvalg til å bistå fylkesmannen i verneplanarbeidet. Mandat og sammensetning fastsettes etter konsultasjoner med Sametinget. Utvalget kan foreslå særskilte utredninger for å sikre et best mulig beslutningsgrunnlag i vernespørsmålet og andre spørsmål av betydning for vernespørsmålet. Etter § 5.2 i avtalen skal Fylkesmannen etter forslag til verneplan er utarbeidet foreta konsultasjoner med samiske interesser og Sametinget og om nødvendig i to omganger slik at Sametinget er kjent med standpunkter fra andre samiske interesser. Etter § 5.3 kan et flertall av de samiske interessene evt. kreve at Fylkesmannen legger fram alternative forslag.

I tillegg til disse retningslinjene kommer også at de allerede refererte *Sametingets retningslinjer for vurderingen av samiske hensyn ved endret bruk av meahcci/utmark* også har egne bestemmelser om konsultasjon og deltakelse i beslutningsprosessen. I de overordnede prinsippene angir retningslinjene følgende om konsultasjoner:

"Endret bruk av utmark bør som utgangspunkt skje etter forutgående konsultasjoner med de som er rettighetshavere, brukere av området eller berørte samiske interesser i området. **De berørte kan samtykke i forslaget, og samtidig stille vilkår for iverksettelsen av planen og den videre utvikling av tiltaket som må oppfylles for at de berørte kan anses for å ha samtykket** (vår utheving). I de tilfeller det ikke foreligger samtykke fra de berørte interesser, skal nytteverdien av planen eller tiltaket som medfører endret bruk av utmark, alltid vurderes mot de ulemper planen eller tiltaket har som materielt grunnlag for samisk kultur og samfunnsliv" (Sametinget, 2007:§ 4).

Sametingets retningslinjer forutsetter i utgangspunktet at brukere/berørte/rettighetshaver skal konsulteres og dersom de ikke samtykker, skal det foretas en interesseavveining.

Dette samsvarer med Naturmangfoldlovens vektleggingsbestemmelse i dens § 14 referert foran. Sametingets retningslinjer setter imidlertid i sin § 6 (referert foran) noen rammer for slike avveininger. Etter siste ledd i § 6 så skal "det legges særlig vekt på den tradisjonelle bruken og de særlige utnyttelsesmåtene i det aktuelle området, og legge dette til grunn for virkningene".

Sametingets tidligere saksbehandler på disse retningslinjene utlegger dette bl.a. slik:

"Det retningslinjene her legger opp til er at det ved KU så skal:

- grunnlaget for beslutningene ikke kun være forskningsbasert/institusjonalisert kunnskap, men også *tradisjonell kunnskap* (se tredje ledd)
- det legges stor vekt på at tiltak som medfører *vesentlige innskrenkninger* (eks vernbestemmelser som forbyr tradisjonell høsting) de facto vil kunne anses som brudd på samenes rett til å utøve sin kultur (se andre ledd)
- og at KU skal ta høyde for å dekke *alle mulige, samiske næringsformer og bruk* av området, og hvordan virkningene vil innvirke på disses bærekraft, dvs. om områdene er "nødvendige" for en bærekraftig kombinasjonsbruk for eksempel.

Intensjonen bak § 6 er i alle fall å sikre at KU skal være mest mulig basert på tradisjonell kunnskap, at det vektlegges at tradisjonell bruk skal kunne fortsette, og at planer som etter en vurdering vil kunne få vesentlige konsekvenser for lokalbefolkningens bruk, ikke bør gjennomføres da det i slike tilfeller ikke kun er snakk om å innskrenke naturbruken, men om å nekte samene retten til å utøve sin egen kultur. Sistnevnte rett fremgår klart av FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter artikkel 27 "(Vars, 2009a:5).

I tilfelle av store endringer eller ved endret bruk av store områder med stor betydning skal Sametinget også konsulteres (§ 4). Paragrafen angir en rekke typer naturinngrep hvor dette kan være aktuelt men nevner ikke verneområder. Dette er også unødvendig siden avtalen mellom MD og Sametinget (over) regulerer dette i detalj.

Forvaltning

I forhold til Naturmangfoldloven sa Sametinget i sitt plenumsvedtak av 27.11.2008 bl.a. dette om samisk innflytelse i forvaltning av verneområder:

"Sametinget viser til at loven åpner for at et særskilt oppnevnt organ kan være forvaltningsmyndighet for verneområder. Sametinget vil aktivt følge opp arbeidet med evalueringen av lokal forvaltning av verneområder, slik at verneområder som direkte berører samiske interesser kan legges til særskilte forvaltningsorgan med samisk deltakelse som er oppnevnt av Sametinget, jf. ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater, artikkel 6, 7 og 15" (Sametinget, 2008).

I lovproposisjonen viste departementet til at loven åpner for samisk deltakelse i forvaltningen av et verneområde ut fra formuleringen i § 62, 2.ledd, 3. punktum:

"Kongen kan bestemme at et særskilt oppnevnt organ er forvaltningsmyndighet for et område vernet med hjemmel i kapittel V" (NML, 2009, § 62)

Vi regner med at den allerede siterte beslutningen fra Miljøverndepartementet om praktisering av lokal forvaltning av verneområder (se 2.6) er et resultat av konsultasjoner og at den oppfylder folkerettens forutsetning om samisk deltakelse i forvaltningen av verneområder i samiske områder.

2.8 Oppsummering

I dette kapitlet har vi innledningsvis knyttet forbindelsen mellom oppdraget og de nye og to sentrale lovene for naturforvaltningen i Norge og Finnmark; Naturmangfoldloven og Finnmarksloven. Vi har videre gitt en historisk introduksjon til temaet verneområder og urfolk. En side ved Vestens verneområdehistorie er marginalisering av urfolk gjennom at de er blitt umyndiggjort og at de i mange land er blitt forvist fra sine tradisjonelle områder.

I Norge ble den første nasjonalparken etablert i 1962. Fra starten av var de aller fleste nasjonalparkene innenfor det samiske reindriftsområdet, uten at dette fikk vesentlig oppmerksomhet. I dag ligger vel halvparten av nasjonalparkarealet på Norges fastland innenfor norsk Sápmi²⁴.

Internasjonale miljø- og urfolksprosesser har lagt et grunnlag for å styrke urfolks posisjon innen naturvernfeltet. De viktigste instrumentene er ILO-konvensjon nr. 169 og Biomangfoldkonvensjonen. Selv om både norske samer og norske myndigheter spilte nøkkelroller i de internasjonale prosessene er det først de aller siste årene dette har ført til reformer i Norge. Vendepunktet ble at Sametinget i 2005, gjennom stortingsbehandlingen av Finnmarksloven, fikk gjennomslag for at samiske interesser har en særegen konsultasjonsrett på alle saksbehandlingsnivå. Dette skal motvirke at samiske interesser blir overkjørt som minoriteter i kollektive beslutningsprosesser.

For områdevernet i Finnmark betyr dette en rekke endringer i samenes formelle posisjon. I forhold til den klassiske Yellowstone-modellen for naturvernområder kan vi etter iverksetting av Naturmangfoldloven og Finnmarksloven oppsummere følgende:

- Det forutsettes fortsatt klare grenser for verneområder, selv om Naturmangfoldloven åpner for restriksjoner i randsoner utenfor verneområder og også i utvalgte naturtyper helt uavhengig av verneområder.
- Nasjonalparker kan nå etableres uavhengig av hvorvidt de verneverdige arealene er statsgrunn eller ikke.
- Beslutninger om vern forutsetter avveining mellom vernehensyn og andre samfunnsmessige hensyn. Rettighetskartleggingen i regi av Finnmarkskommisjonen samt FNs erklæring om urfolks rettigheter tilsier at myndighetene bør være aktpågivende med å sørge for at alle potensielle rettighetshavere får sine interesser ivaretatt på en tilbørlig måte.
- Klassisk naturvern har prioritert gjester framfor lokalt tilhørende i verneområder. Som følge av samisk rettighetskamp fikk reindrifta fra andre halvdel av 1980-tallet en særegen anerkjennelse og reindrift ble inkludert i verneformålet for nye nasjonalparker.
- Naturmangfoldloven anerkjenner at å sikre naturgrunlaget for samisk kultur kan inngå i formålet for verneområder. Loven presiserer at bærekraftig bruk som fremmer verneformålet ikke må bli hindret av verneforskrifter.
- Sametingets forslag om å inkludere Verdens naturvernråds kategori VI *ressursforvaltningsområde*, som sidestiller biodiversitetsvern og bærekraftig bruk kom ikke med i Naturmangfoldloven. Finnmarksloven forutsetter imidlertid at for nasjonalparker skal det legges vekt på å videreføre tradisjonell bruk. Naturmangfoldloven viderefører de tre viktigste vernekategoriene i Naturvernloven:
 - Naturresevat som innebærer strenge restriksjoner, men hvilke restriksjoner er avhengig av det spesifikke formålet med vernet.
 - Nasjonalpark forutsetter at det ikke skal skje irreversible endringer i naturmiljøet, men vi regner med at når tradisjonell bruk inngår i verneformålet

²⁴ strengt tatt det samiske reinbeiteområdet i Norge

- kan for eksempel plukkhogst og uttak av duodji-emner integreres i skjøtselplan.
- Landskapsvernområder fokuser landskapets særpreg og gir åpning for at en viss varig slitasje kan aksepteres så lenge det ikke endrer helhetsbildet av landskapet vesentlig.
 - Sett under ett ser det ut til at Naturmangfoldlovens kategorier gir åpning for å skreddersy verneområder slik at tradisjonell bruk kan ivaretas innenfor rammene av de nevnte vernekategoriene.
 - Tradisjonelt har naturvitenskapen hatt en dominerende posisjon innenfor naturvernet. Naturmangfoldloven har åpnet for at erfaringskunnskap skal kunne tillegges vekt.
 - Internasjonale forutsetninger om lokal medvirkning i naturforvaltningen har vist seg vanskelig å realisere i praksis. Det er mye som tyder på at lokalbefolkning har oppfatninger om demokratisk underskudd i vernearbeidet.
 - Avtalen mellom Sametinget og MD av 31.1.2007 klargjør at samiske interesser har en særegen konsultasjonsrett på alle trinn av saksbehandlingen fra Fylkesmann til Regjering.
 - Naturmangfoldloven åpner for lokal forvaltning av verneområder og særskilte forvaltningsorgan med samisk deltakelse. Regjeringen har besluttet at store verneområder skal forvaltes lokalt og at der det er aktuelt skal representanter oppnevnt av Sametinget inngå i verneområdestyret (MD 2009).

Oppdraget er relativt ambisiøst i sin formulering av hva som skal gjøres, f. eks. "*Alle relevante aspekter av befolkningens bruk skal belyses*" (pkt. 2) og "*mest mulig konkret beskrivelse av (...) bruk*". På samme tid anser vi at gjennomgangen i dette kapitlet viser at vurderingsgrunnlaget har vært ganske uoversiktlig helt til det siste, og at rettsutviklingen til dels er rask. En del spørsmål er nå avklart etter vedtak og iverksetting av Naturmangfoldloven. Vi mener likevel at en del relevante urfolksrettslige problemstillinger trenger å avklares nærmere gjennom en spesialutredning. Vi kommer tilbake til dette i kapittel 9.

I neste kapittel redegjør vi for det metodiske grunnlaget for undersøkelsen vi har gjennomført.

3 MATERIALE OG METODER

Prosjektet er som forutsatt gjennomført med en kombinasjon av litteraturstudier og informantintervjuer, med hovedvekt på det siste, supplert av befaringer for å få oversikt over noen aktuelle områder. Prosjektet ble startet opp 18.8.2008.

3.1 Befaringer

For å gjøre oss kjent i de områdene som ligger langt fra offentlig vei, ble det i løpet av uke 34 i 2008 gjennomført befaringer i de to største områdene (1) Goahteluoppal (to dager) med Johan Henrik Buljo og Anders P. Siri som guider og (5) Náhpolsáiva (en dag) med Ole Henrik Gaino som guide. Jan Idar Solbakken og Heidi Kittu deltok på begge befaringer. Jelena Porsanger og Jan Åge Riseth deltok i Goahteluoppal.

3.2 Litteraturstudier

For å kunne forstå den lokale bruken av meahcci/utmark i Kautokeino er det nødvendig med en viss innføring i så vel lokal naturbrukshistorie og samisk begrepsbruk, jfr. også oppdragets punkt 1 (se kapittel 1). Framstillingen er i hovedsak en oppsummering av publisert materiale. Publikasjoner i serien Dieđut står sentralt. Litteraturstudiet er summert opp i kapittel 4 i utredningen.

3.3 Spørreundersøkelse

For å få et utgangspunkt for kvantifisering av den økonomiske og kulturelle betydning av bruk av naturressursene i kommunen for innbyggerne i Kautokeino i dag har vi fått gjennomført en spørreundersøkelse. Spørreundersøkelsen er gjennomført ved å ringe opp et tilfeldig utvalg av mobiltelefon abonnentene i Kautokeino. Mobiltelefon er benyttet da antallet fasttelefonabonnenter var for lite til å få tilstrekkelig antall intervjuer. Målgruppen var personer over 18 år som bor i Kautokeino. Intervjuene fortsatte fram til det var fullført intervjuer med 300 personer av målgruppen. Kautokeino hadde pr. 1.1. 2008 en befolkning på 2947 personer og derav beregnet 2236²⁵ personer i målgruppen (SSB, 2008). Det betyr at over 13 % av målgruppen er spurt. Sammenlikning av alders- og kjønnsfordeling mellom de spurte og befolkningsstatistikken tyder på at det er et representativt utvalg av befolkningen som er spurt.

Vi har selv utformet spørsmålene, se vedlegg 3. Spørsmålene er oversatt til samisk, se vedlegg 4, av Inger Máret Anne Oskal Eira. Det ble brukt tospråklige intervjuere, og intervjupersonene fikk velge mellom samisk og norsk ved gjennomføring av intervjuene. 186 av 300 intervjuede (62 prosent) valgte å gjennomføre intervjuet på samisk, de øvrige på norsk. Undersøkelsen er kvalitetssikret og administrert av Opinion as (www.opinion.no) og gjennomført av Norstat (www.norstat.no). Resultatene av spørreundersøkelsen er framstilt i kapittel 5.

²⁵Aldersgruppene > 20 år: 2150, aldersgruppen 16–19 år: 172. Beregning: 2150+ 172/2=2236

3.4 Kvalitative intervju

For innhenting av opplysninger for de enkelte foreslåtte verneområdene, utover skriftlig materiale, har vi benyttet oss av halvstrukturerte forskningsintervjuer (Kvale, 2001). Tema for intervjuene er basert på kravspesifikasjonen til utredningen angitt i kapittel 1 som vi omformet til en intervjuguide. Intervjuene ble gjennomført på samisk og så langt mulig lagt opp til en vanlig samtale. Det ble lagt vekt på en samisk kommunikasjonsform der vi har utnyttet kulturelt og språklig fellesskap i samtalesituasjonen slik at samtalen mer fikk et preg av dialog enn direkte utspørring (Helander, 2004). Intervjuene er gjennomført hjemme hos de intervjuede og er med få unntak gjennomført med to intervjuere. Intervjuene varte normalt fra en til to timer, i noen tilfeller opp til tre timer.

For rekruttering av intervjupersoner har vi brukt den såkalte snøballmetoden (Gullestad, 1984; Johannesen, Kristoffersen og Tufte, 2004). Vi har tatt utgangspunkt i personer vi selv visste om eller har fått høre om av andre vi visste kjente bruken av områdene. Vi har også spurt de vi intervjuet om de visste om andre som kjenner godt til bruken av det aktuelle området. Vi fortsatte slik inntil informasjonen vi fikk fra nye intervjupersoner hadde stor grad av overlapp med informasjon vi hadde fått tidligere (Kvale, op.cit.). Selv om de tids- og ressursrammer vi hadde til disposisjon begrenset hvor mange vi kunne intervjuer, anser vi ikke at dette begrenset informasjonen vi fikk vesentlig. Etter møte med Arbeidsutvalget for naturvernplaner i Kautokeino og innspill fra Arbeidsutvalget for naturvernplaner i Troms og innspill fra både Láhpoluoppal Gilisearvi samt referansepersoner er det foretatt supplerende intervjuer for enkelte av områdene. Antall intervjupersoner går fram av Tabell 1.

TABELL 1. ANTALL PERSONER INTERVJUET OM LOKAL BRUK FOR HVERT AV DE FORESLÅTTE VERNE-OMRÅDENE OG DET ENE OPPRETTEDE VERNE-OMRÅDET

	Kvinner	Menn	I alt
Gohteluoppal	2	7	9
Náhpolsáiva	1	2	3
Stuorajávri	1	3	4
Suolovuopmi	4	4	8
Opmoáhpi	2	3	5
Áidejávri	1	2	3
Guohca-/Ginaljeaggi	0	2	2
Stuoráhpi	2	0	2
Reisa NP		4	4
sum	13	27	40
%	33	67	100

¹⁾Ráisduottarháldi landskapsvernområde er ikke med da det ikke brukes av andre av Kautokeinos innbyggere enn reindriftssamene.

Som en kvalitetssikring av informasjonen vi fikk gjennom intervjuene gjennomførte vi i tillegg et annonsert åpent møte om prosjektet der vi presenterte et utvalg av resultatene. Møtet ble holdt på LES-bygget i Kautokeino om ettermiddagen tirsdag 18.11.2008. De

oppmøtte var i hovedsak personer som har klare relasjoner til de foreslåtte verneområdene. Fra prosjektet side tilstrebet vi å tilpasse oss en samisk kommunikasjonsform gjennom å fokusere på dialog omkring de verneforslagene som framstår som mest kontroversielle lokalt. Møtet ble gjennomført på samisk. Det ble brukt tolk da prosjektleder ikke behersker samisk.

Som et resultat av et innspill fra Láhpoluoppal Gilisearvi arrangerte vi også et lokalt folkemøte i Láhpoluoppal 13.5.2009 hvor tema var verneforslaget i Náhpolsáiva.

Oppmøtet på hvert av disse møtene var 10–12 personer. Vi har oppsummert møtene som vellykkede da vi fikk tydelige og konkrete tilbakemeldinger på vår forståelse av lokal bruk og hva folk oppfattet som viktig. Metodisk fungerte møtene omtrent som en fokusgruppe fordi vi her fikk en dialog med, og mellom forskjellige spesielt interesserte og engasjerte personer.

Dagens bruk i de ulike områdene (foreslåtte verneområder og det etablerte verneområdet) er framstilt i kapittel 6.

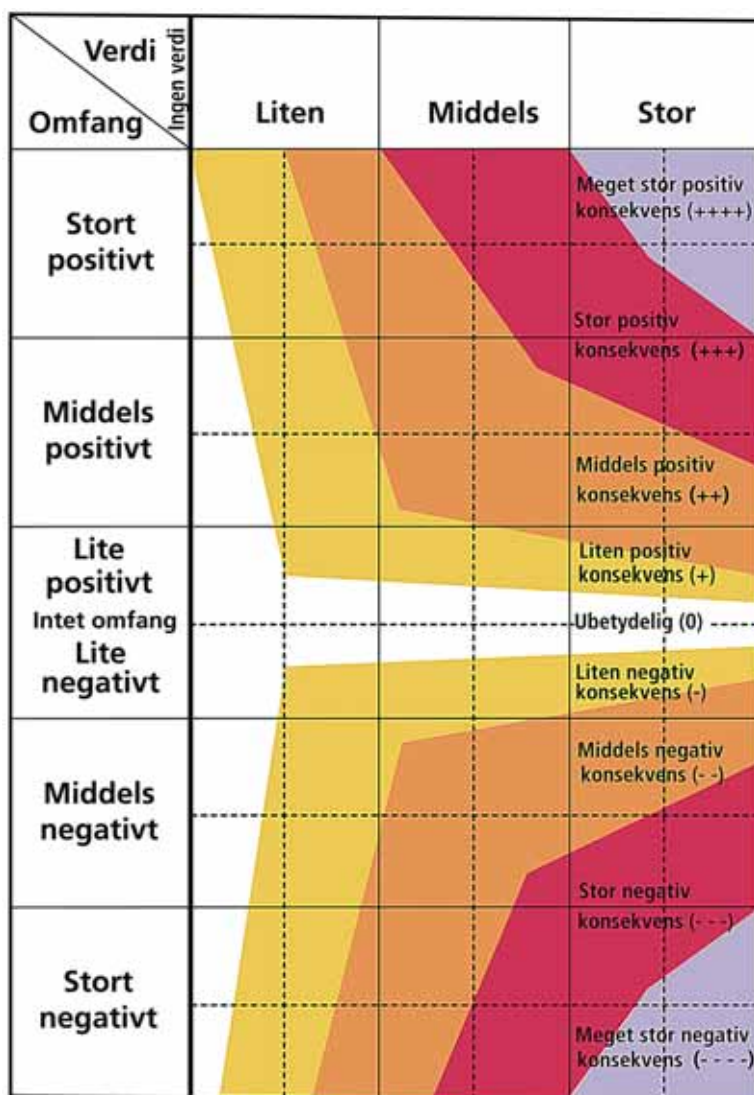
3.5 Analysemetode

Oppdraget er utformet som en konsekvensutredning (se kapittel 1). Som oppsummert i punkt 2.8 er formålet med utredningen å etablere et grunnlagsmateriale for å foreta en avveining mellom verneformål og fortsatt lokal bruk. Når det gjelder verneformålet har naturvernmyndighetene etablert standardforskrifter standard vernebestemmelser for både nasjonalpark og naturreservat (se vedlegg 5 og 6), som er de to vernekategoriene som er foreslått brukt. Analysen tar utgangspunkt i disse og tar sikte på å vurdere hvordan vern i samsvar med disse forskriftene vil kunne virke inn på dagens bruk.

For å systematisere skjønnsmessige vurderinger av ikke-prissatte konsekvenser²⁶ ved konsekvensutredninger er det i Norge etablert en praksis hvor det er vanlig å bruke en skala som omfatter både positive og negative effekter. Den standarden man vanligvis refererer til, er den såkalte konsekvensvifta (Statens vegvesen, 2006), se figur 3.

Figuren er basert på at effekter kan være alt fra neglisjerbare (ubetydelig) til meget store, men både positive og negative slik at skalaen i alt får ni mulige konsekvenser som utfall, dvs. liten, middels, stor og meget stor - i begge retninger. Konsekvensen framkommer som et resultat av kombinasjon av de to dimensjonene *verdi* og *omfang*. Man angir en verdi av et område (f.eks. som reinbeite) og tenker seg at man multipliserer dette med omfang av inngrepet (hvor stort område influerer veibyggingen inn på) og får ut beitetapet som en konsekvens.

²⁶ effekter på faktorer hvor det ikke beregnes inntekter og kostnader i kroner og øre

FIGUR 3. KONSEKVENSVIFTA. STANDARDISERT SKALA FOR VURDERING AV IKKE-PRISSATTE KONSEKVENSER VED KONSEKVENsutredning (STATENS VEGVESEN, 2006:142).

I vår sammenheng er *forbud mot bruk av motorbåt* et relevant eksempel. Dersom forbudet gjelder et lite fiskevann hvor det er kort vei å ro til fiskeplassen, vil bruk av motorbåt ha *liten verdi*, dersom det er et stort vann med lang vei å ro vil bruk av motorbåt ha *stor verdi*. Dersom det er bare en husstand som fisker på det store vannet kan konsekvensen likevel kanskje settes til middels negativ konsekvens. Dersom det er et vann som brukes av svært mange, kan konsekvensen bli meget stor negativ. Det vil bl.a. si at også en påvirkningsfaktor som har liten verdi kan få store konsekvenser, bare omfanget er stort nok, og vice versa. På grunnlag av vurdering av alle relevante enkeltfaktorer har vi konkludert for hvert av områdene som utredes. Denne analysen kommer i utredningens kapittel 7.

Som det framgår av gjennomgangen i kapittel 2 forutsetter finnmarkslovens regler at hensynet til lokal bruk skal tillegges betydelig vekt det i avveiningen mellom verneformål og lokal bruk. Dette betyr at de vernereglene som fastsettes skal så langt mulig ta hensyn til begge sider. Våre vurderinger av slike avveininger og de justeringer av vernereglene og andre tiltak vi forslår, kommer i kapittel 8.

4 HISTORISK OG TRADISJONELL NATURBRUK I KAUTOKEINO

4.1 Natur- og kulturforståelse

For å forstå både omfang og betydning av lokal naturbruk i Kautokeino er det helt nødvendig å legge til grunn et annet perspektiv på forholdet mellom menneske og natur enn det som er dominerende i urbane vestlige samfunn. For å illustrere spennet mellom ulike natursyn i vår samtid kan vi ta utgangspunkt i den finske forskeren Leena Suopajarvi (2003). Denne forfatteren har karakterisert fremherskende natursyn innen tre ulike næringsveier/livsformer: (1) tradisjonelle livsformer, opprinnelig basert på selvforsyning, som reindrift og jordbruk, ser naturen som *livsrom*, (2) utvinningsnæringer som vannkraftutbygging, gruvedrift, storskala skogbruk og andre utbyggingsprosjekter ser naturen som en *ressurs*, mens (3) turisme i det postmoderne samfunnet ser naturen som grunnlag for *opplevelse og erfaring*. Vi ser umiddelbart at i en diskurs om etablering og forvaltning av verneområder, vil slike ulike natursyn gi grunnlag for ulike posisjoner.

Dersom vi går tilbake til innvendingene reist i høringsrunden om utvidelse av Stabbursdalen nasjonalpark referert i kapittel 2 her, er den første prinsipielle innvendingen som nevnes motstand mot begrepet "*urørt*" natur. Dette begrepet er en gjenganger²⁷ i naturforvaltningens policydokumenter. Både dette begrepet og det kanskje enda mer verdiladede "villmark" bryter klart med samisk naturforståelse når det brukes om områder som oppfattes som samisk kulturlandskap, f. eks.:

"De største sammenhengende urørte områdene utenfor de eksisterende nasjonalparker finner vi i dag i grensetraktene nordover fra Trøndelag, samt på Finnmarksvidda" (NOU 1986:13:31)

dvs. når man omtaler store og helt sentrale deler av norsk Sápmi. Audhild Schanche (2002) betoner at "(...) skillet mellom natur og kultur er lite framtreddende i samisk tenkning om landskapsverdier" og at "*samisk naturoppfatning og landskapsforståelse har noen særtrekk*" (Schanche 2002:156). Denne forfatteren ledet et forskningsprosjekt ved NSI som fokuserte på grunnleggende spørsmål bl.a. i vernedebatten i Sápmi. I en Diedut-artikkel søker hun å redegjøre for hva som karakteriserer en samisk landskapsforståelse og i hvilken grad norsk naturforvaltning inkluderer samiske landskapsverdier. Mye av det hun skriver kan vi bruke direkte i vår framstilling. Mens eldre vestlig tenkning karakteriserte villmarka eller ødemarka som en motsats til sivilisasjon og moral, snudde dette mot slutten av 1800-tallet til naturromantikk (op. cit.). Hun beskriver videre noen kjernepunkt i den aktuelle diskursen:

"Da naturvern kom på den politiske dagsordenen, ble en i utgangspunktet negativ betegnelse på samiske områder snudd til noe positivt, men nå i form av naturens egenverdi. At samenes område kunne karakteriseres som urørt natur, ble (...) utlagt som at samisk naturbruk har en innebygd vernefilosofi. Problemet (...) er at dersom samene gjør noe moderne og "unaturlig", representerer det et syndefall (...) Det blir da nærliggende å møte rettighetskrav med henvisning til områdenes verdi som natur og ikke til deres historie- de blir så å si satt utenfor historien.

Idealet om den urørte og jomfruelige natur innebærer at menneskers berøring besudler dens renhet. Bruk og misbruk flyter sammen, og de landskap menneskene lever sine liv i, er "unaturlige" landskap. Bare som kilde til rekreasjon

²⁷ Interessant nok forekommer det ikke i den nye Naturmangfoldloven eller forskriftsmalene.

og opplevelse, dvs. når en tilnærmer seg den gjennom et distansert blikk og ikke gjennom arbeid, kan naturens mangfoldige storhet bevares. Samtidig som interessen for vern av natur og biologisk mangfold har vokst, har også kulturlandskap fått økt oppmerksomhet, men da helst som arkaiske jordbrukslandskap (...) Bevaringsarbeidet rettes inn mot vedlikehold av visuelt uttrykk gjennom å forhindre gjenvekst av natur, å videreføre fortidige bruksmåter (...).

(...) **En verditilskrivning som i en sammenheng (kulturlandskap) knytter verdien til menneskeskapte inngrep og strukturer, og i en annen (naturlandskap) til størst mulig fravær av menneskelig bruk, tilsier at områdene til de som har brukt naturen på en måte som ikke har transformert landskapet eller skapt markante landskapstrekk, faller mellom to stoler. Deres historiske bruk har gitt for svake spor til at områdene tilskrives verdi og vurderes for vern som kulturlandskap. Samtidig er deres nåtidige og framtidige bruk en forstyrrelse og et problem når områdene tilskrives verdi og skal vernes som naturlandskap (Vår utheving).**

(...) Når man fra samisk hold har protestert mot å få sine landskap utlagt som villmark, og har argumentert med kulturlandskapsbegrepet, er (...) dette (...) primært med hensvisning til landskapets verdi for samiske samfunn, til naturens og ressursenes kulturelle betydning, til erfaringer og tradisjoner, til områdenes historie og til rettigheter og kunnskaper oppebåret gjennom generasjoners bruk." (Schanche 2002:158–159).

Det er disse skisserte forskjellene i tilnærming og tenkemåte som må håndteres dersom norsk naturforvaltning og samiske lokalsamfunn, som Kautokeino, skal være i stand til å føre en konstruktiv dialog om naturbruk og naturvern i framtida. Oppsummeringsmessig er kjernen i denne gjennomgangen at i samisk forståelse er naturen et *livsrom* og *bruksområde* og at begrepet "urørt" natur er et element av fremmedkultur i samisk sammenheng.

For å forstå samiske brukstradisjoner trenger vi også kjenne litt til lokal naturbrukshistorie.

4.2 Historisk bruk og forvaltning av *meahcci*

I følge professor Ørnulv Vorren (1978) var bosetninga i hele Sápmi opprinnelig bestemt av veidekulturens tilpasning til landskapet og dets ressursenheter. Veidekulturens økonomiske basis var primært vilt- og fiskeressurser. Den behersket Sápmi fram til 1500–1600-årene da en differensiering til flere næringsformer begynte å utvikle seg. De sentrale elementene i veidesamfunnene var vassdragene, på grunn av fiskeressurser, transportmuligheter sommer og vinter, og skogen i dalene med ressurser i både vekster og dyreliv. Høydedrag og vannskiller var naturlige grenser mellom de ulike lokalsamfunnene (siidaer). Siidagrensene over hele Sápmi er kartlagt. Nåværende Kautokeino kommune omfatter de to gamle veidesiidaene Kautokeino og Láhpojávri. Vorren understreker at det er:

"samfunn med en opprinnelig utpreget naturalhusholdning og en samvirkeøkonomi der balansen mellom naturmiljøet og dets ressurser og folkegruppene er innebygd i selve kulturformen" (Vorren 1978:152).

Vorren angir videre at fisket, villreinfangsten og pelsdyrfangsten var hjørnesteiner i fangstsamfunnene på Finnmarksvidda, men at økende handel på 1500–1600 tallet "*gjør pelsdyrfangsten stadig viktigere samtidig som der blir en altfor sterk belastning på villreinnessene*" (op.cit.:153). Den totale ressursbelastningen blir for stor, og det blir de små tamreinhjordene som gir grunnlag for en ny viktig økonomisk ressurs; reinnoma-

dismen. Reinnomadismen innebærer at tamreinhjorden er grunnlaget for økonomien og er basert på en livsform der familiene følger sine reinflokker året rundt og knytter sine aktiviteter til den. Utviklingen av reinnomadismen er dokumentert fra midten av 1600-tallet og utover. En del av de opprinnelige veidesamefamilier ble ikke nomader men fortsatte å utnytte sine gamle siidaområder, mens nomadene kom dit med sine hjorder om vinteren. En del av de som prøvde seg som nomader mislyktes dessuten og kom tilbake og gjenopptok fangsten. I begynnelsen av 1700-årene hadde innvandringen til innlands-siidaene av finner fra Tornedalen tatt til. Denne økte utover 1700-tallet. Finnene brakte med seg feavlen som ble en vesentlig faktor for utviklingen av bosetningen og næringsutøvelsen. Samtidig tilpasser finnene seg og tar opp både samisk kultur og språk. Oppsummert sier denne forfatteren om innlandet:

"ut av den gamle veidekulturen og den kulturinnflytelse som finnene brakte med seg, oppsto en ny, samisk kulturform av mer bofast karakter. Det ekstensive jordbruket med innhøsting av for på overflatedyrket eng, på utslåtter og i mosemarka, grep stadig mer om seg. Men de gamle næringer som reindrift, jakt, fangst og fiske samt sanking av matemne fra utmarka opphørte aldri. Og da pengehusholdningen grep mer om seg, ble produktene salgsartikler, – noe som igjen medførte en mer intensiv utnytting av de gamle siida-områdene og deres ressurser" (op. cit.:161).

Samme forfatter sier også annet sted:

"Livsformen hos de bofaste samene ble etter hvert noe lignende som den til fiskerbøndene ved kysten. Kombinasjonene av forskjellige ressursnisjer er karakteristisk for økonomien, og samfunnsorganisatorisk ble gruppene tillempet storsamfunnets mønster. Imidlertid finner en også her helt ned til vår tid levninger etter den gamle siida-organisasjonen" (Vorren i Keskitalo, 1996:329).

Denne korte gjennomgangen viser både hvordan den faste bosetningen i Kautokeino ble etablert og påviser også den nære forbindelsen mellom bofaste samer og flyttsamer som finnes helt tilbake til deres felles røtter i veidekulturen. Den allsidige naturressursbruken hos de bofaste er beskrevet av Keskitalo²⁸ (1998). Han peker på at gårdene både på kirkestedet og i smågrendene i Kautokeino er bygd på breddene av elver, bekker og innsjøer med flat mark, til dels også natureng. Noen av gårdene kan først ha vært skogsslåtter. Forfatteren bruker Siebenjårga og Gálaniitu som eksempler på opprinnelige gårder, nå smågrender i Kautokeino, som er lagt nært stryk eller rennende vann som er viktig bl.a. for drikkevann for folk og dyr, mat- og husstell og fiske. Det er også interessant at de fastboendes bygging i sin tilpasning til landskapets muligheter også er påvirket både av reinnomadismen og av fangst og fiske. De fleste gårdene i selve Kautokeino bygd er plassert på flate strandjorder, mens gårdene lenger nede i dalen er bygd nær fiskeinnsjøene og flytteveiene. Gårdene er plassert strategisk i forhold til både notplasser, vertskapsrelasjoner, bruk av kjørerein, skyss og varebytte.

Keskitalo (op.cit.) beskriver også livsgrunnlaget for en gård i Kautokeino på 1700-tallet. Han legger vekt på at fast bosetning er definert ved at det finnes husdyrhold, særlig med melkekyr. Dette forutsetter både sommerbeite og vinterfór. Foruten inngjerdede og dyrka jorder trengte gårdene både nesslåtter²⁹ og myr- og skogsslåtter. I tillegg ga gjeting på skogsbeiter muligheter for flere³⁰ kyr. Gårdene hadde alltid vedskog i nærheten. Vanlig prosedyre var å felle bjørk om våren når lauvet var sprunget ut og la trærne tørke raskt ved hjelp av naturprosessen styrt av bladene slik at sevja ble trukket ut av veden. Raier

²⁸ En enda mer omfattende beskrivelse er gitt av Hætta (2007) ut fra bygda Siebe.

²⁹ På nes i elver eller innsjøer

³⁰ Keskitalo nevner et eksempel på at slike beiter aleine kunne gi grunnlag for fire kyr.

ble reist og veden ble henta med båt om sommeren eller på vinterføre med kjørerein eller hest. Det er dokumentert at alt de eldste gårdene hadde notvarp og faste fiskeplasser. Blant de eksemplene som nevnes i kildene helt tilbake til 1600-tallet er både Suolojávri og Stuorajávri, begge vannene inngår i de foreslåtte verneområdene for denne utredningen. Fiskeredskapene var både not og garn og det ble også fisket med garn under isen. De beste matfiskene var sik, røye og gjedde. Denne forfatteren anser at disse fiskeslagene var så viktige at det sannsynligvis var en forutsetning for fast bosetning i Kautokeino. Saltsik var både eksportvare til Sverige og byttevare med nomadene. Reinlav var en viktig ressurs i eldre tid. Laven som nødvendigvis måtte samles på barmark, ble lagt opp i porsjoner til henting med hest eller kjørerein om vinteren. Rypefangsten hørte også med til gårdsdriften. Ryper var handelsvare.

En indikasjon på viktigheten av innlandsfisket er at det finnes eksempler på at det ble gjort til gjenstand for vurderinger etter Lappekodisillens regelverk. Steinar Pedersen (2006) diskuterer et tilfelle fra Kautokeino i 1786. Lensmannen der klaga på vegne av særlig de innbyggerne i Kautokeino som ikke hadde rein, og som "(...) *maae søge sit eneste Ophold ved Fiskerie udi de dennem nærmest liggende Fiske-Vande paa Norsk Grund, (...) .*" Disse ble årlig "(...) *fornærmede af Svenske Lapper som udi saadanne Vande ogsaa anstille et betydelig Fiskerie.*"³¹ I den aktuelle saken får Kautokeinosamene medhold av fogden i Finnmark. Forfatteren kommer fram til at det både kan skyldes at de aktuelle vannene var så viktige for Kautokeinosamene og muligens også at det gjaldt vann som de hadde betalt skatt for til svenskekongen før grensedelinga i 1751 (op. cit.).

Geir Hågvar (2006) har studert den samiske rettsdannelse i indre Finnmark. Han spør hvor finner vi den befolkningen som ikke ble nomader etter veidesiidaens oppløsning, eller senere gikk ut av nomadismen. Han svarer selv:

"Blikket faller da på mindre bygdesamfunn som forble knyttet til vassdragene og hvor en stadig mer bofast befolkning livnærte seg av det naturen kunne gi: vilt, fisk, bær, gjerne kombinert med litt husdyrhold og noen rein i flyttsamenes hjord. Utmarksnæringer er ikke noe godt uttrykk for denne naturtilpasningen, for dyrkingen av jorden behøvde ikke være drevet så langt at skillet innmark–utmark ble viktig. Det vesentlige var kombinasjonsdriften, og at man fant en helhet som ga livsgrunnlag. Det samiske ord **birget**, berge seg, klare seg, sier det som her trengs, og at vi står overfor en selvbergingsøkonomi som på sin måte må ha vært rettsskapende i naturbruken" (Hågvar 2006:276).

Begrepet **birget** å klare seg som introduseres her, står sentralt i samisk økonomisk forståelse, og har som vi skal komme tilbake til, fortsatt stor betydning.

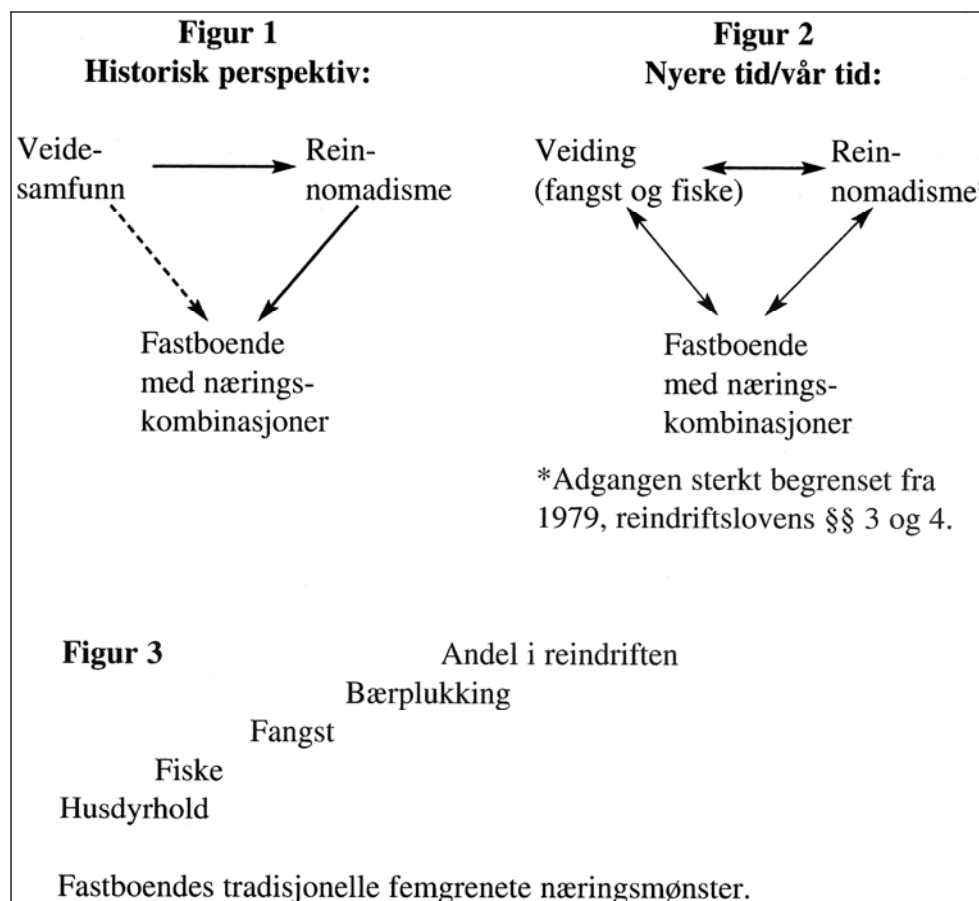
Samme forfatter angir videre at den ordinære faste bosetting i innlandet fra 1700 og 1800-tallet var basert på et viddegårdsbruk med utslåtter og til dels uten nevneverdig dyrking av jorden, og at det krevde minst en ku og noen sauer/geiter pr. husstand sterkt støttet av fiske og fangst, bærplukking og en andel i reindriften; et antall trekkrein og nisterein voktet i en flyttsamehjord. Med referanse til Klemet Hermansen beskriver Hågvar de fastboendes næringstilpasning som femgrenet fra 1800tallet og over til midten på 1900-tallet, se figur 4. Figuren illustrerer det samme som vi foran har referert fra Vorren, både kontinuitet tilbake til veidesamfunnet og forbindelse mellom bofaste samer og reindriftsamer. I tillegg oppsummerer også figuren det som vi har gjengitt av Keskitalos beskrivelse foran, allsidigheten i de fastboendes næringsgrunnlag helt opp mot våre

³¹ Til kst. lensm. Isak Mathiassen. SATØ. FA. R.gr. VI. Nr. 674 b. Fogden var Ole Hannibal Sommerfeldt på Alltagård. I 1787 ble han utnevnt til amtmann i det utvida Finmarkens amt, som fra da av også omfatta Troms. Jf. NBL XIV:193–96. Referert av Pedersen (2006).

dager. Det femgrenete næringsmønsteret omfatter både husdyrhold, fiske og fangst, bærplukking samt en andel i reindrifta.

Hågvar framhever at reindriftssamene og de bofaste, *dálon*, representerer to forskjellige, men kompletterende utviklingslinjer i det Vorren kalte veidekulturens differensiering. Han sier dette slik:

"Mens reinsamen utviklet reinholdet og ble helnomade, investerte hans bofaste verdde sin allsidighet inn i kombinasjonsdriften med alle de muligheter som en forankring til stedet gav. Slik støttet de også hverandre, og beholdt som en fellesarv noe av veidingen, fangsten" (Hågvar 2006:277).

FIGUR 4. KULTURFORMER OG NÆRINGSMØNSTRE I INDRE FINNMARK I SIN SAMMENHENG (HÅGVAR 2006:278).

I det følgende skal vi følge *dálon*, de bofaste samene, og deres bruk av utmarka, *meahcci*, nærmere. Vi skal være oppmerksomme på at selv om *meahcci* brukes om de samme områdene som det norske begrepet utmark, har det en annen betydning, noe vi kommer tilbake til i neste underkapittel (4.3.2)., men først skal vi se nærmere på bruken.

Schanche (2002) har beskrevet arbeidsoppgavene som *dálongårdene* hadde i *meahcci*:

"Noen av arbeidsoppgavene som ble utført i **meahcci**, især rypefangst og fiske, medførte opphold milevis fra gården og strakk seg over flere uker. Om vinteren var kjørerein helt nødvendig, og mange transportoppgaver, som å hente fisk som var saltet i tønner og evt. lagt til kjøling i paller, ble utsatt til vinterføre. En familie kunne ha opptil 50 kjørerein. De fastboende hadde sine bestemte områder hvor kjørereinene kunne beite, og reindriftssamene lot ikke flokkene sine beite i disse

områdene. Beitemulighetene for kjørrerein ser forresten ut til å ha vært en viktig lokaliseringfaktor for de elvesamiske gårdene..

(...) den samlede tiden voksne menn tilbrakte borte fra gården, (...) til sammen minst 6 av årets 12 måneder var mannen så langt borte at daglig retur var umulig. Svært "fastboende" var de altså ikke. Store deler av etterjulsvinteren var mennene på rypefangst. Om våren var det andejakt, og om sommeren dro de på notfiske etter sik. På sensommeren var tiden inne for multesanking og høsting av utslåtter, og når isen la seg, var det tid for isfiske og rypejakt. Innimellom skulle matfisk hentes i nære fiskevann, vinterveden måtte skaffes til veie, fiskeutstyr måtte fraktes til og fra fiskevannene, og fisketønner og ryper til markedene.

Når mennene var borte var det kvinnene som måtte stå for alt arbeid på gården, og også oppgaver i det nære meahcci: hogst, saging og transport av brensel, hente inn gress på utmarksslåttene, vannbæring m.m. Jakt, fangst og fiske var primært mennenes arbeid, selv om vi ikke kan trekke noen helt skarpe grenser. Blant annet hadde kvinnene ansvar for å se til rypesnarer i nærheten av gården når mennene var borte om vinteren. Kvinnene var aktive på utmarksslåttene og i multesanking om høsten, og hadde særlig ansvar for å høste inn sennegress (...) enten mannen var til stede eller ikke, tok de seg av barn, hadde ansvar for husdyr husarbeid og matlaging, for tilberedning av skinn og senetråd og for å produsere det familien trengte av klær og fottøy. Ikke minst var arbeidet med å tilvirke det mennene trengte på jakt og fiske i **meahcci viktig**" (Schanche 2002:167).

Denne konkrete beskrivelsen understreker at bruken og høstingen av meahcci både var meget allsidig og meget omfattende, men også at kvinnenes ansvarsområde var meget stort. Av dette ser vi også at Vorrens sammenlikning med fiskerbøndene ved kysten er høyst relevant.

Tidligere leder av Sámi bivdo- ja meahcástansearvi (SBMS, Samisk fangst- og utmarksforening) Johan Henrik Buljo sin skisse av dálons tradisjonelle bruksmønster fram til moderniseringen kom for alvor med helårs bilvei i 1967–68, kompletterer Schanches framstilling over gjennom å beskrive nærmere hvilke aktiviteter som foregikk til hvilke årstider:

"Dálonsamene (de fastboende samene) har hatt virksomhet og arbeid i meahcci til ulike tider. Om våren er det tida for å dra ut fangst- og fiskeredskaper, reparere gammer, ordne med ved og fiske gjedde. I tillegg er det på denne tida vårjakt etter ender og sikfiske. Sikfisket varer over sommeren til langt utpå høsten. Om sommeren har man også utslåtter. Utslåttene fortsetter gjennom høstsommeren sammen med multeplukking og skjæring av sennegress. Om høsten er det sanking av reinlav og veden blir kvista og reist opp. Når den første snøen kommer, henter man hjem fiske- og fangstredskap og nelot (til oppbevaring av fisk, oversettets anm.). Om høst vinteren er det så isfiske med garn under isen. Om vinteren er det transportarbeid; man skal hente hjem høy/sennegress, ved, fisk og reinlav. På den tida hadde fastboende samer kjørrerein. Slik var de fastboende samenes levevei og birgejummi³². Denne formen for birgejummi varte til utpå 70-tallet når snøskuterne og traktorene begynte å komme. Kautokeino fikk helårs bilvei i 67/68.

I begynnelsen av mai flytter reindriftssamene ut til kysten og kommer ikke tilbake før mørketida. I barmarksperioden var landskapet under dálonsamenes kontroll og

³² Birgejummi - jfr. birget, å ha tilstrekkelig for sitt livsopphold, se nærmere i 4.3.2.

forvaltning. Bruken av land- og vann var fordelt på naturlig måte mellom dålonsamene. Landområdene tilhørte de som bodde nærmest. Det var kollektiv bruk, men det fantes likevel noen vann/myrer hvor en eller et par familier brukte fast hvert år. De andre kunne hente kokfisk, men ikke fiske til vinterforråd. Dette systemet fungerte meget bra. Det var stor enighet om hvordan man skulle fordele godene" (Buljo, 2008:1).

Foruten den sesongmessige utnyttelsen skal vi merke oss to andre poenger ved denne framstillingen. For det første, inntil for vel 40 år siden disponerte dålonsamene meahcci alene i barmarksperioden rent næringsmessig. For det andre, de hadde også en velfungerende ressursfordeling med balanse mellom kollektiv og individuell (familie-messig) bruk. Hågvar (2006) har utdypet dette med å vise til at den kollektive bruken var bruk som var fordelt mellom ulike bygder. For Láhpoluoppal har han referert at:

"hver bygd i lang tid har brukt hvert sitt område og vært alene om bruken. Folk fra nabobygder spurte om tillatelse til å bruke området, og fikk da gjerne lov. Fjernere områder ble ofte brukt i fellesskap, og beskattet forholdsvis sterkt få ganger (notfiske)" (Hågvar 2006:101).

Denne forfatteren viser også til at Ressursutvalget (NOU 1978:18) har dokumentert tilsvarende andre steder i indre Finnmark og oppsummerer videre at de fellestrekk han har funnet for sedvanemønstrene i bygdene Máze, Láhpoluoppal og Siebe, finner man i stor grad også igjen i grender som Økseidet og Áidejávri. Alle disse bygdene/ grendene er for øvrig berørt av verneforslagene i denne utredningen. Forfatteren karakteriserer bruksmønsteret han har analysert som "*naturalhusholdets eller livbergings-samfunnets rettsorden på Finnmarksvidda* (Hågvar 2006:293). Forfatteren påpeker at *samvirket mellom fastboende og reinnomader gjennom verdde-institusjonen er et grunnleggende element* i denne rettsordenen. Andre vesentlige elementer i dette sedvanemønsteret er at:

- hver bygd har sitt *tradisjonelle bruksområde* (som kan være overlappende hverandre, ikke bare i rom men også i tid og ressurs-spesifikt) hvor også reindriftssamene har rettigheter. Spesielt i Láhpoluoppal er den historiske forbindelsen tilbake til veidesamfunnet tydelig. Dette bekreftes også av Helander (2004) i hennes undersøkelse fra Tana
- inndeling i familieområder, særlig for notfiske og rypefangst, gjerne betegnet som en *førsterett* (op. cit.)

Selv om dette sedvanemønsteret er svekket av de endringene som har skjedd i løpet av de siste tiårene, er det fortsatt til stede. Nåtidens fastboende er for eksempel vant til bærplukking på et visst område som etter sedvanen tilhørte gården. Forbindelsen med historia angis av Kesitalo (1998:905) at jo "*lenger borte fra kirkestedet en gård var, jo større andel av den årlige inntekten kom fra utmarksnæringen. I våre dager er det mest fiske – og multeplukking*". Mønsteret ligger heller ikke lenger tilbake i tid enn at mange husker hvordan det har vært. Dette er derfor et godt utgangspunkt for å realisere Finnmarkslovens intensjoner.

4.3 Ressursforvaltningssystemet i meahcci fram mot dagens situasjon

I en utredning for Samerettsutvalget oppsummerer Hans Prestbakmo (1994) at utnyttinga av utmarksressursene i indre Finnmark var intens fram til ca. 1950. *Etter den tid har utnyttinga avtatt sterkt for enkelte ressurser, mens andre ressurser utnyttes like sterkt i næringsøyemed og i konkurranse med rekreasjonsbruk. Samtidig har allmennheten større*

adgang til utmarksressursene i Finnmark enn andre steder i Norge. Som grunner til dette angir denne forfatteren bl.a.:

- "– Lokal samisk rettsoppfatning er ikke blitt forsøkt innordna inn i lovverket.
- Lokalbefolkninga har inntil kommunikasjonene og levestandardsøkninga lagd landet åpent for allmennheten, hatt ressursene for seg sjøl og levd isolert og ikke sett behovet for å sikre rettighetene sine.
- Språksituasjonen har skapt stor avstand mellom styrende/styrte
- Utilfredstillende kjennskap til lokalsamfunnenes rettsoppfatninger og sedvaner hos myndighetene.
- Myndighetspersoner som har uttalt seg på lokalsamfunnenes vegne, har ikke bestandig ønsket/vært i stand til å gi uttrykk for lokalbefolkningas oppfatning.
- Lokalbefolkningas bruk har vært basert på tradisjoner, ikke privat eiendomsrett.
- Flertallet av kyst og tettstedsbefolkninga har fordel av situasjonen.
- Veiledningstjenesten i utmarkssektoren har vært innretta på allmennhetens interesser". (Prestbakmo 1994.)

Vi har foran introdusert både naturforståelse og historisk bruk og forvaltning endt opp med en oppsummering av ressursforvaltningssystemet slik det fungerte for inntil 40 år siden. Den tidligere SBMS-lederen trekker fram tre endringer som har hatt stor betydning i å begrense dagens bruk for dálon-samene. Den første er helårs bilvei, den andre er åpningen av områdene ikke bare for finnmarkinger og andre nordmenn, men også for utlendinger, og den tredje er begrensingene på motorisert ferdsel:

"Så kom bilveien. Bilveien førte til at det kom andre folk til våre landområder og våre vann; de områdene som vi så som våre egne. De nye folkene tok ikke hensyn til vårt fordelingsystem. De dro dit det passet dem, for å fiske eller plukke bær. Da helårsveien kom, begynte flyttsamene å være i innlandet i barmarkstida. De kjente heller ikke til vårt fordelingsystem. Slik ble vårt fordelingsystem ødelagt litt etter litt.

Så vedtar myndighetene en ny forskrift som åpnet vår meahcci for utledninger og andre; 5 km-grensen. Andre utnytter våre myrer og vann, de vi så som våre, og vi ble trengt bort. Nå har FeFo også åpnet de andre områdene for andre.

Motorferdselloven forbyr å utøve viktige deler av vår tradisjonelle daglige meahcásteapmi. Når reinen er borte kan vi ikke dra og fiske før 1. juli. Da begynner det å vokse gress. Fisket bør startes før St. Hans. Uten transportmidler kommer man ikke langt med båt, not, nelot og bær. Slik er situasjonen er i dag" (Buljo, 2008:1).

Som vi så over, hadde dálon-samene meahcci næringsmessig for seg selv hele barmarksperioden inntil bilveien kom. Reindriftssamene var ved kysten hele perioden, og mangelen på vei gjorde områdene utilgjengelig for andre enn de fastboende.

På samme måte som Johan Henrik Buljo uttrykker at landskapet i barmarksperioden var under dálon-samenes kontroll og forvaltning ("*Bievlæatnamis ledje de eatnamat dušše dálusámiid geahčus ja anus*" (Buljo, 2008:1)) og at dette var et velfungerende system inntil for fire tiår siden, men senere er blitt gradvis underminert, beskriver Elina Helander (2004) fra Tana tilsvarende at samene anser at de har hatt en slags indre autonomi i forhold til staten og at man blir fratatt den indre styringen. I likhet med Buljos (op. cit.) beskrivelse opplevde Helanders informanter (op. cit.) en urett-

ferdighet i at de områder som de hadde ansett som sine egne³³ gikk over til den store allmennheten. Undermineringen av det tradisjonelle forvaltningssystemet omfatter også en formalisering som både gjør det vanskelig å kombinere ulike tradisjonelle næringer i birgejupmi og også betyr kulturelle endringer:

"Många informanter menar att myndighetstilsynen med vissa administrativa procedurer inte tar hänsyn till samernas kulturella vanor. Bland samerna anses det inte passande att i efterhand redogöra för alla detaljer om den aktivitet som man har genomfört. Ett sådant förfaringssätt kan inverka negativt på inhöstingslyckan" (Helander, 2004:28).

Det siste er en klar parallell til at reindriftssamene i Kautokeino tradisjonelt mener at nøyaktig telling av rein kan virke negativt på reinlykken (Oskal, 1995). Det er også underforstått i samisk kultur at man ikke kan ha helt rigide regler om utnyttelse av naturressurser (Helander, op.cit.). De trinnvise endringene Buljo (op. cit.) er som forfatteren selv sier *en gradvis ødeleggelse av et velfungerende forvaltningssystem*. Det som overtar er den formelle forvaltningen i regi av staten og helt nylig av FeFo. Mens dálonsamenes forvaltning og rettigheter brytes ned, så styrkes allemannsretten. Det vil si de områdene som før tilhørte og ble brukt av en begrenset krets av personer, blir gjort tilgjengelig for en stadig større krets av personer.

Oppsummeringsmessig trekker Helander (op. cit.) denne konklusjonen:

"Mot bakgrund av det som berättas av informanterna kan man fråga seg om inte de norska lagarna och deras tillämpning starkt bidrar till att slå sönder centrala delar av den traditionella samiska kulturen" (op.cit.: 29).

Å stille spørsmålet om norske lover og tilhørende forvaltning bidrar til å ødelegge sentrale deler av tradisjonell samisk kultur er et meget sterkt utsagn, men forfatteren har presentert et materiale som underbygger spørsmålsstillingen. Samme forfatter (op. cit.) peker videre også på at samene har stått i et kolonialt forhold til den norske staten, og at kolonimakter bruker lover i en kolonialiseringssprosess for å omforme kultur og bevissthet hos den undertrykte gruppen i det nye fremmede lover baseres bl.a. på ekstern kunnskaper og forklaringsmodeller. Andre forfattere har også pekt på modellmaktens betydning i norske verneprosesser (Arnesen og Riseth, 2008).

Intensjonen med Finnmarksloven er den motsatte av kolonisering, kalt dekolonisering; større makt til urbefolkningen som de opprinnelige eiere/brukere av området. Finnmarksloven er et kompromiss mellom Stortinget, Finnmark Fylkeskommune og Sametinget, men den inkorporerer langt på vei ILO-konvensjon nr. 169 (Broderstad, 2008) og fokuserer bærekraftig bruk og ivaretagelse av samisk kultur. Sametingets retningslinjer, som vi har gjennomgått i kapittel 2, utdyper dette.

Vern uten de hensyn som Finnmarksloven bringer kunne i verste fall betydd ytterligere utestengelse av de opprinnelige brukerne og dermed en utvikling i tråd med Helanders begrep om kolonisering. Den nye situasjonen med forslag om vern basert på nytt lovverk åpner nye muligheter for å ivareta både vern og tradisjonell bruk. Vi skal i det følgende gjennomgå noen sentrale begreper i samisk naturforvaltning. Dette med sikte på å utvikle dialogen mellom klassisk vestlig og tradisjonell samisk naturforståelse.

³³ Vi skal her være klar over at samisk eiendomsforståelse avviker fra vestlig og at "sine egne" dermed ikke uten videre er synonymt med privat eiendomsrett.

4.4 Sentrale begreper i samisk naturbruk og -forvaltning

I dette avsnittet skal vi gi en liten innføring i noen samiske naturbrukstermer med fokus på bruken i Kautokeino helt opp til moderniseringen og motoriseringen kom for fullt. Selv om naturbruken gradvis er endret, er begrepene fortsatt intakte og i bruk.

Vi har over introdusert at Hågvær knytter begrepet *birget* til kombinasjonsdrift og selvbergingsøkonomi. Elina Helander har gitt en utdypende forklaring av substantivformen:

"Birgejupmi, det at man klarer seg eller at man har tilstrekkelig til sitt livsopphold. Begrepet er knyttet til økonomisk mangesysleri, samiske kombinasjonsnæringer og selvforsyning. Selv om mange opplever at naturen (bl.a. av staten) i dag tillegges verdier som går foran lokalbefolkningens verdier og interesser anses det fortsatt som viktig at man kan **birget** (klare seg). Det at man kan hente mat for livsopphold fra sitt miljø henger sammen med **birgejupmi**. Variasjonen i matvaner henger sammen med tilgangen på ressurser. For at alle i respektive samiske lokalsamfunn skal kunne oppnå **birgejupmi** så har man av tradisjon (alders tids bruk) organisert og regulert tilgangen til og fordelingen av ressursene" (Helander 2004:58, vår oversettelse).

Utover det konkrete betydningsinnholdet om å klare seg gjennom å basere seg på et flertall kilder til livsopphold, er det også verdt å merke seg at begrepet er verdiladet. Å klare seg på denne måten er en tradisjonell, samisk verdi.

Meahcci

Det helt sentrale begrep for områder som på norsk ville bli kalt utmark er *meahcci* (Schanche, 2002). "*Meahcci kan inkludere tundra, vidde, fjell og skog. Informanter i Kautokeino uttrykker at det er **det landskapet du kommer til når du forlater hjemmet og bygda***" (op. cit.:163, vår utheving). Meahcci er landskapet relatert til ferdsel og bruk. Dette kommer også til uttrykk når ordet i sammensetninger knyttes til ulike ressurser:

- luomemeahcci (hvor man plukker molter)
- guollemeahcci (hvor man fisker)
- muorrameahcci (hvor man hogger ved)

Det finnes også et samisk begrep for villmark. Selv om ordet *luondu* primært betyr lynne, dvs. vesen eller gemytt, brukes det i moderne samisk også om ytre fysiske omgivelser. Det antatt gamle begrepet *luohtu* betyr villmark og brukes bare i sammensetninger i nordsamisk, men finnes i andre samiske dialekter. Det antas at *luohtu* betegner den ytre fysiske virkeligheten uavhengig av om man ferdes i den (op. cit.). Meahcci er altså de naturressursene man kommer til når man forlater hjemmet og bygda, og den spesifiseres begrepsmessig i forhold til den konkrete bruken man gjør av ressursene. Schanches fastboende informanter konkretiserer begrepet slik:

"Meahcci starter når man har gått over noen åser og husene er ute av synet. Når du sier at du skal til meahcci, da må du være borte minst en natt, ellers har du ikke vært i meahcci. Der, i selve spiskammeret for avsidesliggende bygder, finner du alt du behøver: gress, ved, bær, reinlav, fisk, ryper osv. (...) Meahcci er aldri tom, det er helt sikkert. Det ligger i blodet at vi må til meahcci." (op.cit.: 166).

Vi kan altså konstatere at meahcci er landskapet betraktet som ressurs.

Hvem er så landskapet en ressurs for? Først skal vi se på å *tilhøre* i forhold til å *eie*.

Vuođđu (rettsgrunnlag)

Samisk tradisjon i forholdet til landet kan uttrykkes slik. Først Johan Henrik Buljos framstilling om forskjellen mellom vestlig tankesett og samisk når det gjelder å eie land:

"Mii sámít eat leat oamastan eatnamiid dieinna lágiin mo oarjemáilmmis muđui. Eat mii leat nu mo oarjemáilmmi olbmot bolton eatnamiid ja áidon daid birra. Sii lohket iežaset dikšun eatnamiid ja dieinna lágiin merken daid alcceseaset opmodahkan. Muhto min meahcceávkástallan lea maid guođđán luottaid, bálgáid ja mearkkaid. Hárjánan čalbmi oaidná goal nuohttenjuobahagat leamašan, goal meahcceniittut leamašan, goal bisánanbáikkít, goal heargeveattáhagat" (Buljo, 2008:2).

(Vi samer har aldri eid land på den måten som i Vesten ellers. Vi har ikke, som i Vesten, bearbeidet landet og satt opp gjerder rundt det. De sier at de har kultivert landet og på den måten merket det som sin egen eiendom, men i vår bruk av naturen har vi også etterlatt oss spor, stier og merker. Et øvet øye kan se hvor det har vært/er utslått, hvilesteder for vandring og steder hvor man har hatt kjørerein.)

Samme forfatter uttrykker likevel om områdene som gikk tapt til andre brukere: "*eatnamiid ja jávrriid ala maid mii aniimet iežamet*" (de land og vann som vi så som våre egne (Buljo, 2008:2)), og framhever *bruksretten* som det vesentlige i forhold til en formell eiendomsrett: "*Guoros oamasteapmi ii leat nu dehálaš go riekti ávkkástallat*" (et tomt eieforhold er ikke så viktig som retten til bruk (Buljo, 2008:2)).

En av Helanders informanter uttrykker relasjonen til landet slik:

"Dat báiki gullá dutnje, go don leat dan geavahan. Buot maid geavahan dat lea mu jurdagis: anán daid iežan eatnamin. Dološ áigge geavahuvvon báikkít galggášedje leat vuoigatvuođa **vuodđun**" (vår utheving).

(Stedene tilhører deg, ettersom du har brukt dem. Alle områder jeg benytter er i mine tanker. Jeg betrakter dem som mine land. De steder jeg har brukt fra gammelt av burde utgjøre **grunnlaget** (vår utheving) for rettighetene, (Helander 2004:25))

Hågvar (op. cit.) påpeker at informantene bruker ordet *vuođđu* om grunnlag for rettigheter og at det samme fremheves av Oskal og Sara (2001) for reindriften, særlig som *siidavuođđu* -siidaens arealgrunnlag og infrastruktur. Helanders informanter bruker begrepet om grunnlaget for husholdets rettigheter, men siden det fortsatt fins *bygdelagsområder* som det er knyttet en rettsbevissthet til og hvor lokalbefolkningen anser å ha en *førsterett* til bruken knyttet til sin *birgejummi* påpeker Hågvar (op. cit.) man kunne parallelt med *siidavuođđu* med utgangspunkt i *gilli* for grend også konstruere *gillevuodđu* for bygda eller grendas naturgrunnlag og areal i samsvar med samisk bruk og rettsoppfatning (op. cit.), se ellers figur 5.

Báiki

Mens den norske motsatsen til utmark er innmark, så er den samiske motsatsen til meahcci; *báiki* som bl.a. betyr bosted, tilholdssted, gård og hjem. For reindriftssamer i Kautokeino betegner *báiki* familieteltet med alt utstyr og alle tilhørende innretninger. For fastboende er *báiki* "*gårdsrommet med bygninger og også nærområdet med enger og hauger*" (Schanche, 2002:166). For reindriftssamene varierer hva som er *báiki* og *meahcci* med hvor man til enhver tid oppholder seg:

Boplassen, **báikesadji**, og de nærmeste omgivelsene rundt den er **báiki**, og det som er utenfor denne sirkelen er **meahcci**. Når du flytter boplassen, blir det som var **báiki** igjen til **meahcci**, og en ny del av den som var **meahcci** blir igjen til **báiki** (op.cit.: 164).

Heller ikke for de fastboende er det en klar avgrensning mellom kultur- og naturlandskap.

Báiki er ikke bare forbundet med gården og gårdens nærområde (...) eksemplene **muorrameahcci** og **luomemeahcci** (...) Presis de samme forstavelkene kan brukes sammen med **báiki**: **muorrabáiki** og **luomebáiki** eller også **guollebáiki**. Slik disse begrepene brukes i Kautokeino, markerer de forskjellen mellom den generelle utmarksbruken i meahcci og enkeltpersoners eller familiers bruk av sine spesielle områder (...)

(...) Denne bruken var regulert gjennom hevdvunne bruksrettigheter, til myrer, vedskog, fiskeplasser, utslåtter, myrslåtter, sennagressplasser og lavsankingsområder. Grensene for hvor de ulike bygdefolk og familier kunne høste av naturressursene ble nøye overholdt, slik at de på en måte fungerte som privat eiendom/område. Hvis noen fant på å fiske i vann som tilhørte bestemte bygder eller familier, altså var disses **guollebáiki**, så ble de beskyldt for tyveri og ulovlige handlinger. Sennagressplasser og utmarks- og myrslåtter var spesielt private. Fiskevann kunne også tilhøre enkeltpersoner, (...) (Schanche, 2002:166)

Tilsvarende som Hågvar (op.cit.) bruker *gillevuodđu* om grunnlaget for bygdelagets rettigheter kan man da si *báikevuodđu* om grunnlaget for husholdets særegne rett til spesielle områder. Dersom man skal kunne tale om noe som likner på privat eiendomsrett innenfor samisk rettsoppfatning i indre Finnmark er vel dette sannsynligvis det som ligger nærmest (uten at vi skal argumentere nærmere i forhold til hvilken rettslig betydning det evt. har).

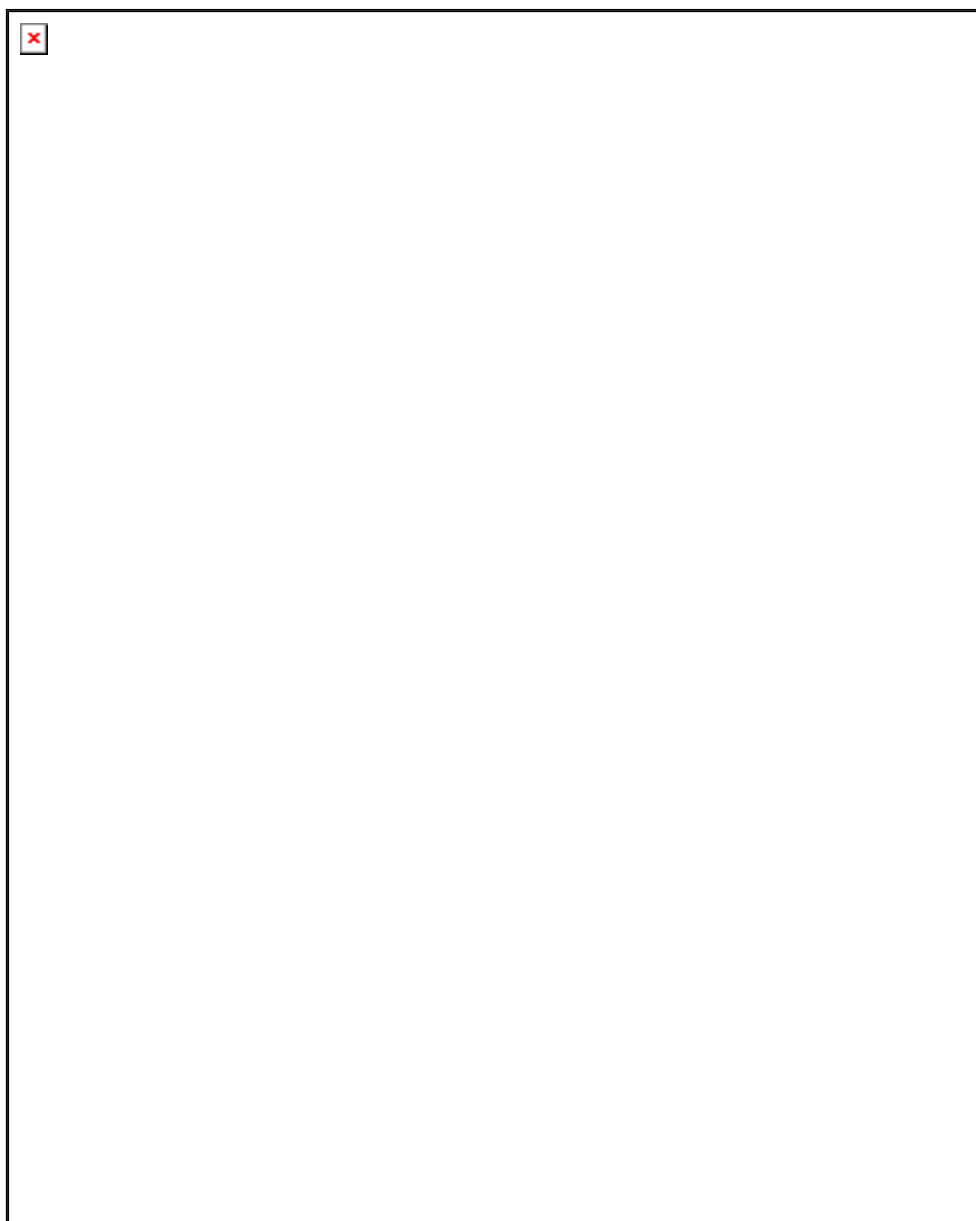
Verddevuohta

Så lenge det har eksistert gårder i Kautokeino har det vært vertskapsrelasjoner mellom dálon og reindriftssamer. Ordningene er oppstått fordi de fastboende trengte kjørerain og ferskt kjøtt, og reinnomadene til gjengjeld trengte et sikkert sted å ha stabbur, en rasteplass og bosted i helgene. Gårdene hadde da vanligvis vertskapsrelasjoner til reindriften (Keskitalo, 1998). I figur 5 har Hågvar oppsummert grunnleggende samiske institusjoner, rettssubjekter og rettighetstyper. Forfatterens hovedpoeng er å påvise et sammenhengende samisk rettssystem som omfatter et system for arealfordeling både for fastboende (dálon) og reindriftssamer. Samarbeid på tvers av næringsform gjennom verdde-institusjonen står sentralt.

Adolf Steen (1956) slår fast at forholdet mellom reindriftssamer og fastboende i Kautokeino er meget godt og trekker fram som primære årsaker at størstedelen av de fastboende stammer fra flyttsamene, og at begge grupper har nære forbindelser med sine slektninger. Forfatteren har analysert ekteskapsstatistikken i Kautokeino gjennom århundret 1853–1954 og har påvist en tydelig økning i intergruppeekteskap i løpet av perioden. I sin sakkyndige utredning til Høyesterett i Alta-saken påviste Robert Paine (1981) bl.a. gjennom analyse av skoleprotokollene at i Máze spiller verdde-institusjonen en sentral rolle i fordeling og omfordeling av personer mellom dálon og reindriftssamer, og at den derfor er helt vesentlig for begge grupper og samfunnet som helhet. Studier fra andre samiske områder har også påvist at verdde-institusjonen er viktig for forholdet mellom fastboende samer og reindriftssamer (Nordin 2002, Andersen, 2005).

Som påpekt av Hågvar i vår figur 4 begrenset reindriftsloven av 1978 sterkt adgangen til å holde sytingsrein. Ny reindriftslov (2007) opphever det meste av begrensningene og bekrefter at hvem som skal få adgang til å holde sytingsrein hører inn under

styringsretten til leder av hver enkelt siida-andel (tidl. driftsenhet). Dette åpner en mulighet for å styrke tidligere svekkede verdderelasjoner med å holde sytingsrein. Samtidig er det viktig å være oppmerksom på at verdde-relasjonen var svekket allerede før 1978-loven som en følge av den samfunnsmessige utviklingen. John Henrik Eira (pers. med., 2009), peker på at ordet *verdde* sannsynligvis har språklig opphav i det norske *vert*, og er knyttet til at verten hadde hus, hvilket reineieren ikke hadde. Når reindriftssamene etter hvert fikk eget husvære, også på sommerplassen, ble relasjonen svekket. Tilsvarende kan vi regne med at relasjonene til fastboende i innlandet ble svekket fordi det ble mer utbredt å kjøpe varer og tjenester i stedet for å bytte.

FIGUR 5. SAMISKE RESSURSFORVALTNINGSINSTITUSJONER I INDRE FINNMARK (HÅGVAR, 2006:351).

Árbediehtu

Árbediehtu (tradisjonskunnskap) er en levende og dynamisk kunnskap som kan tilpasse seg. I språket kan vi også ane dens åndelige dimensjon. Kunnskapen er utviklet kollektivt gjennom generasjonene og er også overført kollektivt, men den er samtidig forvaltet av individer, blant individer. Birgejummi er også nært knyttet til árbediehtu og derigjennom til

landskap miljø og hele det økologiske systemet. Árbodiehtu er gjenstand for beskyttelse gjennom CBD (se kapittel 2) og bevaring av denne kunnskapen forutsetter at den er i bruk. I praksis betyr det at tradisjonelle bruksformer må opprettholdes, som også forutsatt i Sametingets retningslinjer til Finnmarksloven, §§ 4 og 6 (Østmo, 2008).

Ávkkástallan

Ávkkástallan – å bruke, nyttiggjøre seg, f.eks. som i meahcceávkkástallan, å nyttiggjøre seg meahcci (Buljo, 2008).

Dikšut

Dikšut – skjøtsel, f.eks. dikšut jávrrri, å drive skjøtsel av vann. Konkret:

"Min dikšun leai ceavzilis meahccegeavaheapmi. Dikšun leai omd. muorračuollan vai muorraeatnamat eai suogo ja rissiluva. Dábálaš jávrebivdin leai dehálaš vai guolli doalaha buori kvalitehta ja guollenálli bissu balánsas" (Buljo, 2008:2).

(Vår skjøtsel har dreiet seg om bærekraftig bruk. Det å skjøtte om naturen dreide seg f.eks. om vedhogst slik at områder der veden vokser ikke blir til kratt. Det var viktig å fiske i vannene slik at fisken skal holde en god kvalitet med jevn fordeling av store og små fisk.)

Gjennomgangen i dette avsnittet sikter på ingen måte mot å gi en systematisk oversikt over relevante samiske naturbruks- og naturforvaltningsbegreper, men snare mot å gi en første introduksjon til et felt som er lite kjent for andre enn de som selv er vokst opp med begrepene.

Det som er viktig i vår sammenheng er å påvise at til tross for moderniseringen er begrepsbruken fortsatt intakt og høyst relevant i den dagsaktuelle diskursen. Selv om tradisjonell samisk naturforvaltning nok er svekket den siste mannsalderen, tilsier framskrittene i urfolksretten og iverksettingen av Finnmarksloven og Naturmangfoldloven også at det er rimelig å forvente at en motgående positiv trend med styrket bruk av de tradisjonelle begrepene i samtidig som tradisjonell praksis kan styrkes.

4.5 Oppsummering

Vi har i dette kapitlet gitt en framstilling som stiller opp kontrastene mellom klassisk vestlig naturforvaltning og samisk naturforståelse. Vi har også gitt en introduksjon til naturbrukshistoria i Kautokeino fra veidekulturens differensiering til de to kulturformene reindriftssamer og dálonat og videre sett hvordan disse utviklet seg med relasjoner til hverandre helt fram til den siste mannsalderens modernisering. Vi har videre fulgt dálonsamenes naturforvaltning gjennom hele denne perioden og fram mot våre dager. På bakgrunn av dette har vi gitt en introduksjon til samisk naturforvaltning og noen av dens begreper.

Dersom vi nå fokuserer på de fastboende i Kautokeino og deres naturforvaltning ut fra et fellesressursperspektiv kan vi oppsummere at meahcci i Kautokeino før bilveien kom var en lukket fellesressurs, forvaltet i fellesskap av en begrenset gruppe (dálonsamene) i barmarkssesongen. I vinterhalvåret forvaltet de to gruppene fastboende samer og reindriftssamer ressursene i fellesskap. Dette ressursforvaltningssystemet hadde utviklet seg gradvis gjennom flere hundre år, og det var sterke gjensidige bånd mellom de to grupperingene. Sammenliknet med de vilkår forskningslitteraturen om forvaltning av fellesressurser stiller opp for gunstige betingelser for forvaltning av fellesressurser (jfr. Ostrom, 1990, 2005) ser denne situasjonen meget gunstig ut. Likevel, 40 år etterpå er

utvilsomt situasjonen blitt annerledes. De to gruppene samer i Kautokeino er åpenbart blitt fratatt en del av kontrollen med sine egne ressurser.

Sett i et ressursforvaltningsperspektiv var fremføringen av veien en sterk ytre påvirkning, som åpnet en lukket fellesressursen for andre aktører. (Dette er ikke en etterpåklod argumentasjon i mot veibyggning, men en påvisning av utilsiktede ringvirkninger). På samme måte som Elina Helander beskriver situasjonen i Tana, mistet også samene i Kautokeino *indre autonomi*. De senere forvaltningsmessige endringene der ressursene blir åpnet for enda flere, både andre Finnmarkinger, andre nordmenn og utlendinger, understreker dette at det har foregått en slik prosess gjennom hele denne 40-årsperioden.

Hvor sterk prosessen har vært og hvor omfattende dette tapet av reell kontroll er, er vanskelig å si særlig mye om uten grundigere undersøkelse. Dette er et viktig tema som hadde fortjent å bli nærmere utforsket.

I denne forbindelsen er det viktig at Finnmarksloven, som et ledd i en dekoloniseringsprosess, har som siktemål å styrke samiske rettigheter. Det betyr at det er viktig å se framstillingen av dagens bruk i et langsiktig perspektiv. Reguleringene i forbindelse med etablering av verneområder må anses som *kumulative effekter*, dvs. de inngår i summen av effekter av tidligere inngrep og reguleringer. I Sametingets retningslinjer § 4 heter det bl.a.:

Det skal legges til grunn at selv små tiltak kan innebære betydelig skade og svekke bærekraften for samisk bruk av meahcci/utmark. Det skal tas hensyn til tidligere og andre aktuelle tiltak i samme bruksområde, og til den samlede effekten av slike tiltak. (Sametinget 2007:§ 4).

Dette betyr at et øyeblikksbilde av dagens bruk ville vært utilstrekkelig for å vurdere effekten av verneforslagene. Dagens bruk må sees i sammenheng med den historiske bruken og hvordan tidligere inngrep og reguleringer har begrenset bruken. Iverksetting av Finnmarksloven og etablering av Finnmarkseiendommen representerer dessuten bare et første ledd i en landreform som tar sikte på bekrefting av rettigheter som er faktisk utøvd men ikke formelt anerkjent.

På bakgrunn av dette skal vi gå over til en framstilling av dagens bruk ut fra den gjennomførte spørreundersøkelsen. Den gir et øyeblikksbilde og må forstås i lys av framstillingen foran.

5 DAGENS BRUK

For å få en generell oversikt over omfanget av naturbruken blant Kautokeinos befolkning iverksatte vi en spørreundersøkelse der 300 av innbyggerne over 18 år (over 13 %) fullførte intervju oppringt på mobiltelefon etter å ha vært trukket ut (Denne gruppen kalles utvalget.).

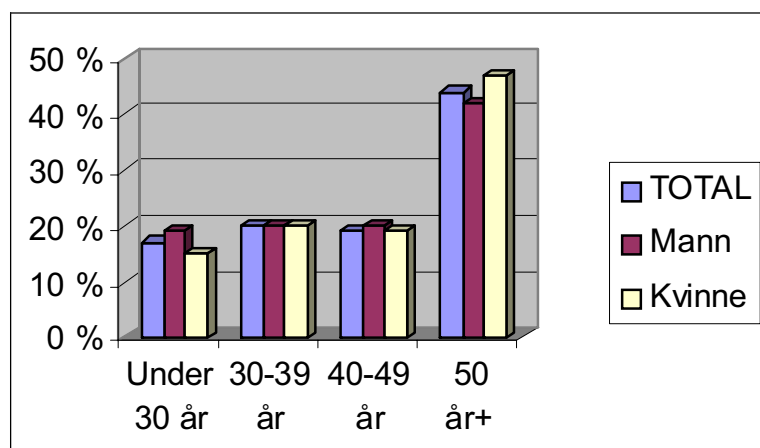
5.1 Utvalget

Språkvalg

De som ble intervjuet kunne selv velge om intervjuet skulle gjennomføres på samisk eller norsk. 62 prosent valgte å gjennomføre det på samisk, mens 38 prosent brukte norsk.

Kjønn, alder og næringstilhørighet

Kjønn og aldersfordelingen går fram av Figur 6.

FIGUR 6. KJØNN OG ALDERSFORDELINGEN TIL RESPONDENTENE

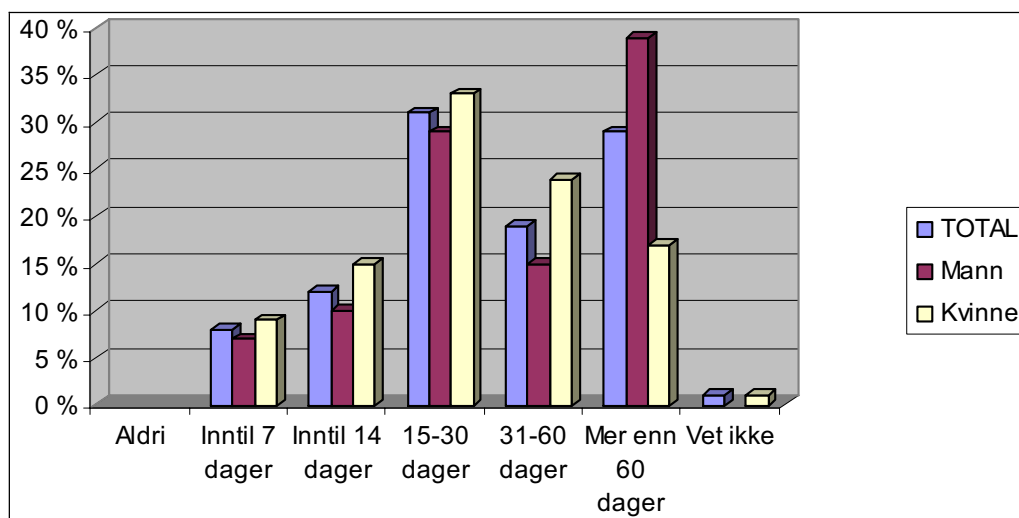
54 prosent av respondentene (de som svarte) var menn, mens 46 prosent var kvinner. Overvekten av menn avtok med alder og for de over 50 år er det flertall av kvinner. Vi har sjekket kjønns- og aldersfordelingen mot befolkningsstatistikken (SSB, 2008) og den virker å være representativ for befolkningen.

Det ble ikke registrert nærings- eller yrkestilhørighet for respondentene, men som vi ser av figur 9, brukte et stort antall respondenter meahcci til beite. På det utfyllende spørsmålet: "Hvilke av følgende typer beite har du benyttet" svarte 99 prosent reinbeite og 2 prosent husdyrbeite. Mer nøyaktig fant vi da at om lag 42 prosent av respondentene er knyttet til reindrifta. Dette er ikke overraskende. Sammenlikner vi næringsstatistikken og befolkningsstatistikken ser vi at reindriftsamene utgjør omlag 45 prosent³⁴ av befolkningen. For enkelhets skyld regner vi da de resterende 58 prosent som dálon. Vi ser med andre ord bort fra at enkelte, f. eks. innflyttere kan være uten tilhørighet i noen av gruppene.

³⁴ 1322 personer i siida-andelene pr. 31.3. 2007 (Reindriftsforvaltningen, 2008), mens total folkeemenge pr. 1.1. 2008 er 2947, dvs. 45%.

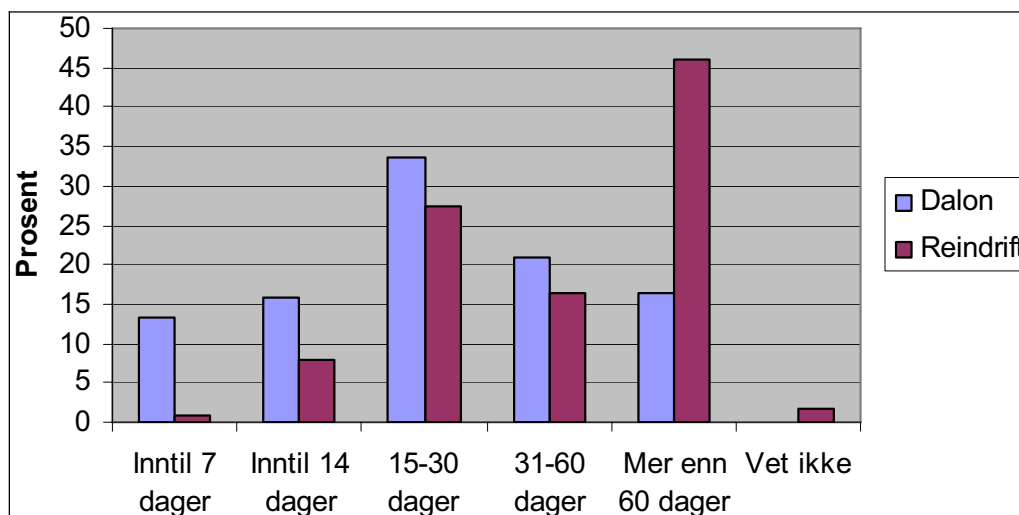
5.2 Total bruk av meahcci

Fordelingen av svarene på spørsmålet: "Hvor mange dager bruker du vanligvis å tilbringe i meahcci/ i utmarka i løpet av et år?" går fram av Figur 7.

FIGUR 7. TID I MEAHCCI PER ÅR.

Den totale tidsbruken i meahcci synes meget høy. Vi merker oss at omtrent 80 prosent av de svarerne tilbringer mer enn to uker i meahcci og at omtrent halvparten mer enn 30 dager. Spørsmål som ble stilt om beitebruk, ga grunnlag for å skille ut hvem av de spurte som var reindriftssamer³⁵. Vi har i figur 8 delt svarerne i gruppene dálon og reindrift og sammenliknet tidsbruken i meahcci.

FIGUR 8. TIDSBRUK I MEAHCCI. DÁLON OG REINDRIFTSSAMER (ANTALL SVAR(N)-DÁLON=172, REINDRIFT=128)

Figuren skiller klart ut at nesten halvparten av reindriftssamene er ute i meahcci over to måneder i året. Vi går ut fra at dette i hovedsak utgjør de som er ved flokken. For øvrig er fordelingen mellom de to gruppene nokså jevn på de midtre kategoriene. Vi ser bl.a. at over 35 % av dálonssamene er ute i meahcci mer enn en måned per år.

³⁵ Tallene stemmer med at personer som er registrert i reindrifftsstatistikken har svart positivt på bruk av beite til rein.

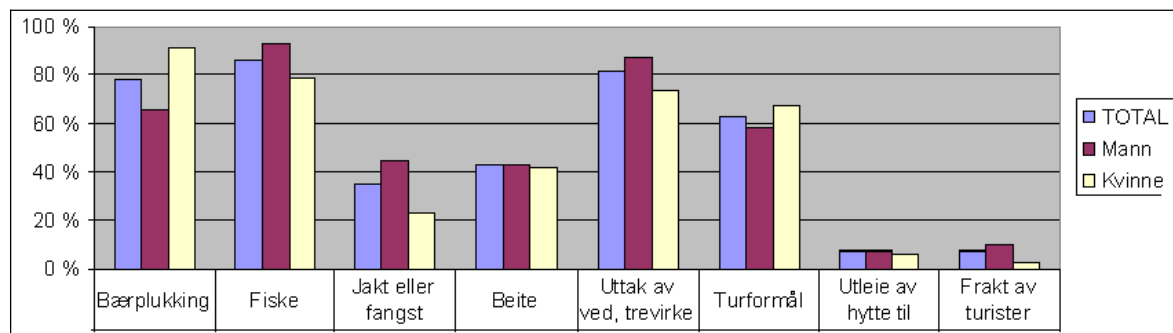
Når tallene er så vidt store, kan vi som kritiske lesere stille oss spørsmål om noen av respondentene overrapporterer, dvs. at de kanskje gir et svar mer i tråd med det de skulle ønske, enn det de faktisk har gjort. Vi kan ikke se bort fra dette som en mulig feilkilde, men selv om de reelle tallene skulle vise seg å være noe lavere, ville de fortsatt være meget høye. Det kan også være slik at mange oppfatter seg som representanter for sin familie og derfor svarer på hva familien gjør i stedet for hva de gjør personlig.

Noe som taler i mot at tallene skulle inneholde feil av betydning, er det vi ser i resten av undersøkelsen, det store antallet formål og aktiviteter folk bruker meahcci til. Det tilsier også at tidsbruken må være stor.

Sett under ett virker tallene troverdige, og vi regner derfor med at de gir et rimelig representativt bilde av befolkningens naturbruk.

5.3 Bruksformål

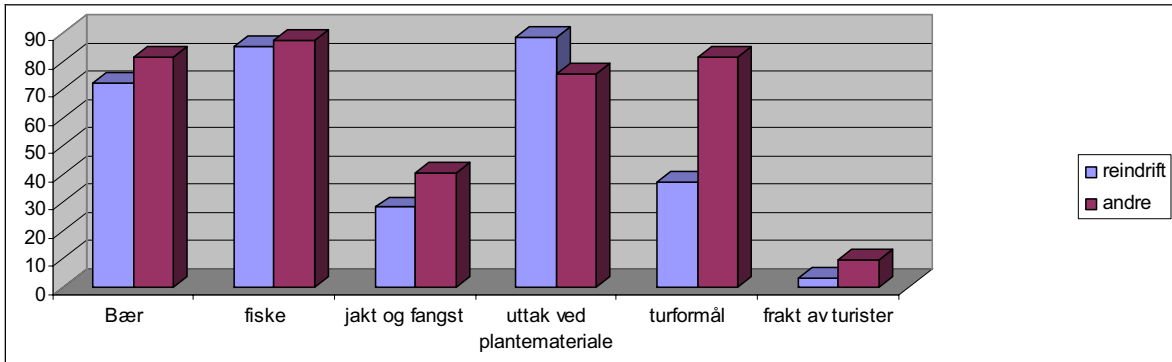
Fordelingen av svarene på spørsmålet: "Hvilke av disse formålene bruker du meahcci/utmarka til?" går fram av Figur 9. Det var anledning til å svare positivt på så mange av formålene som man ønsket. Tilsvarende gjelder også de andre spørsmålene med mange svaralternativer. Summen av svarene blir derfor mer enn 100 prosent.

FIGUR 9. BRUKSFORMÅL I MEAHCCI.

Vi ser at de tradisjonelle formål som fiske, uttak av ved/trevirke og bærplukking alle har meget høye svarprosenten da fire av fem respondenter bruker meahcci til dette, mens andre tradisjonelle aktiviteter jakt/fangst og beite utøves av to av fem og noe mindre. Disse aktivitetene kan inngå som viktige elementer i en moderne birgejupmi. Av typisk moderne aktiviteter drar omtrent tre av fem på tur, mens mindre enn en av ti driver økonomisk aktivitet knyttet til andres bruk av meahcci.

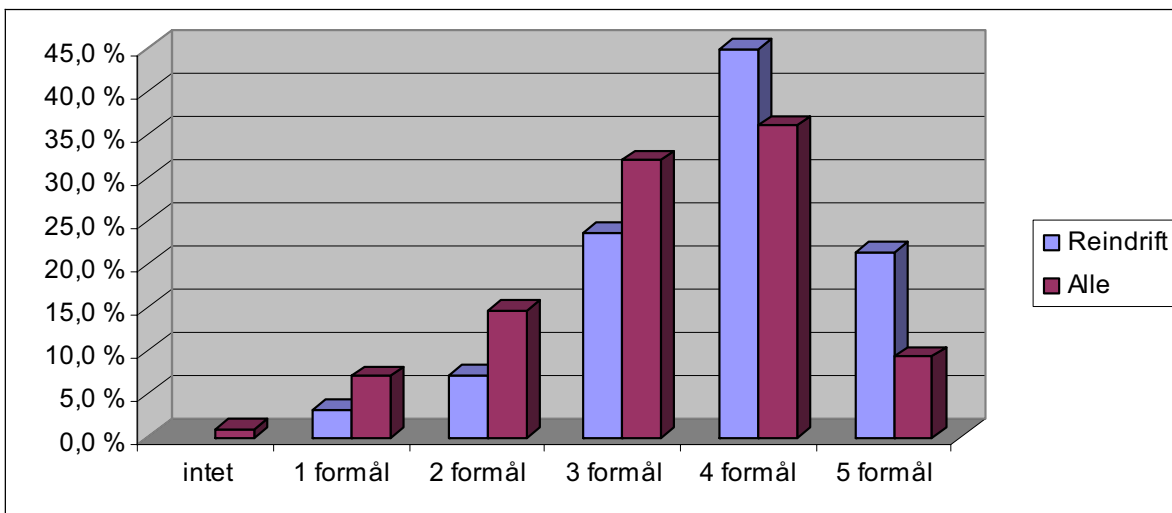
Vi har også skilt mellom reindriftssamer og andre når det gjelder bruksformål i meahcci, se figur 10.

FIGUR 10. FORMÅL FOR BRUK AV MEAHCCI. SAMMENLIKNING MELLOM REINDRIFTSSAMER OG ANDRE (ND=173, NR=127).

Figuren viser at forskjellene mellom de to gruppene er ikke er så store. Omfanget av fiske er omtrent likt. Reindriftssamer tar ut noe mer plantemateriale og de andre (dálon) jakter og fangster en del mer. De tydeligste forskjellene finner vi på at reindriftssamer drar langt sjeldnere på tur eller frakter turister.

Vi har også foretatt en sammenlikning for hvor mange formål hver enkelt bruker meahcci til, se figur 11.

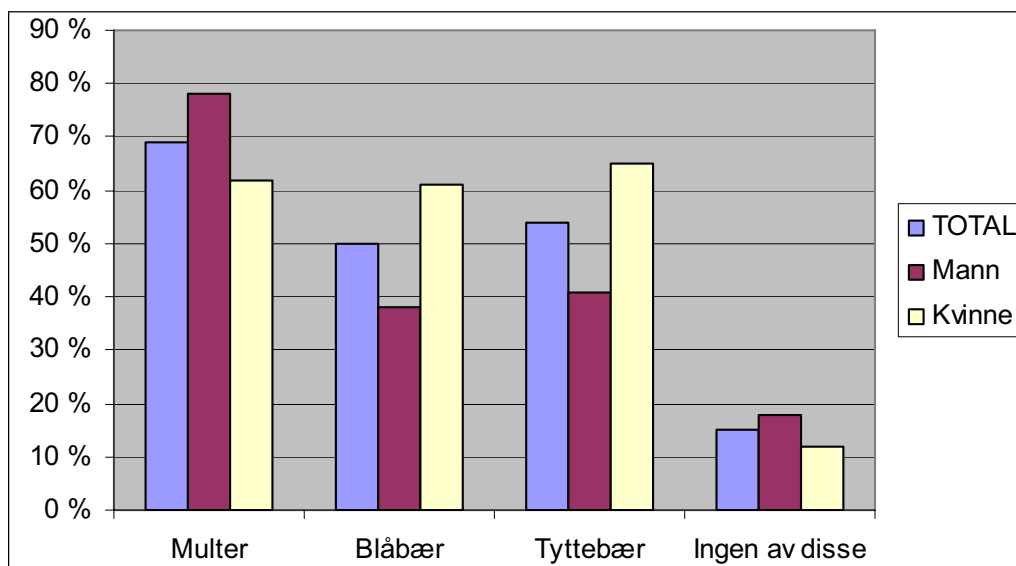
FIGUR 11. ANTALL FORMÅL FOR BRUK AV MEAHCCI. REINDRIFTSSAMER OG HELE UTVALGET.

Figuren sammenlikner reindriftssamer med hele utvalget (reindriftssamene er da også med i tallene for alle). Vi ser at reindriftssamene er underrepresentert i kategoriene opptil tre formål men overrepresentert i kategoriene for fire til fem formål. Siden reindriftssamene har bruk av meahcci til reinbeite som er et formål de andre ikke har, betyr dette grovt sett at reindriftssamer og andre bruker meahcci til omtrent like mange formål når en ser bort fra reinbeitinga.

De som svarte positivt for hvert av bruksformålene referert i figur 9 ble bedt om å spesifisere hvert av disse formålene videre. I det følgende refererer vi svar på disse spørsmålene.

Bærplukking

Fordelingen av svarene på spørsmålet: "Hvilke av følgende bæertyper har du plukket siste år" går fram av figur 12.

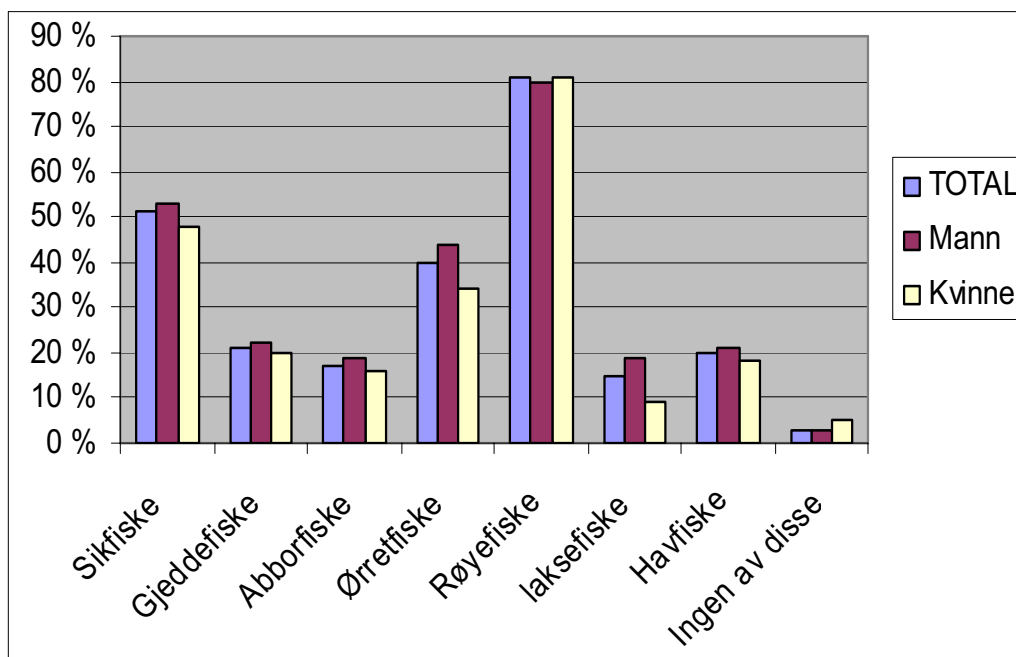

FIGUR 12. DE SOM PLUKKER BÆR – HVILKE BÆRTYPER PLUKKER DE?

Ikke overraskende framstår multer som det viktigste bærslaget. At det er en overvekt av menn som plukker multer, og at det er omtrent dobbelt så mange menn som plukker multer som blåbær og tyttebær, synes å understreke dette. For kvinnenes del plukker omtrent like mange hvert av de tre vanligste bærslagene. Vi tolker dette som at det fortsatt er en viss kjønnsarbeidsdeling i bærplukkinga der det er en overvekt av menn som plukker på de myrene som ligger lengst borte (Vest, 1989).

Fiske

Fordelingen av svarene på spørsmålet: "Hvilken av følgende fiske har du vært på i løpet av de siste 12 mnd?" går fram av Figur 13.

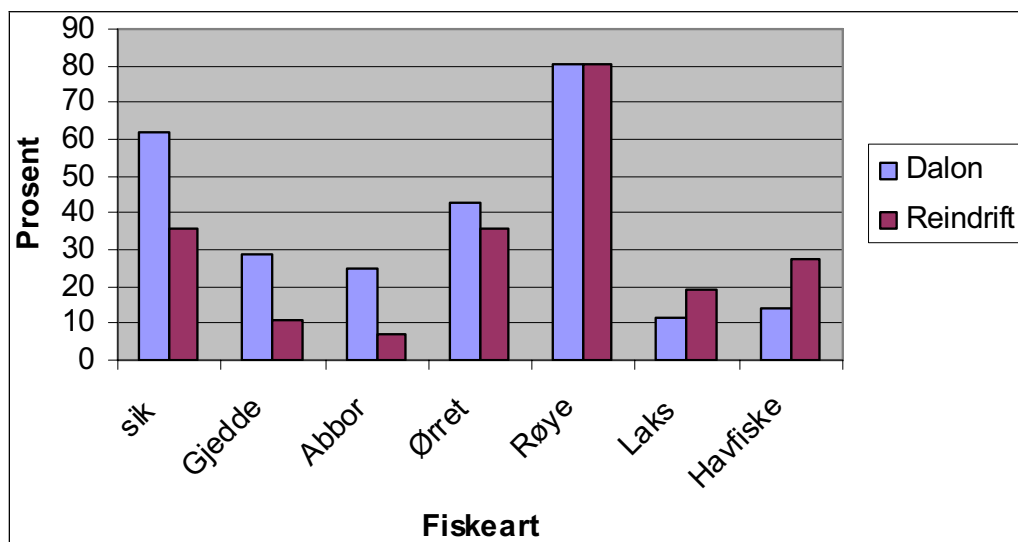
FIGUR 13. DE SOM FISKER- HVILKE FISKESLAG FISKER DE ETTER?

Som vi så av figur 8 deltar omtrent fire av fem av respondentene i fiske. Røya peker seg ut som det fiskeslaget to av tre av alle respondenter fisker etter mens omtrent to av fem

av alle deltar i sikfisket. Dette passer godt med at sikfiske om sommeren og røyefiske om vinteren inngår i dagens birgejupmi for en stor del av befolkningen. Som nevnt foran påpeker Keskitalo (1998) at disse viktigste matfiskene (med tillegg av gjedde) sannsynligvis er forutsetninger for den faste bosetningen i Kautokeino. De andre fiskeslagene synes mer å være for spesialister, eller mer presist de som har gjort et allsidig innlandsfiske til en viktig komponent i sin birgejupmi.

I figur 14 har vi sammenliknet fisket for de to gruppene dálon og reindriftssamer.

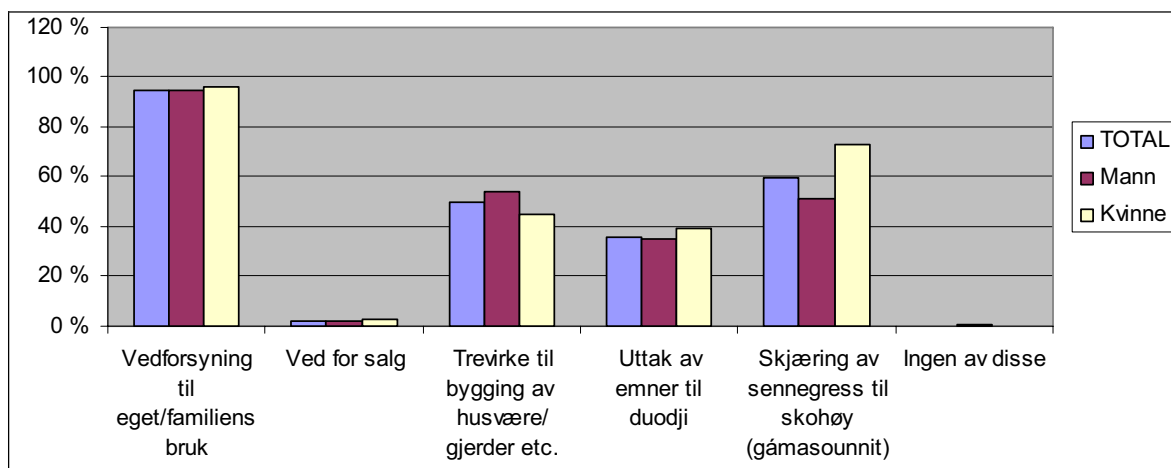
Denne figuren viser en fordeling i samsvar med det en skulle forvente. Dálon fisker mer av innlandsfiskeslagene og reindriftssamene mer av laks/havfisk. At begge fisker like mye røye tyder på at en stor del av dette fisket foregår på isen før vårflytting, men en del reindriftssamer har også røyevann i sommerområdene sine. At reindriftssamer fisker innlandsfisk tyder også på et visst sommerfiske, dvs. at de kommer inn fra kysten om sommeren, for å fiske.

FIGUR 14. HVILKE FISKESLAG FISKER DÁLON OG REINDRIFTSSAMER ETTER?

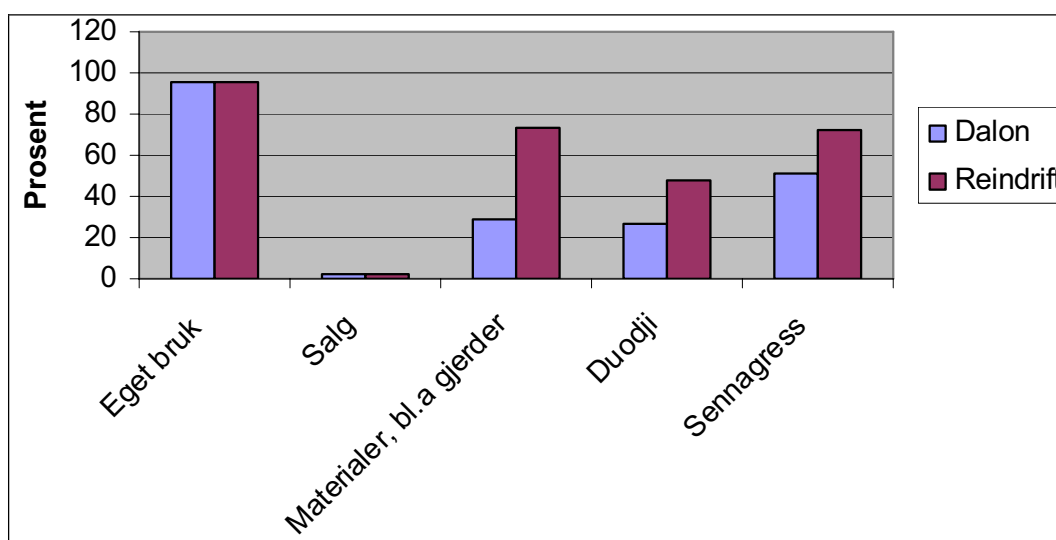
Vedforsyning og plantemateriale

Av bruksformålsfordelingen i figur 8 går det fram at om lag 80 prosent av respondentene benytter meahcci til uttak av ulike typer plantemateriale. Dette er videre spesifisert i spørsmålet: "Hvilke av følgende typer vedforsyning har du foretatt"? Svarfordelingen ser vi av figur 15.

FIGUR 15. VEDFORSYNING OG PLANTEMATERIALE – HVA TAR MAN UT?

Figuren viser at de eller fleste hogger ved til eget eller familiens bruk. I samsvar med dette er det da også svært få som hogger ved for salg. I tillegg bruker fra en tredjedel til halvparten av respondentene meahcci til uttak av emner til duodji, trevirke til bygging og skjæring av sennegress til skohøy.

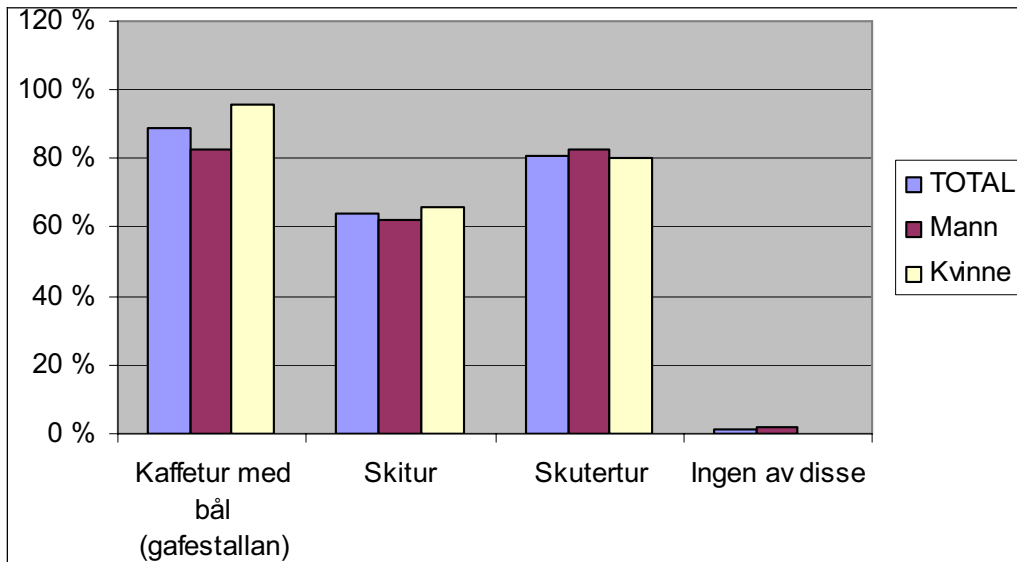

FIGUR 16. VEDFORSYNING OG PLANTEMATERIALE- SAMMENLIKNING REINDRIFTSAMER OG DÁLON.

Sammenlikningen i denne figuren viser at nesten alle i begge grupper hogger sin egen ved, mens reindriftssamene i mye sterkere grad tar ut materialer, men også tar ut mer duodjimateriale og skohøy.

5.4 Turformål

I følge figur 9 bruker omtrent 60 prosent av respondentene meahcci til ulike turformål. Formålene er spesifisert i svarene på spørsmålet: "Hvilken av følgende typer tur har du vært på siste 12 mnd?" som går fram av Figur 17.

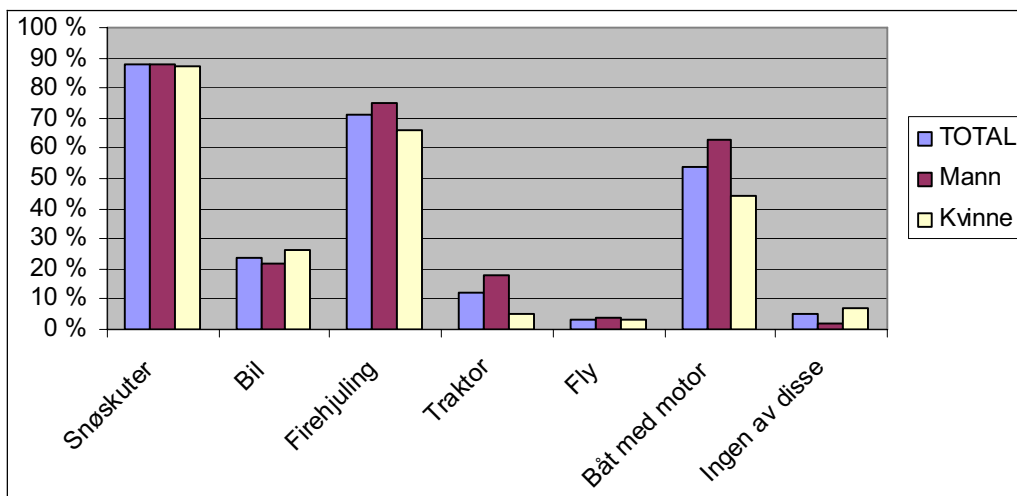
FIGUR 17. FORDELING AV TURFORMÅL.

Å dra på tur for turens egen del er i seg selv et moderne fenomen, men heller ikke en fritidssysse som er så vanlig i andre kulturer i Europa (Witoszek, 1998). At å dra på tur for å koke kaffe er vanligst blant våre respondenter samsvarer godt med samisk tradisjon hvor selve ildstedet har en sentral posisjon. At snøskutertur er vanlig blant respondentene er også som forventet. Det er mer verdt å legge merke til at over en tredjedel av respondentene går på skitur. Selv om skibruk også er eldgammel samisk tradisjon, vil vi tolke å gå på skitur som et mer moderne urbant preget fenomen.

Sammenlikner vi med norsk friluftstatistikk er fotturer mest populært, ca 35 prosent av de voksne siste år, mens alle andre turformål hver for seg ligger under 10 prosent, og "andre friluftaktiviteter" om lag 20 prosent (St.m. 39 (2000–2001). I forhold til dette er Kautokeinofolk mye på tur.

5.5 Transport

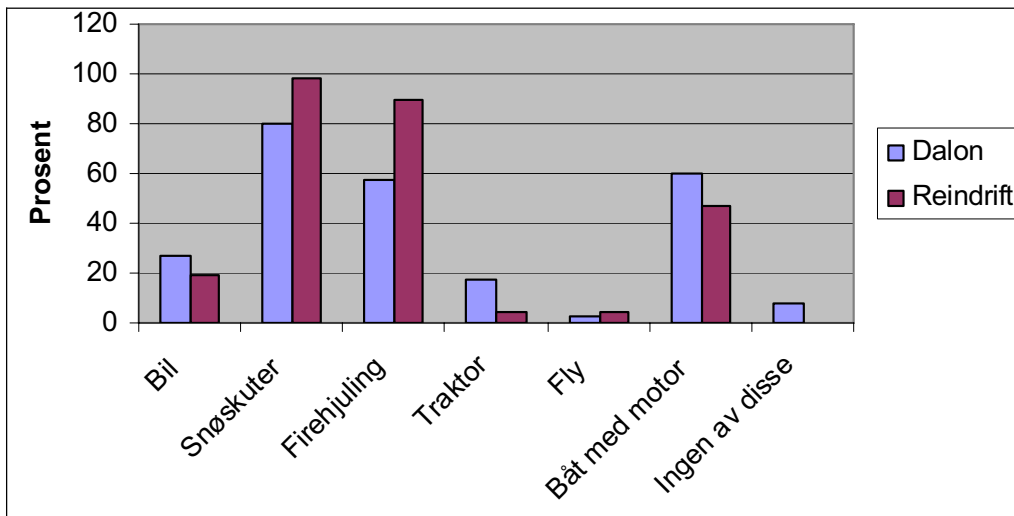
Fordelingen av svarene på spørsmålet: "Hvilke av følgende transportmidler har du benyttet i meahcci/utmark de siste 12 måneder?" går fram av figur 18.

FIGUR 18. FORDELING AV BRUK AV TRANSPORTMIDLER.

Det går fram av figuren at bruk av motoriserte kjøretøyer er meget utbredt, både snøskuter, firehjuling og motorbåt

Vi har også her spesifisert tallene for dálon og reindriftssamer, se figur 19.

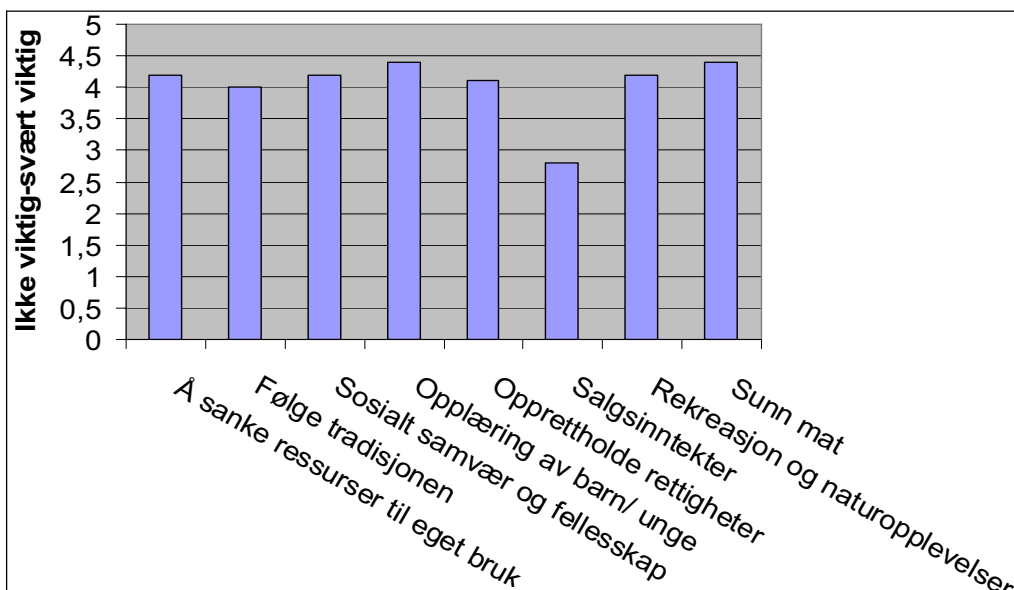

FIGUR 19. BRUK AV TRANSPORTMIDLER DÁLON OG REINDRIFTSSAMER.

Figuren viser at dálon bruker mindre snøskuter og firehjuling enn reindriftssamene, men mer bil, traktor og motorbåt.

5.6 Betydning

I figur 20 har vi samlet svarene på spørsmålet "Hvor viktig er følgende for deg når du bruker meahcci/utmarka?" og angitt et antall faktorer som respondentene ble bedt om å rangere på skala fra en (ikke viktig) til fem (svært viktig). Kjønn ga ikke utslag, og er derfor ikke med i figuren.

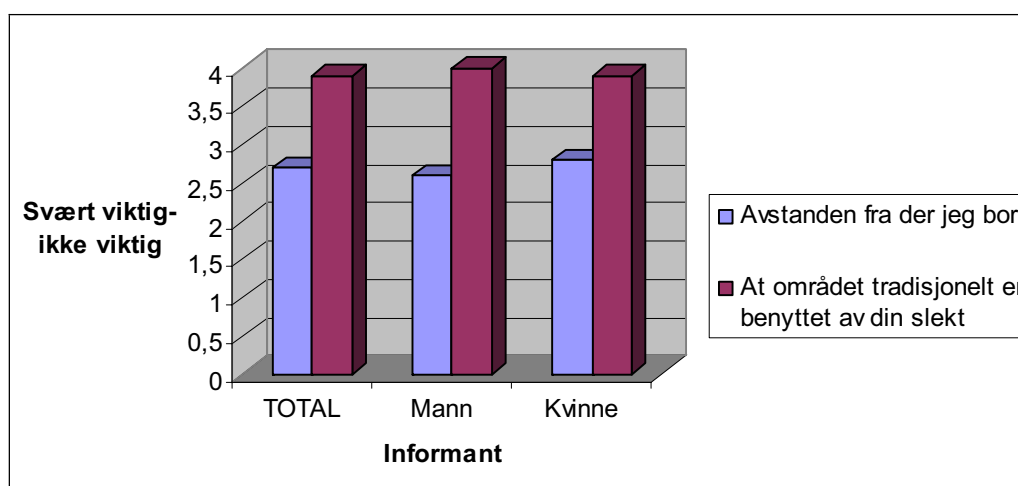
FIGUR 20. FAKTORER SOM HAR BETYDNING FOR UTMARKSBRUKEN.

Figuren viser at nesten alle faktorene oppfattes som meget viktig til svært viktig. Vi oppfatter dette som en indikasjon på at hele rekken av formål fra opprettholdelse av tradisjoner (árbevirolaš máhttu) og rettigheter, sosialt samvær og opplæring av de yngre faller sammen med mer moderne hensyn som rekreasjon og sunn mat. Det som er påfallende er at faktoren salgsinntekter kommer vesentlig lavere ut enn alle andre.

Det synes som meahcásteapmi i Kautokeino i stor grad makter å forene det moderne og det tradisjonelle.

5.7 Områdevalg

På spørsmålet: Hvor viktig er følgende faktorer når du velger hvilket utmarksområde du skal benytte? og angitt to faktorer som respondentene ble bedt om å rangere på skala fra en (ikke viktig) til fem (svært viktig).

FIGUR 21. MOTIVASJON FOR OMRÅDEVALG.

Figuren viser tydelig mens avstanden fra bosted var bare middels viktig er tradisjonell tilknytning til området meget viktig.

5.8 Oppsummering og vurdering

Vi har i dette kapitlet prøvd å knytte noen forbindelser mellom historie og nåtid. Ut fra publisert litteratur har vi kunnet følge det historiske mønsteret med dálon-gårdsbruk og reindrift som parallelle og samarbeidende ressursforvaltningssystemer (Hågvar 2006, se vår figur 5) helt fram til slutten av 1960-tallet. Eldre og middelaldrende i Kautokeino husker godt hvordan dette fortsatt var fullt operativt.

Innenfor rammene av vårt oppdrag har vi ikke hatt kapasitet til gi en grundig analyse av utviklingen de siste 40 årene fram til nå, selv om dette hadde vært ønskelig. Det ville forutsatt innsamling av skriftlig materiale og intervjuer av informanter spesielt om dette. Vi valgte i stedet å gjøre spranget direkte til dagens situasjon gjennom en spørreundersøkelse av et stort antall personer for å få et svar fra et representativt utvalg av befolkningens om deres naturbruk.

De mest interessante funnene er:

- Den totale tiden Kautokeinofolk bruker ute i meahcci er meget høy
- De fleste respondentene bruker meahcci til en hel rekke formål
- De aller fleste av respondentene plukker bær, fisker, hogger ved til familiens bruk og drar på tur. Det er også ganske mange som driver jakt/fangst, skjærer sennegress, tar ut trevirke til bygging og emner duodji.
 - Kvinner plukker omtrent like mye av multer, blåbær og tyttebær, mens menn plukker klart mer multer
 - Sikfiske om sommeren og røyefiske om vinteren ser ut til å inngå i birgejummi for en betydelig del av befolkningen
 - En betydelig gruppe av dálon ser ut til å drive et allsidig innlandsfiske. Reindriftssamene fisker mer laksefisk/havfisk men har også et betydelig røyefiske
 - Dálon driver mer jakt og fangst enn reindriftssamene. Reindriftssamene drar også sjeldnere på tur og frakter turister i mindre grad.
- Livet i meahcci har tilknytning til motorisering. De aller fleste bruker snøskuter, mange bruker firehjuling og over halvparten bruker båt med motor
- Bruk av meahcci synes å forene tradisjon og modernitet. En hel rekke formål faller sammen i bruk av meahcci; fra opprettholdelse av tradisjoner, opplæring av barn/unge og sosialt samvær/rekreasjon/sunn mat. Salgsinntekter synes å være mindre viktig.
- Folk drar gjerne også over lengre avstand for å bruke sine tradisjonelle områder.

Sett under viser materialet vårt at dagens meahcásteapmi (naturbruk) fortsatt er sterkt preget av tradisjonene. Viktigere enn noen tall er at *spørreundersøkelsen avdekker en meget omfattende og allsidig meahcceávkástallan (nyttiggjøring av meahcci) som på grunn av sitt omfang må spille en viktig rolle i birgejummi for en stor andel av befolkningen.*

Undersøkelsen avdekker dessuten betydelig sammenfall i ressursutnyttelsen mellom reindriftssamene og Kautokeinos øvrige befolkning. Dette må nødvendigvis bety at tradisjonene fra dálon samenes ressurstilpasning fortsatt har en framtrædende posisjon blant de fastboende i Kautokeino. Vi ser også at nærheten til selvbergingsamfunnet er klar. Høsting av naturen for egen og familiens bruk er framtrædende, mens høsting for salg har en beskjeden posisjon. Samisk tradisjon og mer moderne turtradisjoner ser også ut til å forene seg innenfor rammen av tradisjonen.

Med hensyn til hvilke områder man foretrekker å bruke (jfr. figur 21), er det er viktig å være klar over at en stor del av befolkningen i Kautokeino tettsted (Márkan) består av innflyttere fra småstedene i kommunen. Fra 1970 til årtusenskiftet vokste tettstedsbefolkningen fra ca. 1100 til ca.1700, mer enn total folketilvekst i kommunen (Skålnes, 2006). Dette betyr at tilknytningen til småstedene i kommunen er sterk hos en stor del av tettstedsbefolkningen.

Når det gjelder betydningen av meahcásteapmi for Kautokeinos innbyggere, tror vi det er vanskelig å overvurdere denne. Kautokeino er en kommune som har relativt lav skår innenfor sosio-økonomisk statistikk. Utdanningsnivået, spesielt innenfor den mannlige befolkningen er relativt lavt. Arbeidsledigheten er også relativt høy, mens gjennomsnittsinntekten er relativt lav (www.ssb.no). Det er likevel et alminnelig inntrykk at Kautokeinofolk jevnt over ikke føler seg dårlig stilt økonomisk til tross for begrensede pengeinntekter. *De kan berges (birget) bl.a. fordi de har en birgejummi som omfatter en allsidig meahcceávkástallan.*

Vi leser derfor våre funn slik at den store utnyttelsen av meahcci i form av tidsbruk,

allsidighet, deltagelsesnivå og motivering er klare tegn på at utnyttelsen av meahcci kompenserer økonomisk for begrensede pengeinntekter. I tillegg gir det et liv knyttet til tradisjonen mening og identitet.

I neste kapittel skal vi se nærmere hvordan dette arter seg for de som lever som brukere nært tilknyttet de forslåtte verneområdene.

6 BRUK AV DE FORESLÅTTE VERNEOMRÅDER

I følge oppdragsbeskrivelsen skal vi for hvert av de foreslåtte verneområdene gi:

"En mest mulig konkret beskrivelse av historisk og nåtidig bruk av det geografiske området. Spesielt dagens brukstyper, årstidsbruk, omfang (tid, antall personer, høstingsmengder mv.) og bruken av delområder skal angis så konkret som mulig. Forskjeller mellom tidligere og nåtidig bruk (brukstyper, høstingsmetoder) skal omtales nærmere. Bruken skal vises på kart."

Det er denne delen av oppdraget vi tar sikte på å dekke i dette kapittelet. Underkapitlene kommer i samme rekkefølge som de er nevnt i oppdragsbeskrivelsen, men to nærliggende småområder er slått sammen og behandles under ett.

6.1 Gohteluoppal

Oversiktskart for det foreslåtte verneområdet er satt inn som figur 22.

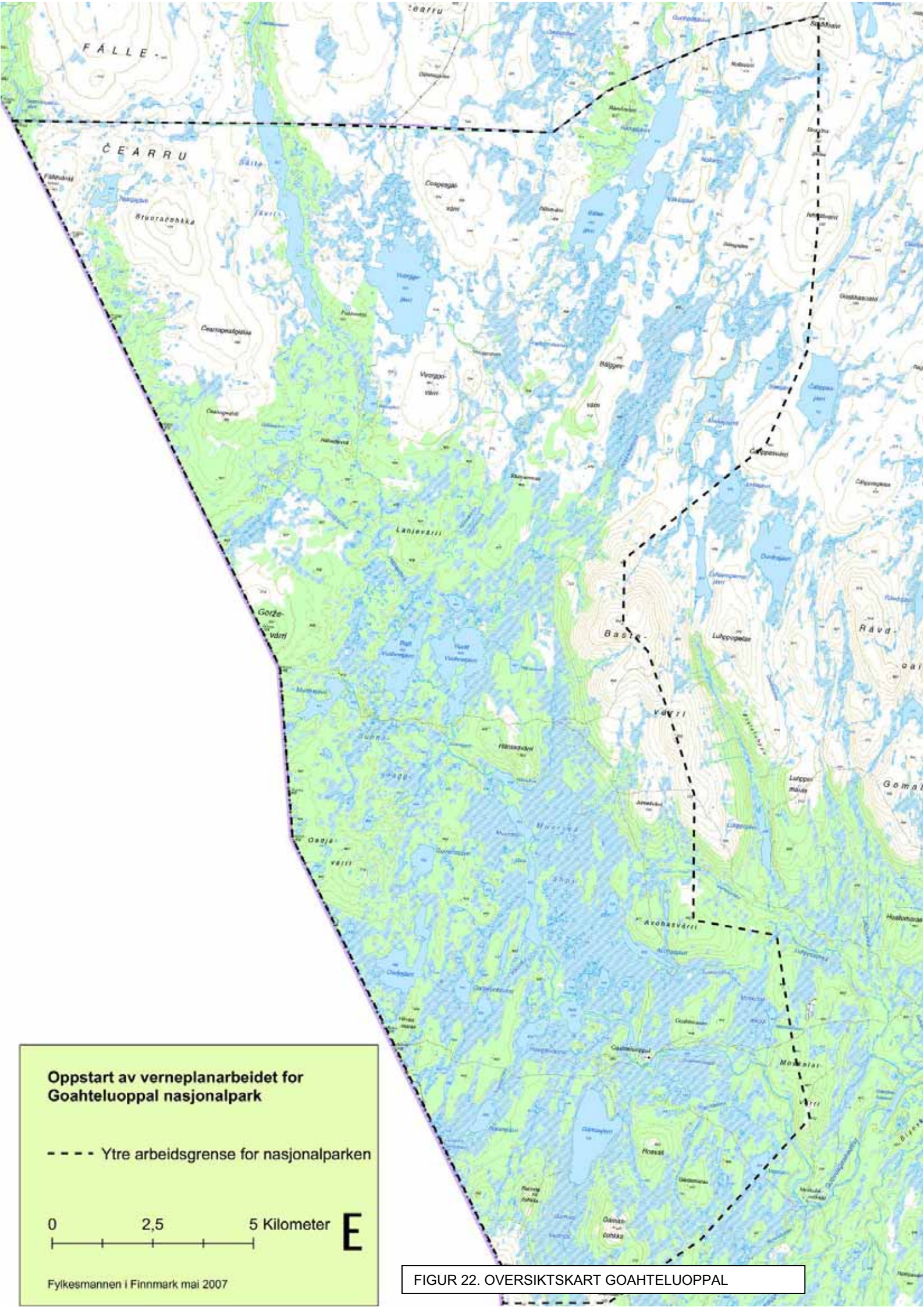
6.1.1 Historisk bruk

Gohteluoppal er en tidligere dálon-gård og har vært fast bebodd siden midten av 1800-tallet. Området har vært eid/bebodd av den samme familien. Fra 1920 hadde de også Statens fjellstue. Den ble avviklet på begynnelsen av 1980-tallet. Denne familien er så vidt vi vet de eneste som har formell privat eiendom her (ca. 80 mål). Det er bygd hus på denne eiendommen.

Gohteluoppal ble fraflyttet på 1980-tallet. Den siste som bodde fast var Nils Mortensen Hætta (Godán-Nilá) og kona Anne Marie Bongo Hætta. Nils. M Hætta døde i 1989. Familien Hætta levde av et småbruk hvor også utnyttelse av andre naturressurser fra området var viktige. De utnyttet områdene rundt Gohteluoppal og helt nord i det foreslåtte verneområdet. De hadde også rom som de leide ut til både jegere, bærplukkere og reisende. Hætta hadde også drenger, bl.a. fordi fiske med not krevde flere personer.

Nåværende eier tilhører den 5. generasjonen av eiere og overtok formelt eiendommen etter Nils Mortensen Hætta i 2003. Hun bodde i Gohteluoppal til hun begynte på skolen i 1970. Hætta hadde næringshytte ved Vuolit Vuohcetjávri, denne ble solgt i 2006.

Folk fra Gálaniitu oppgir at familien brukte området fra 1930-tallet. De nevnte at Vuohcetjávri-området var deres hovedressursområde. Der hadde de gammer, inklusive fiskegamme. De dro fra Gálaniitu til dette området ved St. Hans og var der i ca. 1 måned. Hovedgrunnen for å dra dit var å fiske, først og fremst med not. Folk fra Gálaniitu og Gohteluoppal var nære slektninger og samarbeidet om notfisket. De saltet fisk og oppbevarte den i fiskegammer. Det meste av fisken ble fraktet ned på snøføre. En del av fisken ble fraktet til Sverige før jul og byttet mot andre varer. I følge informanter var det en allminnelig oppfatning blant folk i Guovdageaidnu at dette var et ressursområde for folk fra Gohteluoppal og Gálaniitu. Det var derfor ikke riktig å trenge seg inn i dette område.

**Oppstart av verneplanarbeidet for
Gohteluoppal nasjonalpark**

--- Ytre arbeidsgrense for nasjonalparken

0 2,5 5 Kilometer **E**

Fylkesmannen i Finnmark mai 2007

FIGUR 22. OVERSIKTSKART GOAHTELUOPPAL

Informantene nevnte at de deltok i ulike typer arbeid som var påkrevet for å klare seg ute i naturen. Tidligere var dette helt nødvendig. Det var vanlig at unger var med foreldrene på alle slags aktiviteter. Det var ikke uvanlig at ungene var med på fiske, fangst og bærplukking allerede fra 7 til 10 års alderen. I tillegg til fisk ble det også tatt noe egg fra fugler som hekket i vannene. Dette ble gjort for å få noe variasjon i kosten. Etter opp mot en måned på fiske var folk lei av bare å spise fisk. Nær hjemmet ble det aldri tatt egg. De fanget også ryper som ble solgt i Karesuando. Ryper var først og fremst salgsvare.

Historisk bruk er kartfestet i figur 23.

6.1.2 Forskjeller mellom tidligere og nåtidig bruk /endring i bruk av området

Etter at Nils Mortensen Hætta flyttet fra Goahteluoppal har i følge informantene bruken av området endret seg. Som tidligere nevnt var det en forståelse blant folk at dette var ressursområde (báiki) for folk fra Goahteluoppal. Mens Hætta brukte området, ble området forvaltningen og ressursene ble tatt vare på av Hætta. Folk godtok stort sett at dette var hans ressursområde. Men etter at han ble borte, virker det som om området ble åpnet for flere. Der var ikke lenger én bruker som de fleste oppfattet som "eier" eller forvalter, dvs. det gikk over fra å være en tydelig báiki til å bli mer meahcci. Dette falt sammen med at flere og flere utenfor reindriffta også skaffet seg ATV'er. Store deler av området var blitt lettere tilgjengelig.

Det har ifølge informantene vært en økning, de siste 10–15 årene, i antall personer som bruker området. Forskjellen er at det er blitt mer vanlig å bare være der ute i noen dager av gangen og ikke i uker som tidligere. Folk tar i dag flere korte turer enn en lang tur. Dette skyldes at det er lettere og raskere å kjøre med ATV enn med traktor.

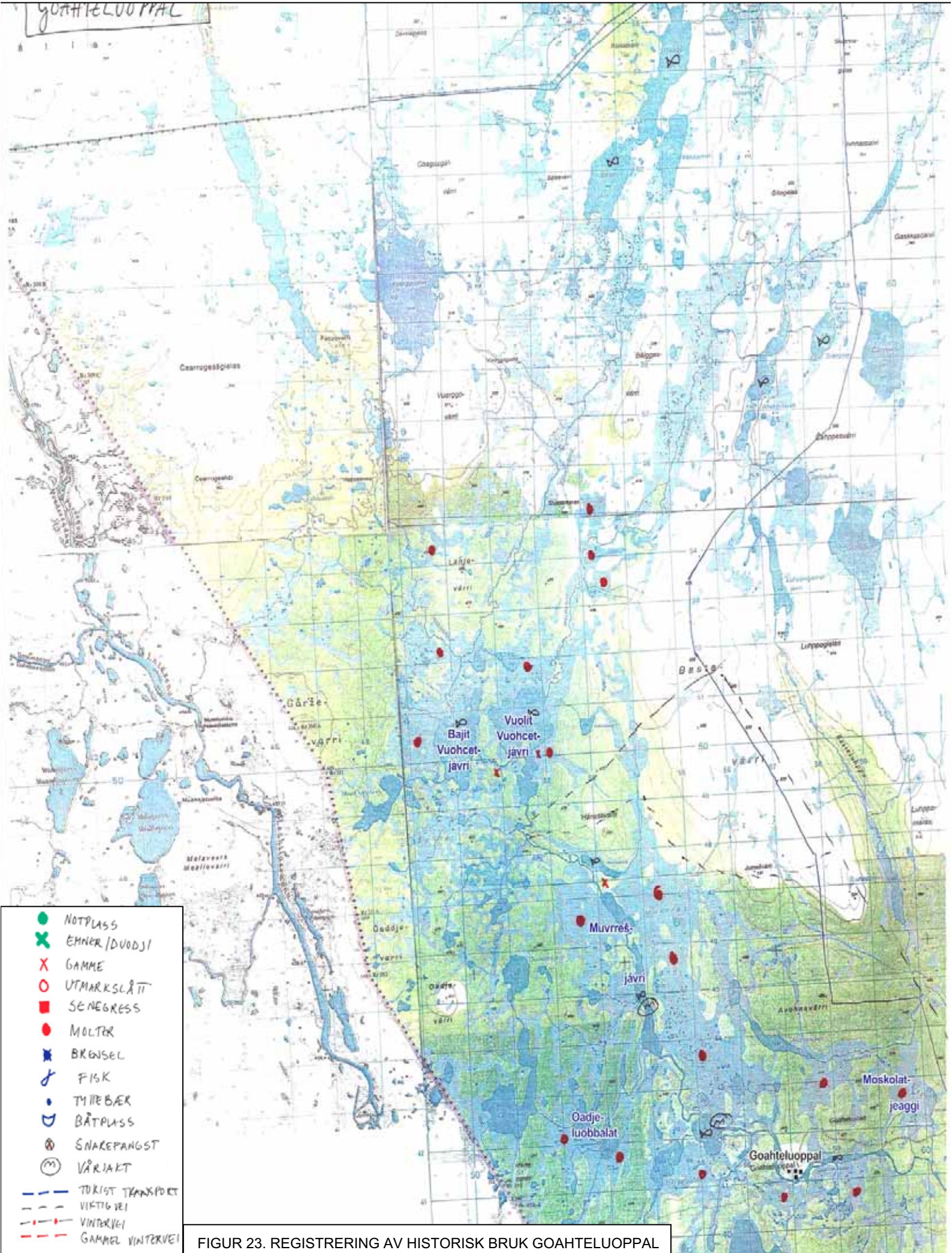
Nå får mange dispensasjon til å kjøre utenom åpne sommerløyper. Dette har ført til at det er blitt mange nye kjørespor, som følge av både lovlig og ulovlig kjøring. Dette skaper et stort press på ressursene og stiller nye krav til forvaltningen. Nå er det ikke bare de nærmeste områdene som er tilgjengelig, men også områder som har vært lite brukt tidligere. Enkelte informanter synes det er for lett å få dispensasjon for å kjøre utenom løyper som allerede finnes.

6.1.3 Nåtidig bruk

Alle våre informanter har en eller annen tilknytning til dette området. Flere tilhører familier som har bodd i dette området eller i nærheten. De er dálon, men flere er i slekt med reindriffta. Der er også noen som har vært i reindriffta, men har sluttet. I tillegg er der også *verddevuohta*³⁶ mellom dálon og reindriffta. Enkelte informanter var inne på at de som har relasjoner, slektskap og *verddevuohta*, har mulighet til å komme inn i områdene med motorkjøretøy.

Det er ingen som bor fast hele året innenfor den foreslåtte nasjonalparken. I dag er det fire "dálon"-hytter/hus og 2 reindrifftahytter ved Goahteluoppal, samt ei hytte ved Vuolit Vuohcetjávri. Tidligere bodde reindrifftafamiliene her på vinteren. I dag er det ca. 50 familier og enkeltpersoner som bruker området. Av disse er 20–30 personer som fisker forholdsvis aktivt. Der er en fordeling i bruken av området gjennom året. Dálonat bruker området mest om sommeren og høsten, og betydelig mindre om vinteren. Om vinteren brukes området mest av reindriffta.

³⁶ Se kap. 4.4

FIGUR 23. REGISTRERING AV HISTORISK BRUK GOAHTELUOPPAL

Nåværende eier av Goahteluoppal opplyser at flere av de som har hatt hytter pusser opp og søker tilbake til forfedrenes område. Dette gjelder også folk som bor utenfor kommunen. Dette gjør at de gode naboforholdene etableres på nytt, og bygda/stedet får nytt liv. Hun vil selv, sammen med familien, sette i stand stedet, for å kunne bruke det til å lære opp egne barn, men også for å kunne leie ut til skoler. Dette arbeidet er i gang, og hun har allerede brukt betydelige midler. Både Samisk videregående skole og rypejegere har leid bygningene. Det å lære å klare seg i "meahcci" er viktig og et ansvar for skolen og foreldrene. Goahteluoppal vil derfor kunne være et hensiktsmessig sted for slik "skolering". De bruker områdene fra Muvrešáhpi og ned til Goahteluoppal, men først og fremst områdene rundt Goahteluoppal.

I de siste årene har enkelte informanter brukt fly for å komme til Vuohcetjávrrit, både for å fiske og for å plukke multer. De er der i noen netter og bor i lávvu. De opplyser at de sjelden ser andre folk her. De fisker også noe for salg, for å spe på pensjonen. En annen informant synes igjen at det er for mye folk til at han ser noen hensikt i å fiske der.

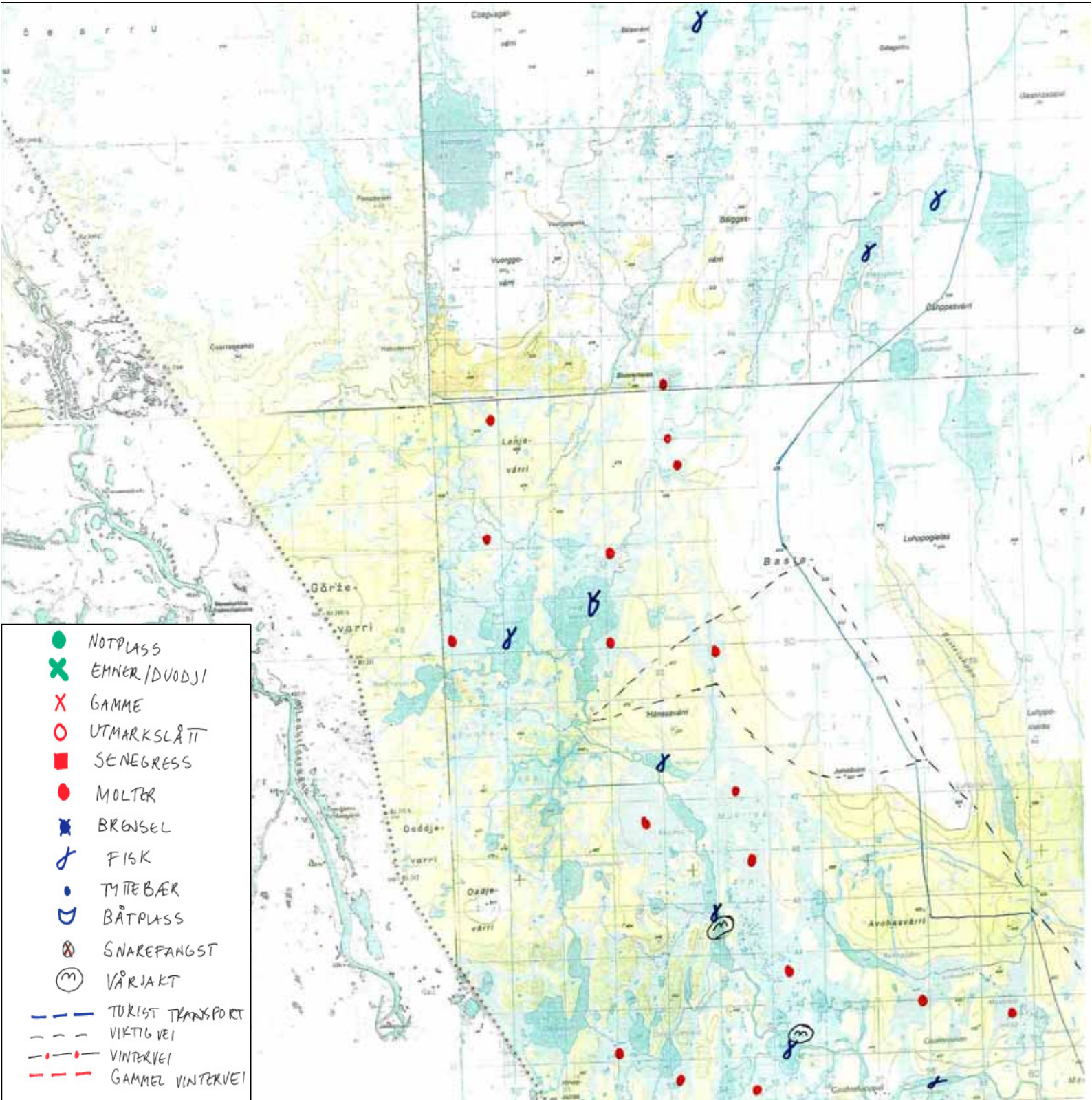
En bruker fra Ákšomuotki har brukt området siden 1968 da han fikk tillatelse av Nils Mortensen Hætta (Godán-Nilá). Han brakte en båt til Hánsáiva i 1974 sammen med broren som drev reindrift. Midt på 1980-tallet brakte han båt til Vuohcetjávri. Da var det få andre som fisket der. Det var ikke riktig å dra til disse vannene når Hætta var der. Denne brukeren fisket i Vuohcetjávri først etter hans død og har kjøpt hytta ved Vuolit Vuohcetjávri av Hætta's arvinger. I dag fisker han i Vuohcetjávrrit og Hánsáiva og plukker multer i Vuohcetjávri-området. Han fiisker kun til eget bruk og jakter i dag ryper rundt Vuohcetjávrrit og på vestsiden av Bastevárri. Da han var en guttunge jaktet han ryper for salg. Han har leid ut området til rypejegere.

Kartfesting av dagens bruk er vist i figur 24.

Brukstyper

De tre viktigste typene av ressurser som hentes fra det foreslåtte verneområdet er:

- Fisk (sik) i områdene fra Bajit og Vuolit Vuohcetjávri til Goahteluoppal (garn, not) fra vann nord for Vuohcetjávri (juoŋasteapmi, dvs. isfiske med garn under isen)
- Jakt (elg, ryper, vårjakt)
- Multer

FIGUR 24. KARTFESTING AV DAGENS BRUK GOAHTELUOPPAL

Fiske

De viktigste fiskevannene både før og nå er gjengitt i tabell 2.

TABELL 2. DE VIKTIGSTE FISKEVANNENE I GOAHTELUOPPAL

	Garnfiske	Notfiske	Isfiske (juonasteapmi)
Bajit og Vuolit Vuohcetjávri	X	X	
Gohteluoppal	X	X	
Balsajávri			X
Gapmasjávri			
Rikkašjávri			X
Hánsáiva	X		
Muvrrešjávri	X		
Ázitjávri	X		
Guovdageain-eatnu	X	X	
Hábajávri		X	
Ahkejávrrit			
Silisjávri			

Fiske har vært og er en av de viktigste aktivitetene, sammen med bærplukking og jakt, i det foreslåtte verneområdet. Tidligere var fisk også viktig som salgsvare. I dag fiskes det mest for eget bruk, men det er noen som i tillegg fisker for salg. I hele området er fisken (sik) av god kvalitet. Vuohcetjávrrit var for grunne for isfiske (juonasteapmi). Det meste av fiske skjer i Vuohcetjávrrit og ned til Gohteluoppal. Områdene lenger nord brukes mindre, men der er noe isfiske (juonasteapmi). Tidligere begynte fisket ved St. Hans-tida og kunne holde på i ca en måned. I dag fisker man bare noen dager, men fisket kan foregå over en lengre periode. Det er lettere å ta en tur på noen dager og kanskje kjøre inn flere ganger i løpet av sommeren. Kvaliteten på fisken er god, og den brukes både som fersk og som saltet. Flere selger fisk hvis de får mer enn de selv trenger. Flere er redd for at kvaliteten blir dårligere hvis det blir fisket mindre. En informant mente at den beste siken finnes her, kalles for "små-laks". I Gapmasjávri har det vært et fiskeutviklingsprosjekt sammen med NSI. Det ble fisket for mye i Silisjávri. Den store fisken er blitt borte.

Alle informantene sier at vannene blir "ødelagt" hvis de ikke brukes. Dette gjelder alle vann, ikke bare i dette området. Flere var inne på at vannet er friskere (dearvvaš) når det brukes. Kvaliteten på fiske blir dårligere hvis det ikke fiskes, og det som kalles "ufisk" øker i antall. Dette kan forplante seg nedover i vassdraget. Der vil også være problem med gjengroing, dette gjelder spesielt de grunneste vannene. Bruk av not, og tildels garn, vil rydde bort en del av vekstene. Men det er viktig å ikke ødelegge bunnen av vannet.

Det finnes ikke tilgjengelig statistikk for de siste årene over hvor mye det fisket i dette området. I følge Kautokeino kommune ble det i 1991 gitt garnutvisning for 1389 garndøgn til ca 50 fiskere i Vuohcetjávri og 10 døgn³⁷ for notfiske. Samme år ble det gitt 1345 garndøgn i Muvrrešjávri til ca 30 fiskere. Også her var det 10 døgn for notfiske.

I 2000 var det 44 personer som hadde garnutvisning i Ázit, Vuohcetjávri, Muvrrešjávri og Luhppojavri. Nesten alle var fastboende i Kautokeino.

I følge kommunen kommer er det mange som fisker uten å søke om fisketillatelse.

Bær

Multer har ofte vært plukket både for eget bruk, men også for salg. Myrområdene fra

³⁷ Den eksakte betydningen av dette er noe uklar.

Goahteluoppal til nordsiden av Vuohcetjávrrit har vært de viktigste områdene for multeplukking. Disse myrene er ikke lett å forsere med kjøretøyer. Det var lettere å kjøre med båt inn i området. Mest bær plukkes for eget bruk, men spesielt i gode bærår selges også en god del.

Jakt

Inne i området er det drevet fangst av rype, rypejakt, vårjakt på ender og elgjakt. Det er kun fangst av rype som er redusert i de siste årene. Det er et godt område for elgjakt. Området omfatter 3 elgjaktfelt dvs. ca. 15–20 personer som driver jakt hvert år. Vuohcetjávri-området, Goahteluoppal og Bastevárri var gode fangstområder for rype. Nå er det forholdsvis lite rype igjen. Det jaktes noe i Bastevárri-området. Når det gjelder jakt av tilreisende har vi ikke noen informasjon. Vårjakt er drevet i flere områder, bla. Ázit- ja Muvrrešjávri. Omfanget av denne jakta er ikke registrert.

Brensel / Ved / Materialer

De har tatt ut ved i nærheten av gammene/hyttene og husene. Det er tatt ut forholdsvis lite brensel fra det foreslåtte verneområdet. Det skjer en sterk gjengroing med busker også i dette området.

Turisme og reiseliv

Eieren av Goahteluoppal utvikler et konsept for å bruke stedet til turist/reiselivsformål. Hun leier ut stedet til rypejegere, men også til skoler, f.eks. Samisk videregående skole. Hun ser også på muligheter til å utvikle fjellstua til noe mer enn et overnattingssted, bl.a. med aktiviteter/tilbud i påska.

Gammer / Hytter

En informant opplyste om at han hadde gamme på vestsiden av Bastevárri. Det var flere gammer ved Vuohcetjávrrit, også fiskegammer. Ved Sáitejávri er det også gammetufter. Det er usikkert om det har vært boliggamme eller fiskegamme.

Sennagress

De har skjært senegress flere steder. Eieren av Goahteluoppal ser også muligheter til å bruke dette i opplæringssammenheng.

Ferdsel

I dag er det en åpen sommerløype og vinterløype inn i området, den går fra Ákšomuotki til Goahteluoppal. Vi har ikke fått kartfestet løypene. Kjøring langs andre spor krever dispensasjon.

Det er ganske langt fra der veien tar slutt og til mange områder innenfor det foreslåtte verneområde, derfor oppholder folk seg ofte der i flere dager av gangen. I dag er det vanligst å dra inn i området med ATV, men enkelte bruker også fly. Tidligere var det vanlig å frakte inn utstyr på vinterføre. I dag tar man det meste av utstyret med seg igjen når man drar hjem, noen båter ligger riktignok ved enkelte av vannene. Dette gjelder spesielt nedenfor Vuohcetjávri, områder lenger nord synes å bli brukt betydelig mindre, men der er kjørespor helt til Stuoračohkka.

Gapmasjávri har vært brukt for landing med sjøfly for de som skal til Goahteluoppal. I tillegg har enkelte brukt fly for å komme inn til, i alle fall Vuohcetjávrrit, for fiske og bærplukking. Flere vann er for grunne for å kunne lande sikkert med fly. Eieren av Goahteluoppal bruker både traktor og ATV for å komme dit.

Byggevirkosomhet

Eieren av Goahteluoppal driver med restaurering av bygningsmassen. Hun synes det er viktig å ta vare på tradisjonene med fjellstuedriften. Også andre med hus/hytter restaurerer disse nå.

Forvaltning

Flere informanter var inne på at man må rydde utløpet fra vannene. Dette gjør at vannet beveger seg (renner) bedre. Dette hindrer at det dannes "dødt vann". Ryddingen kan være både flyting av steiner og fjerning av vekster ved utløpet. Dette gjøres ikke nødvendigvis hvert år, men ved behov. Det som flytter på steinen slik at det må ryddes av og til er isen. I tillegg vil bruk av not være med på å forbedre vannet og bedre kvaliteten på fisken. I dag ser man at områder som er brukt som notplasser gror igjen. Dette gjelder både på land og i innsjøen. Fiske med not er også med på å røre opp deler av bunnen slik at næringsstoffer virvles opp i vannmassene. Informantene synes også at fiske med not er kvalitetsfremmende for fisken i vannene.

Flere av informantene la vekt på at selv om det ikke var en formell fordeling av ressursene så var området faktisk delt mellom de som brukte området. Dette gjelder spesielt m.h.p. fiske. Når det gjelder multeplukking var det ikke så klare skiller. I dag er det mange utenfra som bruker området slik at de eldre fordelinger av ressursområder ikke fungerer så godt lenger. I tillegg er det også mange flere mennesker som bruker området.

Den gamle forvaltningen av ressursene er under sterkt press; det er blitt større konkurranse om ressursene. Tilgjengeligheten har økt og alle de nye som utnytter området kjenner kanskje ikke den tradisjonelle fordelingen av ressursene. Tilgjengeligheten sammen med øket konkurranse nærmere veien har også ført til at flere søker inn i disse områdene.

Informanter nevnte at de har sett at vern som gjør at man ikke kan fiske slik man har gjort tidligere, har ført til at fisken er blitt dårligere. Denne effekten merkes også utenfor det foreslåtte verneområdet. For å kunne utnytte ressursene vil det i en del områder være behov for å bruke motorbåt.

Flere informanter er inne på at det å ikke kunne komme til områder man er vant til å bruke føles som savn. Dette er viktig for både for å bevare egen livsform og for å kunne hente mat. Mange foretrekker tradisjonell mat framfor mat kjøpt i foretninger. Flere uttrykker problemer med å forstå hensikten med vern, noen følte til og med hat overfor de som kan foreslå noe slikt. De som kommer med forslagene har ingen forståelse for folks bruk av området og folks følelser.

Dette betyr ikke at folk er imot å ta vare på naturen, men det er en følelse av maktesløshet. De har en følelse av at noen vil bestemme over deres liv uten å forstå hvordan folk lever her. Mange ser imidlertid at det er behov for å regulere naturbruken, spesielt barmarkskjøringen, slik at naturen ikke ødelegges. Noen synes det er for lett å få dispensasjoner til kjøring utenom løypenett, spesielt i forbindelse med elgjakta. Enkelte brukerforeninger har startet en diskusjon rundt problematikken med barmarkskjøring. Men det er klart at enkelte brukere ikke har noen forståelse for behovet for noen som helst reguleringer i bruken av naturen.

Flere har vært inne på at enkelte spor bør repareres, dette vil redusere behovet for å lage nye parallelle spor. Dette gjelder spesielt der sporene krysser myrer eller bekker. Der finnes flere muligheter, enten slik det allerede er gjort på veien mot Goahteluoppal, dvs. trebruer. Men det finnes også "plastnett" som kan legges ut over myrene. Forsvaret bruker eller har visstnok brukt slike nett.

6.1.4 Oppsummering

Området omfatter en tidligere dálongård, hvor særlig fisket i en del vann har vært anerkjent som vedkommendes guollebáiki, men også meahcci for andre. Det vil si at andre slekter/familier også har historisk tilknytning til området. Områdebruken har i stor grad vært delt sesongvis slik at reindrifsamene har benyttet det om vinteren og dálonat i barmarkssesongen. Flere av dálonat er i slekt med de som driver med reindrift og verddevuhta mellom dálonat og reindrifstøvere har vært viktig.

Området utnyttet fortsatt av reindrifsamene og etterkommerne etter dálon-slektene som har tilknytning av området, spesielt de som har hytter der. Noen av disse har også begynnende næringsvirksomhet i området. Etter at Goahteluoppal ble fraflyttet som gård og oppsitterne døde har området i større grad blitt åpnet som meahcci for flere fra Kautokeino.

Brukerne er opptatt av at det er nødvendig å forvalte vannene med å fiske hardt nok. De er også opptatt av at det er nødvendig å bruke not for å oppnå dette. I tillegg anser de at motorisert transport i dag er nødvendig for å ivareta ressursføringen.

Som nevnt har både lovlig og ulovlig kjøring medført mange nye kjørespor og ført til økt press på ressursene og økt tilgjengeligheten av tidligere lite brukte områder.

Informantene ser imidlertid behov for både utbedring/tilretting av ATV-spor, spesielt gjennom våte myrer. De ser også behov for regulering av bruken for å redusere slitasjen.

6.2 Reisa NP/ Ráisduttarháldi Landskapsvernområde

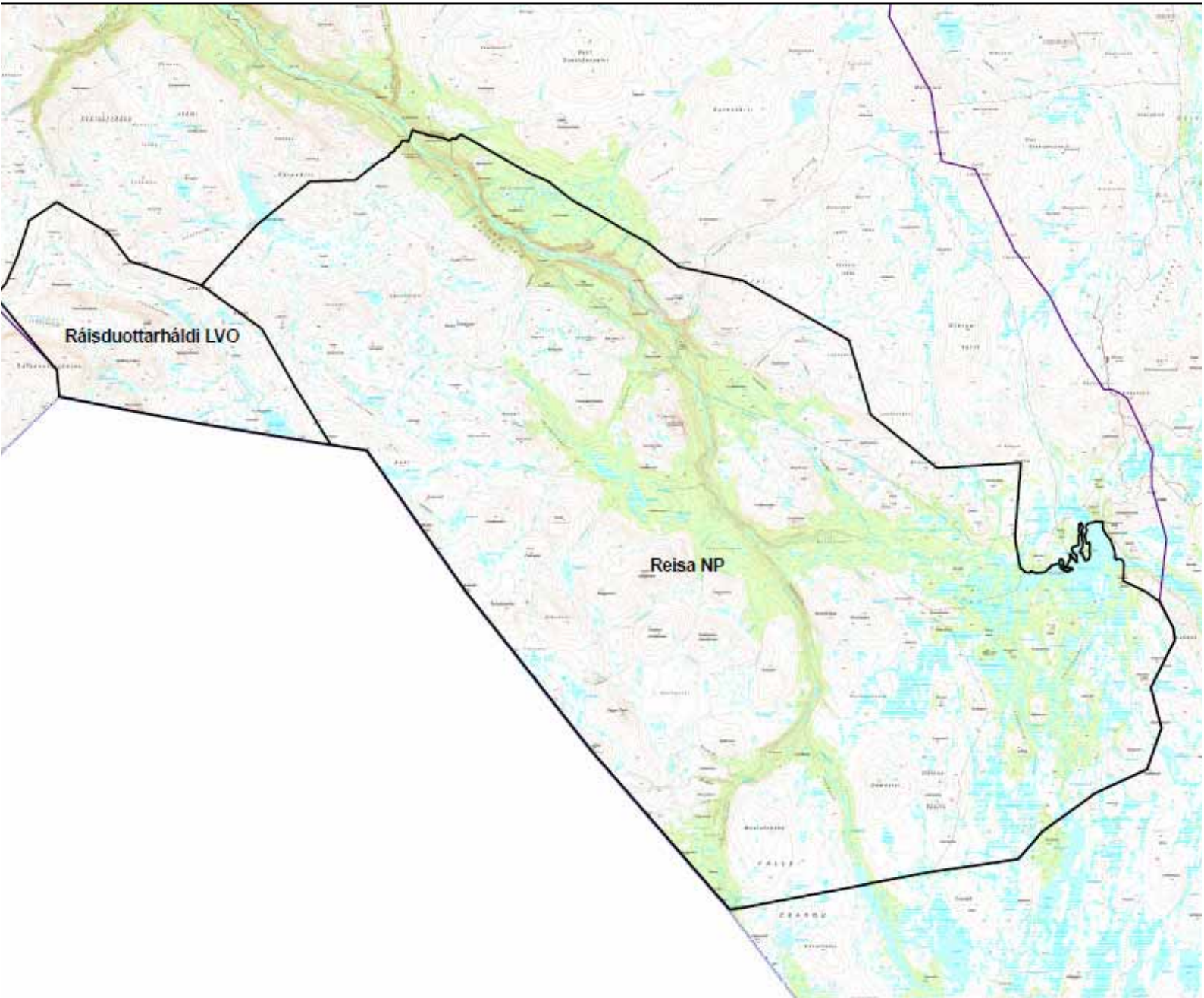
Reisa nasjonalpark og Ráisduttarháldi landskapsvernområde ble etablert i 1986. Det er laget en egen omfattende utredning om lokal bruk av disse to verneområdene med fokus på den fastboende befolkningen i Nordreisa og Kåfjord kommuner (Rudberg, 2009). Bakgrunnen for dette er pågående arbeid med forvaltningsplan for disse verneområdene i regi av Fylkesmannen i Troms. Dette arbeidet har sitt eget arbeidsutvalg.

Disse verneområdene er tatt inn i foreliggende utredning for å klargjøre hvorvidt det allerede etablerte vernet har påvirket den tradisjonelle bruken for vår målgruppe, den fastboende befolkning i Kautokeino. Dette delkapittelet i vår utredning inngår derfor som supplerende grunnlagsmateriale for forvaltningsplanarbeidet.

Figur 25 viser et oversiktskart for nasjonalparken og landskapsvernområdet.

Bruk

Området er på Troms-siden av fylkesgrensa mellom Troms og Finnmark eller følger fylkesgrensen. Dette området var vanskelig tilgjengelig før veien til Biedjovággi ble bygd i forbindelse med åpning av Biedjovággi gruver. Før veien kom var Stuorajávri viktig transportåre. Innen reindriften var det motstand mot byggingen av veien. Men veien har gjort det mye enklere å komme til disse områdene både for reindriften og andre som utnytter ressursene her.

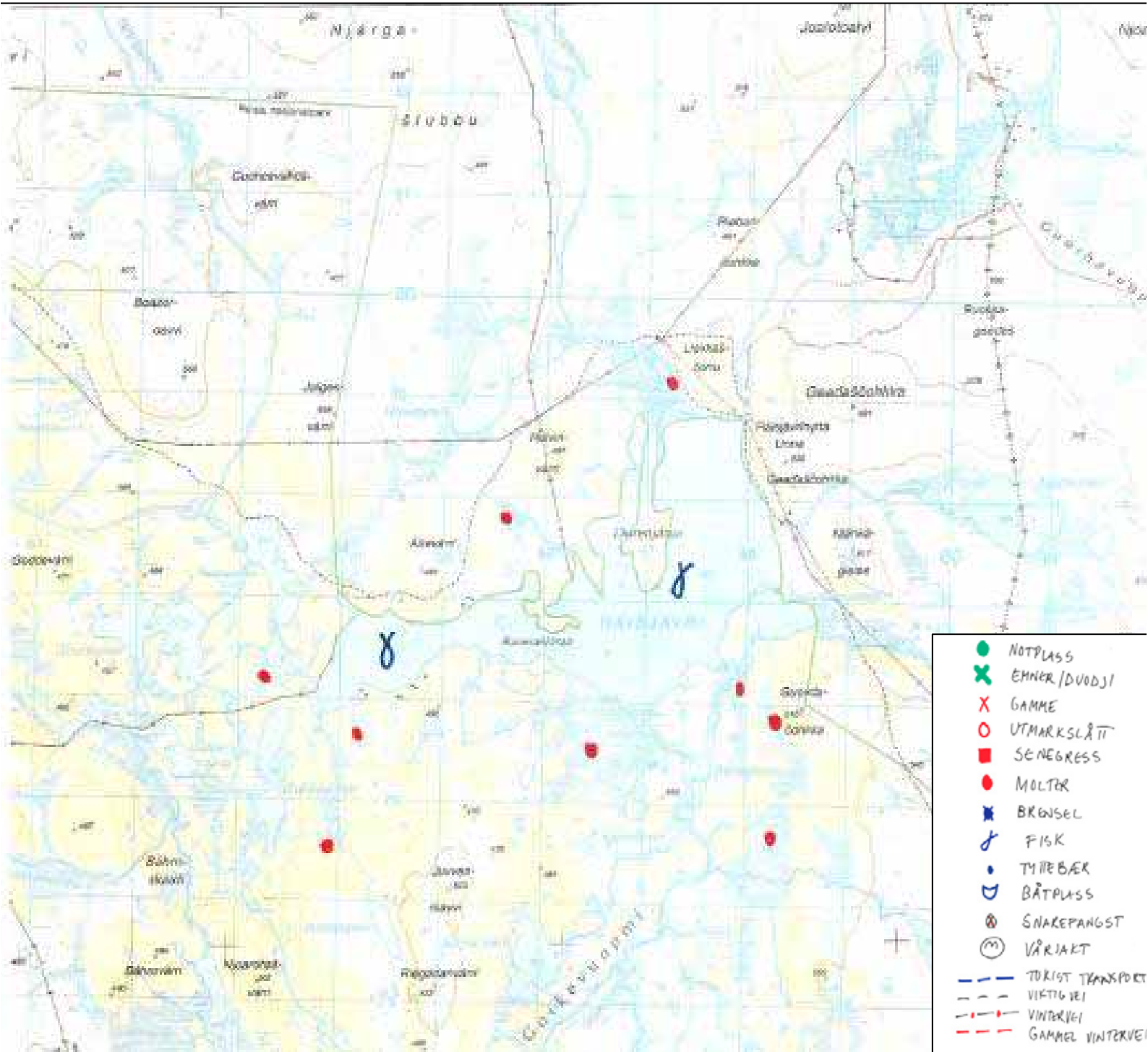

FIGUR 25. REISA NASJONALPARK / RÁISDUOTTARHÁLDI LANDSKAPSVERNOMRÅDE

Dálonat fra Kautokeino har tradisjonelt ikke brukt områdene på Troms-siden av grensa, med unntak av de sørligste områdene i nasjonalparken. Dette var ifølge våre informanter et område for reindrifta og for dálonat fra Reisa. Det var spesielt dalen som var viktig ressursområde for folk fra Reisa.

I dag er det få dálonat fra Reisa som bruker dette området, de er blitt for gamle og mange er gått bort. Ferdsl på fjellet ble vanlig da snøskuteren ble tatt i bruk. De fleste brukerne fra Reisa sida er derfor ikke dálonat, men bygdefolk og turister som utøver rekreasjonsbruk.

I figur 26 er det vist registreringer av dagens bruk.

FIGUR 26. REISA NASJONALPARK. REGISTRERT BRUK AV FASTBOENDE I KAUTOKEINO

I følge vår informasjon har ikke vern her ført til problemer for dálonat fra Kautokeino. Hvorvidt det har hatt effekter for folk som bor nede i Reisadalen, inngår i tema for Reisa/Kåfjordutredningen (Rudberg, 2009).

Fiske

Vannene innenfor nasjonalparken er lite brukt av fastboende fra Kautokeino. En familie fisket i Sáite-, Vuorggo-, Háabajávri og Nieidaluoppal fra ca. 1910 til 1940. De hadde båt i Vuorggojávri. De drev fisket ned til Njálláávži. Flere av disse vannene (Rikkášjávri, Vuorggojávri, Háabajávri og Sáitejávri) ligger utenfor Reisa nasjonalpark men innenfor det området som nå er foreslått vernet (Goahteluoppal). Dette er vann der det også ble fisket om vinteren. Folk fra Kautokeino fisket spesielt etter sik. Den var mer holdbar. Det har vært noe fiske i Ráisjávri, men først og fremst av dálonat fra Reisa. Reisavann er et

røye vann, men der finnes flere andre fiskearter.

I følge en informant ble området fra de nevnte vannene og nordover oppfattet som "fellesområder" fordi det ligger så langt ifra fast bosetting.

I Bávdnjaluobbalat, der Njállajohka kommer ned i Njálláávži, har det vært fiskegammer.

Bær

Det er noen bærområder på sør og vestsiden av Reisavannet. Disse er til dels viktige også i dag. De ligger forholdsvis nært bilvei, og det er mulig å kjøre terrengbil helt til vannet og videre med båt rundt vannet. Så lenge det er mulig å bruke motorbåt, vil det være mulig å utnytte bæressursene rundt hele vannet.

Jakt

Dette var et jakt- og fangstområde for folk fra Reisa. Det ble drevet både fangst og jakt på ryper. På 1950–60 tallet var det 6 lag (10–12 personer) som fanget ryper i disse områdene. I dag er det svært lite fangst, men det kan være noe jakt. Der var også noen (folk fra Kautokeino) av de som brukte områdene lengst sør i nasjonalparken som også fangstet ryper i de sørligste dalene; Nieidaávži, Goikevuopmi og Geassábijohka.

Før krigen var det noen fra Kautokeino som drev med fjellrevjakt i det som er nasjonalpark i dag, spesielt i Ráisavuopmi. I dette område var det jakt, snarefangst, jakt på rev, fjellrev og jerv. Det var lite fjellrev og rev i Kautokeinoområdet.

Darfegoađit/jordgammer

Langs Reisaelva har det vært en del gammer.

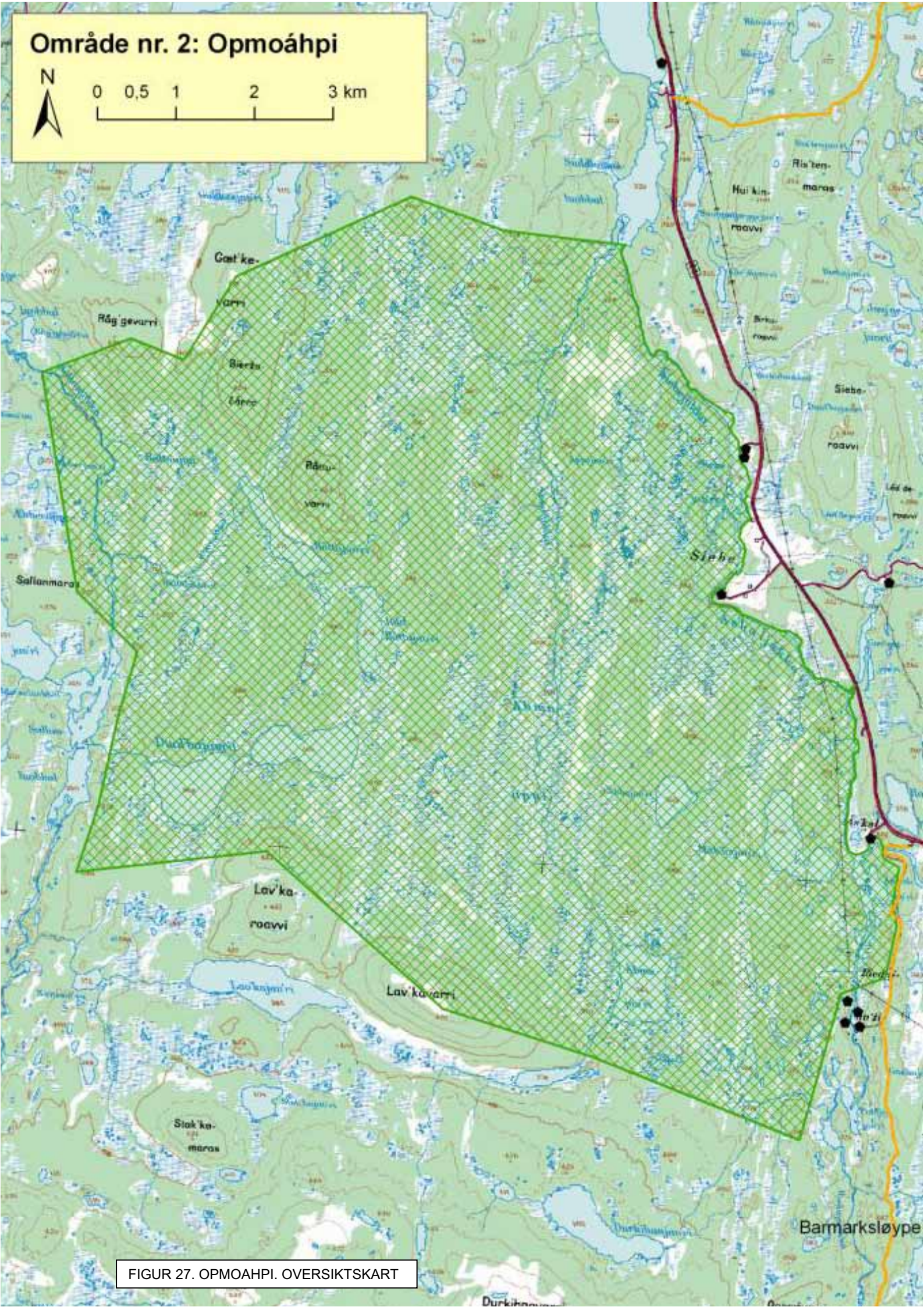
Ferdelsrestriksjoner og forvaltning

Ferdelsrestriksjonene synes ikke å ha hatt betydning for dálonat fra Kautokeino. Snøskuterløypa fra Kautokeino til Reisa er lagt om slik at den ikke krysser nasjonalparken. Dette er ikke et område for ferdsel med ATV'er. Traséen for ATV'er lagt på utsiden av parken. At det er lov å bruke motorbåt på Reisavannet, reduserer behovet for å kjøre med ATV'er under bærplukkingen. Ved Reisavann er det ei utleiehytte som disponeres av Statskog. Når man leier den, har man også dispensasjon til å kjøre fra Guorbavuopmi til hytta. På vinteren er det noe snøskutertrafikk til røye vann, men de fleste ligger utenfor parken. Det at man kan bruke motorbåt på Reisavannet, gjør at det er mulig å høste ressurser i nærheten av vannet.

Område nr. 2: Opmoáhpi

0 0,5 1 2 3 km

FIGUR 27. OPMOAHPI. OVERSIKTSKART

6.3 Opmoáhpi

Som det går fram av figur 27 (oversiktskart) ligger Opmoáhpi like vest for Siebe og riksveien til Finland.

Historisk bruk

Det er tre tidligere, og til dels nåværende, bebodde områder like ved det foreslåtte verneområdet. I Oskal var det to småbruk, disse ble fraflyttet i begynnelsen av 70-årene, og det er ikke lenger fastboende der (husene brukes som hytter), mens i Siebe er det tre hus hvor folk bor fast. Området mellom Oskal og Siebe er helt fraflyttet.

Bruken av Opmoáhpi var delt mellom folk fra Oskal, Siebe, Ákšomuotki og Gálaniitu, men også folk fra kirkestedet har brukt deler området. Bl.a. hadde presten et jorde på holmen ved Siebe. Den østlige delen, på østsida av Opmojohka ble brukt av folk fra Siebe og Oskal. De vestligste delene, vestfor Opmojohka, var ressursområde også for folk fra Ákšomuotki og Gálaniitu. Det var ikke behov å dele opp området formelt, folk var klar over hvilke områder som ble brukt av hvem og til hvilke formål. Hvordan de ulike delene av området ble brukt var avhengig av slektskap og ekteskap. Folk som gifta seg til andre områder kunne fortsatt bruke sine "gamle områder".

Hågvar (2006) beskriver at Siebe også har brukt et par vann felles med de bofaste i Áidejávri og Šihččajávri og påpeker at deres bruksvann eller "spiskammer" var Jevdešjávri som var delt mellom familien og hvor det er registrert i alt 25 notvarp som samiske kulturminner. Som for Láhpoluoppal og Máze hadde i følge denne forfatteren notfisket etter sik særlig stor betydning i Siebe.

Historisk bruk og dagens bruk er vist i figur 28.

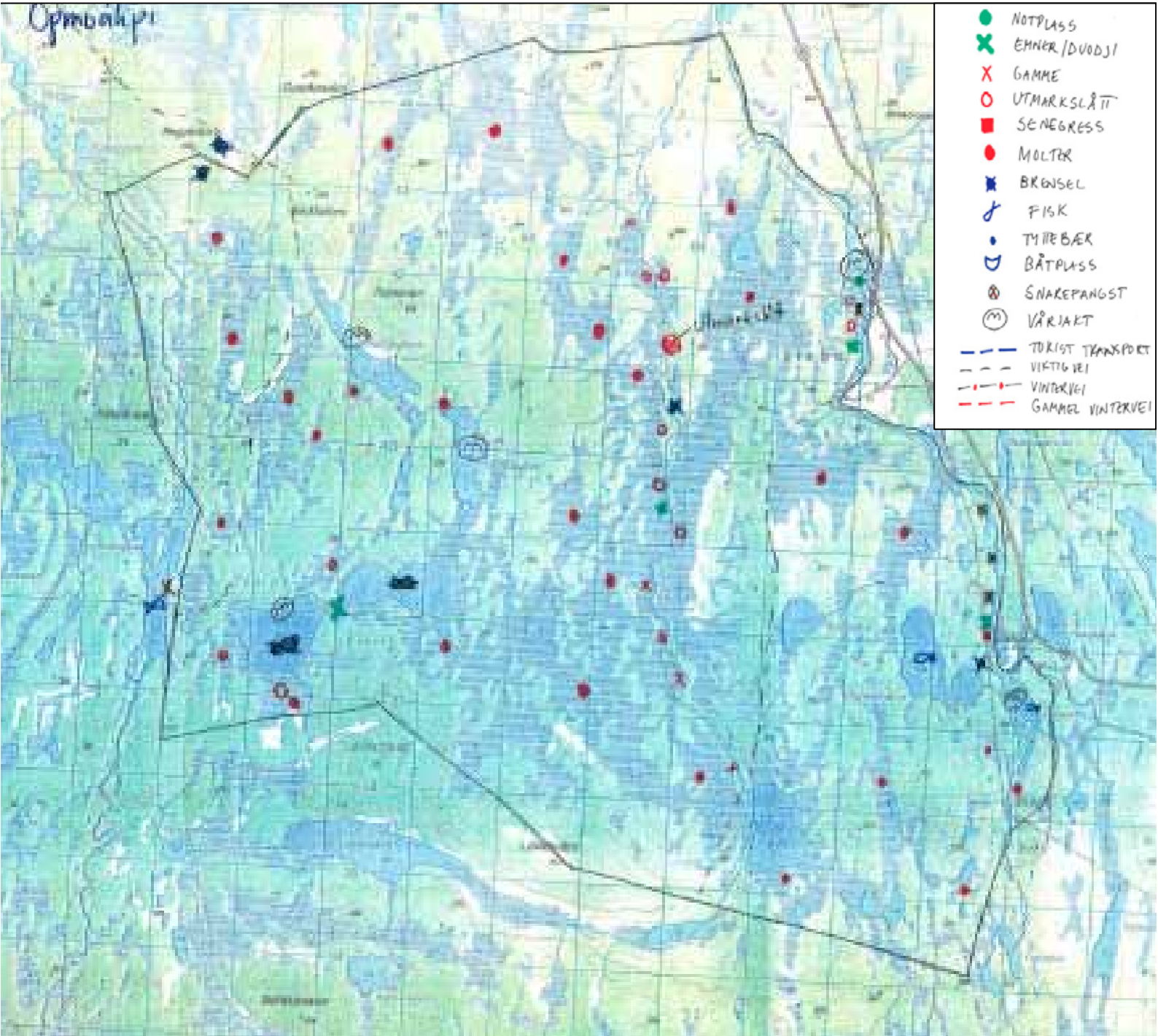
Hætta (2007) navngir i alt 29 notvarp i dette vannet og beskriver fiskeprosessen i alle faser og ellers hvordan folk i Siebe brukte både Rietnjajávri, Lávvajávri, Ávžejávri, og de mindre vannene Obbal og Skilggaš. Denne forfatteren beskriver også flere typer fiske under isen,

Endringer

Det skjedde en endring i bruken av området for folk fra Siebe etter at de fikk hest og seinere traktor. Ressursområdet ble utvidet til områder som tidligere ikke var brukt så mye. Dette endret seg igjen etter at ATV og snøskuter ble mer vanlig. I dag bruker mange fra kirkestedet dette området både til elgjakt og bærplukking. Området er nær bygda og det er vei på begge sidene av området; til Finland og til Økseidet.

Dagens bruk

De viktigste ressursene/aktivitetene i området i dag er multer, vårjakt, elgjakt og fiske (Siebejávri). I figur 29 er dagens bruk registrert.

FIGUR 28. OPMOÁHPI. HISTORISK BRUK OG DAGENS BRUK

Bær

Folk har plukket multer i hele området. En del gode multeområder er ikke på kartet merket som myr. Den østlige delen var delt mellom folk fra Oskal og Siebe. Det var et naturlig skille (et tørrere område) mellom bygdens områder. For folk fra vestsida var myrene rundt Duolbajávri, Lávvoroavvi og Bieržžačorru viktige multebærområder, sporadisk også for folk fra Siebe. Oskal-folk brukte Rietnjavárri-området både til multer og utmarksslått (ligger utenfor det foreslåtte verneområdet). På begge sider av Oskaljavri var det gode tyttebærområder.

FIGUR 29 OPMOÁHPI. DAGENS BRUK

Jakt

Snarefangst langs Oskal- og Siebejohka, samt Bievjaveaijohka var tidligere viktig. Folk fra Siebe fanget ryper langs Opmojohka og rundt Siebesuolu. Ryper har alltid vært salgsvare. Folk drev vårjakt både i Siebe- og Oskaljávri. Folk fra vestsida og fra Siebe jaktet i Rohtojávri, Lulit Rohtojávri og Duolbajávrrit. Det drives også elgjakt i området i dag.

Fiske

Oskal- og Mohkkejávri var og er de viktigste fiskevannene for folk fra Oskal. I Oskaljávri er det fisk også i dag. I Mohkkejávri er det satt ut fisk, sik. Her ble det brukt not. Fisken var av god kvalitet, men det er blitt lite i dag. Selv om det ikke bor noen fast i Oskal, bruker de som har tilhørighet hit fortsatt disse områdene.

I følge informanter fra Siebe var Siebejávri det viktigste fiskevannet. I Siebejávri var det tre-fire "váрпи". Vannet er nå veldig tilvokst og blitt grunnere. Man bør gjøre noe for å redusere tilveksten. Rietnjajávri, Suolojávri og Bajášjávri var viktigere fiskevann (disse ligger utenfor det foreslåtte verneområdet – her ble det fisket også for salg). Det er lite fisk i Opmojohka.

Sállanluoppal ble brukt av folk fra vestsida (Gálaniitu og Ákšomuotki). Vannet er like utafor det foreslåtte verneområdet, men kjøresporet går gjennom verneområdet. Fisket var mest til eget bruk, en informant sa at fisken var så god at de ikke ville selge den. Folk fra Siebe solgte fisk, men først og fremst fra vann utenfor det foreslåtte verneområdet.

Brensel / Ved / Materialer

Brensel har vært tatt ut på andre siden av elva ved Oskal og langs Bievjaveaijohka. Folk hugger fortsatt ved langs Bievjaveaijohka. Folk fra Siebe hentet ved langs Opmojohka. I dag henter de ved nærmere husene, i Jevdeš-området (utenfor det foreslåtte verneområdet). Langs Opmojohka var det rett bjørk som også kunne brukes til stolper. Det var vanskelig å hente ved før elva og myrene frøs til. Roggevárri er et godt område for vedhogst. Området mellom Duolbajávrit har gode områder for ulike typer emner. Det er stor og lang bjørk der.

Langs Bievjaveaijohka ble det også hentet materialer til sleder, áissát (skjæker), lávvu-stenger og materialer for seletøy (leankkat). Langs Siebejohka ble det også tatt ut selje.

Gammer / Hytter

Der var tre til fire storgammer som ble brukt som baser, og i tillegg var der flere overnattingsgammer ved Opmojohka og ved Sállanluoppal.

Slått

Langs Opmojohka var det utmarksslått både for folk fra Siebe og Oskal. Folk fra Siebe hadde også jorder på Siebesuolu og langs Siebejohka sammen med folk fra kirkestedet. Det var viktig å ha slåtteområder nær hjemmet. Niittut (utslåtter) var også viktige slåtteområder. Folk fra vestsida hadde slått på sørsida av Duolbajávrit. Myrslåtter og utslåtter ble brukt til et stykke ut på 50-tallet. Tidligere ble høyet fraktet hjem med hest og rein.

Beite

Folk fra Siebe brukte også vestsida av Siebejohka til beiting av husdyr, både kyr og sauer. Dyrene krysset aldri Opmojohka. Folk her hadde også en god del kjørerain som beitet i de samme områdene. Sauer fra Oskal brukte også å beite i Rietnjeávži. Områdene som var brukt til beite og slått, er i dag overvokst.

Sennagress

Både langs Siebe- og Opmojohka og langs Oskaljávri. Det er fortsatt noen som bruker sennagress i dag. Tidligere var det vanlig å skjære sennagress både til eget bruk, men også til *verdde*.

Ferdsel

Det kom vei til dette området i begynnelsen av 1960-tallet. Veien helt til Finland ble åpnet i 1964. Før dette var det både sommer- og vinter-"vei". I tillegg var Siebejohka en viktig

transportåre for alle aktivitetene. Den gamle ferdselårene via Siebe var viktig for transport mellom Finland og Alta. Det er få kjørespor fra Oskal, det er vanskelig å krysse myrene. Det er en traktorvei fra Siebe til Durkkihánvárrí. Den brukes i forbindelse med multeplukking og elgjakt. Det er kommet en del flere nye spor de siste 10-årene.

Forvaltning

Alle var ikke imot vern av området. Bruken av området har endret seg i de siste 10-årene, mange har flyttet fra området. Det foreslåtte verneområdet er i blitt mer og mer et ressursområde også for andre. Informantene synes det er merkelig at det er mulig å foreslå at grensa for verneområder skal gå helt opptil bebodde hus, og at private områder blir deler av verneområde, til og med jorder.

Noen informanter mente at fredning vil redusere muligheter for å utnytte disse områdene. Våre informanter var opptatt av at:

- Et forbud mot bruk av motorbåt på elvene og vannene vil hindre fisket og ferdse langs vassdraget. Det ville derfor også hindre en del av bruken av området.
- Fredning vil eller kan føre til gjengroing av området. Dette kan ha effekt på bl.a. bærplukking og for ferdse generelt.

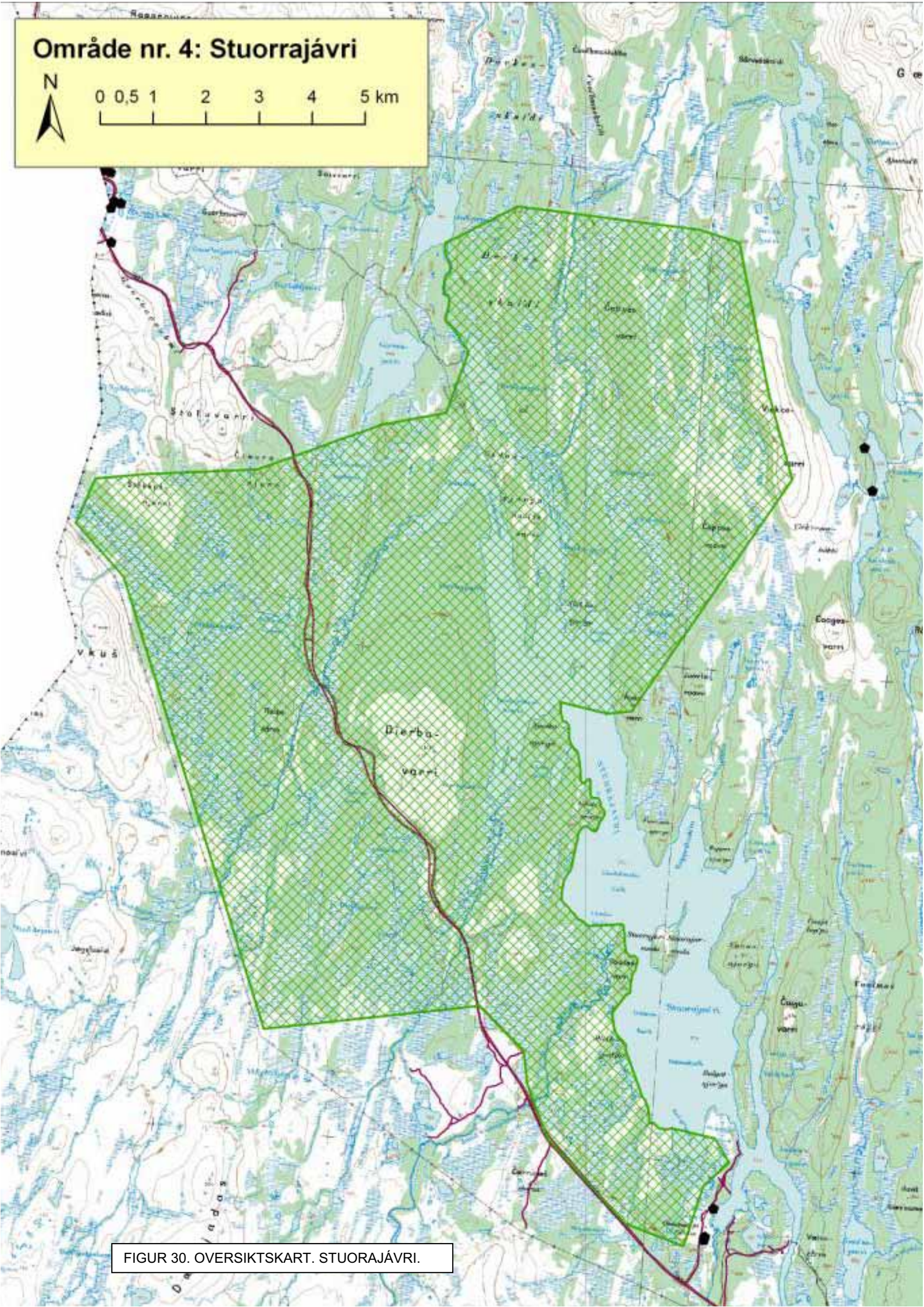
Vi fikk følgende kommentarer til vern:

- Alle er ikke imot vern så lenge de har mulighet til å komme ut å plukke bær og kunne kjøre til områder nær myrene.
- En informant ga klart uttrykk for at han/hun ville ha vern for å redusere motorferdselen. Der er mange som kjører i dag fordi det er lett å komme ut til myrer med ATV.
- Fredning fører til at de ikke kan bruke områdene på samme måte som tidligere, men andre kan fortsatt ferdes og bruke områdene. Hvis man freder, så bør det gjelde alle eller ingen. Her er det imidlertid spørsmål om folk vil bruke området slik de gjorde tidligere.
- Det å kunne komme ut, f.eks. med båt og gå i land og koke kaffe, er en viktig trivselsfaktor. Dette gjelder også med snøskuter, da den gir muligheter folk som av ulike grunner ikke kan gå på ski. Dette skjer ofte når det er blitt lyst igjen, eller når det er bra vær på sommeren. Dette kombineres ofte med noe fiske. Eldre folk har ikke mulighet til å gå, det er lettere hvis man kan bruke båt på elva og vannene. Motorferdse reduserer imidlertid folks mulighet til å ferdes uten at de blir forbigjørt av snøskuter eller ATV.

Område nr. 4: Stuorrajávri

0 0,5 1 2 3 4 5 km

FIGUR 30. OVERSIKTSKART. STUORAJÁVRI.

6.4 Stuorajávri

Figur 30 viser et oversiktskart over det foreslåtte verneområdet ved Stuorajávri.

Stuorajávri har vært, og er, et sentralt ressursområde, ikke bare for de som bor i nærheten, men for folk helt fra Stuorajávri til kirkestedet. Det ble i år 2000 etablert en forening kalt Stuorajávri ealáhussearvi/næringsforening. Den har i dag ca. 80 medlemmer.

Fisk og multer er de viktigste ressurser i dette området. Før veien til Biedjovággi ble bygd, ble områdene som nå er på oversiden av veien lite brukt, det gjelder også i dag. I dag er det konkurranse med folk utenifra. Det er mye lettere å ferdes på og i nærheten av vannet.

Bruk

Fiske

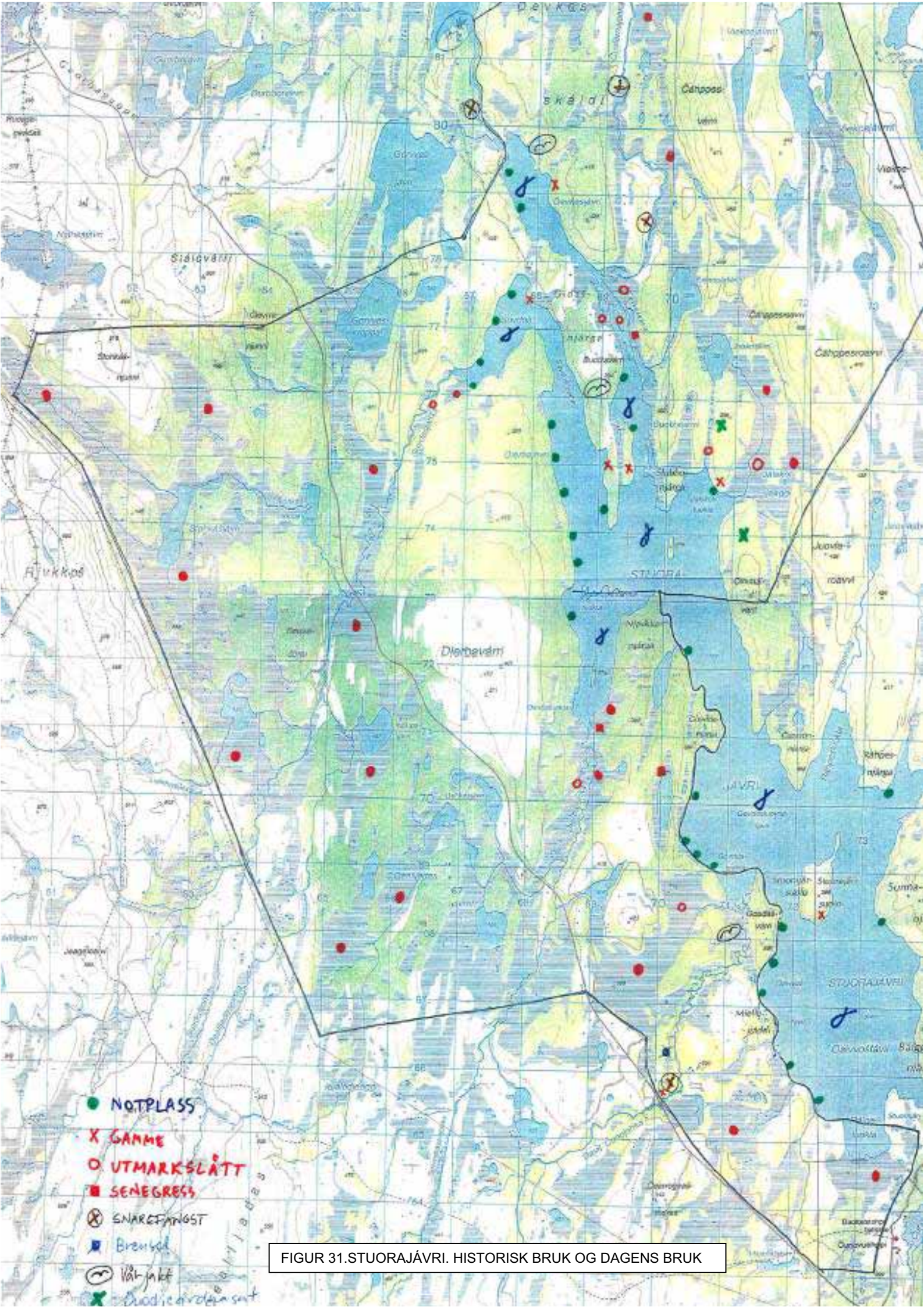
Det foreslåtte verneområdet Stuorajávri vil også inkludere Suvdoš, Devkeš, Jietmejavri og Jumešjavri. Hele dette området er brukt og brukes til fiske. Vannet er viktig både for nærings- og fritids-/husholdsfiske. Det fiskes både med garn, not og storruse. Fisk finnes i hele vannet, men det beste fisket om våren/tidlig sommer er i den øvre enden av vannet, samt Devkeš. Det er også fiske etter gjedde i de samme områdene. På høsten er det best fiske ved Jumešjavri og Oivošfávli. Registreringer av historisk bruk og dagens bruk er vist i vedlegg 5.

Fisk er den viktigste ressursen fra Stuorajávri-området. Sik er den mest tallrike fiskearten. Rekreasjonsfiske, bl.a. dorging er blitt mer populær etter at mengden ørret har økt i vannet. Røya har imidlertid nesten blitt borte. I Stuorajávri er det ca. 30 notplasser. I dag er det fire nøter i bruk. På våren er det mest vanlig å trekke not i Devkeš og på høsten i Jumešjavri. Andre deler av vannet brukes imidlertid også, spesielt på østsiden. Da vannet ble demmet opp, forsvant mange gode notplasser. I Stuorajávri har det vært flere prosjekter for å bedre fiskebestanden. Dette har bedret fisken slik at det er blitt god matfisk i vannet. Det vil derfor være behov for å fiske hardt for å beholde den gode fiskekvaliteten. Våre informanter regner med at det er omtrent 15 stykker i dag som har fisket som del av sin *birgejupmi*, dvs. at de har reell inntekt av fisket. I tillegg er det mange, ca. 90 som fisker til eget bruk (matauk/rekreasjon). En av våre informanter uttrykte det slik:

"Jeg fisker til eget bruk i dag. Dette er gammel tradisjon, kjøper aldri fisk. Tidligere solgte jeg en del. Nå gir jeg bare til naboen hvis jeg får mye fisk".

I følge en informant drev hennes mann fiske for salg, fisken ble røkt, saltet, men de solgte også fersk fisk. Fisken (sik) ble solgt til Finland. Også i dag er det salg til Finland. Spesielt fisk fanget på vinteren (*juonasteapmi*) var populær i Finland. Denne fiskemetoden brukes fortsatt. I dag er det 2–3 stykker som driver dette. De bruker også råkene som er åpne på vinteren. Vi oppfatter dette slik at folk er sterkt bundet av tradisjoner, og at fiske er viktig for matbudsjettet. Det sosiale synes også å være viktig for noen.

Historisk bruk og dagens bruk er vist i figur 31.

- NOTPLASS
- X GAMME
- UTMARKSLÅTT
- SENEGRESS
- ⊗ SNAREFANGST
- Brensel
- ⊂ Vår-jakt
- ⊗ Dyodicordet/sut

FIGUR 31. STUORAJÁVRI. HISTORISK BRUK OG DAGENS BRUK

Bær

Stuorajávri er et viktig område for multeplukking, på begge sider av veien mot Biedjovággi og ned til Stuorajávri og Devkeš. Det er lett å komme til myrene fra innsjøen. For de som er vokst opp i dette området, er det også knyttet følelser til bruken av disse områdene. En informant uttrykte det slik: *"Jeg har alltid vært vant til å ferdes her"*. Tidligere var det vanlig for mange å plukke multer også for salg. I dag er det mest vanlig å plukke til eget forbruk, men det er fortsatt folk/familier som har inntekt av multeplukking. En årsak til at det ikke lenger er så mange som plukker for salg, er at mange er i fast arbeid. Det har dessuten vært relativt dårlige bærår de siste årene. Området er også viktig for andre enn de som bor i selve området. Mange fra tettstedet bruker området, og området brukes også av tilreisende fra andre kommuner. I bærsesongen er det mange campingvogner langs Biedjovággi-veien.

Jakt

Her er både rype- og elgjakt, samt vårjakt på ender og snarefangst. Det foreslåtte vernet i området vil hindre ferdsel til snare- og jaktområdet i den nordlige delen. Det er ennå noen som driver med snarefangst. Dette området er lett tilgjengelig og brukes til rypejakt både av bygdas befolkning og tilreisende. I jaktsesongen er det mange campingvogner langs Biedjovággi-veien.

Brensel / Ved / Materialer

I det foreslåtte område er det lite skog som kan brukes som brensel. Det har blitt hogd noe i Davit Čunojohka. Brensel hentes fra områdene nord for Oivoš.

Gammer / Hytter

Vi har informasjon om at det har vært i alle fall sju jordgammer. I tilknytting til mange av disse var det også gammer for oppbevaring av fisk.

Slått

Det har vært flere myrområder hvor folk har hatt utmarksslåtter; Suvdošjohka, Jalskotjeaggi, Dierbajohka, Govdaluokta, ved Devkešeatnu og ved Jalskotluokta. Høyet ble tørket og fraktet til huset på vinteren med hest eller rein.

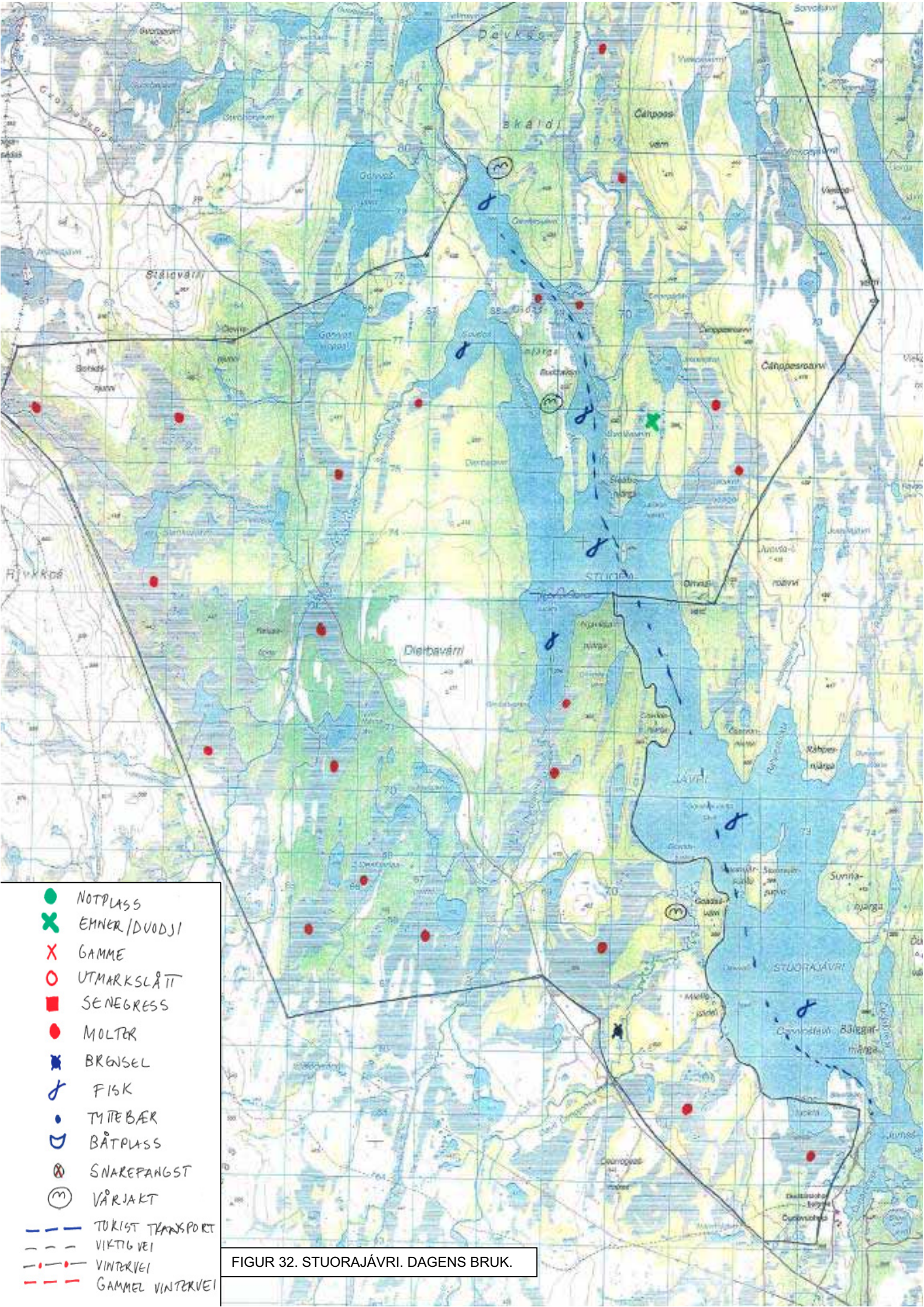
Sennagress

Bruken av sennagress er redusert de seinere år. Det man har bruk for, hentes i nærområdene.

Turisme

Det er noen som frakter jegere og turister til og fra Devkeš med båt og snøskuter. Foreslått vern vil kunne hindre dette. Frakt av jegere/turister skjer både på sommeren/høsten og vintere n. En nevnte at han også leier ut sin private hytte.

Figur 32 viser dagens bruk

- NOTPlass
- ✕ EHNER/DUODJI
- ✕ GAMME
- UTMARKSLÅTT
- SENEGRASS
- MOLTAR
- ✕ BRUNSEL
- ♂ FISK
- TYTEBÆR
- U BÅTPLASS
- ⊗ SNAREPANGST
- Ⓜ VÅRJAKT
- TUKIST TRANSPORT
- - - VIKTIG VEI
- · - · - VINTERVEI
- - - - GAMMEL VINTERVEI

FIGUR 32. STUORAJÁVRI. DAGENS BRUK.

Ferdsel

Folk ferdes med motorbåt og med snøskuter på Stuorajávri. Ferdseil med motorbåt skjer over hele vannet i forbindelse med fiske og multebærplukking. Der er forholdsvis få kjørespor.

Forvaltning

Stuorajávri-vassdraget var viktig område for dálonat fra Kautokeino.

Informantene var opptatt av at det foreslåtte Stuorajávri-verneområdet vil gå nesten helt inntil grensa for Reisa nasjonalpark. Dette kan hindre ferdsel fra Kautokeino-siden og inn mot Reisa nasjonalpark og nordover mot Biedjovággi. All ferdsel vil da måtte gå langs Biedjovággi-veien.

Stuorajávri næringsforening har vurdert å søke om å kunne forvalte vannet. Nå er fisken blitt veldig bra. For å kunne beholde kvaliteten er det viktig å regulere fisket. Det vil være aktuelt med maskeviddebestemmelser og regulering av hvor man kan fiske når på året. Ifølge våre informanter vil det være katastrofalt hvis det blir ferdselsrestriksjoner på Stuorajávri og oppover i vassdraget:

- Det foreslåtte vernet i området vil kunne hindre ferdsel til snare- og jaktområdet i den nordlige delen. De beste fiskeområdene vil ikke være tilgjengelig lenger, nemlig nordenden av Stuorajávri og Devkeš.
- Kultiveringsarbeidet i Stuorajávri vil være bortkastet hvis man ikke kan fortsette å fiske over hele vannet. I Stuorajávri har det vært flere prosjekter for å bedre fiskebestanden. Dette har bedret fisken slik at det er blitt god matfisk i vannet. Det vil derfor være behov for å fiske hardt for å beholde den gode fiskekvaliteten
- Det er noen som frakter jegere og turister til og fra Devkeš med båt og snøskuter. Foreslått vern vil kunne hindre dette. Frakt av jegere/turister skjer både på sommeren/ høsten og vinteren. En nevnte at han også leier ut sin private hytte. For turistvirksomheten ved Čunovuohppi fjellstue vil ikke fredningen ha betydning, de aller fleste gjestene bruker beina eller kjører langs veien. Hvis det blir forbud mot parkering av campingvogner langs veien, vil det være positivt.

Alle informantene var imot at området vernes. Vi fikk følgende kommentarer til vern:

"Kan bli konflikter hvis reindriftssamene får bruke området, men ikke vi?"

"Hva skal man da gjøre når man ikke lenger kan dra ut på Stuorajávri?"

"Jeg flytter herfra hvis området blir fredet. Jeg lever av fiske, rypefangst og multebærplukking. Hvordan skal jeg kunne fiske hvis jeg ikke kan kjøre på vannet?"

Utbyggingstiltak

Det etableres nå et hyttefelt ved veien ned mot Čunovuohppi. Jumešnjárga vil også kunne bli et fint hytteområde. Det foreligger ellers planer om fiskemottak ved Oivoš, samt utleie av båter.

Det foreligger ellers planer om fiskemottak ved Oivoš, samt utleie av båter. P.g.a. forbud mot bruk av motorbåter vil et vern føre til at store deler av vannet ikke kan brukes til næringsfiske. Vern vil derfor kunne føre til skrinlegging av planene for fiskemottak ved Oivoš og etablering av nye arbeidsplasser.

Bruk

Registreringer av historisk bruk og dagens bruk er vist som figur 34. Figur 35 viser registreringer av dagens bruk.

Fiske

Det er to elver med fisk, Náhpóljohka og Lávžejohka; det er sik og ørret. I tillegg fiskes det i mange av vannene. Noen vann (spesielt Gállojávri, Lávželuoppal, Gurrabuolžajávrrit, etc.) brukes mest til fiske under isen (juonjasteapmi). Náhpolluoppal fiskes først og fremst om sommeren.

Bær

Hele dette område er viktige områder for multebærplukking. Enkelte områder er spesielt viktige multekområder, slik som Goddejeaggi-, Lávžejohka- og Náhpóljohka-området. Når det gjelder multeplukking, så er det først og fremst lokalbefolkningen som bruker området. Det er vanlig for folk å dra på bærplukking med hele familien. Informantene var spesielt opptatt av at det er viktig å overføre tradisjonskunnskaper til de yngre generasjoner, barn og barnebarn er derfor med på multebærturer og andre meahcástan-aktiviteter. En del i den tradisjonelle bruken er at de ulike familiene forhører seg om hvor de andre har tenkt å plukke bær.

Bærhøsten varierer fra år til år. I gode bærår vil bærplukking gi en ekstra inntekt i tillegg til bær for eget bruk. Ressurser fra utmarka reduserer dermed behovet for handelsvarer.

Jakt

Området brukes i dag både til rype- og elgjakt. Det foreslåtte området har i dag flere jaktfelt. Flere fra Láhpoluoppal driver med elgjakt, men p.g.a. av fordelingen av elgjaktfeltene så trenger de ikke å få felt elg nettopp i Náhpolsáiva-området. Hvis de får mer enn det som behøves privat, selges resten for å dekke en del av kostnadene ved elgjakt. Jakten er derfor en del av "birgejupmi.

Rypejakt drives i dag både av lokalbefolkningen og av tilreisende. Tidligere var det mest vanlig for lokalbefolkningen å fange ryper med snarer. Områdene som ble brukt til snarefangst var Lávžejohka- og Náhpóljohka-områdene. I dag er ikke snarefangst lenger så vanlig.

Slått og beite

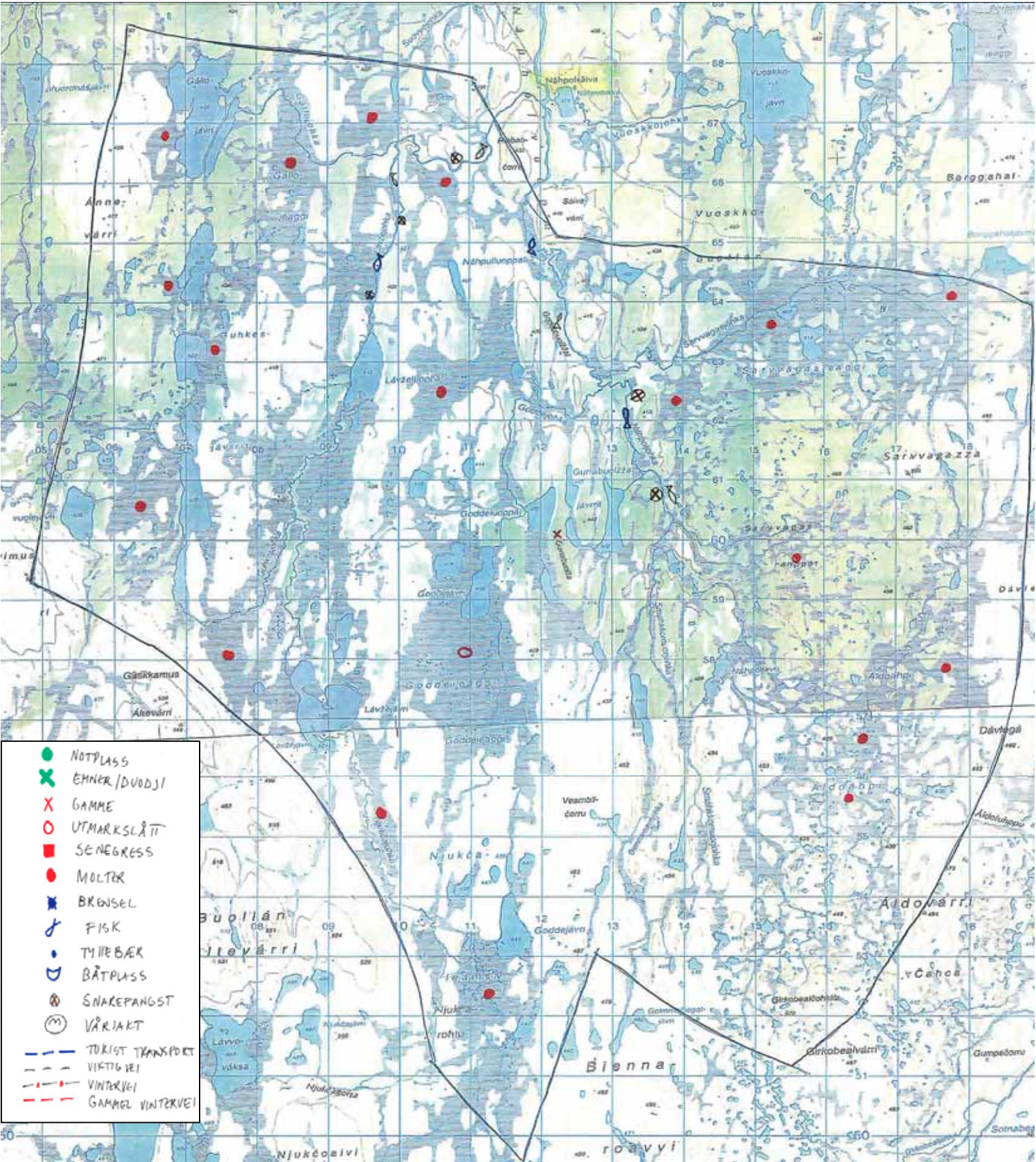
Flere områder ble brukt til utmarksslåtter, spesielt Goddejeaggi var viktig. Der var det en spesiell *gordesuoidni* (elvesnelle). Dette området er brukt siden folk begynte med fedrift i Láhpoluoppal for over 100 år siden og varte fram til slutten 60-tallet. Da ble det brukt hest til transport. Det var vanlig å kombinere slått og multebærplukking. Området er ikke brukt til husdyrbeite, da det er for langt fra bebyggelse.

Sennagress

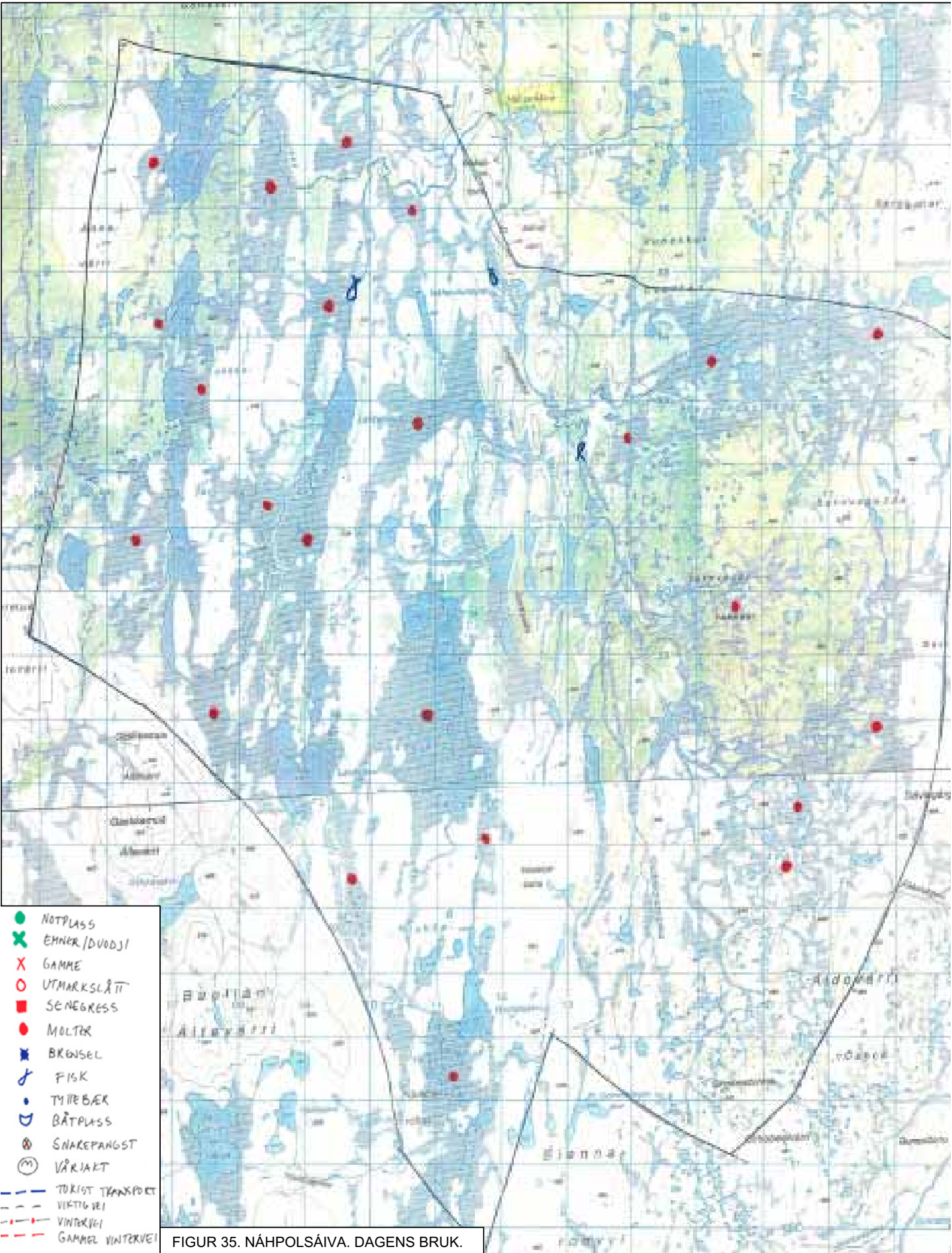
Området har vært viktig for å skaffe sennagress. I dag er det ikke lenger lønnsomt å dra så langt for å få sennagress.

Lav

Folk fra Stornes samlet lav i Ánnevárri-området.

FIGUR 34. NÁHPOLSÁIVA. HISTORISK BRUK OG DAGENS BRUK.

Brensel / Ved / Materialer

Det er ikke nødvendig å dra så langt for å finne brensel.

Turisme

En av informantene har i flere år fraktet rypejegere inn til dette området. Dette gir en ekstra inntekt. Der er flere firmaer fra andre kommuner som også frakter inn rypejegere til området. Dette fører til øket konkurranse om ressursene og inntektene kommer ikke lokalbefolkningen tilgode.

Gammer / Hytter

Det er en gamle på østsiden av Goddejávri (se kart). Det er kun reineiere som har hytter ved Náhpolsáiva, rett utenfor det foreslåtte verneområdet.

Ferdse

Veien (for terrengbil og ATV) går helt til Náhpolsáiva og inn i det foreslåtte verneområdet. Dette gjør det lettere for folk utenfra å utnytte ressursene. Det har vært en utvikling i bruken av transport. Før 1965 var det vanlig å bruke hest. Fra 1965 til man fikk ATV, ble det brukt traktor. Deretter har ATV overtatt.

Mulige konsekvenser av vern/informantenes syn på vern

Fredning vil kunne skape betydelige problemer for bruken av dette området. Det er ikke bare lokalbefolkningen som bruker dette området. Området brukes også av folk fra andre steder:

- Informantene ser at det er positive sider ved vern, bl.a. for å hindre at annen virksomhet tar eller ødelegger området. Problemet er at et vern også hindrer deres egen bruk sine tradisjonelle ressursområder. Resultatet er at de går imot vern.
- Et forbud mot bruk av motorkjøretøy på sommeren vil redusere muligheten for utnyttelsen av multeforekomstene både innenfor det foreslåtte verneområdet, men også i områder utenfor. Informantene poengterer at det ikke er aktuelt å bære multene ut av verneområdet. Kjøring gjennom verneområde vil ikke være lov. En mulighet er å etablere nye spor rundt verneområdet.
- Elgjegerne vil også måtte etablere nye kjørespor for å kunne frakte utstyr og kjøtt.
- I dag er de nærmeste områdene til Láhpoluoppal populære også for folk utenfra. Dette gjør at det er relativt stor konkurranse om ressursene i nærområdet. Lokalbefolkningen må derfor søke ressurser noe lenger bort fra hjemmet. Et vern vil kunne stenge lokalbefolkningen ute fra et viktig ressursområde.
- Det er en forutsetning for bruk av området til bærplukking at man kan frakte ut multene med kjøretøy.

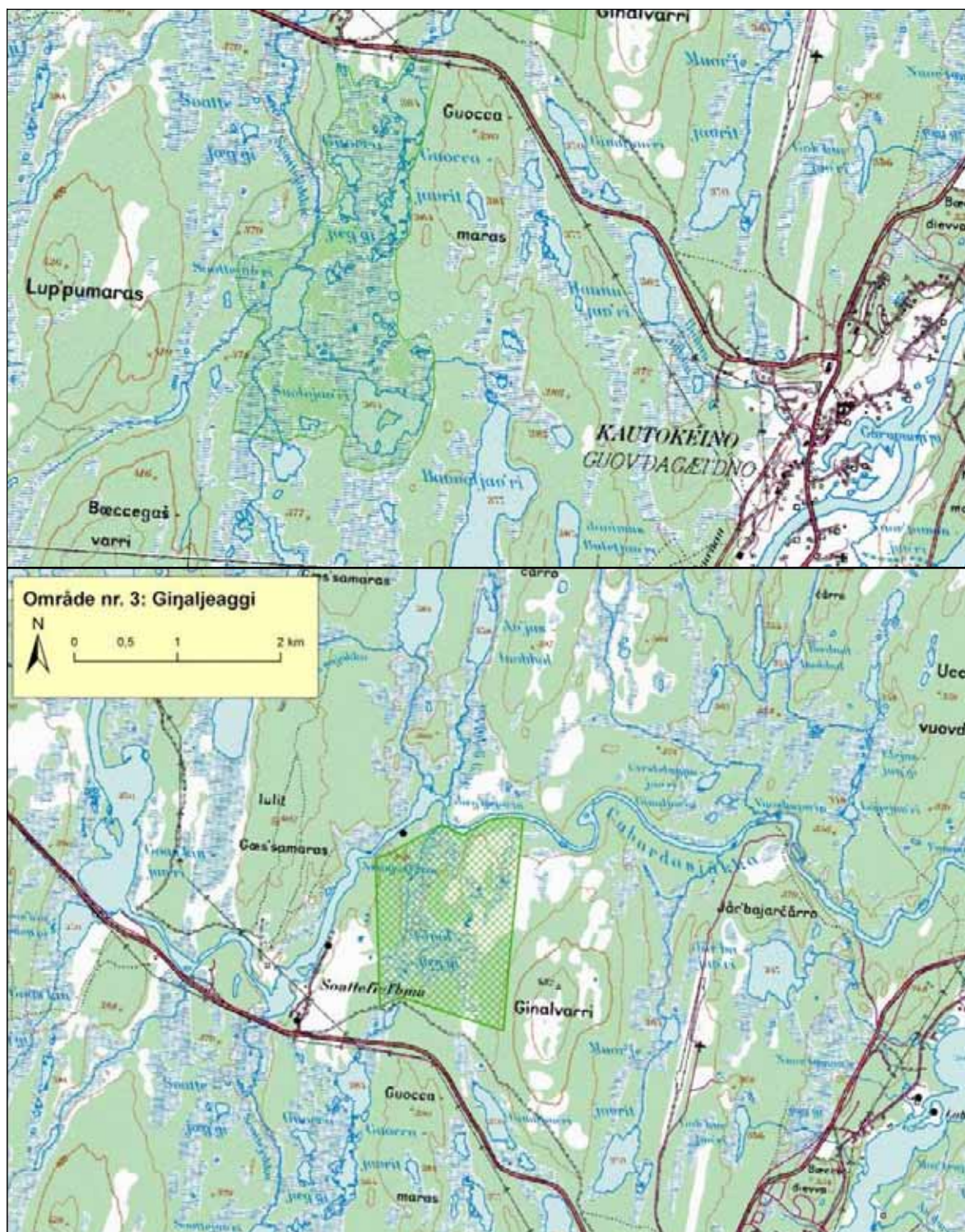
Alle informantene var imot at området vernes. Vi fikk følgende kommentarer til vern:

"Nå er vi nødt til å være på et sted, selv om vi er vant til å ferdes i området, vi blir stengt inne"

"Det føles trist og tomt når man ikke kan dra inn i og bruke områder man har brukt fra man var liten."

6.6 Guohcajeaggi og Ginaljeaggi³⁸

Oversiktskart over verneforslagene er vist som figur 36A og 36B.

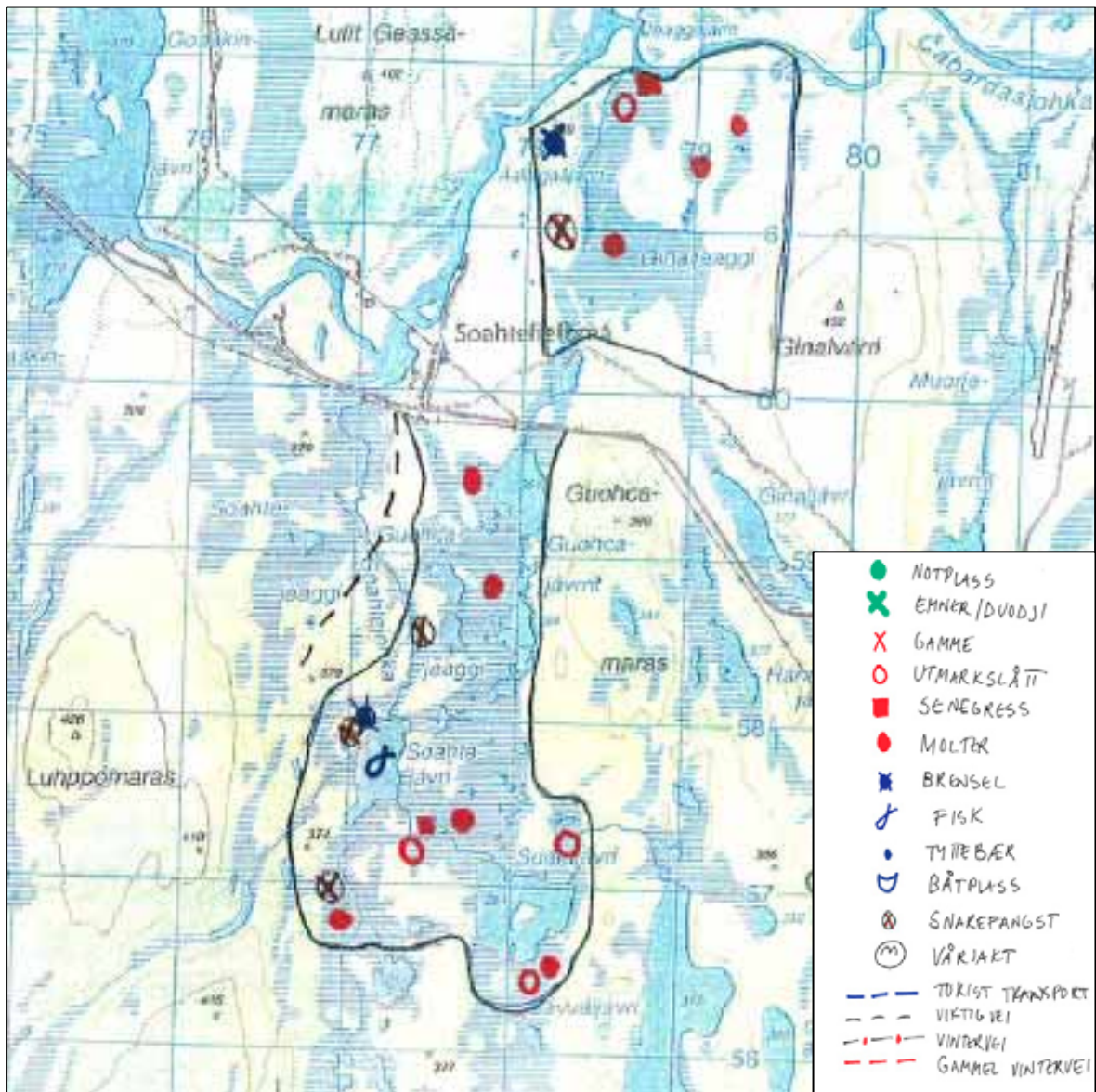
FIGUR 36. OVERSIKTSKART. A. GUOHCAJEAGGI (ØVERST) OG B. GINALJEAGGI (NEDERST)

³⁸ Disse to områdene utgjør hvert sitt verneforslag, men behandles her under ett av praktiske grunner.

Disse områdene ligger nær bebyggelse (Soahtefielbma). Ginaljeaggi krysses vinterstid av flere snøskuterspor og ligger nært et turområde som brukes hele året. Folk går oftest rundt Ginaljeaggi, den er for bløt for å kunne krysse til fots.

Bruk

Registreringer av historisk bruk og dagens bruk er vist som figur 37 og 38.

FIGUR 37. GUOHCAJEAGGI OG GINALJEAGGI. HISTORISK BRUK OG DAGENS BRUK.

Fiske

Det fiskes kun i Guohcajeaggi. Soahtejávri er et godt gjeddevann. Det fiskes der bare om våren. Dette var viktig tidligere, for å få fersk fisk om våren.

Bær

Begge disse myrene har tradisjonelt vært bærrområder for folk fra Soahtefielbma, men i dag også for bygdefolk og tilreisende. Ginaljeaggi har alltid hatt lite multer, men det er noe bedre på nordsiden av denne myra og på østsiden opp mot Ginalvárri. Informantene

hevder at dette ikke er en palsmyr, eller at det er få palser. Der er noen multeområder i nærheten av bebyggelsen, men dette er utenfor det området som er foreslått vernet. Guohcajeaggi har alltid vært et viktig multeområde. Informantene våre sier at det er bra den vernes slik at den kan beholdes som multeområde.

Jakt

Det drives elg- og rypejakt i begge områdene. Jakt drives i stor grad av folk utenifra. Vårjakt har ikke vært vanlig i disse områdene, for dette formålet var elva og Stuoarajávri området viktigere. Det har vært drevet snarefangst i begge områdene, men spesielt langs Soahtejohka.

Brensel / Ved / Materialer

På Ginaljeaggi har det vært noe vedhogst i det nordvestre hjørnet. Guohcajeaggi er lite brukt til vedhogst, med unntak av området mot Luhppomaras.

Slått

Det var utmarksslått lengst sør på Guohcajeaggi området og lengst nord på Ginaljeaggi. Området ble også brukt av folk fra bygda.

Sennagress

Det ble hentet sennagress fra et område lengst nord, ned mot elva, og på sørsida av Soahtejávri. Det brukes lite i dag.

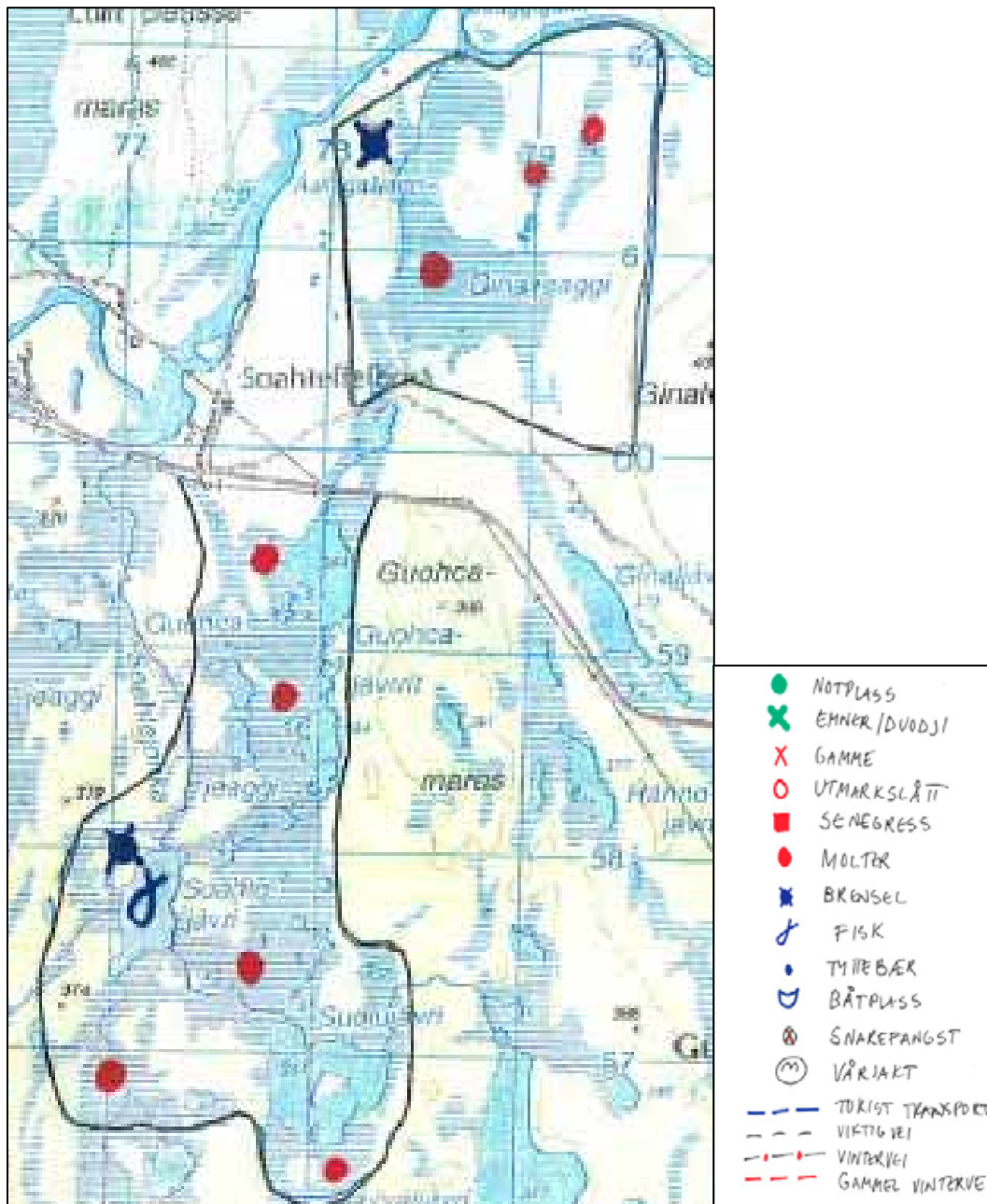
Turisme

Begge områdene brukes både for bærsanking og rypejakt av utenbygdsboende.

Ferdsel

Restriksjoner på ferdsel vil ikke ha noen betydning for bruken av disse områdene. I disse områdene brukes ikke barmarkskjøretøy. Der er et traktorspor på vestsida av Guohcajeaggi. Denne er viktig både for vedkjøring og i forbindelse med muldebærplukking.

Det går ellers et snøskuterspor langs veien og ganske nær husene. Snøskutersporet går innenfor grensen av foreslått verneområde. Informanter anser at vern vil kunne medføre omlegging og skape en del problemer for barn som leker i dette området. Det er en akebakke der.

FIGUR 38. GUOHCAJEAGGI OG GINALJEAGGI. DAGENS BRUK.

Forvaltning

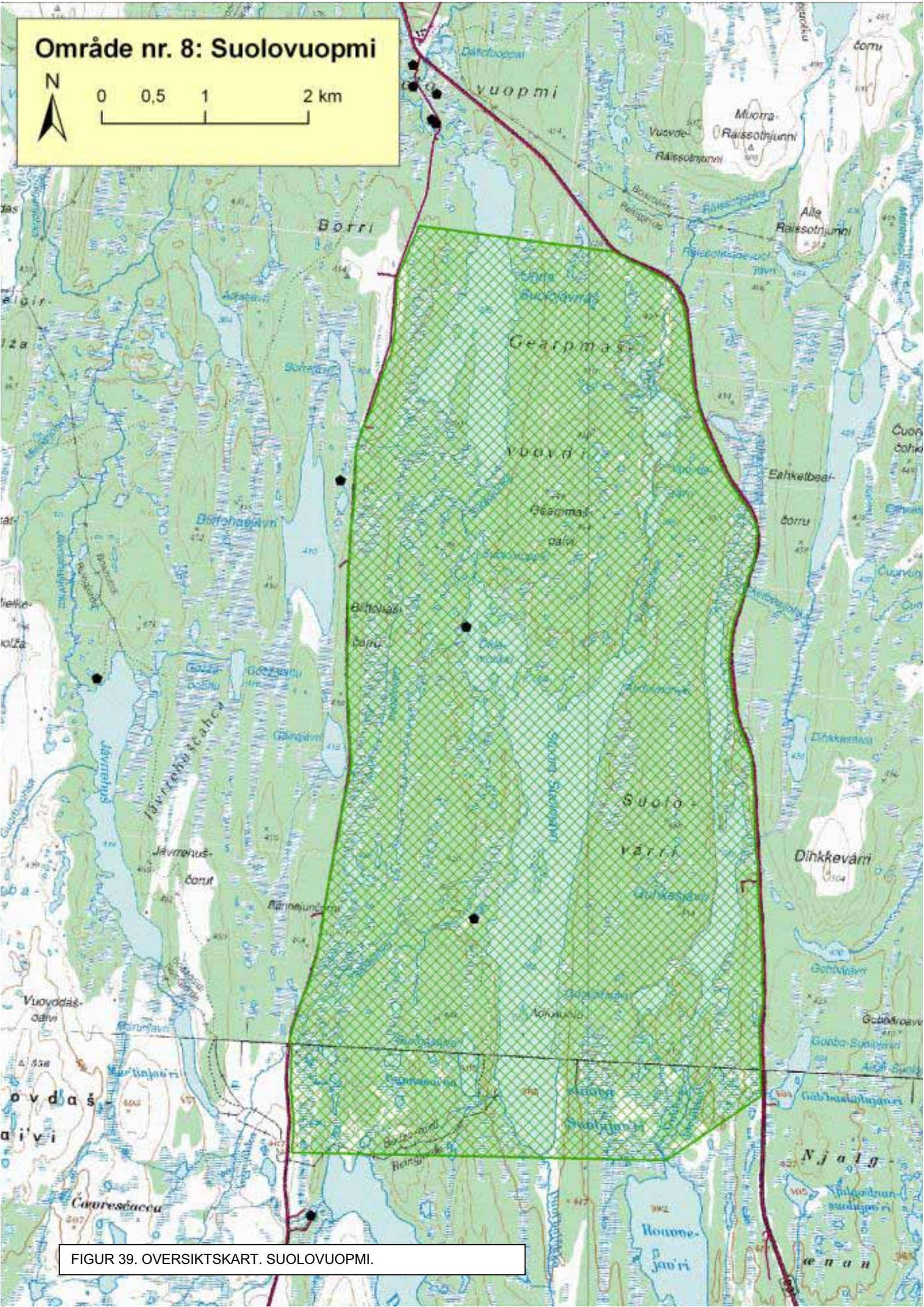
Det er et traktorspor på vestsida av Guohcajeaggi, like utenfor det foreslåtte verneområdet. Denne veien/sporet er viktig både for vedkjøring og i forbindelse med muldebærplukking. En evt. utvidelse av verneområdet som innbefatter også dette området kan føre til at det må etableres nye spor. Vi fikk nokså ulike kommentarer til vern:

- "Det er bra den vernes slik at den kan beholdes som muldeområde".
- P.g.a. ferdselsrestriksjoner ble det sagt "Vi føler at vi ikke er samer".

Område nr. 8: Suolovuopmi

0 0,5 1 2 km

FIGUR 39. ÖVERSIKTSKART. SUOLOVUOPMI.

6.7 Suolovuopmi

Oversiktskart over det foreslåtte verneområdet er vist som figur 39.

Dette området brukes både av folk fra Máze og de som hadde hus i dette området samt Suolovuopmi fjellstue. Området har vært et viktig område for befolkningen i Máze. Området er lett tilgjengelig for de aller fleste. Mange personer fra Máze har et spesielt forhold til området da de eller deres foreldre er født eller vokste opp her. Dette gjelder også personer som i dag bor utenfor Kautokeino kommune. De sier at dette er mitt/vårt område. Det gjelder med hensyn på både fiske og bærplukking.

Området brukes også av barnehagen og skolen. De siste årene har Maze Gilisearvi, om våren, arrangert fiskekonkurranser i sørenden av vannet, de har også organisert transport for de som har behov for det.

Suolovuopmi fjellstue har hatt en spesiell rett til bruk av Unna Suolojávrráš. Denne retten har vært knyttet til driften av fjellstuen. Andre brukere av disse områdene har hatt en oppfatning av at den "tilhørte" fjellstua. De formelle forholdene, så som forpaktning av vannet, syntes noe uklare for oss.

På gårdsbruket på vestsiden bodde det folk fram til 1955, da flyttet de til Kautokeino. De flyttet tilbake i 1958 og flyttet derfra igjen i 1962. De første årene bodde de her på somrene. En del bygninger ble brent ned, bygningene som er igjen, brukes i dag som hytte. På gården var det både kyr og sauer. Sauene ble melket, og det ble laget ost for salg.

Bruk

Registreringer av historisk bruk og dagens bruk er vist i figur 40 og 41.

Fiske

Stuora Suolojávri har vært og er som et "kjøleskap" for folk fra Máze. Stuora Suolojávri har god røye, uten parasitter. Guhkesjávri var tidligere et bra røyevann, men det ble satt ut sik og er i dag først og fremst et sikvann. Settefisker ble fraktet opp fra Kautokeinoelva. I Guovžžajávri, Vuovdejávri og Gunnasáiva var det tidligere god røye. Duolbajávri, like sør for det foreslåtte verneområdet er et bra sikvann, men det finnes også røye. Dette er et av de bedre røyevann i området utenfor det foreslåtte verneområdet. Tidligere var juonasteapmi og isfiske vanlige fiskemetoder. I dag er ikke juonasteapmi lenger så utbredt, mens isfiske fortsatt er viktig for mange.

Tidligere fisket folk fra Máze både for eget bruk og for salg (sølfisk) eller for bytte mot andre varer. Dette fisket gjorde at vannene ble holdt vedlike, uten at ressursene ble overbeskattet. Å fiske for salg i dag ville sannsynlig ødelagt vannene. Fisket i vannet var fordelt. Alle fisket ikke i samme område. I Stuora Suolojávri var det to områder der folk hadde båter; i Ávdinmohkki og ved sørenden av vannet.

Unna Suolojávrráš har vært brukt av Suolovuopmi fjellstue, og det var en forståelse blant folk for at dette vannet tilhørte fjellstua. Fisk fra Unna Suolojávrráš ble brukt både privat og for salg på fjellstua. Det var kjent at det var god fisk (røye). Fjellstua har forsøkt å forvalte vannet slik at kvaliteten på fisken fortsatt skal være god. Fjellstua har hatt et tilbud til gjestene om at de kan fiske med stang i vannet.

Bær

Viktige bær i området er multer, tyttebær, krøkebær og blåbær. Spesielt myrene på vestsida, langs gammelveien, ble spesielt nevnt som gode multeområder. Tidligere var det stort sett folk fra Máze og de som bodde ved vannet som brukte dette området. I dag er det stor konkurranse med folk utenfra, spesielt om multebærene. Folk fra Suolovuopmi fjellstue har hentet multer, blåbær og tyttebær både for eget bruk, men også for salg i restauranten. Det er mye tyttebær og blåbær i Suolovárri.

Jakt

Det har vært drevet snarefangst langs bekkene/elvene (Inggájohka og Vuovdejohka). Dette var en viktig inntektskilde. I dag er det nesten ikke snarefangst igjen. Tidligere ble det også jaktet både rev og fjellrev. Gearpmašvuovdi er et godt område for elg.

Vårjakt var tidligere viktig for å få ferskkjøtt på våren.

Brensel / Ved / Materialer

Gårdsbruket på vestsiden av vannet brukte nærområdene intensivt, både for vedhogst, fiske og multeplukking.

For folk fra Máze har Gearpmašvuovdi og området rundt Vuovdejávri vært, og er, viktige for vedhogst. Det er stor og fin ved. Et eventuelt forbud vil være svært negativt. Fordi trærne her er relativt store, var dette også viktig område for uttak av emner. Man hentet både rirkuler, emner for sleder, skjæker, gammematerialer og stolper. En informant mener at det finnes andre områder der man kan finne brensel, så dette kan ikke være grunn til å gå imot fredning.

Jordgammer / Hytter

Det finnes flere gammer på rundt Stuora Suolojávri. Det er tre hytter ved Stuora Suolojávri.

Slått

En del myrer ble brukt til slått, men ikke i dag.

Beite

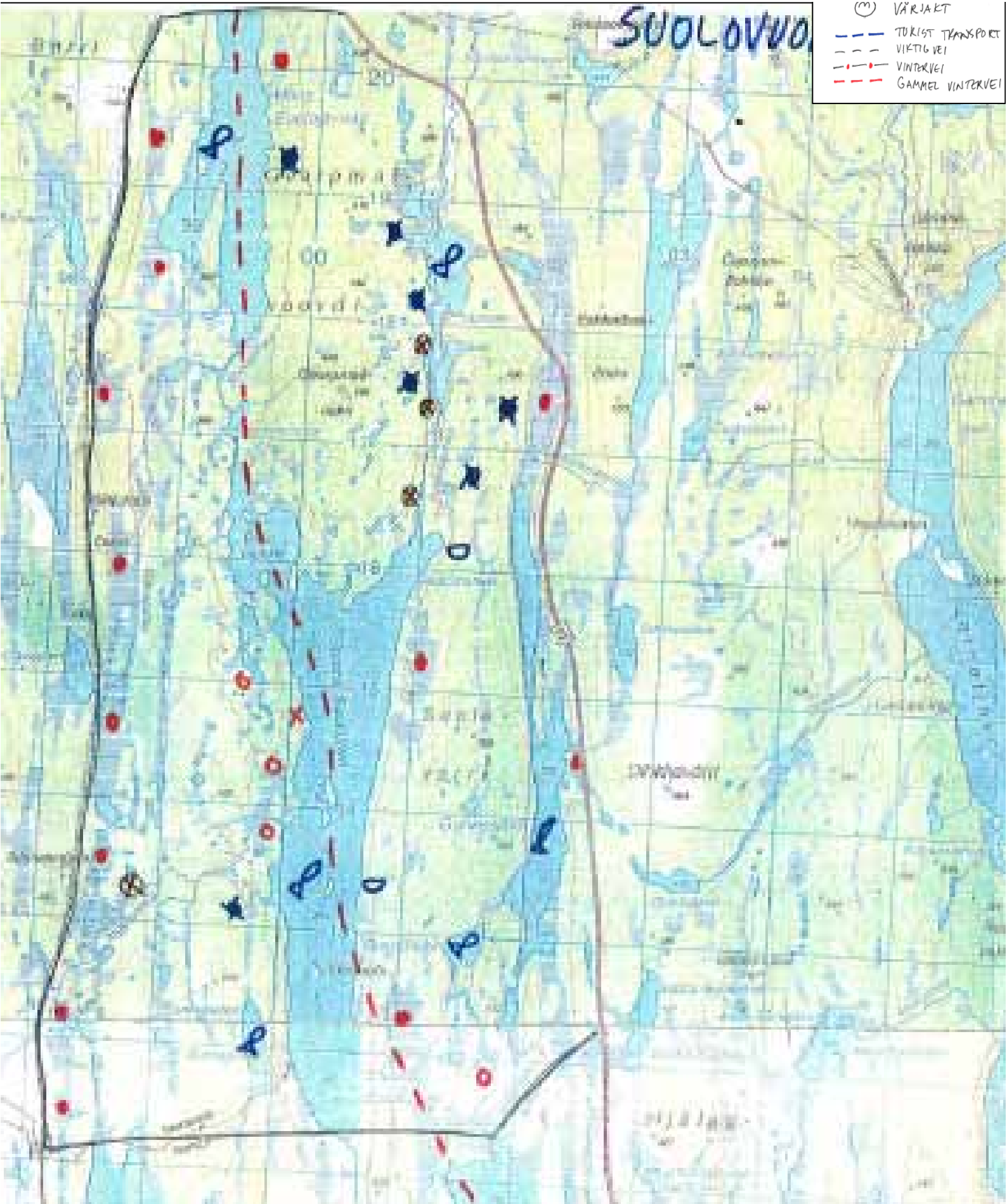
Tidligere var det utmarksbeite langs vestsiden av Stuora Suolojávri og gårdsbruket lå der. I Suolovárri var det beite for kjørerain som var eid av de som hadde gårdsbruk. Fram til 1967 var det et småbruk på Suolovuopmi fjellstue.

Sennagress

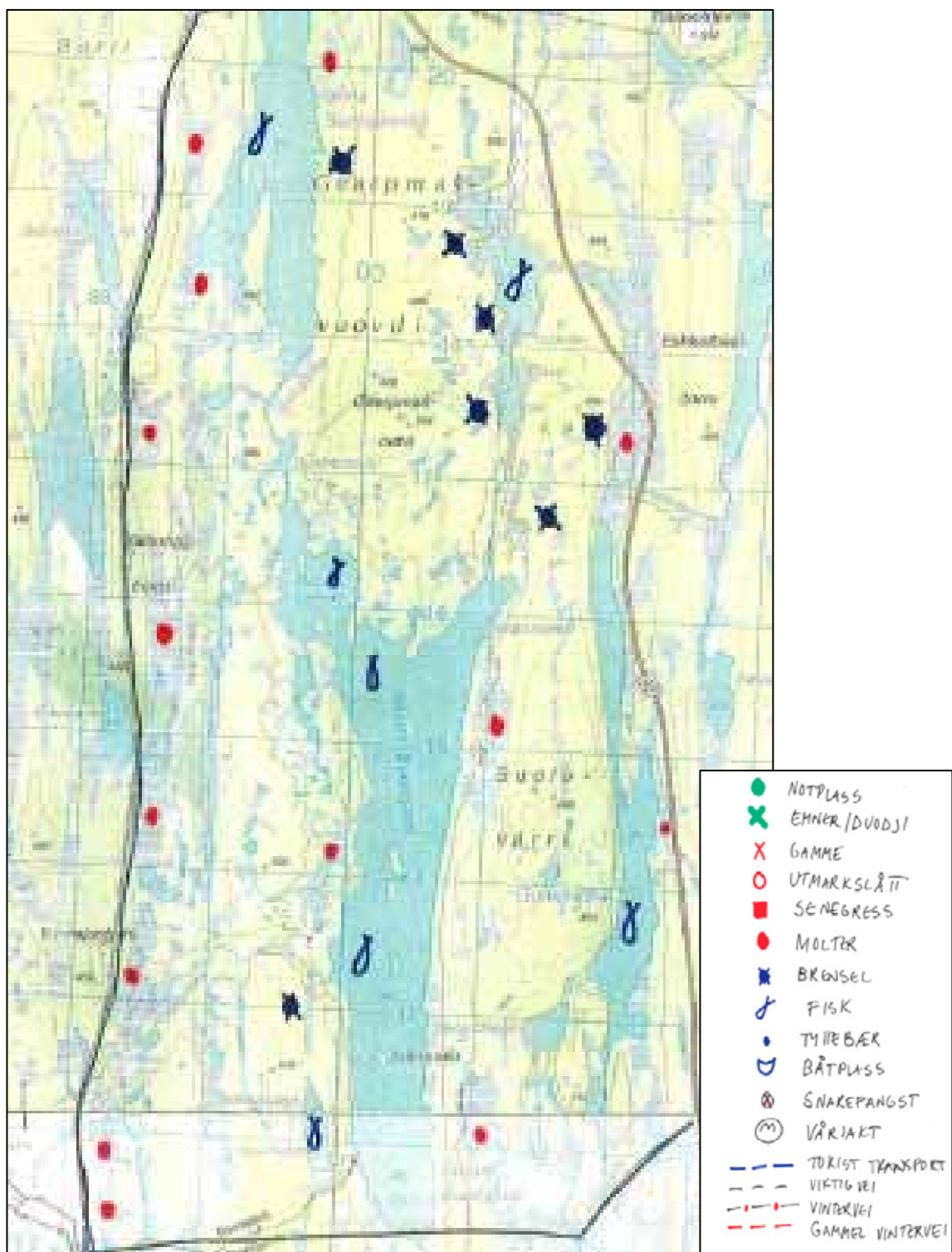
Sennagress ble tatt fra flere områder og spesielt ved Inggájohka. Dette var for eget bruk, men også for salg. Det er fortsatt noen som skjærer sennagress.

Turisme

Fjellstua har parkering for campingvogner like utenfor det foreslåtte verneområdet. Fjellstua har hentet fisk fra Unna Suolojávrráš til drifta av fjellstua. Fjellstua har også hatt et tilbud til gjestene om at de kan fiske med stang i vannet. Hvis det blir lagt hindringer i veien for å bruke vannet, vil det ha negative konsekvenser for fjellstua. Jegere som har bodd på fjellstua har også jaktet innenfor det foreslåtte verneområdet.

FIGUR 40. SUOLOVUOPMI. HISTORISK BRUK OG DAGENS BRUK.

FIGUR 41. SUOLOVUOPMI. DAGENS BRUK.

Ferdsele

Der har vært en vintervei etter Unna Suolojávrráš og Stuora Suolojávri. Det er gitt dispensasjoner for kjøring med scooter fra sørenden av Stuora Suolojávri og sørover.

En av informantene har prøvd å få tillatelse til å kjøre ned til barndomshjemmet med ATV, men har fått avslag. Vedkommende uttrykte at det er en dårlig følelse å ikke kunne komme ned til barndomshjemmet sitt.

Mulige konsekvenser av vern/informantenes syn på vern

Informantene er delt i synet på om området bør vernes.

Hovedgrunnen for å støtte et vern synes å være frykt for at dette området vil bli et attraktivt område for hyttebygging om ikke så lenge. Bakgrunnen for dette er at folk føler at de har mistet retten eller muligheten til sine ressursområder etter at området fra Suolovuopmi mot Alta og Hábatjávri området er blitt et hyttefelt. Et vern oppfattes også som at man vil ta vare på ressursene som lokalbefolkningen bruker. Men de som er positive for et vern forutsatte at de fortsatt vil ha mulighet til å bruke vannene innen det foreslåtte verneområdet. De forutsetter at det må være mulighet til å frakte inn utstyr og bruke av motorbåt på Stuora Suolojávri.

De som er imot vern stiller spørsmål om formålet med et vern. Hvem er det området skal vernes mot eller hvem skal det vernes for? Informantene sier at området er brukt i mange generasjoner uten at det er ødelagt. Flere føler at vern innebærer at noe av deres identitet og områdetilhørighet blir tatt fra dem. Mange er vant til å ferdes her fra barnsben av og de bruker området både for fiske og bærplukking i dag.

Området er viktig for røyefiske. Det er ikke mange store røyevann i dette området. For å komme til andre røyevann må man kjøre mye lenger. Stuora Suolojávri er i gangavstand for de som ønsker å gå. Andre røyevann er langt fra bilvei.

Et forbud mot motorferdsel kan ha noen negative konsekvenser for bruken av området. Dette gjelder spesielt på Stuora Suolojávri og for henting av ved. Kjøring ned til gammer eller hytter vil også bli forbudt.

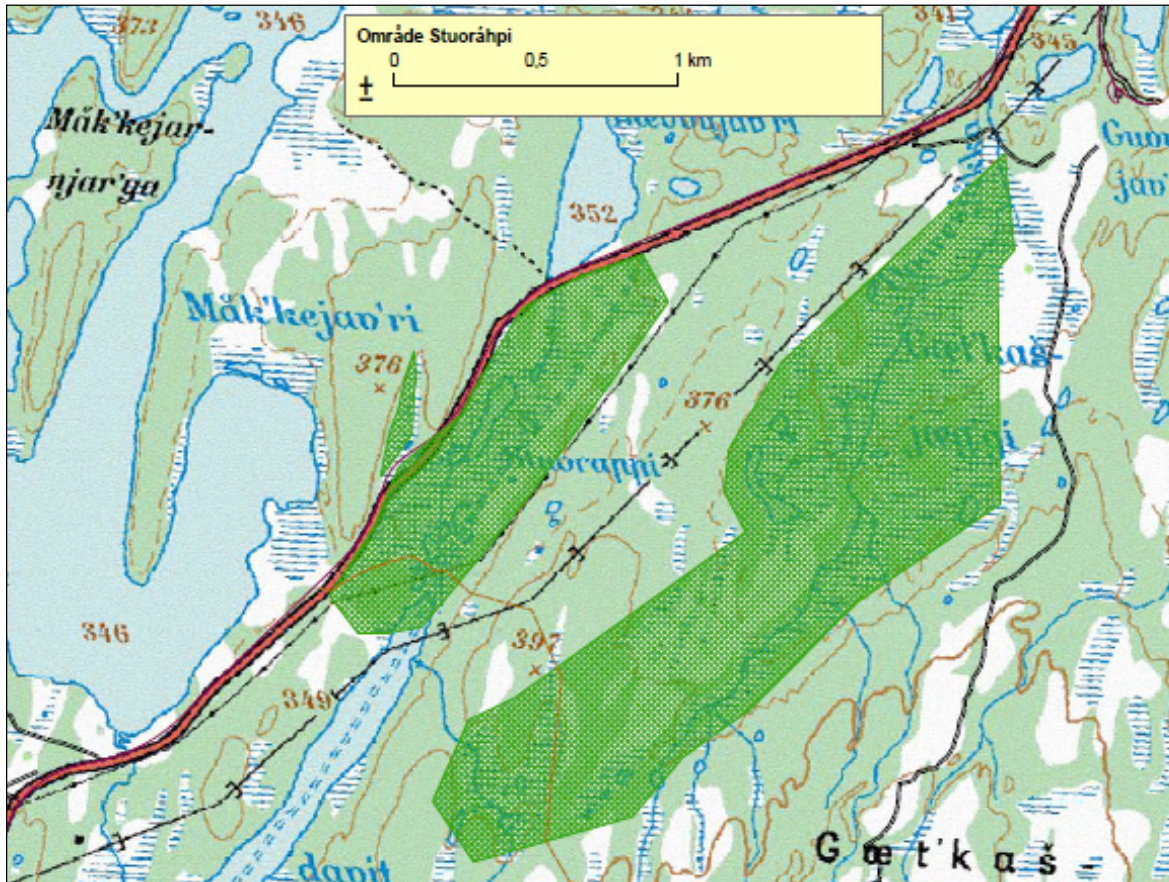
For Suolovuopmi fjellstue vil effektene av vern avhenge av om det fortsatt vil være mulighet for å bruke spesielt Unna Suolojávrráš. Hvis det ikke blir lov å fiske, kan fiskekvaliteten bli ødelagt. Det å ta vare på kvaliteten har vært viktig for fjellstua. De skal selge det til gjester.

Vi fikk følgende kommentarer til vern:

- "Finnes det virkelig ikke andre områder som kan vern, områder som ikke skaper slike konsekvenser for oss?"
- "Dette område er et spesielt område for dyrelivet og skogen, spesielt Gearpmašvuovdi."
- "Ville kunne tenke seg å bruke robåt hvis dette gjør at området vernes."
- "Folk i reindriffta kan fortsatt bruke området, men ikke vi. Dette skaper stridighet mellom slektninger. Finnes ikke lenger verddevuhta."
- "Virker som om vi har mistet arven vår."

6.8 Stuoráhpi

Et oversiktskart over de foreslåtte verneområdene er vist i figur 42.

FIGUR 42. STUORÁHPI. OVERSIKTSKART.

Dette området er blitt brukt av folk fra Gárggoluoppal og Suotnju. Etter at veien til Karasjok ble åpnet, brukes området også av andre. Området ligger like ved Indre riksvei og er lett tilgjengelig. Fra området er det tatt ut flere typer ressurser; multer, sennagress og slått. Det er ingen fiskevann inne det foreslåtte verneområdet. Registreringer av dagens bruk er vist i figur 43.

Bær

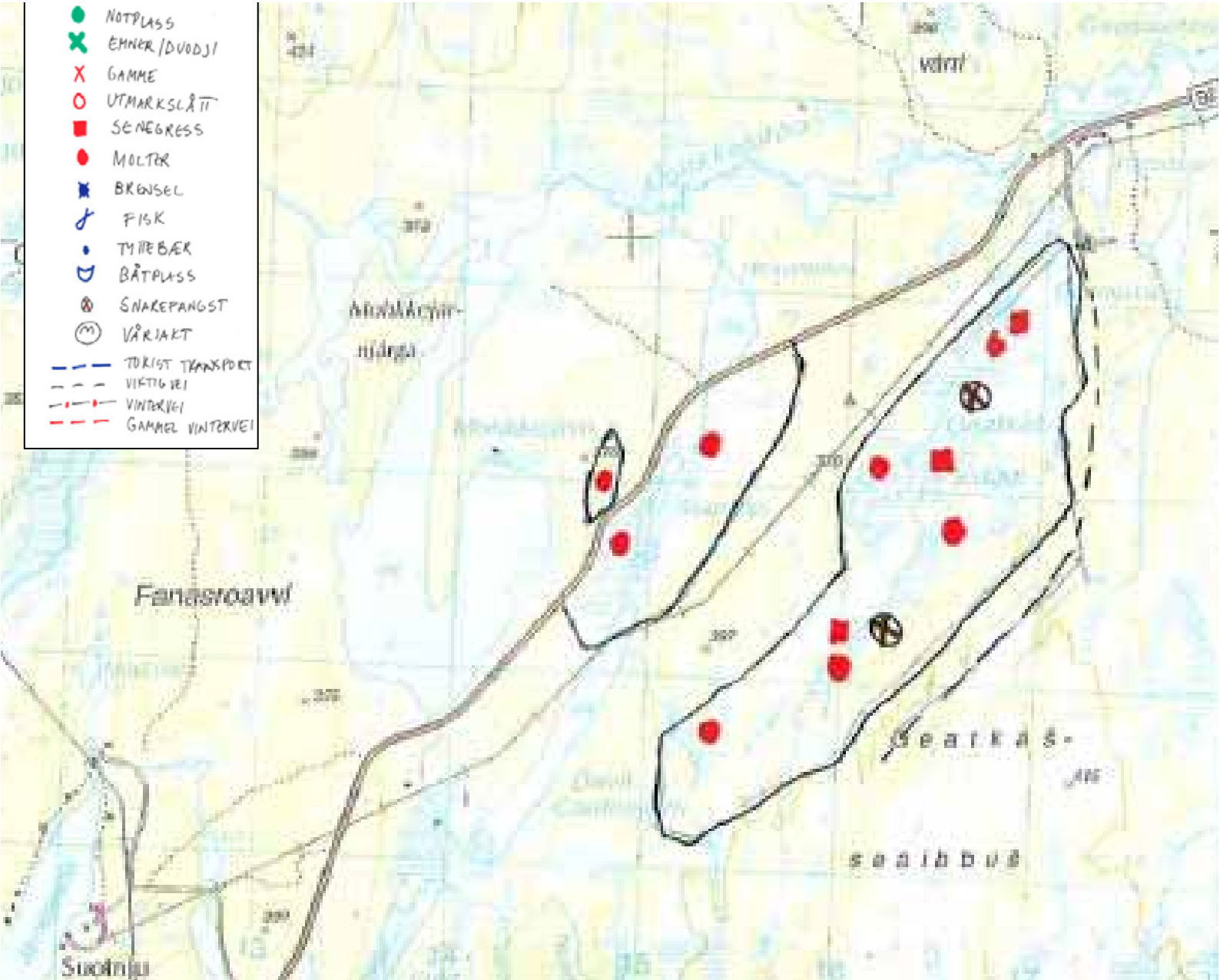
Multer har vært viktig både for eget bruk, men også for salg. For folk fra Gárggoluoppal var området svært viktig da det ligger like ved bebyggelsen. Dette gjør det lettere for unge og eldre å komme seg ut på multemyra. Det er også et traktorspor langs grensen på østsiden. Det er lite behov for nye kjørespor. Et annet område ligger like inntil indre riksvei. Et tredje område er på vestsiden av indre riksvei. Alle områdene ligger i gang avstand fra veier eller kjørespor.

Jakt

I området drives det rypejakt. Det er fortsatt noen som driver med fangst av ryper.

Brensel/ved

Det drives ikke vedhogst her.

FIGUR 43. STUORÁHPI. DAGENS BRUK.

Láddjen/slått

Området er tidligere brukt til slått.

Gámasuoidni/sennagress

Området var og er viktig for å finne sennagress.

Turisme

Informantene har utleie av hytter og mener at et vern vil kunne ha negativ effekt på utleie av hytter til jegere.

Ferdsel

Området ligger like inntil etablerte kjørespor og indre riksvei. Det synes derfor ikke å være behov for kjørespor inn i de foreslåtte verneområdene. Områdene er også relativt små. Ei vinterløype går langs området nærmest indre riksvei. Spørsmålet er om den må flyttes og eventuelt hvor.

Om våren er det ofte mye rein som beiter i dette området. Dette gjør at det er en del kjøring på myrene.

Mulige konsekvenser av vern

Et vern vil ikke ha effekt på den private bruken, som multeplukking og henting av sennagress. Det kan ha betydning for utleie av hytter. Informantene er redd for at dette er første trinn i verving av området, og at det om ikke lenge vil komme forslag om utvidelse av verneområdet. Da vil effektene bli mye større.

6.9 Áidejávri

Et oversiktskart over de foreslåtte verneområdene er vist som figur 44.

I Áidejávri er det fem hus som er bebodd hele året. Av disse er to småbruk og tre reindriftsutøvere. Det er få hytter i dette området. De som har hytte, har slekt og familie i Áidejávri. Ressursene i området brukes av folk lokalt, og de som på andre måter har kontakter lokalt, familie og venner. Ressursene brukes mest til eget bruk, men det er også noe salg. Dette varierer fra år til år. En informant uttykte det slik:

"Juohke dietnasa ferte váldit" (Man må ta den inntekten som byr seg).

Informantene sa at lokal mat er viktigere enn mat fra Rema. Dette skyldes både vane og kvalitet på maten. Det er en viss konkurranse om bruken av områdene langs veien mot Šihččajávri. Veien gjør at området blir lettere tilgjengelig. For 10 år siden ble fjellstua i Áidejávri lagt ned. Den var da drevet privat i en del år.

Bruk

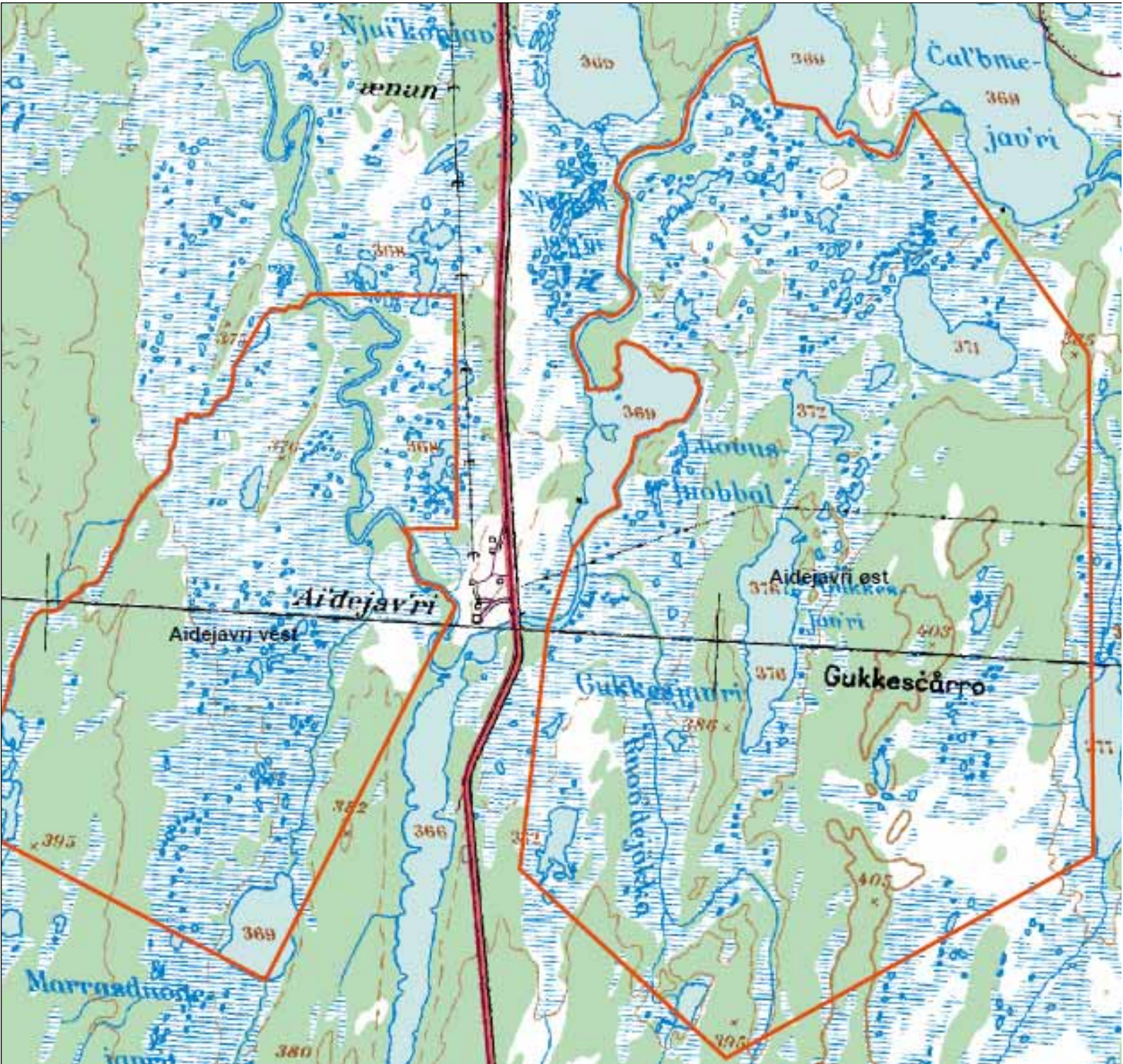
Registreringer av historisk bruk og dagens bruk er vist som figur 45 og 46.

Fiske

Det fiskes mest i Luovosjávri, Čalbmejávri, Oppaljávri, Skilggašjávri og Duolljejávri. De fleste av vannene er utenfor de foreslåtte verna områdene, med unntak av Luovosjávri. Ferdsel fra Áidejávri til disse vannene kan imidlertid bli påvirket av et eventuelt vern. I disse vannene er det mest sik. Der er også andre arter som ikke er like attraktive for fiske. Noe av fisken blir også solgt. Det meste av fisket skjer på sommeren og om høsten med garn. Noen driver også med fiske med garn under isen (juonjasteapmi).

Bær

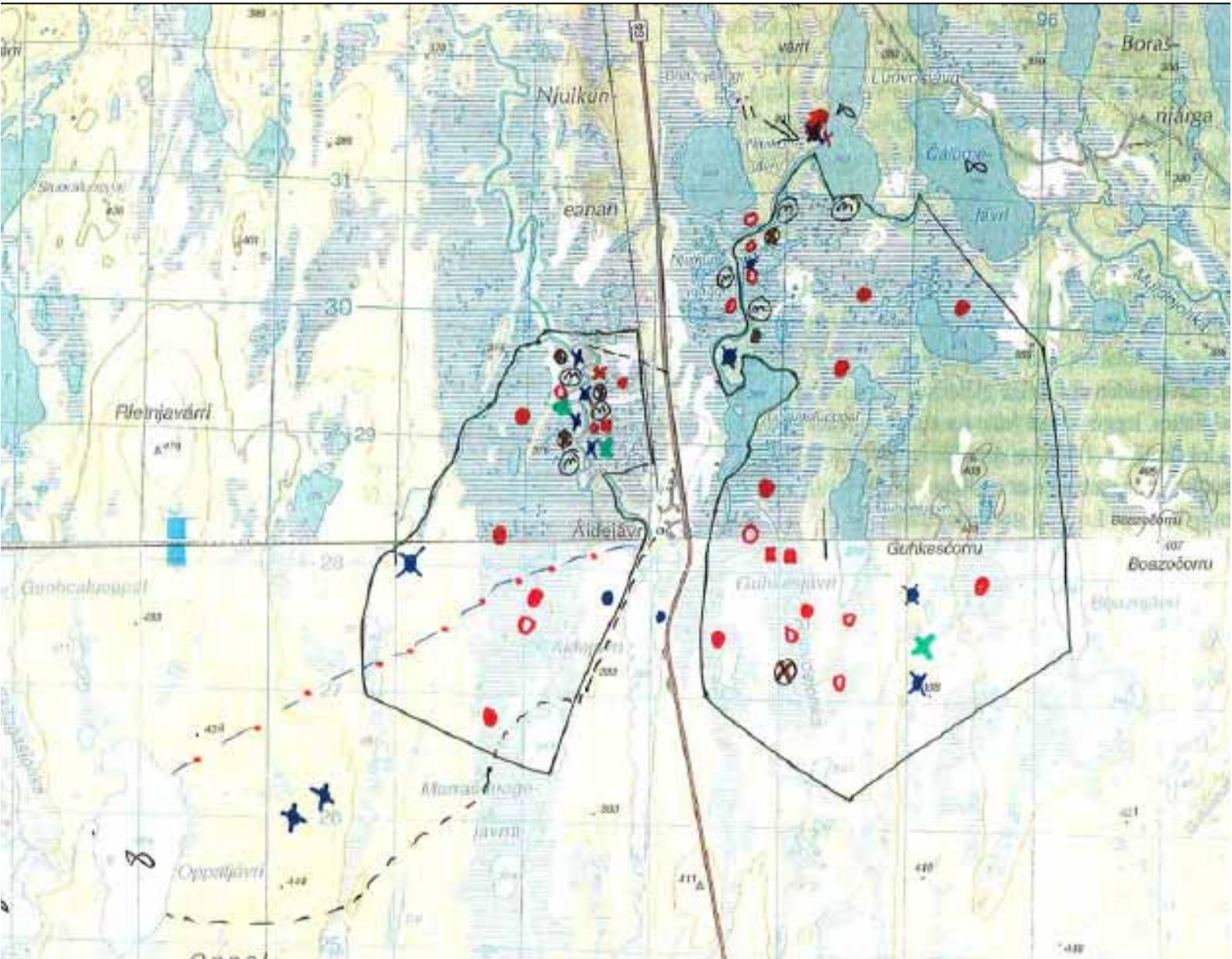
De foreslåtte områdene er viktige områder for multeplukking både for folk lokalt og for folk utenfra. Multer plukkes både for eget bruk, men også for salg. I tillegg til multer er der også noen områder med tyttebær, på begge sidene av Áidejávri (selve vannet). Også områdene utenfor de foreslåtte verneområdene brukes til multeplukking. Ferdsel til og fra Áidejávri kan bli hindret eller påvirket av vern.

FIGUR 44. OVERSIKTSKART. ÅIDEJÁVRI.

Jakt

Området brukes både til elg, rype (jakt og fangst) og vårjakt. Vårjakt har vært drevet fra langs Luovosjohka fra Luovosluoppal til Čalbmejávri. De samme områdene, samt Bievjaveaijohka, Ruovdejohka og Oppaljavri ble, og blir også, brukt til snarefangst. Det er en aktivitet for eldre folk. Når det gjelder rypejakt, er det mest folk utenifra, men det er også noen lokalt som driver denne typen jakt. Ryper har vært og er først og fremst salgsvarer. Det er ikke tradisjon å spise ryper.

FIGUR 45. ÁIDEJÁVRI. HISTORISK BRUK OG DAGENS BRUK.

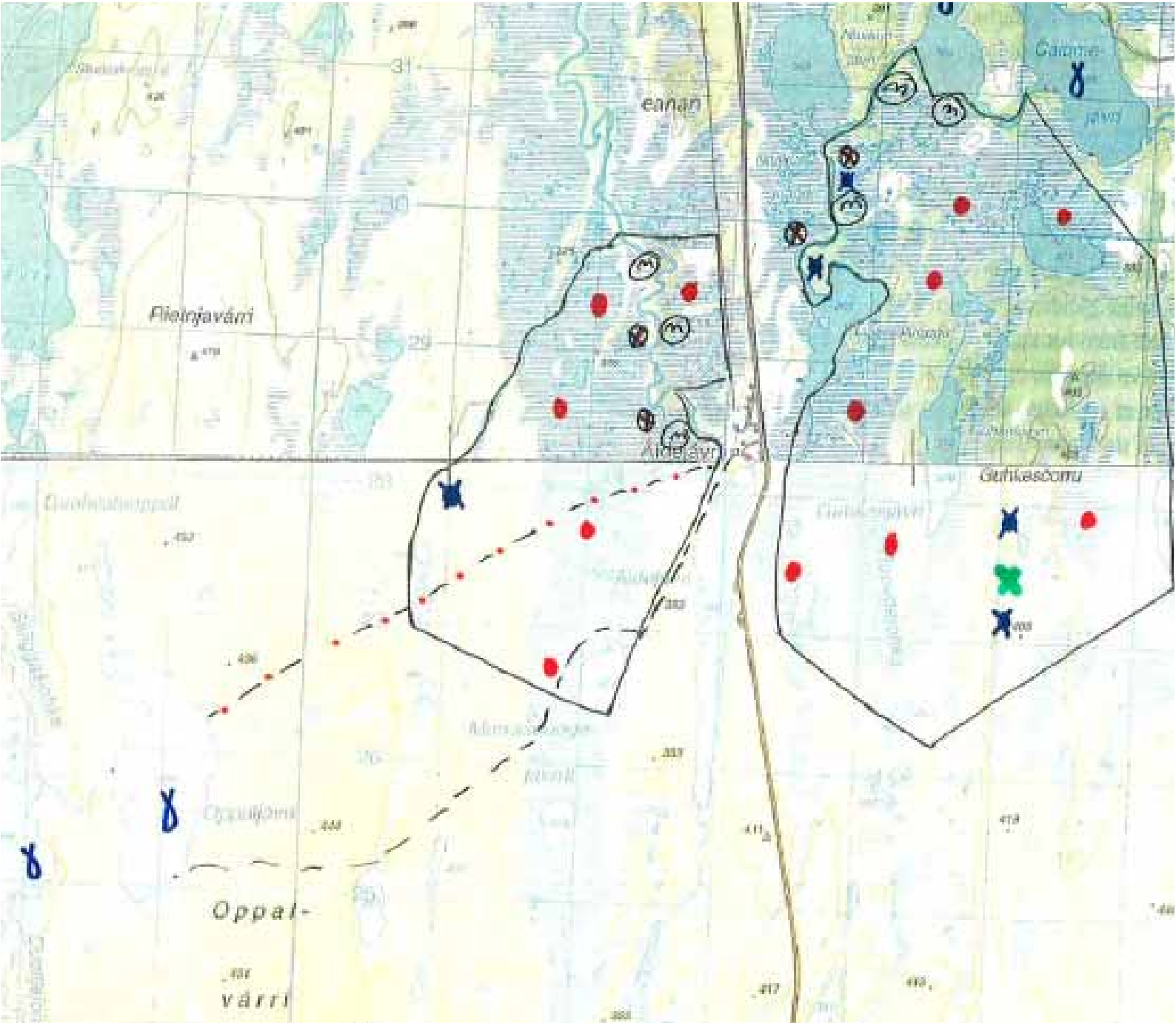
Brensel / Ved / Materialer

Bievjaveaijohka, Oppalvárri og Guhkesčorru, samt neset i Luovosluoppal er områder som har vært brukt og brukes til vedhogst. Oppalvárri området er utenfor verneområdet, men kan bli påvirket av mulige restriksjoner på motorferdsel. Veden fraktes ut både på sommeren, og fra enkelte steder, på vinteren, spesielt fra områder det er vanskelig å komme til på sommeren.

Man har brukt bjørk til både gjerdestolper og hesjestaur. Materialene ble, og blir tatt, hvor det er store bjørk, langs Bievjaveaijohka. Man kan finne både rirkuler (báhkki), og emner til å lage årer, lavvostenger (lávomuorat), og skjæker (áisámuorat).

Jordgammer / Hytter

Det har vært en gamme ved Luovosjávri (rett utenfor verneområdet) og en ved Bievjaveaijohka. Den sist nevnte ble brukt i forbindelse med slåtta. Det er ei næringshytte ved Oppaljavri.

FIGUR 46. KARTFESTING AV DAGENS BRUK. ÁIDEJÁVRI

Slått

Langs Bievjaveaijohka og Luovosjohka var det slåtteområder, både i myrene og "niittut" (utmarksslåtter). Myrene på sørsiden av Guhkesjávri, langs Ruovdejohka og myrene vest for Áidejávri har også vært slåtteområder. Myrene har ikke vært i bruk siden midten av 60-tallet.

Gras som ble gitt til rein, ble slått langs Luovosjohka, da det finnes elvesnelle (*Equisetum fluviatile*).

Beite

Husdyra ble sluppet og beitet fritt rundt i nærområdet.

Sennagress

Bievjaveaijohka, nedenfor Luovosluoppal og langs Ruovdejohka var viktige sennagressområder.

Turisme

Enkelte frakter turister/jegere til jaktområder i nærheten av Áidejávri, men disse områdene ligger utenfor de foreslåtte verneområdene. De foreslåtte områdene kan imidlertid påvirke transporten. En informant har også inntekt fra salg av mat og rengjøring av privat hytte.

Ferdsel

Myrene i de foreslåtte verneområdene er ikke kjørbare for ATV'er. Det er et kjørespor som krysser det foreslåtte verneområdet, fra Áidejávri til Oppalvárri. Der går sporet nord for Marrasduogejávrrit (375). Det ble opplyst at myrene på sørsiden av vannet er vanskelig å krysse. Alternativet er å kjøre fra Geađgejávri.

Det er også et spor ned til Bievjaveajohka, hvor det er båt plass. Dette er i nordenden av det vestre verneområdet.

Både Luovosjohka og Bievjaveajohka brukes til ferdsel med båt i forbindelse med multeplukking, vedhogst og for å finne duodji-materialer.

Det ble opplyst at om vinteren er det snøskuterspor overalt i disse områdene.

Mulige konsekvenser av vern

Et vern vil kunne hindre ferdsel med ATV, motorbåt og snøskuter. Disse brukes til frakt av både utstyr og personer i forbindelse med fiske, bærplukking og jakt, samt henting av ved. Det som vil kunne bli påvirket er:

- Ferdsel fra Áidejávri til Oppaljávri, Skilggašjávri og Duolljejávri. Sporet går nord for Marrasduogejávrrit (375). Det ble opplyst at myrene på sørsiden av vannet er vanskelig å krysse. Alternativet er å kjøre fra Geađgejávri. Det er mye lenger å kjøre til Oppal- og Skilggašjávri via Geađgejávri.
- Vinterveien til Oppaljávri og Skilggašjávri, jfr. figur 46.
- Sporet ned til Bievjaveajohka, der er det båt plass. Dette er i nordenden av det vestre verneområdet.
- Ferdsel med motorbåt både på Luovosjohka og Bievjaveajohka, samt elva mellom Čalbmejávri og Luovosjávri. Det har vært vanlig å bruke motorbåt på disse elvene. Det er også usikkerhet m.h.p. mulighetene til å gå i land innenfor verneområdet fra motorbåt.

Alle informantene var imot at området vernes. Vi fikk følgende kommentarer til vern:

- Det er frustrasjon over at verneområder planleggs så nært bebodde hus. Flere har følelsen av at de blir stengt inne. Kun veien er åpen for ferdsel.
- Flere er imot vern fordi de har opplevd andre steder at vern skaper problemer for bruken av området.
- En informant sa det er vanskelig å forstå behovet for vern nå, " *vi har jo tatt vare på disse områdene i flere hundre år*"

I de følgende kapitlene konfronterer vi dagens bruk med standard vernebestemmelser for nasjonalpark og naturreservat kapittel 7 og drøfter videre avbøtende tiltak i kapittel 8.

7 DAGENS BRUK OG STANDARD VERNEBESTEMMELSER

Standard vernebestemmelser er de maler for vernebestemmelser som vernemyndighetene normalt bruker som utgangspunkt for etablering av områdevern. De vernekategoriene som her er foreslått aktuelle, er nasjonalpark og naturreservat. I tillegg vurderer vi også landskapsvernområde som en relevant kategori. Vi har derfor tatt inn de tre malene som vedlegg 5, 6 og 7. Som gjennomgangen av Finnmarkslovens regime i kapittel 2 viser, forutsetter Finnmarksloven et tydelig fokus på tradisjonell bruk av de foreslåtte verneområdene. Etter vedtak og iverksetting av Naturmangfoldloven fra 1.7. 2009 er disse hensynene også inkludert i gjeldende lov for områdevern. Standard vernebestemmelser er oppdatert etter vedtak av Naturmangfoldloven. Konfrontasjon av standard vernebestemmelser med dagens bruk av meahcci i de foreslåtte verneområdene vil sette søkelyset på de konflikter som måtte eksistere mellom bruken og standardbestemmelsene. Løsninger på slike konflikter, drøfter vi i neste kapittel.

7.1 Effekter av etablering av Gohteluoppal Nasjonalpark

7.1.1 Formålsparagraf

Som nevnt overfor er det behov for å formulere formålsparagrafen slik at den kommer i samsvar med intensjonene om ivaretagelse av grunnlaget for samisk kultur formulert i formålsparagrafene til både Finnmarksloven og Naturmangfoldloven samt målbestemmelsen for områdevern i NML § 33. Det vil innebære *større vekt på bærekraftig bruk og tilrettelegging for tradisjonell samisk høsting* mens det legges mindre vekt på allmenhetens *"anledning til uforstyrret opplevelse av naturen gjennom utøvelse av naturvennlig og enkelt friluftsliv med liten grad av teknisk tilrettelegging"* jfr. vedlegg 5, § 2. For å ivareta verneinteressene bør imidlertid sikring av biologisk mangfold da ha samme vekt som for standard nasjonalpark; nærmere om dette i kapittel 8.

7.1.2 Effekter av standard vernebestemmelser

I tabell 4 har vi tatt utgangspunkt i standard vernebestemmelser for nasjonalpark (se vedlegg 5) og vurdert de effekter bestemmelsene forventes å ville kunne få i forhold til dagens bruk, og også tatt hensyn til samisk tradisjon. Vi kommenterer her de bestemmelsene som vi vurderer til å ha reell betydning.

I forhold til den tradisjonelle bruken av området var området opprinnelig vernet gjennom å være relativt utilgjengelig inntil Kautokeino fikk helårsvei. Etter hvert har både formell åpning av meahcci for en stadig større krets av personer (Buljo, 2008) og at ATV-bruk er blitt vanlig blant stadig flere, se også figur 19, har økt tilgjengeligheten og dermed også konkurransen om området. Informantopplysningene framstår dels som tvetydige. Vi hører både om betydelig press på ressursene og bekymring for at høsting ikke blir opprettholdt på tilstrekkelig nivå til å vedlikeholde ressursene. Det er ikke noe i veien for at begge disse tendensene kan forekomme samtidig. Vi tolker situasjonen slik at det på den ene siden foreligger et behov for regulering av bruken, men at det er viktig at denne reguleringen treffer riktig.

Standardforskriftens vernebestemmelser pkt. 1.1 gjelder vern mot inngrep i landskapet. Hvor store fordeler vern gir i forhold til lokal bruk, bør relateres til hvilket trusselbilde som foreligger. Uten spesiell kunnskap om eventuelle aktuelle inngrep er det rimelig å knytte dette til den generelle ekspansjonen av samfunnets infrastruktur. Vår vurdering er at dagens bruk av Gohteluoppal-området er verken mer eller mindre truet

av naturinngrep enn andre tilsvarende områder, og vi vurderer derfor denne trusselen som middels for dagens bruk. Størrelsen på området tilsier middels positive totale konsekvenser.

Fjerning av plantedeler (pkt. 2) gjelder primært uttak av ved for fyring i hytter. Standardforskriftens pkt. 2.3 åpner for at forvaltningsmyndigheten kan gi tillatelse til vedhogst til bruk i husvære i nasjonalparken. Uttak av ved for vedforsyning til bruk utenfor selve området er ikke aktuelt, da transportveien ville være for lang og tilgangen på ved på lokaliteter nærmere bebyggelse er god. Vedhogst til hytter bør aktivt tillates, ikke bare for fyringsbehovets del, men også for å begrense gjengroing. Gjengroingen av Finnmarksvidda har vært betydelig de siste 50 år (Tømmervik et. al., 2009). I tillegg bør skjæring av sennegress og uttak av materiale til duodji-formål aktivt tillates. Disse praksisene er ikke kommet fram i intervjumaterialet for dette området, men ville etter vår vurdering høre naturlig hjemme i en standardforskrift for nasjonalpark i samisk område. Vi anser derfor at det bør gis generelt unntak for uttak av duodji-materiale samt vedhogst til husvære i nasjonalparken.

Forstyrrelse av dyrelivet (pkt. 3) omfatter tidligere sankning av egg til mat. Denne praksisen er ikke lenger aktuell. Standardbestemmelsene påvirker ikke selve utøvelsen av jakt og fiske (pkt. 3.2) for de fleste aktuelle praksiser. Selve utøvelsen av elgjakt i samsvar med villtloven er etter standardforskriftene tillatt, og påvirkes ikke av et vernevedtak.

Når det gjelder ferdsel i sin alminnelighet må man ved etablering av verneområder ta hensyn til at den såkalte "trekkplastereffekten" kan komme til å bety økt press på området og evt. økt konkurranse til fortrengsel for lokale brukere. På grunn av avstanden fra bilvei anser vi at denne effekten vil kunne bli begrenset i dette området.

Forbudet mot motorferdsel (pkt. 6) berører både transport av personell og utstyr inn i området og transport av det som er høstet ut av området. Dette gjelder både terrengkjøretøy og motorbåt. Evt. gjennomføring av et slik forbud ville være det mest problematiske med verneforslaget da det ville vanskeliggjøre dagens bruk i betydelig omfang.

Vår helhetsvurdering er at vern etter standard forskrifter for nasjonalpark vil gi meget store negative virkninger for dagens bruk i det foreslåtte verneområdet. De evt. positive virkninger et vern mot inngrep i landskapet, kan ha for å holde naturgrunnlaget intakt, oppveies i sterk grad av at et fullstendig forbud mot motorisert ferdsel gjør transport av personell, utstyr og høstingsutbytte så tungvint at lokale brukere kan bli tvunget til å begrense bruken sterkt eller avslutte den fullstendig.

TABELL 3. PÅREGNELIGE EFFEKTER (JFR. VÅR FIGUR3) FOR DAGENS BRUK AV GOAHTELUOPPÅL-OMRÅDET AV STANDARD NASJONALPARK VERNEBESTEMMELSER.

	Vernebestemmelser (§ 3)	Verdi	Omfang	Konsekvens
1	Vern mot inngrep i landskapet	Middels	Middels positiv	Middels positiv
	Forbud mot bygging av bruer og klopper	Middels	Middels negativ	Middels negativ
2	Fjerning av planter/plantedeler ³⁹	Lite	Lite negativ	Negativ – liten
	Planting/såing	Intet	Intet	Ubetydelig
3	Forstyrrelse av dyreliv	Liten	Intet	Ubetydelig
4	Beskyttelse av kulturminner	Liten	Lite positiv	Liten positiv
5	Regulering av ferdsel	Liten	Lite positiv	Liten positiv
6	Motorferdsel			
	Forbud mot bruk av terrengkjøretøy ⁴⁰	Stor	Stor negativ	Meget stor negativ
	Forbud mot bruk av motorbåt ⁴¹	Stor	Stor negativ	Meget stor negativ
	Forbud mot bruk av snøskuter	Stor	Middels negativ	Stor negativ
	Forbud mot landing med fly	Liten	Liten negativ	Liten negativ
	SAMLET VURDERING			MEGET STOR NEGATIV

Innenfor rammene av oppdraget har ikke hatt kapasitet til å foreta en grundig registrering eller kartlegging av omfanget av *meahcceávkástallan* (nyttiggjøring av meahcci) for hvert enkelt verneområde. Resultatene av spørreundersøkelsen, som ble besvart av 13 % av kommunens voksne befolkning, gir likevel klare indikasjoner både på at denne generelt er meget omfattende, og at den har stor betydning for befolkningens velferd både materielt og økonomisk. For dette konkrete området er den viktig spesielt for de som har familietilknytning til området, men som nevnt i kap. 6.1 også for en større krets av Kautokeinos befolkning.

Det kritiske punktet er at vern med totalforbud av motorferdsel for en stor krets av brukere og rettighetshavere vil kunne hindre nettopp den *meahcceávkástallan* som de er avhengige av. Spørsmålet er da om dette er et så omfattende inngrep i deres livsform at det i sin effekt vil kunne anses som brudd på disse samenes rett til å utøve sin kultur (Sametingets retningslinjer til Finnmarkloven, § 6, se 2.7.1 og 2.7.4). Vi kommer tilbake til dette i kapittel 8.1.

³⁹ Inkluderer også vedhogst, uttak av materiale til duodji og skjæring av sennegrass

⁴⁰ Til frakt av utstyr i forbindelse med fiske, jakt og bærplukking

⁴¹ Motorbåt brukes i forbindelse med fiske, jakt og muldebærplukking

7.2 Reisa nasjonalpark og Ráisduottarháldi landskapsvernområde

Disse to verneområdene er allerede etablert(e) verneområde(r)⁴², se vedlegg 7 for gjeldende verneregler. Utredningens oppdrag avviker her fra de øvrige og skal ta sikte på følgende:

- En vurdering av hvordan dagens bruk fungerer i forhold til gjeldende verneforskrifter for nasjonalparken og evt. landskapsvernområdet, inkl. motorisert ferdsel.
- En vurdering av om gjeldende forskrifter har ført til endring i tradisjonell bruk, og om bruken av verneområdene skiller seg fra bruken av ikke verna områder rundt, og i så fall på hvilken måte.

Basert på de opplysninger vi har fått fra våre informanter ser det ut til at gjeldende forskrifter ikke skaper problemer for den bruk den fastboende befolkning i Kautokeino har av nasjonalparken. Det som er viktig for den fastboende befolkning i Kautokeino sin framtidige bruk er at adgangen til å kjøre ned til Reisavannet med terrengbil opprettholdes, og at det fortsatt blir adgang til å bruke motorbåt på Reisavannet.

Vi understreker at vi ikke har vurdert effekter av lokal bruk for folk fra Reisa-siden av de to verneområdene og henviser her til spesialutredningen for dette (Halti, 2009).

7.3 Effekter av etablering av naturreservater i Kautokeino kommune

Naturreservater er som redegjort for i 2.7.2 den strengeste verneformen etter både tidligere og ny lov, samtidig som at den er mer formålsspesifikk. Det betyr at verneformålet i en viss grad er avgjørende for hvilke aktiviteter som kan tillates og ikke. Strengheten gjør at ferdselsforbud, for eksempel i hekketida i fuglereservater, kan være aktuelt. I utgangspunktet er også motorferdsel forbudt, med noen helt spesielle unntak. Som et generelt unntak kan det etter standardforskriftenes § 4.2 for det enkelte reservat vedtas at jakt, fangst og fiske i samsvar med gjeldende lovverk er tillatt. Som det framgår av merknadene til forskriftsmalen (vedlegg 6), er jakt, fangst og fiske stort sett tillatt i de fleste naturreservater basert på den nevnte unntaksbestemmelsen. I merknaden heter det også at det må vurderes å gi generelle unntak for tradisjonell næringsutøving som har vært og er vanlig i området. Formålsbestemmelsene i både NML og FM samt målbestemmelsen for områdevern i NML § 33 tilsier da også at jakt, fangst og fiske i samsvar med lokal tradisjon bør være tillatt. Vi har ut fra dette forutsatt at jakt, fangst og fiske vil være tillatt i de reservatene som forelås. Utover dette regner vi med at det som kan bli kontroversielt, alt overveiende vil være knyttet til motorisert ferdsel i forbindelse med tradisjonell bruk.

Av disse retningslinjene går det ellers fram at det ligger en viss fleksibilitet i hvordan forskriften for det enkelte verneområde kan utformes. I tillegg er det verdt å legge merke til at merknadens punkt om tradisjonell næringsutøving er videreført fra versjonen som gjaldt på grunnlag av den tidligere Naturvernloven. Det vil si at den nye forskriftsmalen ikke har tatt inn endringer som gjenspeiler den styrkingen av tradisjonell bruk som følger av innføringen av Naturmangfoldloven.

Vår gjennomgang i kapittel 2 viser at Finnmarksloven gjennom Sametingets retningslinjer

⁴² Ráisduottarháldi LVO er ikke kommentert da området i følge våre informanter ikke brukes av dálonat (fastboende samer) fra Kautokeino

setter grenser for hvor langt andre hensyn kan sette samisk kultur til side. Dette må inngå i den avveining mellom vernehensyn og andre samfunnsmessige hensyn som skal gjøres etter NML's § 14. Hvor sterke begrensinger urfolksretten faktisk legger på myndighetenes adgang til å gjøre inngrep i samisk kultur er det som nevnt i 2.8 behov for å få nærmere utredet.

Vi skal i det følgende oppsummere situasjonen for hvert av områdene når vi ser lokal bruk i forhold til standard retningslinjer for naturreservater.

7.3.1 Opmoáhpí

I tabell 4 har vi tatt utgangspunkt i standard vernebestemmelser for naturreservat (se vedlegg 6) og vurdert de effekter bestemmelsene forventes å ville kunne få i forhold til dagens bruk, og også tatt hensyn til samisk tradisjon.

TABELL 4. EFFEKTER AV STANDARD NATURRESERVAT VERNEBESTEMMELSENE FOR BRUKEN AV OPMOÁHPÍ.

	Vernebestemmelser (§ 3)	Verdi	Omfang	Konsekvens
1	Fjerning av planter/plantedeler ⁴³	Middels	middels negativt	Middels negativ
	Uttak av duodji-materialer	Liten	Liten negativ	Liten negativ
	Innføring av nye planter/såing	Liten	Intet	Ubetydelig
2	Ødeleggelse av hi-områder/reirplasser	Liten	Intet	Ubetydelig
3	Forbud mot nye anlegg, inkl. infrastruktur	Liten	Lite negativt	Liten negativ
	Opplag båter ⁴⁴	Liten	lite negativt	Lite negativ
4	Forbud mot bruk av motorbåt ⁴⁵	Stor	Stor negativt	Negativ – meget stor
	Forbud mot bruk av terrengkjøretøy ⁴⁶	Middels	Stor negativt	Negativ – stor
	Forbud mot bruk av snøskuter	Stor	Stor negativ	Negativ – meget stor
	Forbud mot landing med fly	Liten	Intet	Ubetydelig
	SAMLET VURDERING			MEGET STOR NEGATIV

Vi ser her at det vesentlige av innskrenkning her er knyttet til motorisert ferdsel; dvs. transport av personer, utstyr og høstingsutbytte. Konkret er jakt en viktig del av den lokale bruken. Forbud mot motorisert ferdsel, spesielt bruk av motorbåt gjør transport i forbindelse med høsting så tungvint at den må påregnes sterkt begrenset. Dette veier så tungt at vår helhetsvurdering er blir at *vern etter standard forskrifter for naturreservat vil gi meget store negative virkninger for dagens bruk i det foreslåtte verneområdet.*

⁴³ Inkluderer også vedhogst

⁴⁴ Det største opplag av båter vil være utenfor verneområde

⁴⁵ Motorbåt brukes i forbindelse med fiske, jakt og multebærplukking

⁴⁶ Til frakt av utstyr i forbindelse med fiske, jakt og bærplukking

Vi kommer tilbake til mulighetene for å løse dette problemet i kapittel 8.3.

7.3.2 Stuorajávri

I tabell 5 har vi tatt utgangspunkt i standard vernebestemmelser for naturreservat (se vedlegg 6) og vurdert de effekter bestemmelsene forventes å ville kunne få i forhold til dagens bruk, og også tatt hensyn til samisk tradisjon.

TABELL 5. EFFEKTER AV STANDARD NATURRESERVAT VERNEBESTEMMELSENE FOR BRUKEN AV STUORAJÁVRI-OMRÅDET

	Vernebestemmelser (§ 3)	Verdi	Omfang	Konsekvens
1	Fjerning av planter/plantedeler ⁴⁷	Liten	Lite negativt	Ubetydelig
	Uttak av duodji-materialer	Liten	Lite negativt	Ubetydelig
	Innføring av nye planter/såing	Liten	Intet	Ubetydelig
2	Ødeleggelse av hiområder/reirplasser	Stor	Intet	Ubetydelig
	Innførsel av nye arter	Liten	Intet	Ubetydelig
3	Nye anlegg, inkl. infrastruktur ⁴⁸	Middels	Stort negativt	Negativ – stor
	Opplag båter ⁴⁹	Middels	Middels negativ	Middels negativ
4	Forbud mot bruk av motorbåt	stor	Stort negativt	Negativ – Meget stor
	Forbud mot bruk av terrengkjøretøy	Middels	Lite negativt	Negativ – liten
	Forbud mot bruk av snøskuter	stor	Middels negativ	Negativ – stor
	Forbud mot landing med fly	Liten	Lite negativt	Ubetydelig
	SAMLET VURDERING			MEGET STOR NEGATIV

Den samme hovedtype problemer gjør seg gjeldende i dette tilfellet som for Opmoáhpi, men her er bruken av motorbåt det vesentlige når det gjelder transport og vil være hovedproblemet ved evt. vern. Stuorajávri er fortsatt et av Kautokeinos viktigste fiskevann med et omfattende fiske som utøves med fra stor til begrenset intensitet av mange mennesker både helt lokalt, fra tettstedet og utenfra. Utvikling av Stuorajávri til næringsfiske vil også bety at det må være åpning for såvel ferdsel mellom bilvei og vannet, oppføring av næringsbygg som brygge og fiskelandføringsanlegg, transportvei for store biler, båtnaust osv. I tillegg er det også et viktig ressursområde for både bærplukking og jakt. Det aller meste av denne bruken er avhengig av motorbåt, og et forbud mot motorbåt vil være et dramatisk inngrep i den lokale bruken. *Vår helhetsvurdering er at vern etter standard forskrifter for naturreservat vil gi meget store negative virkninger for dagens bruk i det foreslåtte verneområdet.* Det rammer også et stort antall mennesker.

⁴⁷ Inkluderer også vedhogst

⁴⁸ Hytteplan og fiskemottak ved Oivoš.

⁴⁹ Det største opplag av båter vil være utenfor verneområde

Vi kommer tilbake til mulighetene for å løse dette problemet i kapittel 8.3.

7.3.3 Náhpolsáiva

I tabell 6 har vi tatt utgangspunkt i standard vernebestemmelser for naturreservat (se vedlegg 6) og vurdert de effekter bestemmelsene forventes å ville kunne få i forhold til dagens bruk, og også tatt hensyn til samisk tradisjon.

TABELL 6. EFFEKTER AV STANDARD NATURRESERVAT VERNEBESTEMMELSENE FOR BRUKEN AV NÁHPOLSÁIVA.

	Vernebestemmelser (§ 3)	Verdi	Omfang	Konsekvens
1	Fjerning av planter/plantedeler ⁵⁰	Lite	Lite negativ	Ubetydelig
	Uttak av duodji-materialer	Middels	Lite negativ	Liten negativ
	Innføring av nye planter/såing	Liten	Intet	Ubetydelig
2	Ødeleggelse av hiområder/reirplasser	Liten	Intet	Ubetydelig
	Innførsel av nye arter	Liten	Intet	Ubetydelig
3	Forbud mot nye anlegg, inkl. infrastruktur	Liten	Lite negativt	Liten negativ
	Opplag båter ⁵¹	Middels	lite negativt	Liten negativ
4	Forbud mot bruk av motorbåt ⁵²	middels	Lite negativ	Liten negativ
	Forbud mot bruk av terrengkjøretøy ⁵³	Middels	Stor negativ	Negativ – stor
	Forbud mot bruk av snøskuter	Stor	Middels negativ	Negativ – stor
	Forbud mot landing med fly	Liten	Intet	Ubetydelig
	SAMLET VURDERING			STOR NEGATIV

Etablering av naturreservat i Náhpolsáiva er forbundet med både høstingsproblemer og transportproblemer i tilknytning til høsting. Náhpolsáiva er fortsatt et meget viktig ressursområde for bærplukking og jakt; både for lokalbefolkningen i Láhpoluoppal og andre. Jaktforbud og forbud mot motorisert ferdsel vil begrense den lokale bruken betydelig.

Vår helhetsvurdering er at vern etter standard forskrifter for naturreservat vil gi store negative virkninger for dagens bruk i det foreslåtte verneområdet. Vi vurderer konsekvensene som noe mindre alvorlige enn for Opmoáhpi og Stuorajávri da vern ikke berører adgangen til transport til og fra området, men bare til transport innen selve området. Vi understreker at dette likevel er et betydelig problem siden det foreslåtte verneområdet er meget stort, spesielt til naturreservat å være. Det er dessuten et meget viktig ressursområde, spesielt for Láhpoluoppal's befolkning.

Vi kommer tilbake til muligheter for problemløsning i kapittel 8.3.

⁵⁰ Inkluderer også vedhogst

⁵¹ Det største opplag av båter vil være utenfor verneområde

⁵² Motorbåt brukes i forbindelse med fiske, jakt og multebærplukking

⁵³ Til frakt av utstyr i forbindelse med fiske, jakt og bærplukking

7.3.4 Guohcajeaggi og Ginaljeaggi

I tabell 7 har vi tatt utgangspunkt i standard vernebestemmelser for naturreservat (se vedlegg 6) og vurdert de effekter bestemmelsene forventes å ville kunne få i forhold til dagens bruk, og også tatt hensyn til samisk tradisjon.

TABELL 7. EFFEKTER AV STANDARD NATURRESERVAT VERNEBESTEMMELSENE FOR BRUKEN AV GUOHCAJEAGGI OG GINALJEAGGI

	Vernebestemmelser (§ 3)	Verdi	Omfang	Konsekvens
1	Fjerning av planter/plantedeler ⁵⁴	Liten	Intet	ubetydelig
	Uttak av duodji-materialer	liten	Lite negativ	Ubetydelig
	Innføring av nye planter/såing	Liten	Intet	Ubetydelig
2	Ødeleggelse av hiområder/reirplasser	Liten	Intet	Ubetydelig
	Innførsel av nye arter	Liten	Intet	Ubetydelig
3	Forbud mot nye anlegg, inkl. infrastruktur	Liten	Lite negativ	Liten negativ
	Opplag båter ⁵⁵	Lite	Intet	Ubetydelig
4	Forbud mot bruk av motorbåt ⁵⁶	Liten	Intet	ubetydelig
	Forbud mot bruk av terrengkjøretøy ⁵⁷	Liten	Lite negativt	ubetydelig
	Forbud mot bruk av snøskuter	Liten	Lite negativ	Negativ – liten
	Forbud mot landing med fly	Liten	Intet	Ubetydelig
	SAMLET VURDERING			LITEN NEGATIV

Vi finner ikke belegg for å kunne si at vern av disse områdene har vesentlige store konsekvenser for den lokale bruken.

⁵⁴ Inkluderer også vedhogst

⁵⁵ Det største opplag av båter vil være utenfor verneområde

⁵⁶ Motorbåt brukes i forbindelse med fiske og muldebærplukking

⁵⁷ Til frakt av utstyr i forbindelse med fiske, jakt og bærplukking

7.3.5 Suolovuopmi

I tabell 8 har vi tatt utgangspunkt i standard vernebestemmelser for naturreservat (se vedlegg 6) og vurdert de effekter bestemmelsene forventes å ville kunne få i forhold til dagens bruk, og også tatt hensyn til samisk tradisjon.

TABELL 8. EFFEKTER AV STANDARD NATURRESERVAT VERNEBESTEMMELSENE FOR BRUKEN AV SUOLUVUOPMI-OMRÅDET.

	Vernebestemmelser (§ 3)	Verdi	Omfang	Konsekvens
1	Fjerning av planter/plantedeler ⁵⁸	stor	Middels negativ	Stor negativ
	Uttak av duodji-materialer	liten	Lite negativ	Liten negativ
	Innføring av nye planter/såing	Liten	Intet	Ubetydelig
2	Ødeleggelse av hiområder/reirplasser	Liten	Intet	Ubetydelig
	Innførsel av nye arter	Liten	Intet	Ubetydelig
3	Forbud mot nye anlegg, inkl. infrastruktur	Liten	Lite negativ	Liten negativ
	Byggeforbud	Stor	Middels positiv	Middels stor positivt
	Opplag båter ⁵⁹	Middels	lite negativt	Middels negativ
4	Forbud mot bruk av motorbåt ⁶⁰	Stor	Stor negativ	Negativ – stor
	Forbud mot bruk av terrengkjøretøy ⁶¹	Liten	Middels negativ	Negativ – liten
	Forbud mot bruk av snøskuter	Liten	Lite negativ	Negativ – liten
	Forbud mot landing med fly	Liten	Intet	Ubetydelig
	SAMLET VURDERING			USIKKERT

Som det går fram av tabell 8 er det motstridende hensyn som gjør seg gjeldende i forhold til dette verneforslaget. Ulike faktorer drar i ulike retninger og ulike lokale brukere vektlegger disse noe ulikt (se kap. 6.7). Byggeforbudet er den enkeltfaktoren som bidrar til at det ikke blir en negativ helhetsvurdering til tross for de negative effektene av forbud mot bruk av motorbåt.

Bakgrunnen for dette er at lokalt i Máze oppleves trusselen om at området kan bli utlagt som hyttefelt så vidt reell at det synes som folk heller er innstilt på å akseptere disse begrensningene enn fullstendig å miste kontrollen over området slik de har opplevd i et område i nærheten.

Sett under ett finner vi ikke er grunnlag for å trekke en entydig konklusjon i den ene eller andre retning. Begrensningene er imidlertid ikke ønskelige, og vi kommer tilbake til de i kapittel 8.

⁵⁸ Inkluderer også vedhogst

⁵⁹ Det største opplag av båter vil være utenfor verneområde

⁶⁰ Motorbåt brukes i forbindelse med fiske og muldebærplukking

⁶¹ Til frakt av utstyr i forbindelse med fiske, jakt og bærplukking

7.3.6 Stuoráhpi

I tabell 9 har vi tatt utgangspunkt i standard vernebestemmelser for naturreservat (se vedlegg 6) og vurdert de effekter bestemmelsene forventes å ville kunne få i forhold til dagens bruk, og også tatt hensyn til samisk tradisjon.

TABELL 9. EFFEKTER AV STANDARD NATURRESERVAT VERNEBESTEMMELSENE FOR BRUKEN AV STUORÁHPI

	Vernebestemmelser (§ 3)	Verdi	Omfang	Konsekvens
1	Fjerning av planter/plantedeler ⁶²	Liten	Intet	ubetydelig
	Uttak av duodji-materialer	Liten	Intet	ubetydelig
	Innføring av nye planter/såing	Liten	Intet	Ubetydelig
2	Ødeleggelse av hiområder/reirplasser	Liten	Intet	Ubetydelig
	Innførsel av nye arter	Liten	Intet	Ubetydelig
3	Forbud mot nye anlegg, inkl. infrastruktur	Liten	Lite negativt	Liten negativ
4	Forbud mot bruk av terrengkjøretøy ⁶³	Liten	Liten negativ	ubetydelig
	Forbud mot bruk av snøskuter	Liten	Liten negativ	ubetydelig
	SAMLET VURDERING			UBETYDELIGE

Vern av disse områdene synes ikke å ha vesentlige konsekvenser for den lokale bruken.

⁶² Inkluderer også vedhogst

⁶³ Til frakt av utstyr i forbindelse med fiske, jakt og bærplukking

7.3.7 Áidejávri

I tabell 10 har vi tatt utgangspunkt i standard vernebestemmelser for naturreservat (se vedlegg 6) og vurdert de effekter bestemmelsene forventes å ville kunne få i forhold til dagens bruk, og også tatt hensyn til samisk tradisjon.

TABELL 10. EFFEKTER AV STANDARD NATURRESERVAT VERNEBESTEMMELSENE FOR BRUKEN AV ÁIDEJÁVRI.

	Vernebestemmelser (§ 3)	Verdi	Omfang	Konsekvens
1	Fjerning av planter/plantedeler ⁶⁴	Middels	Stor negativt	Middels negativ
	Uttak av duodji-materialer	Middels	Lite negativ	Liten negativ
	Innføring av nye planter/såing	Liten	Intet	Ubetydelig
2	Ødeleggelse av hiområder/reirplasser	Liten	Intet	Ubetydelig
	Innførsel av nye arter	Liten	Intet	Ubetydelig
3	Forbud mot nye anlegg, inkl. infrastruktur	Liten	Lite negativt	Liten negativ
	Opplag båter ⁶⁵	Middels	lite negativt	Middels negativ
4	Forbud mot bruk av motorbåt ⁶⁶	Stor	Stor negativt	Negativ – meget stor
	Forbud mot bruk av terrengkjøretøy ⁶⁷	Stor	Stor negativt	Negativ – meget stor
	Forbud mot bruk av snøskuter	Stor	Middels negativ	Negativ – stor
	Forbud mot landing med fly	Liten	intet	Ubetydelig
SAMLET VURDERING				MEGET STOR NEGATIV

Også i dette området vil vern i samsvar med standardforskriftene medføre transportproblemer.

Áidejávri er fortsatt et allsidig og mye brukt ressursområde både for de som bor lokalt mellom de foreslåtte verneområdene og for deler av Kautokeinos befolkning forøvrig. Jakt og uttak av ved og materialer inngår i dette sammen med bærplukking og fiske i vann ved verneområdene. Høsting til alle årstider er avhengig av motorisert ferdsel/transport. Forbud vil bety omfattende reduksjon i lokal bruk.

Vår helhetsvurdering er at vern etter standard forskrifter for naturreservat vil gi meget store negative virkninger for dagens bruk i de foreslåtte verneområdene.

Vi kommer tilbake til løsningsmuligheter i kapittel 8.3.

⁶⁴ Inkluderer også vedhogst

⁶⁵ Det største opplag av båter vil være utenfor verneområde

⁶⁶ Motorbåt brukes i forbindelse med fiske, jakt og multebærplukking

⁶⁷ Til frakt av utstyr i forbindelse med fiske, jakt og bærplukking

7.4 Oppsummering

I tabell 11 har vi summert opp konsekvensvurderingene for hvert av områdene som er foreslått vernet.

TABELL 11. OPPSUMMERING AV KONSEKVENSER AV STANDARDFORSKRIFTER FOR LOKAL BRUK.

Verneforslag	KONSEKVENNS
<i>Gohteluoppal</i>	<i>Meget stor negativ</i>
<i>Reisa</i>	<i>Ubetydelig</i>
<i>Opmoáhpi</i>	<i>Meget stor negativ</i>
<i>Stuorajávri</i>	<i>Meget stor negativ</i>
<i>Náhpolsáiva</i>	<i>Stor negativ</i>
<i>Guohcajeaggi og Ginaljeaggi</i>	<i>Liten negativ</i>
<i>Suolovuopmi</i>	<i>Usikker</i>
<i>Stuoráhpi</i>	<i>Ubetydelig</i>
<i>Áidejávri</i>	<i>Meget stor negativ</i>

Tabellen gir et tydelig bilde. For fire av verneforslagene vil standardforskriftene gi meget store negative konsekvenser; Gohteluoppal, Opmoáhpi, Stuorajávri og Áidejávri, mens det vil gi store negative konsekvenser for det femte; Náhpolsáiva, dvs. *det er store til meget store konsekvenser ved vern etter standardforskriftene for et flertall av de foreslåtte verneområdene*.

For to, strengt tatt tre (men vi behandler to områder sammen (Guohcajeaggi og Ginaljeaggi), samt Stuoráhpi, har vi ikke holdepunkter for å si at vern ha store konsekvenser for dagens bruk. For ett verneforslag, Suolovuopmi, er totalvurderingen usikker til tross for negative elementer. Vurderingen "usikker" avviker fra skalaen i tabell 3, men vi har likevel valgt å bruke dette begrepet framfor "ubetydelig". Vårt poeng er at virkningene ikke er uvesentlige, men at vi ikke finner grunnlag for å avgjøre hvorvidt de positive eller negative faktorene er sterkest.

For de fem førstnevnte områdene er bakgrunnen for de negative vurderingene meget tydelige. Alle som kommer meget negativt ut gjør det på grunn av motorferdselsforbudet som vi forventer at vil hindre/sterkt begrense adgangen til ressursen samt transport ut av det man har høstet. At det ene området Náhpolsáiva får noe mindre negativ vurdering enn de andre skyldes at det er transportadgang inn og ut til grensen av området selv om motorferdsel er forbudt i området. For Suolovuopmi er totalvurderingen usikker fordi man anser hyttebygging som en reell trussel. For øvrige områder vurderer vi ikke at vern vil ha vesentlig store effekter på tradisjonell bruk.

7.5 Sekundæreffekter og kumulative effekter

Oppdragsteksten ber i sitt punkt 4 om en vurdering av *sekundæreffekter*. Med sekundæreffekter menes hvorvidt det vil være slik at etablering av verneområder vil bety område-messige endringer av det etablerte bruksmønster slik at bruksintensiteten endres, bl.a. med økt brukspress på andre områder enn de som vernes.

Vi er kommet til at i tillegg til dette bør også *kumulative* effekter omtales. Sametingets

retningslinjer omtaler dette helt eksplisitt i sin § 4, se vårt avsnitt 4.5. Denne bestemmelsen er også helt analog med forskrift av 1.4.2005 om konsekvensutredninger etter Plan- og bygningsloven. Denne forskriften brukes i inngrepssaker i forhold til reindrifta og har samme begrunnelse i urfolksretten (Bull, 2004) som de bestemmelsene vi har gått i gjennom i kapittel 2.

Kumulative effekter er sumeffektene av tidligere og nåværende inngrep.

Infrastrukturtiltak eller andre reguleringer eller påvirkninger som hver for seg kan ha begrenset effekt, vil til sammen kunne føre til store akkumulerte effekter. Virkninger av "bit-for-bit" inngrep akkumuleres kvantitativt inntil man når terskler der virkningene kan gjøre kvalitative sprang. Dvs. et tilsynelatende begrenset inngrep kan under uheldige omstendigheter få uforholdsmessig store effekter. Effekten av et nytt inngrep vil således i stor grad være betinget av hvordan effektene det skaper samvirker med effektene av tidligere inngrep. Man kan derfor ikke vurdere hvert inngrep for seg. Inngrepene må ses i en sammenheng. Næringer og kulturer har tålegrenser.

7.5.1 Sekundæreffekter

Når vi skal prøve å forutse hvorvidt det vil oppstå sekundæreffekter ved vern i samsvar med standardforskriftene, vil vi legge vekt på tre faktorer. For det første hvor viktig er selve *bruken* (jakt, bærplukking osv.) av de områdene som blir vernet? For det andre, hvor viktig er *tilknytningen* til det konkrete området hvor aktiviteten foregår? Kan man like gjerne fiske et annet sted? For det tredje er det også viktig hvordan folk faktisk *tilpasser seg* restriksjoner pålagt av myndighetene. Med andre ord, blir regler på papiret virksomme regler som folk stort sett følger?

Det er ikke enkelt å forutsi hvordan mennesker vil handle dersom de blir nektet adgang til å gjennomføre høsting i samsvar med den kulturelle tradisjon de er vokst opp i, men spørreundersøkelsen (kap. 5) vi har gjennomført kan gi oss noen holdepunkter.

For det første har vi oppsummert at spørreundersøkelsen avdekker *en* meget omfattende og allsidig *meahcceávkástallan* (nyttiggjøring av meahcci) som på grunn av sitt omfang må spille en viktig rolle i *birgejupmi* (næringsgrunnlaget) for en stor del av befolkningen; både fastboende og reindriftssamer. Det betyr at vi må forutsette at dette er noe folk vil fortsette med så fremt de har muligheter til det.

For det andre har vi avdekket (se figur 21) at folk i Kautokeino har sterk tilknytning til områdene hvor de har slektstradisjoner; dette selv om en betydelig del av befolkningen på kirkestedet har flyttet inn fra smågrender og utkanter i løpet av de siste tiårene. Den befolkningsgruppen som i størst grad kanskje har et mer "urbant" livsmønster og følgelig skulle være lettest å lede til nye områder er tilflytterne, som er kommet som følge av Kautokeinos utvikling som samisk sentrum, men for det første utgjør de en begrenset del av befolkningen, og for det andre utvikler gjerne også innflyttere egne tradisjoner, og siden mange utmarksaktiviteter er sosiale, ofte i fellesskap med folk som er fra stedet. Dvs. sannsynligvis vil innflytterne i stor grad opptre som stedets folk. Det er derfor mye som tyder på at det ikke vil være så lett å fjerne folk fra sine opprinnelige områder. Vi regner med at dette spesielt vil gjelde aktiviteter som har mer karakter av å være ekspedisjoner, dvs. fiske med garn og not, storviltjakt og multeplukking.

For det tredje, når det gjelder vilje til å tilpasse seg nye restriksjoner, har vi ikke undersøkt dette direkte, men vi regner at med resultater som gjelder reindriftssamer i Kautokeino har en viss overføringsverdi. Ulvevadet (2000) fant at reindriftssamer tilpasset seg myndighetenes tiltak som tok sikte på regulering av reindrifta, bare i den grad de så seg tjent med tiltakene ut fra sine egne interesser. Vi finner det rimelig å forvente at dálonat også vil fortsette med primært å benytte sine tradisjonelle områder både til høsting og rekreasjon så langt som mulig.

Det går fram av materialet vårt at tradisjonelt er respekten for andres områder stor (kap. 4 og 6) men at økt tilgjengelighet har økt brukspresset på områder som tidligere hadde vært

ansett som lukket (kap. 6). Selv om kulturelle tradisjoner i noen grad vil begrense "flytting" til andre områder er det likevel rimelig å forvente en viss økning i presset mot andre områder *for fiske med garn eller not, storviltjakt og multeplukking i den grad denne bruken er avhengig av motorisert ferdsel*. Vi har imidlertid ikke grunnlag for å konkretisere hvor det er mest rimelig at et slikt press vil komme.

For andre typer bærplukking, lettere fiske osv. vil i den grad noen vil føle behov for å søke andre områder enn sine tradisjonelle, vil evt. økt brukspress mest sannsynlig rette seg mot vei- og/eller tettstedsnære områder. Der vil de evt. måtte konkurrere med tilreisende fra andre kommuner.

Selv med de kulturelle begrensinger vi har redegjort for, er det likevel vanskelig å komme til noen annen konklusjon at i den grad vern blir synonymt med utestengelse av folk fra høsting i sine tradisjonelle områder, vil det nesten uomgjengelig bidra til interne konflikter i lokalbefolkningen i Kautokeino.

7.5.2 Kumulative effekter

Historien slik vi har beskrevet og oppsummert den i kapittel 4 er en historie om hvordan lukkede ressurser for en begrenset krets av personer (f.eks. folk i en grend eller et bygdelag) gjennom utviklingen av kommunikasjoner og forvaltningsmessige endringer er blitt åpnet for stadig flere. Den fastboende befolkning i Kautokeino som har en lang, kulturell tradisjon basert på et allsidig næringsgrunnlag (se figur 4). Dette næringsgrunnlaget er blitt kraftig redusert de siste 30–40 år.

En av våre referansegruppemedlemmer sier bl.a. følgende om tidligere inngrep fastboende (dálonat) har måttet tåle i sin kulturutøvelse:

"(...) de mistet den lovfestede retten til å eie rein og ha eget reinmerke, samt at innlandsfiske som næring har hatt en drastisk nedgang og ikke vært lønnsomt å drive med i de siste tiårene pga. blant annet mangel på mottaksanlegg for innlandsfisk. I tillegg er motorferdsellovgivningen blitt skjerpet gjennom årene, noe som blant annet har resultert i at det ikke er lov å kjøre med motorisert kjøretøy i juni måned, selv ikke etter hovedtraseene/ gamle traktorveier som tradisjonelt har vært benyttet av lokalbefolkningen i forbindelse med meahcásteapmi. Dette er meget problematisk for fastboende, da juni er den beste måneden å fiske sik på. Også mangelen på lovvern for tradisjonell andejakt er en trussel for fastboende samers kultur i Kautokeino. Hvis områder vernes, så vil det føye seg i rekken av tiltak som i verste fall kan ha som sekundæreffekt at folk flytter fra bygdesamfunnene som er avhengig av store områder for sin birgejupmi" (Vars 2009:7).

I tilknytning til dette sitatet er det på sin plass å utdype litt noen av innskrenkninger som må telle med som kumulative effekter. Som påpekt mangler andejakta rettsvern. Vi har fått med oss fra offentlig debatt at den er kontroversiell fordi den direkte utfordrer standard økologisk høstingslogikk som forutsetter at jakt skal foregå på høsten. Den næringsmessige tradisjonen og det sosio-økologiske rasjonalet med jakt på ender i vårknipa er utførlig beskrevet av Hætta (2007). Per dato er tradisjonell andejakt tillatt kun på Kautokeinoelva som en forsøksordning. Det er klart at manglende legalisering utover dette er et betydelig kulturelt inngrep.

Adgangen til sytingsrein er det i noen grad åpnet opp for i den nyeste reindriftsloven av 2007. Problemet er at i mellomtida er det gått en generasjon hvor det ikke har vært tillatt å ha dette grunnlaget for verddevuhta. Dette betyr en betydelig svekkelse av forholdet mellom dálon og reindriftssamer.

I vår sammenheng er praksisen med innlandsfiske med not viktig. Praksisen er gammel og den er også grundig beskrevet av Hætta (2007). Informantene i vårt intervjumateriale legger vekt på at bruk av not holder fiskevann reine og hindrer gjengroing (se kap. 6).

Ressursutvalget for Finnmarksviddas utredning har gitt en grundig redegjørelse for tradisjonell kultivering av fiskevann, inklusive bruk av not (NOU 1978:18). Denne redegjørelsen ble referert videre i en av utredningene for Samerettsutvalget hvor det sies bl.a.:

"Etter siste krig gikk fisket tilbake i Kautokeino. Men ennå er det mange som driver garn- og notfiske, og det ser ut til å ha tatt seg opp de siste år. Det er satt i gang kultiveringstiltak for å bedre fiskebestanden i en del overbefolkta vatn" (Prestbakmo 1994:174).

Notfiske er likevel ikke tatt med blant rettighetene for innenbygdsboende i Finnmarklovens § 22. Uten at vi skal gå inn i bakgrunnen for dette, er dette nok et eksempel på en innskrenkning som er problematisk for de fastboende samene.

Det er også verdt å merke seg at på det åpne møtet vi holdt i Kautokeino i november 2008 for presentasjon av hovedpoenger fra utredningen, var en vesentlig kommentar at folk var *provosert over at*, som de oppfatter det, *myndighetene legger opp til å ta fra folk flere helt vesentlige ressursområder som man er avhengige av for sin birgejupmi*, både i ulike bygdelag og på kirkestedet.

Går vi tilbake til den forståelsen av Sametingets retningslinjers § 6 som legges til grunn i avsnitt 2.7.4 så skal utredningen legge til grunn at samiske kombinasjonsnæringer har et rettsvern i medhold av urfolksretten som krever at myndighetene ikke kan stenge lokalbefolkningen ute fra næringsutøvelse de er avhengige av for å utøve sin kultur.

Det er tydelig at de som engasjerer seg i forhold til vern, gjør det ut fra at man forstår verneforslagene som en trussel mot tradisjonell kulturutøvelse og som sitatet viser, føyer de forventede innskrenkningene seg inn i en rekke av tidligere innskrenkninger. En tidligere lokal underskriftkampanje mot vern understreker også at mange oppfatter det slik.

Spørsmålet nå er om verneforslagene vil bli tiltak som fratrar lokalbefolkningen enda flere ressurser og hva som eventuelt kan gjøres for å motvirke dette. Det er tema i neste kapittel.

8 AVBØTENDE TILTAK

Som vi har redegjort for i kapittel 2, er både Naturmangfoldloven med både formålsparagraf og verneformålsparagraf samt Finnmarklovens formålsparagraf og § 4 om endret bruk i utmark og Sametingets retningslinjer til den, § 6, det relevante utgangspunktet for vurdering av hvorvidt det skal gis adgang til å opprette verneområder og på hvilke vilkår. I forhold til begge lover skal det gjøres avveining mellom vernehensyn og hensynet til tradisjonell bruk, og se hvorvidt disse hensynene kan tilpasse seg hverandre eller om det ene hensynet må vike. Urfolksretten setter imidlertid som nevnt grenser for hvor langt samisk kultur må vike. Nøyaktig hvor disse grensene går, er ikke åpenbart og det bør som vi har nevnt utredes nærmere.

I kapitlet foran har vi gitt en oversikt over påregnelige effekter for dagens bruk av dersom det etableres verneområder i samsvar med standard verneregler for nasjonalpark og naturreservat. I dette kapitlet skal vi se hvorvidt vernereglene kan tilpasses tradisjonell bruk slik at den kan fortsette.

Vi skal ta for oss både avgrensning og regelverk, og også omtale forvaltning, men vi åpner med å se på formålsparagrafen for verneområdene.

8.1 Gohteluoppal nasjonalpark

8.1.1 Formålsparagraf og vernekategori

Det er nødvendig at formålsparagrafen gjenspeiler intensjonene i både Naturmangfoldloven og Finnmarksloven og dermed også internasjonal urfolksrett. Vi har skissert følgende utkast basert på Finnmarksloven, Sametingets retningslinjer og IUCN's kategori VI (ressursforvaltningsområde):

"Formålet med Gohteluoppal nasjonalpark er å bevare et stort naturområde med tilnærmet umodifiserte økosystemer og forvalte det for å sikre biologisk mangfold, arter og bestander samtidig som området gir grunnlag for opprettholdelse av tradisjonell samisk bruk og høsting i tråd med internasjonal urfolksrett."

Verneforslaget er nasjonalpark og oppdraget går derfor ut på å vurdere dagens bruk i forhold til standard verneplanforskrifter for nasjonalpark. Vi anser imidlertid at Finnmarksloven tilsier en formålsparagraf med de intensjoner som nærmer seg IUCN's kategori VI. I forhold til naturvernlovens vernekategorier ligger denne kategorien i følge Biomangfoldutvalget (NOU 2004:28) nærmere vernekategorien *landskapsvernområde* enn nasjonalpark. På den annen side oppfatter vi i noen grad kategoriene som noe fleksible.

I forhold til fortsatt lokal bruk er det underordnet om et vern formelt sett blir nasjonalpark eller landskapsvernområde. Det avgjørende er at for å være i tråd med nytt lovverk og internasjonal urfolksrett, er det nødvendig at verneforslaget får en formålsparagraf som fokuserer og sidestiller biodiversitetsvern og sikring av fortsatt tradisjonell utmarksbruk. Slik vi har lest forarbeidene til Naturmangfoldloven, oppfatter vi imidlertid mulighetene til å inkludere motorferdsel for å være bedre i et landskapsvernområde (se 2.7.2). Ut fra dette kan landskapsvernområde være å foretrekke framfor nasjonalpark i forhold til å sikre lokal bruk. Evt. kan de to verneformene kombineres slik at de deler hvor det er behov for å anlegge kjøreløyper kan være landskapsvernområde, mens deler der kjøring ikke skal tillates, kan være nasjonalpark.

8.1.2 Vernebestemmelser

I det følgende gis en skisse til endringer i vernebestemmelser basert på standard verne-regler for nasjonalpark.

1.4 (nytt punkt)

- Forvaltningsmyndigheten har ansvar for at det blir laget en forvaltningsplan for nasjonalparken som omfatter bruk av terrengkjøretøyer. Planen skal gi grunnlag for inn- og ut transport av personell, utstyr og fangst/utbytte i forbindelse med tradisjonell bruk og høsting og sikre at tradisjonelle bruksmåter får fortsette med minst mulig belastning på naturmiljøet

2.2. nye strekpunkter:

- uttak av trevirke til duodji-formål
- skjæring av sennegress
- hogst av ved til hytter og gammer i nasjonalparken

3.2 nye strekpunkter:

- fiske med innlandsfiskenot er tillatt i vann hvor det er tradisjon (om nødvendig kan disse regnes opp)

6.1 Motorferdsel

Motorferdsel er forbudt på land, og i lufta under 300 meter

6.2 (bestemmelsen i pkt.6.1 er ikke til hinder for) nye strekpunkter:

- bruk av terrengkjøretøy etter faste traseer for personer som er bofaste i Kautokeino kommune
- bruk av motorbåt i forbindelse med fiske er tillatt for personer som er bofaste i Kautokeino kommune (om nødvendig kan hvilke vann og elvestrekninger dette skal gjelde for, regnes opp)
- bruk av beltekjøretøy på vinterføre i forbindelse med husdyrhold, vedhogst o.l.
- bruk av beltekjøretøy på vinterføre for transport av varer til hytter og gammer
- bruk av beltekjøretøy på vinterføre for transport av materialer til vedlikehold og byggearbeid på hytter, kløpper o.l.
- bruk av fly i samsvar med forvaltningsplan

Det viktigste hensynet vi her har prøvd å integrere er en kontrollert bruk av terrengkjøretøy for transport av personell, utstyr og fangst/utbytte i forbindelse med tradisjonell bruk og høsting. Vi anser at dette er et nøkkelpunkt for å "reduere negative konsekvenser av vern etter standard vernebestemmelser" (krav til utredningen pkt. 5) og "tillate at tradisjonell bruk og høsting får fortsette" (Sametingets retningslinjer § 6). Vår vurdering er at dette er den viktigste konkrete utfordringen som må løses for å forene vernehensynene og ivaretagelsen av dagens bruk.

Våre informanter har pekt på følgende poenger i forhold til motorisert ferdsel:

- man bør også se på muligheten for å forbedre sporene til bestemte områder
- vinterløypa til Gohteluoppal skal fortsatt være åpen.
- Bruk av båt på elva og vannene vil gi muligheter og redusere barmarkskjøringen
- fortsatt mulighet til å lande med fly i Gapmasjávri.

Flere informanter har vært inne på at ved et eventuelt vern må det fortsatt være mulig å

komme inn i området. Da nevnes to spor som bør beholdes. Det ene er sporet til Gohteluoppal og det andre er til Vuohcetjávri over Bastevárri. Dette bør da forbeholdes kommunens innbyggere.

Vi anser at en forvaltningsplan uansett hvem som tillegges forvaltningsmyndigheten, må utarbeides i nært samarbeid med sentrale brukere av området.

8.1.3 Begrensing av verneområdets utstrekning

Man kunne også tenke seg som avbøtende tiltak å flytte sørgrensa for en nasjonalpark til områder nord for Vuohcetjávrit, evt. også å etablere området lenger sør som landskapsvernområde.

8.1.4 Andre tiltak

Vi regner med at en evt. aksept av motorisert ferdsel for å ivareta tradisjonell bruk, vil bety at man er rimelig restriktiv med både omfang og traseer for bruken. For å begrense terrengslitasjen som følge av bruken er det i tillegg nødvendig med teknisk tilrettelegging i form av klopper, bruer og plastnett.

Det kan evt. også vurderes om man bør drive holdningsskapende arbeid for å utvikle en styrket lokal kollektiv bevissthet om at begrensninger i bruken er nødvendig. Dette vil evt. gjelde i alle verneområder hvor barmarkskjøring tillates og vil da måtte defineres nærmere i forvaltningsplanen. Dette kan imidlertid være problematisk dersom dette kommer som et pålegg fra myndighetene. Det kan vekke motreaksjoner og virke mot sin hensikt. Dersom slike tiltak skal iverksettes, er det derfor mye som taler for at dette bør være en oppgave for organisasjoner i lokalsamfunnet uavhengig av myndighetene.

8.2 Naturreservater og tradisjonell bruk

Som påvist i forrige kapittel er hovedproblemet ved etablering av naturreservater i områder med tradisjonell samisk bruk; forbud mot motorisert ferdsel samtidig som jakt/høsting i betydelig grad er avhengig av den motoriserte ferdselen. Dette gjelder både de fire verneforslagene hvor vi vurderer at standardforskriftene vil gi meget store negative konsekvenser; *Gohteluoppal*, *Opmoáhpí*, *Stuorajávri* og *Áidejávri*, det ene som vi vurderer at standardforskriftene vil gi store negative konsekvenser; *Náhpolsáiva*, men også det ene området hvor vi vurderer at konsekvensene for dagens bruk av iverksetting av standardforskriften er usikkert; *Suolovuopmi*. Vi søker å løse dette med justering av formålsparagrafen og unntaksbestemmelser fra standardforskriften. For Guohcajeaggi, Ginaljeaggi og Stuoráhpí anser vi at standardregler for naturreseptat kan brukes uten vesentlige konsekvenser for lokal bruk.

8.2.1 Formålsparagraf

Vi har laget en skisse til formålsparagraf som kombinerer standardparagrafen med elementer fra IUCN's kategori VI og Finnmarksloven på samme måte som vi har gjort for nasjonalpark:

Formålet med fredningen er å bevare et tilnærmet umodifisert våtmarks-/myrområde (eventuelt bare "naturområde") med sitt biologiske mangfold i form av

naturtyper, økosystemer, arter og naturlige økologiske prosesser samtidig som området gir grunnlag for opprettholdelse av tradisjonell samisk bruk og høsting i tråd med internasjonal urfolksrett.

8.2.2 Vernebestemmelser

Vi har her brukt standardforskriften og definert nye unntaksbestemmelser i § 4 og dispensasjonsbestemmelser i § 7:

§ 4 *Generelle unntak*

2. Jakt, fangst og fiske i samsvar med gjeldende lovverk

Bestemmelsene i § 3 er ikke til hinder for: (nye punkter):

8. a) Bruk av beltekjøretøy på vinterføre i forbindelse med tradisjonell bruk godkjent i forvaltningsplan
- b) Bruk av beltekjøretøy på vinterføre eller luftfartøy for transport av varer til hytter og gammer
- c) bruk av beltekjøretøy på vinterføre eller luftfartøy for transport av materialer til vedlikehold og byggearbeid på hytter o.l.
- d) bruk av beltegående "elgtrekk" eller luftfartøy til uttransport av elgslakt
- e) bruk av motorbåt i forbindelse med tradisjonell bruk til fiske, bærplukking og annen tradisjonell bruk fastlagt i forvaltningsplan
- f) bruk av terrengkjøretøy etter fastlagte traseer i forbindelse med tradisjonell bruk definert i forvaltningsplan

§ 7 *Generelle dispensasjonsbestemmelser*

(Endring annet punktum.) Det skal utarbeides forvaltningsplan, som kan inneholde nærmere retningslinjer for gjennomføring av skjøtsel. Forvaltningsplanen skal definere hva som er godkjent som tradisjonell bruk, vilkår for motorisert ferdsel, traseer for motorisert ferdsel og vedlikehold av disse traseene.

Vi anser her at å ta inn som en unntaksbestemmelse for jakt er lite kontroversielt, men regner med at det er vanskeligere å vinne gehør for å tillate motorferdsel. Vi vil bare nok en gang understreke at dette er det kritiske punkt for hvorvidt vern ikke skal bli et omfattende negativt inngrep i de fastboendes samiske kultur.

8.2.3 Avgrensing

Når det gjelder det foreslåtte verneområdet Stuorajávri har vi fått klare negative reaksjoner på at området strekker seg vest for Biedjovággi-veien og også at det nordvestre hjørnet mot nåværende Reisa nasjonalpark etablerer en svært trang korridor mellom de to områdene. Vi ber derfor Fylkesmannen om å vurdere Biedjovággi-veien som vestgrense for dette verneområdet.

Av hensyn til planer om utvikling av næringsfiske med framtidig fiskemottak bør de mest aktuelle områder for etableringer holdes utenfor et evt. verneområde. Konkret vil det bety at verneområdet beskjæres i sørøst slik at landtunga hvor Oivoš ligger holdes utafor verneområdet. Grensa kan da trekkes ved Davit Čunohka eller bekken som går fra Májanašjávri.

8.3 Forvaltningsmyndighet

Vi har foran argumentert for at formålene med de verneområder som etableres må være tosidige; samtidig vern av biodiversitet og sikring av lokal bruk. Forvaltningsmodellen bør også gjenspeile formålet. På bakgrunn av generelle erfaringer referert foran (kapittel 2) er vi ikke overbevist om at en formell sentralisert og standardisert forvaltning vil være spesielt effektiv i forhold til å ta vare på biodiversiteten i alle typer verneområder, og spesielt ikke når det gjelder å ta vare på forutsetningene for lokal bruk. I tråd med intensjonene fra verdensparkkongressen i 2003 (se kap. 2.5) tror vi det er viktig at naturvern ikke blir redusert til et biologisk spørsmål, men også sett som et sosialt spørsmål. Internasjonale forskningserfaringer peker i retning av det er viktig å søke etter forvaltningsløsninger som kan gi svar på de spesifikke utfordringer man har i hvert konkret tilfelle. I forhold til de verneforslagene vi diskuterer her, gir Naturmangfoldloven og Finnmarkloven rammer, men innen for disse er det et spillerom for å finne løsninger som er tilpasset den aktuelle situasjonen.

I tillegg til de reglene som direkte berører hva som tillates i hvert av områdene, innebærer evt. vern i samsvar med standard vernebestemmelser etablering av en forvaltningsmyndighet som forutsettes å vurdere og evt. gi tillatelse til praksiser som i dag fortsatt er levende, selv om det tradisjonelle, samiske forvaltningssystemet ikke lenger er fullt ut intakt (se 4.3.1). Dette gjelder bl.a. uttak av plantemateriale (duodji-formål, sennegress), tradisjonell jakt og evt. også bruk av tradisjonelle fiskeredskaper som innlandsfiskenet. Problemet her er at innarbeidede praksiser byråkratiseres og tas ut av lokal kontroll. Sett i sammenheng med hva som i 4.3.1 skisseres som en gradvis ødeleggelse av dálon-samenes forvaltningssystem vil overføring av slike beslutninger til et formelt byråkrati, være et nytt trinn i å føre kontroll av bruken av områdene vekk fra de daglige brukerne, evt. også til beste for allmennheten. Vi oppfatter dette som problematisk i forhold til intensjonene med Finnmarksloven. På den annen side må man erkjenne at det er urimelig å forutsette at en formell forvaltning kan uten videre kan ivaretas av et uformelt lokalt forvaltningssystem (Buljo, 2008).

Sett i lys av gjennomførte og pågående overordnede prosesser (urfolksrett, biodiversitetskonvensjonen, finnmarksloven, naturmangfoldloven) anser vi at forholdene nå ligger bedre til rette for å søke etter samforvaltningsløsninger (Carlsson and Berkes, 2005) enn noensinne. Som nevnt bør forvaltningsmodellen være et resultat av en prosess i stedet for å være noe man vedtar først (se kap. 2.6). En slik prosess bør starte med identifikasjon av parter og interesser (SCBD 2004, Borrini-Feyerabend et al. 2007) og det lokale arbeidsutvalget for naturvernplaner etablert av Fylkesmannen i samsvar med avtalen mellom Sametinget og MD, § 5.1., kan være et godt utgangspunkt. Sammen-setningen av en dialoggruppe er viktig for å sikre at alle relevante parter deltar i et rimelig styrkeforhold.

I første del av kapittel 4 har vi gitt en introduksjon til den lokale naturbrukshistoria i Kautokeino og også skissert hovedtrekk og institusjoner i det tradisjonelle ressursforvaltningssystemet i indre Finnmark. Vi har også redegjort for hvordan dette systemet gradvis er blitt underminert av storsamfunnet, og hvordan myndighetene har lagt grunnlag for at nye prosesser skal skape nytt rom for samisk tradisjonskunnskap og bærekraftig utvikling. I denne sammenhengen har uformelle tradisjonelle institusjoner en viktig rolle å spille.

Vi kan anskueliggjøre dette med et reindriftseksempel som har stor lokal relevans. Reindriftsloven av 1978 overså siidaen som institusjon og prøvde å regulere reindriften direkte gjennom reinbeitedistrikt (som i hvert fall i Finnmark som regel består av flere siidaer) og driftsenhet på husholdsnivå. Som kjent har norsk reindriftspolitikken vært temmelig mislykket, spesielt i Kautokeino. I 2007 ble reindriftsloven endret slik at siidaen også formelt blir en sentral institusjon. Med dette vil vi anføre at de begreper og institusjoner som er introdusert i kapittel 4.3.2 kan danne et viktig utgangspunkt for dialog mellom naturvernmyndigheter og lokale brukere.

9 OPPSUMMERING OG KONKLUSJON

Naturvern i urfolksområder har helt fram til 1990-tallet i stor grad vært ensbetydende med vern uten særlig hensyn til urfolk sin tradisjonelle anvendelse av sine bruks- og leveområder. Internasjonalt har særlig prosessene som følger etter Rio-konferansen i 1992 skapt et gjennombrudd for at urfolk nå kan både eie og forvalte verneområder og at urfolks tradisjonelle bruk og vern av biodiversitet kan forenes. I Norge har prosessene omkring og etter Finnmarksloven skapt nye muligheter, men også lagt føringer for integrasjon av tradisjonell samisk bruk med vern av naturmangfold. Etablering av verneområder inngår nå i "endret bruk av utmark" og må derfor skje i samsvar med Sametingets retningslinjer for å være innenfor rammen av internasjonal urfolksrett. Naturmangfoldloven har også fått både formålsparagraf og mer konkrete bestemmelser som gir grunnlag for å ivareta naturgrunnlaget for samisk kultur. I løpet av dette arbeidet har vi også merket at rettsutviklingen på urfolksfeltet er rask. Selv om Norge har vært langt framme internasjonalt er det først de aller siste årene dette har begynt å få nasjonale virkninger. Som angitt i kapittel 2 oppfatter vi at det fortsatt er en del spørsmål som ikke er avklart i lovprosessene for Finnmarkloven og Naturmangfoldloven. Vi anbefaler at disse belyses i en juridisk spesialutredning som tematiserer hvilke skranker urfolksretten setter for Statens adgang til å begrense urfolks kulturelle utfoldelse gjennom naturressursforvaltningen. En slik utredning bør inngå som en del av beslutningsgrunnlaget for disse og tilsvarende vernesaker.

Vi har i samsvar med oppdraget gitt en generell beskrivelse av den økonomiske og kulturelle betydning av bruk av *meahcci* (utmarka) for innbyggerne i Kautokeino, i historisk tid og i dag, basert på litteratur og en spørreundersøkelse til et tilfeldig utvalg på 300 av kommunens innbyggere over 18 år. Litteraturgjennomgangen avdekker et samisk ressursforvaltningssystem med historisk kontinuitet og sammenheng mellom kulturformer og næringsmønstre der reindriftssamer og fastboende med små viddegårdsbruk (*dálonat*) kompletterer hverandre og samarbeider gjennom *verdde*-institusjonen. Hver bygd har sitt tradisjonelle bruksområde hvor også reindriftsamene har rettigheter, og hvor enkeltfamilier kan ha fortrinnsrett til enkelte fiskevann og multemyrer. Moderniseringen med helårs bilvei og offentlige reguleringer har åpnet *dálonat*'s spiskammer for allmennheten og betydd økende ressurskonkurransen. Vi gir også en introduksjon til samiske ressursforvaltningsbegreper og påviser deres aktualitet. Spørreundersøkelsen påviser at Kautokeinos befolkning fortsatt har en meget omfattende og allsidig bruk av *meahcci*. Nærheten til selvbergingssamfunnet er tydelig.

Den konkrete bruken av de 10 foreslåtte verneområdene er belyst gjennom kvalitative intervjuer av 40 personer med førstehånds kjennskap til bruken. I tillegg har vi gjennomført åpne møter i Kautokeino tettsted og Láhpoluoppal hvor 10–12 personer deltok på hvert av møtene. Historisk bruk og dagens bruk er kartfestet. Dagens bruk er vurdert i forhold til standard vernebestemmelser for nasjonalpark og naturreservat. For fire av verneforslagene *Goahteluoppal*, *Opmoáhpi*, *Stuorajávri* og *Áidejávri* er vi kommet til at standardforskriftene vil gi meget store negative konsekvenser for dagens bruk mens det vil gi store negative konsekvenser for det femte; *Náhpolsáiva*. For områdene *Guohcajeaggi*, *Ginaljeaggi* og *Stuoráhpi* anser vi at vern ikke vil ha store konsekvenser for dagens bruk. For ett verneforslag, *Suolovuopmi*, er det både positive og negative elementer og vi er usikre på den totale virkningen. For Reisa nasjonalpark har vi ikke funnet at det etablerte vernet har påvirket bruken for de fastboende i Kautokeino. Når det gjelder mulige sekundæreffekter, anser vi at det man må regne med at vern som begrenser folks adgang til høsting i sine tradisjonelle områder vil føre til konflikter mellom innen lokalbefolkningen i Kautokeino, fordi presset på andre områder må påregnes å øke. Videre vil de fastboende samene, som allerede er presset fra før av, få næringsgrunnlaget sitt ytterligere redusert. Det kritiske spørsmålet her er hvor langt dette kan tillates å gå før det rammer denne samegruppens kultur for hardt i forhold til Norges urfolksrettslige

forpliktelser. Dette ligger utenfor vårt kompetanseområde og bør, som nevnt over, avklares i en spesialutredning.

Hovedproblemene knyttet til evt. vern etter standardforskrifter er knyttet til motorferdselsforbud. Som avbøtende tiltak foreslår vi endringer i verneformål og verneforskrifter for Gohteluoppal nasjonalpark og Opmoáhpi, Stuorajávri Áidejávri, Náhpolsáiva og Suolovuopmi naturreservater. Vi regner med at jakt kan tillates i samsvar med unntaksbestemmelser for naturreservater. Motorferdsel i forbindelse med høsting må på visse vilkår tillates dersom vernet ikke skal bety at man hindrer bofaste samer i å utøve sin kultur.

Naturmangfoldloven, Finnmarksloven og internasjonal urfolksrett forutsetter at naturressursene i fylket forvaltes på en bærekraftig måte til beste for innbyggerne og særlig som grunnlag for samiske formål. Vi anser at dette krever en likestilling mellom vern av naturmangfold og tradisjonelle samiske naturbruk i verneområder. Vi har på bakgrunn av dette skissert tilpassede formålsparagrafer for både nasjonalpark og naturreservat der vi har skjelet både til Finnmarksloven og IUCN's vernekategori VI "*Ressursforvaltningsområde*" som også sidestiller bærekraftig bruk og biodiversitetsvern. Vi har tatt utgangspunkt i vernekategorien nasjonalpark, men samtidig pekt på at kategorien landskapsvernområde kanskje gjør det lettere i større utstrekning å integrere et bruk- og vernperspektiv særlig når det er aktuelt å tillate en viss motorferdsel. Vi har videre skissert utkast til verneregler som åpner for jakt og adgang til motorisert ferdsel i forbindelse med tradisjonell bruk men knyttet til en forvaltningsplan for det enkelte verneområde. Vi forutsetter at hver enkelt forvaltningsplan etablerer et nett av aksepterte traséer og at det etableres vilkår for bruken. Forvaltningsplanene må også i nødvendig utstrekning inkludere teknisk forsterking av traséer med bruer, klopper, plastnett etc. Vi har også kommentert begrensning av utstrekning for to av områdene. Vi anser at uten å gjennomføre slike avbøtende tiltak som vi har skissert, er det mye som taler for at vern i sin konsekvens ville bety uakseptable inngrep i kulturen til denne gruppen samer.

For øvrig inngår det ikke i vårt oppdrag å foreta en helhetsvurdering av bruks- og verneinteressene. Vårt mandat har vært å kaste lys over de bofastes bruk og deres bruksinteresser og se dette i forhold til verneforslagene. Når vi med dette utgangspunktet ser verneforslagene i samband med den historiske utviklinga for de bofaste i Kautokeino, og særlig de siste 30–40 år, hvor både bruksområder og elementer i deres næringstilpassing i stadig større grad er blitt redusert eller kommet under press, står det klart for oss at de fastboende samene, ut fra sine interesser og det trusselbildet vi kan se, ville vært bedre tjent med at de fem foreslåtte områdene vi har funnet særlig kontroversielle (Gohteluoppal, Opmoáhpi, Stuorajávri, Áidejávri og Náhpolsáiva) ikke blir vernet enn at de blir vernet, selv med de avbøtende tiltak vi har skissert.

Vi sier dette selv om vi i våre vurderinger og forslag, så godt det har latt seg gjøre, har søkt etter løsninger som kan forene bruk og vern. Det er likevel vanskelig å komme bort fra at vern betyr overføring av myndighet fra et lokalt domene til et sentralt nivå. Uansett hvor gode løsninger man kan finne fram til i tråd med det vi har anbefalt, innebærer det at folk må forholde seg til både myndigheter og ett regelverk som de har vanskelig for å se berettigelsen av og legitimiteten i.

Regjeringens vedtak om lokal forvaltning av verneområder (MD 2009) gir utvilsomt nye muligheter for å komme lokalbefolkningen i møte i forhold til det som har vært vanlige løsninger tidligere. Dette kan være et utgangspunkt for å finne gjennomførbare forvaltningsløsninger i samarbeid med Arbeidsutvalget, kommunen og Sametinget.

Dersom man ikke blir omforent om en løsning etter Naturmangfoldloven finner vi det på sin plass å minne om at Verdens naturvernunion (IUCN) siden 1994 har anerkjent at urfolk kan eie og forvalte verneområder, og at slike løsninger praktiseres bl.a. i andre nordområder (Ferguson and Viventsova, 2007) og i Australia (Baker et al., 2001). Med

dette mener vi å si at verneområder også kan forvaltes fullt forsvarlig utenfor naturmangfoldlovens domene. Et nordnorsk eksempel vi kjenner til er i Narvik kommune hvor et kombinert kulturvern- og friluftsområde på ca. 50 km² forvaltes etter en reguleringsplan med hjemmel i Plan- og bygningsloven. Planleggingen og forvaltningen av dette området ble i 1997 tildelt en nasjonal pris som "Årets friluftsområde".

I Finnmark gir Finnmarklovens §§ 24 og 26 muligheter for forpaktning av naturressurser i inntil 10 år. Vi er tidligere blitt orientert om at Arbeidsutvalget i Kautokeino har diskutert å foreslå et prøveprosjekt med en form for lokal forvaltning av det foreslåtte verneområdet i Gohteluoppal. Vi vil ikke se bort fra at en slik løsning kunne være gjennomførbar, forutsatt at tilstrekkelige ressurser stilles til disposisjon.

Med urfolkshistorien om verneområder i minne, og de omfattende framgangene for urfolksretten i senere tid, regner vi med at myndighetene er fullt klar over at samene har forventninger til at de pågående reformprosessene skal bety en reell demokratisering; at samer som lever i sine opprinnelige områder og søker å opprettholde et tradisjonsbasert levesett, skal få større kontroll over sin hverdag.

Vårt materiale presentert i kapittel fem og seks viser entydig at de fastboende i Kautokeino ser foreliggende verneforslag som ytterligere innskrenkninger av deres råderett over de områder og ressurser de er avhengige av for å opprettholde sin kultur. Vår anbefaling til myndighetene er derfor at man legger maksimal vekt på å bygge tillit gjennom å demonstrere at man er villig til å strekke seg for å skape løsninger som ikke bare oppfyller formalia, men som også kan skape lokal oppslutning. Det vil kreve tålmodighet, tid og ressurser.

REFERANSER

- Aasetre, J. 1999. *Moderne naturforvaltning: Mellom rasjonalitet og dyrking av urørt natur*. Arbeider fra Geografisk institutt, serie A, 25. NTNU, Trondheim.
- Adams, W.M. 2002. Nature and the colonial mind. I: Adams, W.M., og M. Mulligan, (red.) *Decolonizing NATURE. Strategies for conservation in a post-colonial era*, 16–50. Earthscan, London og Sterling, VA.
- Adams, Michael. 2005. Beyond Yellowstone? Conservation and Indigenous rights in Australia and Sweden. In Cant, G., Goodall, A. og Inns, J. (eds) *Discourses and Silences: Indigenous Peoples, Risks and Resistance*. Department of Geography, University of Canterbury, Christchurch, 127–138.
- Agrawal, Arun. 2005. *Environmentality. Technologies of Government and the Making of Subjects*. Duke University Press, Durham.
- Andersen, Thomas Ole. 2005. Markasamiske kombinasjonsnæringer. En undersøkelse på mikronivå 1860–1920. *Mastergradsoppgave*, Institutt for historie. Universitetet i Tromsø.
- Arnesen, Tor och Jan Åge Riseth. 2008. Konfliktfyllda naturskyddsprosesser i Norge. Kapittel 4 i: Sandström, C., S. Hovik og E. I. Falleth. (red.): *Omstridd natur. Trender och utmaningar i nordisk naturförvaltning*. Umeå: Borea, 83–104.
- Arnesen, Tor and Jan Åge Riseth. 2009. Protection and equity? Local and indigenous encounters with the grand scheme of area protection in Norway. I: *Nordic Tourism: Issues and Cases*. Michael Hall, Dieter Muller and Jarkko Sarinen. Channelview, 77–80.
- Baker, Richard, Jocelyn Davies and Elspeth Young (eds.). 2001. *Working on Country: Contemporary Indigenous Management of Australia's Lands and Coastal Regions*. South Melbourne. Oxford.
- Berkes, Fikret (2008). *Sacred ecology*. 2nd edition. Routledge. New York.
- Berntsen, Bredo og Sigmund Hågvar (red.) 2008. *Norsk natur – farvel? En illustrert historie*. Unipub. Oslo.
- Bjørkeng, Stein Otto. 2005. Natursyn og diskurs-konsekvenser for en planprosess. En case-studie fra Verdal kommune innenfor verneplanforslaget Verdal/Lierne. *Hovedfagsoppgave*. NTNU, Geografisk Institutt, Trondheim.
- Broderstad, Else Grete. 2008. The bridge-building role of Political Procedures. Indigenous rights and citizenship rights within and across the borders of the nation-state. *PhD dissertation*. University of Tromsø, Tromsø.
- Broderstad, Else Grete og Hans-Kristian Hernes. 2008. Gjennombrudd ved konsultasjoner? Finnmarksloven og konsultasjoner i Stortinget. Kapittel 5 i: Hernes, Hans-Kristian og Nils Oskal (red.): *Finnmarksloven*. Cappelen Akademisk. Oslo, 122–148
- Borrini-Feyerabend, Grazia, Michel Pimbert, M. Taghi Farvar, Ashish Kothari and Yves Renard. 2007. *Sharing Power. A global guide to collaborative management of natural resources*. Earthscan.
- Borrini-Feyerabend, Grazia and Nigel Dudley. 2007. *Community Conserved Areas IUCN World Commission on Protected Areas Task Force: IUCN Protected Area Categories*. One of a series of papers for a summit on the IUCN categories in Seville, Spain March 3–9 2007.
- Buljo, Johan Henrik. 2008. *Sámi bivdo- ja meahcástansearvi. "Finnmárkkukommišuvdna – sin mandáhta ja min vuordámušat"*. Deanu birasvisttis, 29/10-08. Orginaltekst på samisk. URL: <<http://www.sbms.no/Sahkavuorru%20291008.doc>>. Lest: 4.12.2008. Oversatt til norsk av Liv Østmo. Nedskrevet av Jan Åge Riseth.
- Bull, Kirsti Strøm. 2004. Reindriftens juridiske stilling i utbyggingssaker. I: Vistnes, Ingunn, Christian Nellemann & Kirsti Strøm Bull (2004): *Inngrep i reinbeiteland. Biologi, jus og strategier i utbyggingssaker*. NINA Temahefte 26, 32–51.

- Bull, Kirsti Strøm. 2008. Finnmarksloven – Finnmarkseiendommen og kartlegging av rettigheter i Finnmark. Kapittel 6 i: Hernes, Hans-Kristian og Nils Oskal (red.): *Finnmarksloven*. Cappelen Akademisk. Oslo, 149–167.
- Cairns, D. og J. Moen. 2004. Herbivory influences tree lines. *Journal of ecology* 92, 1019–1024.
- Carlsson, Lars and Fikret Berkes. 2005. Co-management: concepts and methodological implications. *Journal of environmental management*. Vol. 75, (1): 65–76.
- CESP and WCPA. 2006. *Theme on Indigenous og Local Communities, Equity og Protected Areas*. URL: <http://www.iucn.org/themes/ceesp/Wkg_grp/TILCEPA/TILCEPA.htm>. Lest 2.1.2007.
- Chatty, D. 1998. Enclosures and exclusions: conserving wildlife in pastoral areas of the Middle East. *Anthropology Today* 14, 2–7.
- CBD [Convention on Biological Diversity] 2007. *COP 7. Decision VII/28. Kuala Lumpur, 9–20 February 2004*. URL: <<http://www.cbd.int/decisions/?m=COP-07&id=7765&lg=0>>. Lest 6.12.2008.
- DN [Direktoratet for Naturforvaltning]. 2008. Lokal forvaltning av verneområder- en evaluering av delegering. Direktoratet for naturforvaltnings tilråding til Miljøverndepartementet. *Notat 30.10.2008*. Direktoratet for naturforvaltning. Trondheim.
- Eide, Asbjørn. 2007. Urfolks rettigheter-folkerettslige nyvinninger de siste 25 årene. I: FNs erklæring om urfolks rettigheter. Politikk, selvbestemmelse og landrettigheter. *Gáldu čála Tidsskrift for urfolks rettigheter* 4/2007, 39–80.
- Falleth, Eva Irene og Sissel Hovik. 2008. Lokal forvaltning av store verneområder: Erfaringer fra fire forsøk *NIBR-rapport* 2008:11. Norsk institutt for by- og regionforskning. Oslo.
- Fearnside, P.M. 2003. Conservation policy in Brazilian Amazonia: understanding the dilemmas. *World Development* 31, 757–779.
- Ferguson, Michael A.D. and Katja Viventsova. 2007. *Community Conserved Areas in the Circumpolar Arctic. Preliminary description and assessment of their legal status, threats and needs. Prepared for The IUCN Strategic Direction on Governance, Communities, Equity, and Livelihood Rights in Relation to Protected Areas*. URL: <http://cmsdata.iucn.org/downloads/arctic_cca_study.pdf>. Lest 4.2.2010.
- Finnmarksloven. 2005. *Lov om rettsforhold og forvaltning av grunn og naturressurser i Finnmark fylke (Finnmarksloven)*. URL: <<http://www.lovdatab.no/all/hl-20050617-085.html>>. Lest 15.2.2010.
- Fylkesmannen i Finnmark. 2009. *Verneplan for myrer og våtmarker i Finnmark – status*. URL: <<http://www.fylkesmannen.no/fagom.aspx?m=1893&amid=1725055>>. Lest 31.1.2010.
- Gullestad, Marianne. 1984. *Kitchen-table society. A case-study of the family life and friendships of young working-class mothers in urban Norway*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Helander, Elina. 2004 [2001]. Samiska rättsuppfatningar. *Juridica Lapponica* 30. University of Lapland. Rovaniemi. [Først trykt i NOU 2001.:34].
- Hernes, Hans-Kristian og Nils Oskal (red.). 2008. *Finnmarksloven*. Cappelen. Oslo
- Hitchcock, R.K. 2002. 'We are the First People': Land, natural resources and identity in the Central Kalahari. *Journal of Southern African Studies* 28, 797–824.
- Hætta, Odd Mathis. 2007. Samebygda Siebe på Finnmarksvidda vest- sett i et økologisk perspektiv. Del III Materiell kultur. *HIF-Rapport* 2007:2. Høgskolen i Finnmark. Alta.
- Hågvar, Geir. 2006. Den samiske rettsdannelse i indre Finnmark. *Diedut* 2/2006. Sámi Instituhtta. Kautokeino.
- Jacoby, K. 2001. *Crimes against Nature: Squatters, Poachers, Thieves, and the Hidden History of American Conservation*. University of California Press, Berkeley.
- Järvinen, Olli och Kaarina Miettinen. 1988. *Sista paret ut? Om naturvårdens biologi. Naturskyddsföreningen. Miljöförlaget*. Helsingfors.

- Johannesen, Asbjørn, Line Kristoffersen og Per Arne Tufte. 2004. *Forskningsmetode for økonomisk-administrative fag*. Abstrakt forlag. Oslo.
- Josefsen, Eva. 2008. Stat, region og urfolk: finnmarksloven og politisk makt . I: Hernes, Hans-Kristian og Nils Oskal (red): *Finnmarksloven*. Cappelen. Oslo, 91–121.
- Keskitalo, Alf Isak.1998. *Guovdageainnu suohkangirji. Kautokeino sognebok*. Guovdageainnu suokan. Kautokeino kommune.
- Kvale, Steinar .2001[1996]. *Det kvalitative forskningsintervju*. Ad Notam Gyldendal.
- Locke, Harvey and Philip Dearden. 2005. Rethinking protected area categories and the new paradigm. *Environmental Conservation* 32 (1): 1–10.
- Lov om naturvern.1970. URL: <<http://www.lovdatab.no/dnf/nl-19700619-063.html#map001>>. Lest 15.2. 2010.
- MD [Miljøverndepartementet] 2007: "Avtale mellom Sametinget og Miljøverndepartementet om retningslinjer for verneplanarbeid etter naturvernloven i samiske områder". URL: <<http://www.sametinget.no/kunde/filer/VPA%20Avtale%20om%20verneplanarbeid.pdf>>. 25.9.2009
- MD [Miljøverndepartementet] 2009: *Verneområdene skal forvaltes lokalt*. Pressemelding 07.07.2009. URL: <<http://www.regjeringen.no/nb/dep/md/pressesenter/pressemeldinger/2009/verneomradene-skal-forvaltes-lokalt.html?id=570928>>. Lest 3.2.2009.
- Minde, Henry.2007. En erklæring i emning: Urfolk og de forente nasjoner fra 1960-tallet til 1985. I: FN's erklæring om urfolks rettigheter. Politikk, selvbestemmelse og landrettigheter. *Gáldu čála Tidsskrift for urfolks rettigheter* 4/2007, 9–38.
- Naturmangfoldloven.2009. *Lov 19.juni 2009 nr. 100 om forvaltning av naturens mangfold*. URL: < <http://www.lovdatab.no/all/hl-20090619-100.html> >. Lest 15.2. 2010.
- Neuman, R.P. 1998 *Imposing Wilderness: Struggles over Livelihood and Nature Preservation in Africa*. University of California Press, Berkeley.
- Nicholas, C. 2005. Who can protect the forest better? Pitching Orang Asli against professionals in protected area management in Peninsular Malaysia. *International Symposium on Eco-Human Interactions in Tropical Forests*. Kyoto University, Japan. Society of Tropical Ecology, Kyoto.
URL: <http://www.coac.org.my/codenavia/portals/coacv1/code/main/main_art.php?parentID=11400226426398ogartID=11374532336034>. Lastet ned 2.3.2007
- Nordin, Åsa.2002. Relationer i ett samiskt samhälle: En studie av skötesrensyste­met i Gällivare socken under första hälften av 1900-talet. *Dr.avh.* Umeå universitet. Umeå.
- NOU 1978: 18A og 18B. *Bruken av Finnmarksvidda*. Miljøverndepartementet. Universitetsforlaget, Oslo, Bergen, Tromsø.
- NOU 1986:13. "Ny landsplan for nasjonalparker". Universitetsforlaget, Oslo, Bergen, Stavanger, Tromsø.
- NOU 1997:5. *Urfolks landrettigheter etter folkerett og utenlandsk rett*. Oslo: Statens forvaltningstjeneste.
- NOU 2004:28. *Naturmangfoldloven*. Oslo, Bergen, Stavanger, Tromsø: Universitetsforlaget
- NOU 2007:13. *Den nye sameretten*. Justisdepartementet. Oslo.
- NUB, 1977:34. *Naturgeografisk inndeling av Norden*. Stockholm.
- Olofsson, Johan og Lauri Oksanen.2005. Effects of reindeer density on vascular plant diversity on North Scandinavian mountains. *Rangifer* 25(1), 5–18.
- Oskal, Nils.1995. Det rette, det gode og reinlykken. *Dr. avh.* ISV; filosofiseksjonen. Universitet i Tromsø. Tromsø.
- Oskal, Nils. 2001. Det moralske grunnlaget for diskvalifiseringen av urfolks eiendomsrett til land og politisk suverenitet. Del V, kap 2 i NOU 2001:34 *Samiske sedvaner og rettsoppfatninger- bakgrunnsmateriale for Samerettsutvalget*. Oslo, 256–264.
- Ostrom, Elinor.2007. A diagnostic approach for going beyond panaceas. *PNAS* September 25, 2007 vol. 104 no. 39 15181–15187. URL: <<http://www.pnas.org/content/104/39/15181.full.pdf+html>>. Lest 11.11.2008

- Ostrom, Elinor and Harini Nagendra. 2006. Insights on linking forests, trees, and people from the air, on the ground, and in the laboratory. *PNAS* December 19, 2006 vol. 103 no. 51 19224–19231. URL: <http://www.pnas.org/content/103/51/19224.abstract?ijkey=76607dd5c3179f9ef87b557d562265d4b8c9407dogkeytype2=tf_ipsecsha>. Lest 11.11.2008
- Ot.prp. nr. 52 (2008–2009) *Om lov om forvaltning av naturens mangfold (naturmangfoldloven)*. Miljøverndepartementet. Oslo.
- Paine, Robert.1981. *Uttalelse til Norges Høyesterett om Samespørsmål og Altavassdraget*. Notat. Tromsø, 1.9.1981.
- Pedersen, Steinar. 2006. Lappekodisillen i nord 1751–1859: Fra grenseavtale og sikring av samenes rettigheter til grensesperring og samisk ulykke. Institutt for historie, Det samfunnsvitenskapelige fakultet, *Dr. philos-avhandling*, Universitetet i Tromsø .Tromsø
- Poirier, R. and Ostergren, D. 2002. Evicting people from nature: Indigenous land rights and national parks in Australia, Russia and the United States. *Natural Resources Journal* 42, 331–352.
- Posey, D. and G. Duffield.1996. *Beyond Intellectual Property. Towards Traditional Resource Rights for Indigenous People and Local Communities*. Ottawa: International Development Research Centre.
- Prestbakmo, Hans.1994. Bruken av utmarksressursene i Finnmark i dette århundret. Del III i NOU 1994:21. *Bruk av land og vann i Finnmark i historisk perspektiv*. Oslo: Statens forvaltningstjeneste, 135–203.
- Reindriftsforvaltningen.2008. *Ressursregnskap for reindriftsnæringen*. For reindriftsåret 1. april 2006 – 31.mars 2007. Alta.
- Reindriftsloven.2007. *Orientering om reindriftsloven av 15. juni 2007*. Landbruks- og matdepartementet/ Reindriftsforvaltningen. Oslo/Alta
- Riseth, Jan Åge.2002. Bruks- og Verneplan for Junkerdal/Balvatn Konsekvensutredning for Samisk kulturutøvelse. *Rapport 12/2002*. NORUT Social Science Research Ltd.
- Riseth, Jan Åge.2005. Nature protection and the colonial legacy - Sámi reindeer management versus urban recreation: the case of Junkerdal-Balvatn, Northern Norway. I: Tiina Peil and Michael Jones (eds) *Landscape, Law and Justice. Proceedings of a conference organised by the Centre for Advanced Study at the Norwegian Academy of Science and Letters, Oslo 15–19 June 2003* The Institute for Comparative Research in Human Culture. 325 pages, maps. illustrations, Serie B: Skrifter vol. CXVIII (118). Novus forlag, Oslo, 173–186
- Riseth, Jan Åge.2007. An Indigenous Perspective on National Parks and Sámi Reindeer Management in Norway. *Geographical Research, June 2007* 45(2):177–185.
- Riseth, Jan Åge. 2008. Parks for Whom? A Norwegian Policy Dilemma: Recreation versus Indigenous Interests. In: Antonio Raschi and Sonia Trampetti (eds.).*Management for Protection and Sustainable Development*. The Fourth international Conference on Monitoring and Management of Visitor Flows in Recreational and Protected Areas, Montecatini Terme Italy 14–19 October 2008. Proceedings, 384–389.
- Riseth, Jan Åge og Oksanen, Lauri.2007. "Ressursøkonomiske og økologiske perspektiver på grenseoverskridende reindrift" i Broderstad, Else Grete, Niemi, Einar og Sommersteth, Ingrid, *Grenseoverskridende reindrift før og etter 1905. Skriftserie nr. 14, Senter for samiske studier*. Tromsø: Universitetet i Tromsø, 143–163
- Riseth, Jan Åge och Arvid Holte.2008. Rennäring och nationalparker i Norge. Kapittel 13 i: Sandström, C., S. Hovik og E.I. Falleth. (red.): *Omstridd natur. Trender och utmaningar i nordisk naturförvaltning*. Umeå: Borea, 269–290.
- Rudberg, Odd. 2009. *Lokal bruk av Rnp og Rlvo. Sammendrag av brukerkartlegging 2009*. URL: <<http://www.naturvernprosesser.no/hoved.aspx?m=46591&amid=2982550>>. Lest 3.3.2010.
- Sametinget. 2007. *Sametingets retningslinjer for vurderingen av samiske hensyn ved endret bruk av meahcci/utmark i Finnmark*. Fastsatt av Sametinget 24. mai 2007

- og godkjent av Arbeids- og inkluderingsdepartementet 11. juni 2007 med hjemmel i finnmarksloven § 4. URL: <[http://www.samediggi.no/kunde/filer/Retningslinjer_norsk\(1\).pdf](http://www.samediggi.no/kunde/filer/Retningslinjer_norsk(1).pdf)>. Lest 25.11.2008.
- Sametinget.2008. *Naturmangfoldlov. Sametingets plenum. Sak 44/08.* URL: <http://innsyn.e-kommune.no/innsyn_sametinget_norsk/wfdocument.aspx?journalpostid=2008024369&dokid=173828&versjon=1&variant=P&ct=RA-PDF>. Lest 5.12.2008.
- Schanche, Audhild. 2001. Innledning I: Audhild Schanche (red) Naturressurser og miljøverdier i samiske områder:forvaltnings- og forskningsutfordringer. *Rapport 1 i prosjektet "Miljø, kultur og kunnskap. Bruk og forvaltning av naturressurser i samiske områder"*. Dieđut 2/2001. Kautokeino, 3–19.
- Schanche, Audhild. 2002. Meahcci, den samiske utmarka. I: Svanhild Andersen (red.) Samiske landskap og Agenda 21: kultur, næring, miljøvern og demokrati. *Rapport 2 i prosjektet "Miljø, kultur og kunnskap. Bruk og forvaltning av naturressurser i samiske områder"*. Dieđut 1/2002. Kautokeino, 156–170.
- Schanche, Mona.2001. Urfolk, rettigheter og ressurser. Politiske prosesser omkring miljø- og ressursforvaltning i samiske områder i Norge. *Oppgave i statsvitenskap*. NTNU, Trondheim. Upublisert.
- SCBD [Secretariat of the Convention on Biological Diversity] (2004).Akwe: Kon Voluntary *Guidelines for the Conduct of Cultural, Environmental and Social Impact Assessment regarding Developments Proposed to Take Place on, or which are Likely to Impact on, Sacred Sites and on Lands and Waters Traditionally Occupied or Used by Indigenous and Local Communities* Montreal, 25p. (CBD Guidelines Series). URL: <<http://www.cbd.int/doc/publications/akwe-brochure-en.pdf>> Lest. 16.12.2008.
- Skjeggedal, Terje og Jørund Aasetre.2006. Lokal forvaltning av verneområdene i Forollhogna. *Delrapport 3 i. Evaluering av forvaltningsforsøket*. Notat. 2006:13. Østlandsforskning. Lillehammer.
- Skålnes, Sunniva.2006). Det samiske slektstunet. Busetnadmønsteret i Kautikeino- eit materielt uttrykk for identitet og tilknytning. I: *Stordahl, Vigdis (red.) Samisk Identitet. Kontinuitet og endring*. Dieđut 3/2006, 35–52.
- Smardon, R.C. and Faust, B.B.2006. Introduction: international policy in the biosphere reserves of Mexico's Yucatan peninsula. *Landscape and Urban Planning* 74, 160–192.
- Soupajärvi, L. 2003. Competing industries and contested nature in Finnish Lapland after World War II. Möller, S., Pehkonen, S. (eds.) *Encountering the North. Cultural geography, international relations and northern landscapes*, 203–20. Ashgate, Aldershot.
- SSB [Statistisk sentralbyrå].2008. *Folkemengde etter kjønn, alder og kommune*. URL: <<http://www.ssb.no/emner/02/01/10/folkemengde/tab-2008-03-13-21.html>>. Lest 9.12.2008.
- Statens Vegvesen.2006. *Konsekvensanalyse*. Handbok 140.
- Stolton, Sue and Oviedo, Gonzalo.2004. "Using the categories to support the needs and rights of traditional and indigenous peoples in protected areas" i Bishop, Kevin, Dudley, Nigel, Phillips Adrian and Stolton, Sue (eds.) *Speaking a Common Language. The uses and performance of the IUCN System of Management Categories for Protected Areas*. Cardiff: Cardiff University, IUCN-The World Conservation Union and UNEP-World Conservation Monitoring Centre.
- St.meld. 62, 1991–92. *Ny landsplan for nasjonalparker og andre større verneområder i Norge*. Miljøverndepartementet, Oslo.
- St.meld. 39, 2000–2001. *Friluftsliv – Ein veg til høgare livskvalitet*. URL: <<http://www.regjeringen.no/nb/dep/md/dok/regpubl/stmeld/20002001/Stmeld-nr-39-2000-2001-/5/5.html?id=324949>>. Lastet ned 6.2.2009.
- Stokke, Knut B., Ragnhild Skogheim og Margrete Skår, 2008. Bruk av bynære friluftsområder. *Utmark* 2/2008. URL: <<http://www.utmark.org/>>. Lastet ned

6.2.2009.

- Tømmervik, H., Johansen, B., Riseth, J.Å., Karlsen S.R, Solberg, B. & Høgda, K.A. 2009. Above ground biomass changes in the mountain birch forests and mountain heaths of Finnmarksvidda, Northern Norway, in the period 1957–2006. *Forest Ecology and Management* 257: 244–257.
- Ulvevadet, B. 2000. Penger teller, kultur avgjør. Analyse av statens virkemiddelbruk for å oppnå en bærekraftig reindrift i Vest-Finnmark, og reindriftssamenes reaksjoner på denne politikk *Hovedoppgave i sosiologi*. Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, Universitetet i Oslo.
- Vars, Laila Susanne. 2009a. Forslag om etablering av Gohteluoppal nasjonalpark, forvaltningsplan for Reisa nasjonalpark og Ráisdjuottarháldi landskapsvernområde i Troms fylke, samt verneplan for myr og våtmark i Finnmark. *Notat til Sámi allaskuvla fra referansegruppedlem*, 11s.
- Vars, Laila Susanne. 2009b. The Sámi people's right to self-determination. *Avhandling levert for graden philosophiae doctor (Ph D.) i rettsvitenskap*. Universitetet i Tromsø. Juli 2009.
- Vest, Jovvna-Ánde. 1989. *Reintrákket ender ved bredden* [Čáhcegáddái nohká boazobálggis]. Aschehoug. Oslo.
- Vorren, Ørnulv 1978. Bosetning og ressursutnyttning under veidekulturen og dens differensiering. I: *Finnmarksvidda – natur – kultur*. NOU 1978:18 A, 145–162.
- Ward, Geoffrey C. 1996. *The West. An illustrated history*. Little Brown & Co. Boston. New York. Toronto. London.
- Witoszek, Nina. 1998. *Norske naturmytologier: fra Edda til økofilosofi*. Pax. Oslo.
- Østmo, Liv. 2008. Árbiediehtu pilot project. Notat 31.10.08. *Foredragsmanus*. SDI/SA.
- Áhrén, Mattias .2007. FN's deklarasjon om urfolks rettigheter – Hvordan ble den vedtatt og hvorfor er den viktig? *Galdu Čála, Tidsskrift for urfolks rettigheter* nr. 4/2007, 81–127.

VEDLEGG

Vedlegg 1

Verneformene etter naturvernloven¹

(1) *Nasjonalparker* opprettes for å forhindre inngrep i store urørte naturområder, samt verne om landskap med planter, dyreliv og natur- eller kulturminner. Store verneområder sikrer komplekse økosystem og er en viktig faktor i arbeidet med å hindre utrydding av planter og dyr, altså bevaring av det biologiske mangfoldet i naturen. Nasjonalparkene vil også sikre oss store områder for friluftsliv, naturopplevelse og rekreasjon. I en nasjonalpark er alle former for inngrep som kan skade verneverdiene forbudt. Det innebærer f.eks. at motorferdsel skal holdes på et minimum. Tradisjonell landbruksdrift som beiting og seterdrift vil som hovedregel kunne fortsette som før.

(2) *Landskapsvernområder* omfatter egenartede eller vakre natur- eller kulturlandskap. Verneformen brukes ofte for å ta vare på kulturlandskap i aktiv bruk. Bevaring av landskapsbildet og landskapsopplevelsen er en sentral målsetting ved opprettelse av landskapsvernområder. Restriksjonsnivået er gjennomgående lavere enn for de andre verneformene. Til forskjell fra de andre verneformene kan landskapsvernområder ikke opprettes i strid med reguleringsplan etter plan- og bygningsloven. Det er ikke tillatt å iverksette tiltak som kan skade eller forringe landskapet. Jord- og skogbruk kan normalt fortsette som tidligere, men det vil ofte være bestemmelser om å ta større hensyn til de landskapsmessige konsekvensene av virksomheten enn hva man gjør i andre områder. For å ta vare på verneverdiene kan det være nødvendig å regulere landbrukets driftsformer og arealbruk. Det kan også være ønskelig å opprettholde driftsformer som har skapt en spesiell og kulturpåvirket vegetasjonssammensetning. F.eks. beiting av bufe i sommerhalvåret.

(3) *Naturreservatene* omfatter i hovedsak uberørt eller tilnærmet uberørt natur, eller utgjør en spesiell naturtype. De har en spesiell vitenskapelig eller pedagogisk betydning. Et naturreservat kan totalfredes eller fredes for bestemte formål. Restriksjonsnivået er både tilpasset verneformålet, og de lokale forhold på stedet. I de fylkesvise eller regionale verneplaner for våtmark, myr, sjøfugl, edelløvskog og barskog er naturreservat den vanligste verneformen. Verneformen er den strengeste formen for områdevern etter naturvernloven. Vegetasjon og dyreliv er fredet mot skade og ødeleggelse. Tiltak som kan endre naturmiljøet er ikke tillatt. F.eks. oppføring av bygninger, graving av grøfter til drenering, fremføring av luftledninger, jordkabler og kloakkledninger og bygging av veier. Motorferdsel til lands og til vanns er forbudt. Dette gjelder også start og landing med luftfartøy, og lavtflyging under 300 meter der det har betydning for dyre- og fugleliv, for eksempel på grunn av reirplasser og hi-områder. Landbruksdrift i samme omfang og med de driftsformer som foregikk på vernetidspunktet, kan vanligvis fortsette. Vedlikehold av anlegg som eksisterer på vernetidspunktet kan utføres. Der verneformålet er å ivareta verneverdier knyttet til natur - eller urskog vil skogsdrift være forbudt. Vanligvis er det også et generelt forbud mot hogst og fjerning av døde trær. Jakt og fiske er i hovedsak regulert av de generelle bestemmelser etter viltloven og lov om lakse- og innlandsfisk. I sjøfugl- og våtmarksreservater er det ofte totalforbud mot jakt og fangst. Det kan likevel være tilfeller hvor det er behov for felling av vilt for å hindre bestandsmessige misforhold

¹ Lov om naturvern, 1970

mellom forskjellige arter, blant annet på grunn av menneskeskapt faktorer. Ut fra områdets funksjon kan storviltjakt og lisensjakt på store rovdyr tillates i våtmarksreservater. Der verneformålet er knyttet til skog og myr er det normalt ingen restriksjoner på ferdsel til fots, på ski og med båt. I sjøfugl-, våtmarks- og myrreservater viktige for fuglelivet er det i mange tilfelle ferdselsforbud kun i hekketiden. Eventuell tilrettelegging for friluftsliv skal ha som mål å kanalisere ferdsel slik at den ikke kommer i konflikt med verneformålet. Større arrangementer som idrettsarrangementer, teltleirer og lignende er forbudt dersom det ikke er gitt dispensasjon. Turvirksomhet i regi av ideelle lag og foreninger, universiteter, skoler eller andre institusjoner kan som hovedregel skje uten å søke dispensasjon. Dersom utviklingen i verneområdet tilsier det, kan ferdsel i verneområdet reguleres eller forbys.

Vedlegg 2

Navn på nasjonalpark	Oppr. vernetdato	Oppr. areal (km2)	Sør-Norge	Sápmi	Tot. areal (km2)	Utvidelser Sør-Norge	Tot areal Sør-Norge	Utvid. Sápmi	Tot areal Sápmi	Vernedato
Rondane	21.12.1962	580	580	1106,5	965	385	965	344	1451	24.10.2003
Børgesfjell/Byrkjje	9.8.1963	1107			1451					29.8.2003
Ormfiærnkampen	14.6.1968	9	9		9		9			14.6.1968
Gutulia	20.12.1968	19		19	23			4	23	10.09.2004
Blåfjella – Skjækerfjella	6.2.1970	182		181,5	1918			1736	1918	17.12.2004
Stabursdalen	6.2.1970	98		98,2	749			651	749	20.12.2002
Øvre Pasvik	6.2.1970	67		66,6	120			53	120	29.8.2003
Rago	22.1.1971	162		161,93	162				162	22.1.1971
Øvre Dividal	9.7.1971	743		742,8	770			27	770	01.12.2006
Femundsmarka	9.7.1971	390		390,3	597			207	597	21.2.2003
Dovrefjell-Sunndalsfjella	21.6.1974	256	256		1699	1443	1699			3.5.2002
Ånderdalen	19.9.1975	69		69	125			56	125	4.6.2004
Øvre Anarjohka	19.12.1975	1414		1414,3	1414			0	1414	19.12.1975
Sum		5095	844	4250,1	10000	1828	2672	3078	7328	
Jotunheimen	05.12.1980				1156		1156			05.12.1980
Hardangervidda	10.04.1981				3445		3445			10.04.1981
Reisa	28.11.1986				804				804	28.11.1986
Saltfjellet-Svartisen	8.9.1989				2102				2102	8.9.1989
Jostedalubreen	25.10.1991				1315		1315			25.10.1991
Sum 1980-91							5915		2906	
Sum 1962-91+utvid							8588		10234	
Forollhogna	21.12.2001				1064		1064			21.12.2001
Møysalen	29.8.2003				51				51	29.8.2003
Dovre	24.10.2003				290		290			24.10.2003
Junkerdal	9.1.2004				683				683	9.1.2004
Skarvan og Roitdalen	20.02.2004				442				442	20.02.2004
Lierne	17.12.2004				333				333	17.12.2004
Folgefonna	29.4.2005				548		548			29.4.2005
Hallingskarvet					450		450			22.12.2006
Reinheimen					1960		1960			24.11.2006
Seiland					316				316	08.12.2006
Varangerhalvøya					1804				1804	08.12.2006
Sum nye 2001-06							4312		3629	
Totalt					26763		12900		13863	

Direktoratet for
naturforvaltning

Kilde: Naturbase
August 2009

Vedlegg 3

NATURBRUK I KAUTOKEINO- GENERELL DEL SPØRREUNDERSØKELSE

GJENNOMFØRING

Hei, mitt navn er (...) og jeg ringer fra Norstat. Vi holder for tiden på med en undersøkelse blant befolkningen i Kautokeino kommune og vil gjerne snakke med en i husstanden som er 18 år eller eldre.. Det tar bare 3 minutter, går det bra? Du kan også gjennomføre intervjuet på samisk om det er aktuelt.

[Respondentene får velge om intervjuet skal gjennomføres på samisk eller norsk.]

REGISTRER:

SAMISK

Norsk

REGISTRER KJØNN

Mann

Kvinne

Hva er din alder?

Noter.....

UNDER 18 AVSLUTT

Bosted

SVARALTERNATIVER: REGISTRER POSTNUMMER OG KOMMUNE FRA UTVALGET

1) Hvor mange dager bruker du vanligvis å tilbringe i meahcci/i utmarka i løpet av et år?

SVARALTERNATIVER:

Aldri AVSLUTT

Inntil 7 dager

Inntil 14 dager

15-30 dager

31-60 dager

Mer enn 60 dager

Vet ikke

2) Bruk

Hvilke av disse formålene bruker du meahcci / utmarka til?

SVARALTERNATIVER: LES OPP, KRYSS AV FOR JA

1. Bærplukking
2. Fiske
3. Jakt eller fangst
4. Beite
5. Uttak av ved, trevirke og andre plantedeler
6. Turformål
7. Utleie av hytte til turister
8. Frakt av turister
9. Ingen av disse

3) FOR HVERT AV FORMÅLENE I SPM 2

3a HVIS JA BÆR Hvilke av følgende bæertyper har du plukket siste år:

LES FLERE SVAR MULIG

1. Multer
2. Blåbær
3. Tyttebær
4. Ingen av disse

3b HVIS JA FISKE Hvilken av følgende fiske har du vært på i løpet av de siste 12 mnd
LES FLERE SVAR MULIG

1. Sikfiske
2. Gjeddefiske
3. Abborfiske
4. Ørretfiske
5. Røyefiske
6. laksefiske
7. Havfiske
8. Ingen av disse

HVIS JA BEITE

3c Hvilke av følgende typer beite har du benyttet? LES FLERE SVAR MULIG

1. Reinbeite
2. Husdyrbeite
- 3 Ingen av disse

d) HVIS JA VEDFORSYNING MED MERE

Hvilke av følgende typer vedforsyning har du foretatt
LES FLERE SVAR MULIG

1. Vedforsyning til eget/familiens bruk
2. Ved for salg
3. Trevirke til bygging av husvære/ gjerder etc.
4. Uttak av emner til duodji
5. Skjæring av sennegress til skohøy (gámasuoinnit)
6. Ingen av disse

HVIS JA TURFORMÅL

3e Hvilken av følgende typer tur har du vært på siste 12 mnd?
LES FLERE SVAR

1. Kaffetur med bål (gáfestallan)
2. Skitur
3. Snøskutertur
4. IKKE LES ingen av disse

3) Hvor viktig er følgende faktorer når du velger hvilket utmarksområde du skal benytte? 1 er ikke viktig 5 er svært viktig

Avstanden fra der jeg bor

At området tradisjonelt er benyttet av din slekt

1

.

.

.

.

5

6 IKKE LES Vet ikke / usikker

4) Hvilke av følgende transportmidler har du benyttet i meahcci / utmark de siste 12

måneder LES OPP, FLERE SVAR MULIG:

Snøskuter
Bil
Firehjuling
Traktor
Fly
Båt med motor
Ingen av disse

5) Betydning

Hvor viktig er følgende for deg når du bruker meahcci / utmarka? (Skala 1-5)

1 er ikke viktig, 5 er svært viktig ROTER

LES OPP

Å sanke ressurser til eget bruk
Følge tradisjonen
Sosialt samvær og fellesskap
Opplæring av barn/ unge
Opprettholde rettigheter
Salgsinntekter
Rekreasjon og naturopplevelser
Sunn mat

1

.

..

5

6 IKKE LES Vet ikke / usikker

Vedlegg 4

LUONDDUGEAVAHEAPMI GUOVDAGEAINNUS - OPPALAŠ OASSI JEARAHALLANISKOSIS-

Čađaheapmi

Hei, mu namma lea (...) ja mun riŋgen Norstat:as.

Mii leat bargamen iskosiin Guovdageainnu suohkana ássiid birra ja háliidivččen hupmat ovttain din dálus gii lea 18 jagi dahje boarrásit.. Ádjána dušše 3 minuhta, manná go bures? Don sáhtát maid čađahit iskosa sámegillii.

[Jus háliida, de oačču vástideaddji välljet galgágo jearahallán čađahuvvot sámegillii dahje dárogillii.]

REGISTRERE:

SÁMEGIELLA

Dárogiealla

REGISTRERE SOHKABEALI:

Dievdoolmmoš

Nissonolmmoš

Mii lea du ahki?

Čále.....

VUOLLEL 18 LOAHPAT

Orrunsadji

VÁSTIDANVEJOLAŠVUOĐAT:

REGISTRERE VÁLLJEJUVVON OLBMUID POASTAČUJUHUSA JA SUOHKANA

1) Galle beavvi leat don dábálaččat meahcis jahkái?

VÁSTIDANVEJOLAŠVUOĐAT:

li goassege LOAHPAT

7 beavvi dahje unnit

14 beavvi dahje unnit

15-30 beavvi

31-60 beavvi

Eanet go 60 beavvi

li dieđe

2)Atnu

Masá anát meahci?

VÁSTIDANVEJOLAŠVUOĐAT: **LOGA, MERKE JUS LEA JUO**

10. Murjemii

11. Oaggumii

12. Bivdui

13. Guohtun

14. Murremii, ávnnasteapmái ja eará šattuid viežžat

15. Tuvrraide/ mátkkit

16. Láigohit barta turisttaide

17. Turisttaid vuojáhallat

18. li ovttage dáin

3) JUOHKE VÁSTIDANVEJOLAŠVUHTII 2. GAŽALDAGAS

3a JUS JUO MURJET Makkár čuovvovaš murjjiid leat maŋemus jagis čoaggán:

LOGA: LEA VEJOLAŠ VÁLLJET MÁĐGA VÁSTÁDUSA

Luopmániid

Sarrihiid

Jorjaid

li ovttage dáin

3b JUS LÁVET OAGGUT Makkár čuovvovaš guliid leat bivdán maŋemus 12 mánu?

LOGA: LEA VEJOLAŠ VÁLLJET MÁĐGA VÁSTÁDUSA

1. Čuovžžaid

2. Hávggaid

3. Vuskoniid

4. Dápmohiid

5. Rávdduid

6. Luosaid

7. Mearraguliid

8. li ovttage dáin

3c JUS JUO GUOHTUN

Makkár guohtumiidda leat don geavahan meahci?

LOGA: LEA VEJOLAŠ VÁLLJET MÁĐGA VÁSTÁDUSA

1. Boazoguohtumii

2. Oameláidumii

3 li ovttage dáin

3d JUS JUO MURRET JA EARA

Makkár ávdnasiid ja muoraid leat viežžan meahcis?

LOGA: LEA VEJOLAŠ VÁLLJET MÁĐGA VÁSTÁDUSA

1. Murret alccet/bearrašii

2. Murret vuovdima váste

3. Ávdnasiid huksen váste viesu/ bartta, áiddiid etc.

4. Viežžat ávdnasiid duddjomii

5. Gámasuinniid čuohppat

6. li ovttage dáin

3e JUS JUO TUVRRAIDE/MÁTKKIT

Makkár čuovvovaš mátkkiin leat don leamašan maŋemus 12 mánu?

LOGA EARÁ VÁSTÁDUSAT

1. Gáfestallamis

2. Čuoiganmátkkis

3. Skohtermátkkis

4. ALE LOGA ii ovttage dáin

3) Man dehálaččat leat čuovvovaš fáktorat go válljet makkár meahcceguovllu áiggut geavahit?

1 lea ii dehálaš 5 lea hui dehálaš

Man guhkki dohko lea mu ruovttus

Ahte guovlu lea árbevirolaččat geavahuvvon du sogas

1

.

.

5

6 ALE LOGA li dieđe / ii leat sihkar

4)Makkár čuovvovaš fievruid leat don geavahan meahcis maŋemus 12 mánu?

LOGA, EARÁ VÁSTÁDUSAT LEAT MAID VEJOLAČČAT:

Skohtera

Biilla

Njealjejuvllaga

Tráktora

Girdi

Mohtorfatnasa

li ovttage dáin

5) Mearkkašupmi

Man dehálaš lea čuovvovaš dutnje go anát ávkki meahcis? (Skala 1-5)

1 lea ii dehálaš, 5 lea hui dehálaš JORAT

LOGA

Viežžat resurššaid iežat geavaheapmái

Čuovvut árbevieruid

Sosiálalaš ovtastallán ja oktavuoha

Oahpahit mánáid/nuoraid

Doalahit rivttiid

Dienas

Vuoiŋgasteapmi ja luondduvásáhusat

Dearvvašlaš borramuš

1

5

6 ALE LOGA li dieđe / ii leat sihkar

VEDLEGG 5

Forskriftsmal for nasjonalparker

Vern av (...) nasjonalpark i (...) kommune i (...) fylke

Fastsatt ved kongelig resolusjon (...) med hjemmel i lov 19. juni 2009 nr. 100 om forvaltning av naturens mangfold (naturmangfoldloven) § 34 jf. § 35 og § 62. Fremmet av Miljøverndepartementet

§ 1. Avrensning

Nasjonalparken berører følgende gnr/bnr:

(...) kommune:

(...) kommune:

Nasjonalparken dekker et totalareal på ca(...) km², hvorav ca km² er sjøareal.

Grensene for nasjonalparken fremgår av vedlagte kart i målestokk (...), datert Miljøverndepartementet (...).

De nøyaktige grensene for nasjonalparken skal avmerkes i marka. Knekkpunktene skal koordinatfestes.

Verneforskriften med kart oppbevares i (...) kommuner, hos Fylkesmannen i (...) i Direktoratet for naturforvaltning og i Miljøverndepartementet. Det samme gjelder jordskiftekartet som lages etter grensemerking.

Dersom nasjonalparken strekker seg over flere kommuner må det spesifiseres hvilke gårds- og bruksnummer som hører til hvilken kommune.

Med sjøareal menes saltvann. Totalarealet inkluderer ferskvann.

Knekkpunktene blir koordinatfestet som ledd i grensemerking. Når jordskifteretten har gjennomført en grensegangssak lager de et jordskiftekart. Det er kun dette kartet det vises til i forskriften, og ikke eventuelle kart laget av andre enn jordskifteretten.

Forskriften med kart skal oppbevares i alle berørte kommuner.

§ 2. Formål

Formålet med (...) nasjonalpark er å bevare et stort naturområde som inneholder særegne og/eller representative økosystemer eller landskap og som er uten tyngre naturinngrep.

(...) variasjonsbredden av naturtyper og landskap (...) / arter og genetisk mangfold (...) /større intakteøkosystemer (...).

Allmennheten skal gis anledning til uforstyrret opplevelse av naturen gjennom utøvelse av naturvennlig og enkelt friluftsliv med liten grad av teknisk tilrettelegging.

Nasjonalparker opprettes med hjemmel i naturmangfoldloven § 35 som angir hvilke områder som kan vernes som nasjonalpark. Dette er områder som

- a) er et større område
- b) fremstår som et naturområde i motsetning til kulturlandskap
- c) inneholder særegne eller representative økosystemer eller landskap
- d) er uten tyngre naturinngrep.

Vilkårene om særegne eller representative økosystemer eller landskap er alternative vilkår, noe som betyr at det er tilstrekkelig at ett av alternativene er oppfylt.

Formålsbestemmelsen må beskrive hvilke(t) av alternativene som er oppfylt for den aktuelle nasjonalparken.

I den enkelte verneforskrift skal det tas utgangspunkt i målene for områdevern slik de er beskrevet i § 33, men målene med vernet må beskrives mer detaljert, dvs. at det må angis så konkret som mulig og gjøres rede for hvilke natur- og kulturverdier som ønskes ivarettatt og den tilstand som ønskes oppnådd med vernet.

Kulturminner kan tas inn som en del av verneformålet.

Formålet skal tillegges stor vekt ved fortolkningen av verneforskriften, og det er viktig av formålet blir beskrevet på en slik måte at det gir veiledning for forvaltningen av området. Geologiske lokaliteter vil også kunne være et viktig vernemotiv. Likeledes er det i mange nasjonalparker viktig å fremheve kulturminner som landskapselement.

Friluftsliv har en sentral posisjon i de fleste nasjonalparker, og bør normalt tas inn som en del av verneformålet.

Det må vurderes konkret hvordan samisk reindrift skal omtales i verneforskriften i verneområder hvor det drives samisk reindrift. Det skal gå frem av forskriften at "Formålet omfatter også bevaring av det samiske naturgrunnlage"⁶⁹.

§ 3. Vernebestemmelser

I nasjonalparker skal ingen varig påvirkning av naturmiljø eller kulturminner finne sted, med mindre slik påvirkning er en forutsetning for å ivareta verneformålet.

1. Landskapet

1.1 Vern mot inngrep i landskapet

Området er vernet mot inngrep av enhver art, herunder oppføring av varige eller midlertidige bygninger, anlegg og innretninger, hensetting av campingvogner, bobiler og maskiner, etablering av oppdrettsanlegg, opplag av båter, gjerder, vegbygging, bergverksdrift, vassdragsregulering, graving, utfylling og henleggelse av masse, sprenging, boring, bryting av stein, mineraler og fossiler, fjerning av større stein og blokker, mineraler eller fossiler, drenering annen form for tørrlegging, nydyrking, bakkeplanering, fremføring av luft- og jordledninger, bygging av bruer og klopper, oppsetting av skilt, opparbeiding og merking av stier, løyper o.l.

Opplistingen av tiltak er ikke uttømmende.

1.2 Bestemmelsene i pkt. 1.1 er ikke til hinder for:

- a) vedlikehold av bygninger, anlegg og innretninger som ikke fører til bruksendring. Vedlikehold skal skje i samsvar med lokal byggeskikk og tilpasses landskapet. Vedlikehold omfatter ikke ombygging eller utvidelse.
- b) edlikehold av stier, løyper, skilt, bruer og liknende i samsvar med forvaltningsplan.

1.3 Forvaltningsmyndigheten kan gi tillatelse til:

- a) ombygging og mindre utvidelse av bygninger.
- b) gjenoppføring av bygninger, anlegg og innretninger som er gått tapt ved brann eller naturskade.
- c) bygging av bruer og legging av klopper.
- d) oppsetting av skilt og erking og etablering av nye stier.
- e) ombygging, flytting og oppsetting av gjerder.
- f) oppføring av bygninger, anlegg og innretninger som er nødvendig for utøvelse av reindrift.
- g) bruksendring av eksisterende bygninger.
- h) riving av gamle bygninger, anlegg og innretninger og oppføring av nye med samme størrelse og for samme bruk.
- i) oppføring av nødvendige navigasjonsinstallasjoner og andre farledstiltak for å trygge ferdsele til sjøs.

Ombygging, utvidelse og nybygg skal skje i samsvar med lokal byggeskikk og tilpasses landskapet.

1.1 Eksemplifiseringen under dette punktet skal være typiske eksempler på ulovlige inngrep eller tiltak. Unntak fra forbudene er vist gjennom generelle unntak i pkt. 1.2 og spesifiserte dispensasjonsbestemmelser i pkt. 1.3.

⁶⁹ Ser ut som en inkurie, se naturreservat forskriften for korrekt formulering

Oppregningen av forbud skal være så konkret som mulig og tilpasses det enkelte verneområde. I forskriftene til nasjonalparker som ikke inneholder ferskvann, sjøområder eller som ikke grenser til vann, vil det f.eks. ikke være aktuelt å ha med punktet "opplag av båter". At opplistingen ikke er uttømmende innebærer et forbud mot liknende inngrep i landskapet.

1.2 Generelle unntak skal beskrives og avgrenses presist. Det finnes en rekke eksempler på at "lovlige" tiltak gjennomført over en rekke år, som samlet innebærer en uheldig påvirkning på landskapet.

Vedlikehold av bygninger er tillatt. Arbeider som gjøres med sikte på bruksendring krever imidlertid tillatelse etter verneforskriften. Bruksendring krever også ofte tillatelse etter plan- og bygningsloven. Med ombygging menes bygningsmessige endringer innenfor eksisterende grunnflate. Innvendig ombygging som ikke endrer bruken av bygningen er tillatt. Arbeider som gjøres med sikte på bruksendring krever imidlertid tillatelse etter verneforskriften. Bruksendring krever også ofte tillatelse etter plan- og bygningsloven.

1.2. b) Med løyper menes traséer for skispor. Unntak for løyper gjelder manuell rydding av traséer for skispor.

1.3 Tekniske inngrep skal reguleres svært strengt i en nasjonalpark. Det skal ikke kunne gis tillatelse til tiltak som kan redusere områdets urørthet. Det er likevel hensiktsmessig å ta inn en dispensasjonshjemmel for mindre byggetiltak på eksisterende bygninger.

Likeledes at det kan gis tillatelse til oppføring av ny bygning hvis en bygning har gått tapt ved brann eller naturskade.

I samiske områder åpnes det for at forvaltningsmyndigheten kan gi tillatelse til oppføring av bygninger som er nødvendig for utøvelse av reindrift. Det er behovet i forbindelse med selve reindriftnæringen som skal vurderes i det enkelte tilfelle.

Dersom det er kraftledninger eller kraftanlegg i nasjonalparken, se forskriftsmal for landskapsvernområder § 3 pkt. 1.2 f) og g), samt 5.2 h) og 5.3 h) for hvordan drift mv. bør reguleres.

Med lokal byggeskikk menes den byggeskikk som er utbredt i området.

2. *Plantelivet*

2.1 *Vern av plantelivet*

Vegetasjon, herunder døde busker og trær, er vernet mot all skade og ødelegging. Planting eller såing av trær og annen vegetasjon er forbudt.

2.2 *Bestemmelsen i 2.1. er ikke til hinder for:*

- a) beiting.
- b) skånsom bruk av trevirke til bålbrekking.
- c) plukking av bær og matsopp.
- d) plukking av vanlige planter til eget bruk.

2.3 *Forvaltningsmyndigheten kan gi tillatelse til:*

Hogst av ved til hytter, støler og gammer i nasjonalparken.

2.4 *Regulering av beiting*

Direktoratet for naturforvaltning kan ved særskilt forskrift forby beiting som kan skade eller ødelegge naturmiljøet.

2.2 Det kan vurderes en mer spesifikk bestemmelse om beite hvis området er svært sårbart el. utsatt for sterkt beitetrykk. En generell fredning av plantelivet gjør at vi må presisere at det er tillatt å plukke bær, sopp mv.

2.3 Områdets beskaffenhet og brukerinteresser må vurderes konkret.

2.4 Bruk av et område til beite vil normalt kunne fortsette som før. Eventuelle konflikter om beitebruk skal forsøkes løst i minnelighet. Denne bestemmelsen vil imidlertid gjøre det mulig å regulere ny eller endret beitebruk som skader eller ødelegger verneverdiene.

3. *Dyrelivet*

3.1 *Vern av dyrelivet*

Dyrelivet, herunder hi, reir, hekke-, yngle- og gyteplasser, er vernet mot skade

- og unødvendig forstyrrelse. Utsetting av dyr på land og i vatn er forbudt.
- 3.2 *Bestemmelsen i pkt 3.1 er ikke til hinder for:*
 - a) Jakt, fangst og fiske i samsvar med gjeldende lovverk.
 - b) skadefelling av store rovdyr i samsvar med gjeldende lovverk
 - 3.3 *Forvaltningsmyndigheten kan gi tillatelse til:*
 - a) utsetting av fisk fra lokale fiskestammer hvor dette er gjort tidligere.
 - b) kalking av vatn og elver som er nødvendig for å hindre at en art dør ut. Det skal gjennom forvaltningsplanen fastsettes et referanseområde som ikke kan kalkes.

- 3.1 Det er i utgangspunktet en generell dyrelivsfredning i nasjonalparken, dvs. også fredning av arter som ikke omfattes av viltloven § 2.
- 3.2 Med store rovdyr menes bjørn, jerv, ulv og gaupe jf. viltloven § 12.
- 3.2 Som hovedregel skal jakt, fangst og fiske reguleres av særlovgivningen. For transport av storvilt gjelder pkt. 7.3f).
- 3.3 For områder hvor det er aktuelt med kalking av fiskevatn eller elver er det viktig å sette av et eller flere referanseområder for forskning som ikke blir kalket eller påvirket av kalk gjennom avrenning.

4. *Kulturminner*

4.1 *Vern av kulturminner*

Kulturminner skal beskyttes mot skade og ødeleggelse. Løse kulturminner skal ikke flyttes eller fjernes.

4.2 *Forvaltningsmyndighetene kan gi tillatelse til:*

Istandsetting, vedlikehold og skjøtsel av kulturminner.

- 4.1 Det er aktuelt med særskilte bestemmelser om kulturminner i de fleste nasjonalparkene. Bestemmelsene om kulturminner endrer imidlertid ikke kulturminnemyndighetens ansvar for ivaretagelse av kulturminner. Ansvar for kulturminner er tillagt Riksantikvaren og regional kulturminnemyndighet ved fylkeskommunen eller Sametinget.
- 4.2 All skjøtsel og restaurering av kulturminner skal på forhånd være avklart med kulturminnemyndigheten. Restaurering eller skjøtsel skal ikke stride mot verneformålet.

5. *Ferdsel*

5.1 *Generelt om ferdsel*

All ferdsel skal skje varsomt og ta hensyn til vegetasjon, dyreliv og kulturminner.

5.2 *Organisert ferdsel*

Bestemmelsene i denne forskriften er ikke til hinder for organisert turvirksomhet til fots så lenge naturmiljøet ikke blir skadelidende.

Organisert ferdsel og ferdselsformer som kan skade naturmiljøet må ha særskilt tillatelse av forvaltningsmyndigheten. Nærmere retningslinjer gis i forvaltningsplan.

5.3 *Sykling og organisert bruk av hest*

Sykling og organisert bruk av hest er tillatt bare på veier, samt traseer som er godkjent for slik bruk i forvaltningsplanen.

5.4 *Regulering av ferdsel*

Innenfor nærmere avgrensa deler av nasjonalparken kan Direktoratet for naturforvaltning ved særskilt forskrift regulere eller forby ferdsel som kan skade naturmiljøet.

5.5 *Omlegging av stier*

Av hensyn til naturmiljøet og kulturminner kan forvaltningsmyndigheten legge om eller kreve fjernet merking av stier og løyper.

5.6 *Generelle unntak for ferdsel*

Reglene i punkt 5 gjelder ikke ferdsel ved gjennomføring av militær operativ virksomhet og tiltak i forbindelse med ambulanse-, politi-, brannvern-, rednings- og

oppsynsvirksomhet, samt gjennomføring av skjøtsels- og forvaltningsoppgaver bestemt av forvaltningsmyndigheten.

5.1 og 5.2 Utgangspunktet er fri ferdsel i utmark. Restriksjoner på organisert ferdsel er tatt inn for å sikre en dialog mellom brukere og forvaltning og gi forvaltningsmyndigheten mulighet til å styre uheldig ferdsel slik at det ikke oppstår konflikter i forhold til dyreliv, sårbar natur og kulturminner.

I St.prp. nr. 65 (2002–2003) har Regjeringen lagt til grunn at den opplevelsesverdi urørt natur i våre fjellområder og nasjonalparker representerer, skal være grunnlag for økt turistmessig bruk og verdiskapning i fjellbygdene. Det vil innenfor rammene av verneforskriften være mulig å drive med ulike reiselivsrelaterte aktiviteter som guiding, fjellføring og annen organisert turvirksomhet. Dette uavhengig av om virksomheten er kommersiell eller ikke-kommersiell.

Det avgjørende i forhold til verneforskriften er virksomhetens virkning på naturmiljøet. Utviklingen viser at turoperatører kan utvikle reiselivstilbud som over tid kan bli en trussel mot verneverdiene. Kontroll med større arrangementer og noen former for organiserte turer kan derfor virke forebyggende mot slitasje/skade på vegetasjon eller forstyrrelse av dyreliv. Unødvendig regulering/kontroll skal unngås og faste arrangementer bør kunne få flerårige dispensasjoner hvis det ikke oppstår konflikter i forhold til naturmiljøet.

Forvaltningsplanen skal avklare hvilke typer organisert ferdsel som krever særskilt tillatelse. Det er viktig at en sikrer dialog mellom forvaltningen og brukere for å unngå at aktiviteter kommer i konflikt med verneverdiene. Større arrangementer, konkurranser og jaktprøver er normalt aktiviteter som må omsøkes.

Gjennom arbeidet med forvaltningsplan må områdets sårbarhet, mulighetene for kanalisering av ferdsel, behov for tilrettelegging osv. vurderes.

5.3 Med traseér menes stitraséer, løype-traseér og kjørespor.

For enkelte verneområder kan det også være aktuelt å åpne for at avgrensede områder i verneområdet kan settes av til slik bruk.

5.4 Denne bestemmelsen vil kun være aktuell innenfor et avgrenset område hvor ferdsel er en direkte trussel mot verneverdiene. Utarbeidelse og vedtakelse av slik forskrift følger forvaltningslovens bestemmelser.

6. Motorferdsel

6.1 Forbud mot motorferdsel

Motorferdsel til lands, til vanns og i lufta under 300 meter fra bakken er forbudt.

6.2 Bestemmelsen i pkt 6.1 er ikke til hinder for:

- a) motorferdsel ved gjennomføring av militær operativ virksomhet og tiltak i samband med ambulanse-, politi-, brannvern-, rednings- og oppsynsvirksomhet, samt gjennomføring av skjøtsels- og forvaltningsoppgaver bestemt av forvaltningsmyndigheten. Bestemmelsen gjelder ikke øvingskjøring.
- b) nødvendig bruk av beltekjøretøy på vinterføre i forbindelse med utøvelse av reindrif. Leiekjører for reineier eller reindrifansvarlig må medbringe skriftlig dokumentasjon/avtale med oppdragsgiver for at kjøringen skal være lovlig.
- c) motorferdsel for uttransport av syke/skadde dyr i medhold av lov om dyrevelferd. Kjøretøy som benyttes skal være skånsomt mot markoverflaten. Det skal gis melding til ansvarlig oppsyn for verneområdet i forkant av kjøring.

6.3 Forvaltningsmyndigheten kan gi tillatelse til:

- a) øvingskjøring for formål nevnt i pkt 6.2 a).
- b) bruk av beltekjøretøy på vinterføre i forbindelse med husdyrhold.
- c) bruk av beltekjøretøy på vinterføre i forbindelse med vedhogst etter pkt. 2.3.
- d) bruk av beltekjøretøy på vinterføre eller luftfartøy for transport av varer og utstyr til hytter og støler.
- e) bruk av beltekjøretøy på vinterføre eller luftfartøy for transport av materialer til vedlikehold og byggearbeid på bygninger, anlegg og innretninger.
- f) bruk av lett terrenggående beltekjøretøy som ikke setter varige spor i terrenget

- eller luftfartøy for uttransport av felt elg og hjort.
- g) bruk av luftfartøy eller motorkjøretøy på barmark i forbindelse med reindrift.
 - h) motorferdsel i forbindelse med kalking etter pkt. 3.3 b).

6.2 Lov om motorferdsel gjelder i tillegg til disse bestemmelsene. Det kan derfor være tilfeller hvor det også må innhentes tillatelse etter lov om motorferdsel.

Forbudet mot motorferdsel til vanns omfatter både motorferdsel i sjø og ferskvann. Verneforskriftene endrer ikke grunneiers rett til å ytterligere begrense, ev. nekte, motorferdsel på egen grunn.

6.3 Aktuelle unntak må være gjenstand for en konkret vurdering.

Unntak for øvingskjøring tas bare inn i områder hvor det er behov for såkalt kjentmannskjøring.

6.3 b) omfatter også motorferdsel for transport av gjerdemateriell.

Dispensasjoner omfatter ikke bruk av følgescooter. Det er generelt ikke grunnlag for å gi tillatelse til bruk av følgescooter.

For reindriffta legges det opp til en praksis med flerårige tillatelser med grunnlag i godkjent distriktsplan etter reindrifftsloven slik at næringen kan utøves på en tilfredsstillende måte.

7. *Forurensning*

7.1 *Forbud mot forurensning*

Forurensning og forsøpling er forbudt. All bruk av kjemiske midler som kan påvirke naturmiljøet er forbudt.

7.2 *Forvaltningsmyndigheten kan gi tillatelse til:*

Bruk av sand og liknende til snøsmelting.

7.3 *Støy*

Unødvendig støy er forbudt. Bruk av motordrevet modellfly o.l. er forbudt.

7.1 Hovedregelen er at avfall skal tas med ut av området. I noen tilfeller kan det likevel være hensiktsmessig at noe avfall brennes for å redusere transportbehovet. Brenning av avfall krever normalt også tillatelse etter forurensningsloven.

Materialer, gjerdeutstyr o.l. som blir henlagt utendørs f.eks. etter byggearbeider, må transporteres ut av området.

7.2 Det kan gis tillatelse til bruk av sand og jord mv. til snøsmelting. Bestemmelsen åpner ikke for bruk av kalk.

§ 4. *Generelle dispensasjonsbestemmelser*

Forvaltningsmyndigheten kan gjøre unntak fra forskriften dersom det ikke strider mot vernevedtakets formål og ikke kan påvirke verneverdiene nevneverdig, eller dersom sikkerhetshensyn eller hensynet til vesentlige samfunnsinteresser gjør det nødvendig, jf. naturmangfoldloven § 48.

§ 5. *Forvaltningsplan*

Det skal utarbeides en forvaltningsplan med nærmere retningslinjer for forvaltning, skjøtsel, tilrettelegging, informasjon osv. Forvaltningsplanen skal godkjennes av Direktoratet for naturforvaltning.

Forvaltningsplaner skal vise hvordan forskriftene skal praktiseres og være et hjelpemiddel for forvaltningsmyndigheten i den daglige forvaltningen av verneområdet. Målsettingen er å kunne styre aktiviteter/virksomhet innenfor et verneområde slik at det ikke oppstår unødvendige konflikter mellom ulike brukerinteresser. De retningslinjer som trekkes opp i en forvaltningsplan må ligge innenfor rammen av forskriftene.

Forvaltningsplaner skal rulleres med jevne mellomrom, og/eller etter behov. En plan skal rulleres minst hvert 10 år.

§ 6. *Skjøtsel*

Forvaltningsmyndigheten, eller den forvaltningsmyndighetene bestemmer, kan

iverksette tiltak for å opprettholde eller oppnå den naturtilstanden som er formålet med vernet.

Hjemmel for skjøtsel av verneområder følger av naturmangfoldloven § 47. Det følger av denne bestemmelsen at skjøtselstiltak er tiltak for å opprettholde eller oppnå den natur- eller kulturtilstand som er formålet med vernet, herunder tiltak for å kanalisere ferdsel, fjerning av vegetasjon eller fremmede treslag og restaurering etter naturinngrep. Eier eller rettighetshaver skal så vidt mulig varsles om skjøtselstiltak på forhånd, men beslutning om iverksetting av tiltak er ikke et enkeltvedtak.

§ 7. Forvaltningsmyndighet

Direktoratet for naturforvaltning fastsetter hvem som er forvaltningsmyndighet etter denne forskriften.

Forvaltningsmyndighet for et verneområde innebærer ansvar for å sikre en utvikling i tråd med verneformålet.

Forvaltningsmyndigheten har som oppgaver å behandle søknader om dispensasjoner, utarbeide forvaltningsplaner, organisere oppsyn i samråd med SNO, vurdere skjøtselstiltak, samarbeide med andre myndigheter, lag og organisasjoner og holde kontakt med ev. rådgivende utvalg.

Direktoratet for naturforvaltning er delegert myndighet til å fastsette hvem som skal være forvaltningsmyndighet for et verneområde.

§ 8. Rådgivende utvalg

Det kan opprettes et rådgivende utvalg for forvaltningen av nasjonalparken. Et rådgivende utvalg skal bistå forvaltningsmyndigheten med råd og uttalelser i aktuelle forvaltningsspørsmål.

Sammensetningen av slike råd må vurderes bl.a. ut fra brukerinteressene og forvaltningsmessige utfordringer. I samiske områder skal samiske interesser være representert i rådgivende utvalg.

Rådgivende utvalg bør som hovedregel oppnevnes for hele verneområdet.

§ 9. Ikrafttredelse

Denne forskrift trer i kraft straks.

Ikrafttredelse av forskriften vil normalt være dato for vernevedtaket, dvs. når vedtaket blir truffet av regjeringen ved kgl. res.

Dersom tidligere forskrift skal oppheves, angis "Fra samme tidspunkt oppheves forskrift [dato] nr (...) om (...)".

Forskrifter om midlertidige vernevedtak oppheves særskilt av Miljøverndepartementet.

VEDLEGG 6

Forskriftsmal for naturreservater

Verneplan for (...) /vern av (...) naturreservat i (...) kommune i (...) fylke

Fastsatt ved kongelig resolusjon (...) med hjemmel i lov 19. juni 2009 nr.100 om forvaltning av naturens mangfold (naturmangfoldloven) § 34 jf. § 37 og § 62. Fremmet av Miljøverndepartementet.

§ 1 Avgrensing

Naturreservatet berører følgende gnr/bnr:

(...) i (...) kommune:

(...) i (...) kommune:

Naturreservatet dekker et totalareal på (...)dekar, hvorav (ca) (...) daa er landareal/sjøareal.

Grensene for naturreservatet går fram av kart i målestokk (...) datert Miljøverndepartementet (...).

De nøyaktige grensene for naturreservatet skal avmerkes i marka. Knekkpunktene skal koordinatfestes.

Verneforskriften med kart oppbevares i (...) kommune, hos Fylkesmannen i (...) fylke, i Direktoratet for naturforvaltning og i Miljøverndepartementet. Det samme gjelder jordskiftekartet som lages etter grensemerking.

§ 2 Formål

Formålet med naturreservatet er å bevare et område som inneholder truet, sjelden eller sårbar natur (...) / representerer en bestemt type natur (...) / har særskilt betydning for biologisk mangfold i form av (...) / utgjør en spesiell geologisk forekomst (...) eller har særskilt naturvitenskapelig verdi i form av (...).

§ 3 Vernebestemmelser

I naturreservatet må ingen foreta noe som forringer verneverdiene angitt i verneformålet.

I naturreservatet gjelder følgende vernebestemmelser:

1. Vegetasjonen, herunder døde busker og trær, er vernet mot skade og ødeleggelse. Det er forbudt å fjerne planter og sopp (inkludert lav) eller deler av disse fra naturreservatet. Planting eller såing av trær og annen vegetasjon er forbudt.
2. Dyrelivet, herunder reirplasser og hiområder, er vernet mot skade, ødeleggelse og unødig forstyrrelse. Utsetting av dyr er forbudt.
3. Området er vernet mot ethvert tiltak som kan endre naturmiljøet, som f.eks. oppføring av bygninger, anlegg, gjerdar, andre varige eller midlertidige innretninger, parkering av campingvogner, brakker e.l., framføring av luftledninger, jordkabler, kloakkledninger, bygging av veier, drenering eller annen form for tørrlegging, uttak, oppfylling og lagring av masse, utføring av kloakk eller andre konsentrerte forurensningstilførsler, henleggelse av avfall, gjødsling, kalking eller bruk av kjemiske bekjempingsmidler. Forsøpling er forbudt. Opplistingen av tiltak er ikke uttømmende.
4. Bruk av naturreservatet til teltleirer, idrettsarrangementer eller andre større arrangementer er forbudt.
5. Bålbrenning er forbudt.

§ 4 Generelle unntak fra vernebestemmelsene

Vernebestemmelsene er ikke til hinder for:

1. Sanking av bær og matsopp.
2. Jakt, fangst og fiske i samsvar med gjeldende lovverk.

3. Skadefelling av store rovdyr i samsvar med gjeldende lovverk.
4. Beiting.
5. Vedlikehold av bygninger, veier og andre anlegg og innretninger som er i bruk på vernetidspunktet.
6. Drift, vedlikehold og nødvendig istandsetting ved akutt utfall på eksisterende energi- og kraftanlegg.
7. Oppgradering/fornyelse av kraftledninger for heving av spenningsnivå og økning av linjetverrsnitt når dette ikke forutsetter vesentlig fysiske endringer i forhold til verneformålet.

§ 5 Regulering av ferdsel

I naturreservatet gjelder følgende bestemmelser om ferdsel:

1. All ferdsel skal skje varsomt og ta hensyn til vegetasjon, dyreliv og kulturminner.
2. Motorisert ferdsel til lands og til vanns er forbudt, herunder start og landing med luftfartøy.
3. (Utenom eksisterende veier/stier er (...)) bruk av sykkel, hest og kjerre samt ridning forbudt.

§ 6 *Generelle unntak fra ferdselsbestemmelsene*

Ferdselsbestemmelsene er ikke til hinder for:

1. Gjennomføring av militær operativ virksomhet og tiltak i forbindelse med ambulanse-, politi-, brannvern-, rednings og oppsynsvirksomhet, samt gjennomføring av skjøtsels- og forvaltningsoppgaver som er bestemt av forvaltningsmyndigheten. Unntaket gjelder ikke øvingskjøring.
2. Nødvendig motorferdsel i forbindelse med uttransport av syke og skadde bufe. Kjøretøy som benyttes skal være skånsomt mot markoverflaten. Det skal gis melding til ansvarlig oppsyn for verneområdet i forkant av kjøring.
3. Nødvendig motorferdsel i forbindelse med akutt utfall på eksisterende energi- og kraftanlegg. Ved bruk av motorisert transport skal det i etterkant sendes melding til forvaltningsmyndigheten.
4. Nødvendig uttransport av felt elg og hjort med lett terrenggående beltekjøretøy som ikke setter varige spor i terrenget.

§ 7 *Spesifiserte dispensasjonsbestemmelser*

Forvaltningsmyndigheten kan etter søknad gi dispensasjon til:

1. Avgrenset bruk av naturreservatet for aktiviteter nevnt i § 3 nr. 4 (teltleirer, arrangementer mv)
2. Oppgradering/fornyelse av kraftledninger som ikke faller inn under § 4.
3. Nødvendig motorferdsel i forbindelse med oppgradering/fornyelse av kraftledninger.
4. Istandsetting, vedlikehold og skjøtsel av kulturminner.
5. Tiltak i forbindelse med forvaltning av vilt og fisk.
6. (...)

§ 8 *Generelle dispensasjonsbestemmelser*

Forvaltningsmyndigheten kan gjøre unntak fra forskriften dersom det ikke strider mot vernevedtakets formål og ikke kan påvirke verneverdiene nevneverdig, eller dersom sikkerhetshensyn eller hensynet til vesentlige samfunnsinteresser gjør det nødvendig, jf. naturmangfoldloven § 48.

§ 9 *Skjøtsel*

Forvaltningsmyndigheten, eller den forvaltningsmyndigheten bestemmer, kan iverksette tiltak for å opprettholde eller oppnå den natur- eller kulturtilstand som er formålet med vernet.

§ 10 Forvaltningsplan

Det kan/skal utarbeides forvaltningsplan med nærmere retningslinjer for forvaltning og skjøtsel av naturreservatet. Forvaltningsplanen kan inneholde nærmere retningslinjer for gjennomføring av skjøtsel.

§ 11 Forvaltningsmyndighet

Direktoratet for naturforvaltning fastsetter hvem som skal ha forvaltningsmyndighet etter denne forskriften.

§ 12 Ikrafttredelse

Denne forskriften trer i kraft straks.

Merknader til forskriftsmal for naturreservater

Forskriftsmalen skal benyttes som utgangspunkt for alle naturreservater. Innenfor rammen av de generelle bestemmelsene skal malen tilpasses det enkelte verneområde.

Merknader til § 1 Avgrensning:

Bestemmelsen er en standardbestemmelse som skal benyttes i alle områder. Dersom naturreservatet strekker seg over flere kommuner, må det spesifiseres hvilke gårds- og bruksnummer som hører til hvilken kommune. Det er kun eiendommer som ligger innenfor verneområdets grenser som skal listes opp i forskriften. Eiendommer som ligger utenfor verneområdet, men som grenser inn til verneområdet eller har servitutter/ rettigheter innenfor verneområdet skal ikke tas med i oppstillingen.

Med sjøareal menes saltvann. Totalarealet inkluderer ferskvann. Kravet om at grensene for verneområdet skal avmerkes i marka betyr at grensene alltid skal merkes der de går over land. Det kan likevel gjøres unntak fra slik merking på svært utilgjengelige steder. Merkingsskravet medfører ingen plikt til å merke områder i sjøen. Bestemmelsen gir likevel hjemmel til å merke i sjø, hvis det er behov for dette/merking er praktisk mulig. Knekkpunktene blir koordinatfestet som ledd i grensemerking. Når jordskifteretten har gjennomført en grensegangssak lager de et merkekart. Det er kun dette kartet det vises til i forskriften, og ikke eventuelle kart laget av andre en Jordskifteretten. Verneforskriften med kart skal oppbevares i alle berørte kommuner.

Merknader til § 2 Formål:

Naturreservater opprettes med hjemmel i naturmangfoldloven § 37, som angir hvilke områder som kan vernes som naturreservat. Dette er områder som

- a) inneholder truet, sjelden eller sårbar natur,
- b) representerer en bestemt type natur,
- c) på annen måte har særlig betydning for biologisk mangfold,
- d) utgjør en spesiell, geologisk forekomst, eller
- e) har særskilt naturvitenskapelig verdi.

Dette er alternative vilkår, noe som medfører at det er tilstrekkelig at ett av alternativene er oppfylt. Formålsbestemmelsen må beskrive hvilke(t) av alternativene som er oppfylt for det aktuelle naturreservatet. Som naturreservat kan også vernet et område som er egnet ved fri utvikling eller aktive gjenopprettingstiltak å få slike verneverdier som nevnt.

Generelle mål for områdevern følger av naturmangfoldloven § 33. Formålet for det enkelte verneområde må imidlertid beskrives konkret, og knyttes opp mot vilkårene i § 37.

Formålet skal tillegges stor vekt ved fortolkningen av verneforskriften, og det er viktig at formålet blir beskrevet på en slik måte at det kan benyttes i forvaltningen av området.

Verneforskriften kan også inneholde bestemmelser for vern av

kulturminner som ligger i reservatet, men dette er ikke en del av verneformålet.

Det må vurderes konkret hvordan samisk reindrift skal omtales i verneforskriften i verneområder hvor det drives samisk reindrift. Det skal gå frem av forskriften at

ivaretagelse av naturgrunnlaget innenfor naturreservatet er viktig for samisk kultur og næringsutnyttelse, og at området skal kunne brukes til reindrift.

Merknader til § 3 Vernebestemmelser:

Bestemmelsen angir hvilke aktiviteter og tiltak som er forbudt innenfor verneområdet. I naturreservater er plante- og dyrelivet vernet. I tillegg fastsettes forbud mot en rekke tiltak som kan endre naturmiljøet.

Denne opplistingen er ikke uttømmende, men angir eksempler på typer tiltak som anses å kunne endre naturmiljøet.

Opplistingen av forbud skal være så konkret som mulig og tilpasses det enkelte verneområde. Dette innebærer for eksempel at forbud mot opplag av båter bør tas inn i områder med ferskvann, men tas ut i områder hvor dette ikke er aktuelt. At opplistingen ikke er uttømmende innebærer et forbud også mot lignende inngrep og tiltak som ikke er listet opp. Etter en konkret vurdering av forholdene i naturreservatet kan det være aktuelt å sette forbud også mot andre aktiviteter som kan ha en negativ innvirkning på verneformålet. Det er viktig at forbudene knyttes opp mot verneformålet. Avhengig av områdets karakter kan det være behov for en nærmere presisering av noen av forbudene som er nevnt, for eksempel forbudet mot forstyrrelse av dyrelivet. Ut fra verneformålet i det enkelte området kan det være aktuelt å sette forbud mot bruk av modellbåter, modellfly og bruk av seilbrett. Det kan også være aktuelt å forby camping, teltoppsetting og oppsetting av kamouflasjeinnretninger for fotografering, samt båtcamping og sportsdykking i en gitt sone ut fra land. Dersom det skal åpnes for bålbrekking, enten på etablerte bålplasser eller med tørrkvist eller medbrakt ved må bålbrekkingsforbudet fjernes i § 3. I høringsdokumenter (og foredrag til kongelig resolusjon) bør det redegjøres nærmere for hva som ligger i de ulike forbudene, spesielt uklare begrep som "teltleirer" og "større arrangementer".

Merknader til § 4 Generelle unntak:

Bestemmelsen fastsetter generelle unntak fra vernebestemmelsene, dvs. aktiviteter som kan skje uten søknad eller tillatelse fra forvaltningsmyndigheten. Generelle unntak bør beskrives og avgrenses presist. Etter en konkret vurdering av forholdene i det enkelte verneområde kan det være aktuelt å fastsette generelle unntak for andre aktiviteter eller fjerne unntak som allerede står oppført i malen. Fiske er stort sett tillatt i naturreservatene, men kan fra land og båt være forbudt på grunn av ferdselsrestriksjoner. Jakt og fangst er generelt tillatt i de fleste naturreservater, men er underlagt strenge restriksjoner i for eksempel sjøfuglreservater. I områder der det er aktuelt med skadefelling av store rovdyr skal dette tas inn som et generelt unntak. Det må vurderes om det skal gis generelle unntak for tradisjonell næringsutøving som er og har vært vanlig i området, f.eks. tang- og tareskjæring. Unntaket for vedlikehold må tilpasses til hvilke type anlegg som finnes i naturreservatet. Vedlikehold av veier tas bare med dersom dette finnes i reservatet. Med vedlikehold menes opprettholdelse av standard på vernetidspunktet. Med vedlikehold av vei menes i denne sammenheng tiltak eller arbeid for å holde veien ved like eller opprettholde samme standard som veien hadde på vernetidspunktet. Vedlikehold av eksisterende veier må derfor skje på en slik måte at veien ikke endrer karakter. Dersom det er aktuelt med for eksempel oppgradering av standard eller utvidelse må dette tas inn som et søknadspliktig tiltak. Bestemmelsen om energi- og kraftanlegg skal kun tas med i områder hvor det faktisk er kraftlinjer. Selv om dette bare gjelder noen få områder, er bestemmelser om dette likevel tatt med i malen for å vise hvordan bestemmelsen skal lyde og hvor den skal være plassert. I slike tilfeller må det også gjøres unntak fra motorferdselsbestemmelsene i § 5. Dersom bålbrekking etter en konkret vurdering av naturtype og størrelse på naturreservatet skal være tillatt, må dette tas inn i denne paragrafen. Det kan være aktuelt å tillate bålbrekking kun på angitte plasser og/eller med tørrkvist eller medbrakt ved.

Merknader til § 5 Ferdsel:

Bestemmelsen regulerer både ferdsel til fots og motorisert ferdsel. Som utgangspunkt skal all ferdsel skje varsomt og ta hensyn til verneverdiene. I noen naturreservater er det nødvendig med ferdselsrestriksjoner også for ferdsel til fots. Det er viktig at det i verneplanprosessen vurderes hvilke bestemmelser som skal gjelder for ferdsel.

Ferdselsrestriksjoner i tidsperioder med hekking er aktuelt i alle områder hvor funksjon som hekkelokalitet inngår som verneverdi. Dersom det skal fastsettes ferdselsforbud skal dette tas inn som eget punkt i denne bestemmelsen. Der hensynet til verneverdiene tilsier det skal det settes lavtflygingsforbud, dvs. under 300 meter.

Dersom det er eksisterende veier i området kan det være aktuelt å tillate bruk av sykkel, hest og kjerre og ridning på eksisterende veger og/eller stier. Bestemmelsen kan da lyde "Utenom eksisterende veger og/eller stier er bruk av sykkel, hest og kjerre samt ridning forbudt." Dersom det i enkelte områder vurderes som aktuelt med senere regulering av ferdsel kan det tas inn en bestemmelse som gir Direktoratet for naturforvaltning myndighet til å regulere eller forby ferdsel som kan skade naturmiljøet.

Merknader til § 6 Unntak fra ferdselsbestemmelsene:

Bestemmelsen regulerer generelle unntak fra hovedreglene om ferdsel, dvs. ferdsel som kan skje uten søknad eller tillatelse fra forvaltningsmyndigheten. Bestemmelsen inneholder blant annet et generelt unntak for militær virksomhet og rednings- og oppsynstjeneste mv. Dette unntaket omfatter ikke øvingskjøring, men dersom det i noen områder er aktuelt å tillate øvingskjøring i forbindelse med slik virksomhet, må dette spesifiseres som eget unntak i § 7. Unntaket for nødvendig motorferdsel i forbindelse med uttransport av syke og skadde bufe gjelder som standard. Med "bufe" menes produksjonsdyr og andre nyttedyr som krøtter, sau, hest, geit, gris, kanin, hønsefugl og gjess mv. I områder med kraftlinjer skal det tas inn unntak for nødvendig motorferdsel i forbindelse med akuttsituasjoner. I noen områder kan det være aktuelt å tillate uttransport av felt elg og hjort. For eksempel er det i noen skogreservater åpnet for nødvendig uttransport med lett terrenggående beltekjøretøy som ikke setter varige spor i terrenget. Med dette menes håndholt beltekjøretøy som for eksempel elgtrekk eller tilsvarende. Det må vurderes konkret om dette skal være direkte unntatt eller som det skal være søknadspliktig og dermed plasseres i § 7.

I naturreservater hvor det drives samisk reindrift må det vurderes å ta inn følgende unntaksbestemmelse: "Nødvendig bruk av snøscooter/beltekjøretøy på snødekt mark i forbindelse med reindrift. Leiekjørere for reineiere eller reindriftsansvarlig må medbringe skriftlig dokumentasjon/avtale med oppdragsgiver for at kjøringen skal være lovlig." Det kan også gjøres unntak for motorisert ferdsel på eksisterende veier i områder, eller på vann der motorferdsel er tillatt etter motorferdselloven. Dersom det i noen områder er aktuelt å åpne for generell tillatelse til oppkjøring av skiløyper langs eksisterende trasé må dette tas inn i denne bestemmelsen. All annen motorferdsel i naturreservater skal skje etter søknad. Egne dispensasjonsbestemmelser kan vurderes i § 7.

Merknader til § 7 Spesifiserte dispensasjonsbestemmelser:

Spesifiserte dispensasjonsbestemmelser skal fastsettes konkret for det enkelte verneområde. Dispensasjonsbestemmelsene skal fastsettes etter en grundig vurdering av konsekvenser for verneformålet på kort og lang sikt. Etter en konkret vurdering kan det være aktuelt å fastsette spesifiserte dispensasjonshjemler for andre aktiviteter eller fjerne dispensasjonshjemler som allerede står oppført i malen. Denne dispensasjonsbestemmelsen skal angi alle aktiviteter og tiltak det i verneplanprosessen vurderes som aktuelt å dispensere til. Dette gjelder også motorferdsel. Det skal angis konkret hvilke motorferdselsformål det skal kunne gis dispensasjon til, for eksempel i forbindelse med vedlikehold eller i forbindelse med andre aktiviteter det åpnes for dispensasjon til (oppsetting av gjerder, vedhogst etc.). I naturreservatene må det vurderes konkret om det er aktuelt å ta inn dispensasjonshjemmel for øvingsvirksomhet i tilknytning til formål nevnt i § 6 nr. 1. Dersom dette skal med må dette tas inn som en

egen bokstav med følgende ordlyd: "Øvingsvirksomhet i tilknytning til formål nevnt i § 6 nr.1" Dersom det er kraftlinjer i området skal det tas inn egen unntaksbestemmelse som gjelder oppgradering/fornyelse og motorferdsel i forbindelse med dette. Det kan vurderes unntak for blant annet oppkjøring av skiløyper, eventuelt omlegging av etablerte løyper til ny trasé. Det må fremgå særskilt at det tillates bruk av motorisert transport i forbindelse med dette. I reservater hvor det drives samisk reindrift må det vurderes å ta inn dispensasjonshjemmel for bruk av luftfartøy eller motorkjøretøy på barmark i forbindelse med reindrift, og andre unntaksbestemmelser knyttet til reindriftsutøvelse som oppføring av gjerder, uttak av trevirke til brensel, rydding av eksisterende drivingslei etc. Unntaksbestemmelsene i forbindelse med reindrift er knyttet opp mot forvaltningsplan for verneområdet, som koordineres i forhold til reindriftdistriktsplan. For noen tiltak som det kan søkes dispensasjon for, kan det være aktuelt å stille krav om at tiltaket skal fremgå av en plan, for eksempel "miljøtilpasset reiseliv i henhold til plan". Begrepet plan brukes her for å skille dette fra forvaltningsplan som forvaltningsmyndigheten utarbeider. Slik plan vil være et grunnlag for å behandle søknaden, men forvaltningsmyndigheten gir da tillatelse til selve tiltaket på bakgrunn av beskrivelsen i planen, noe som ikke innebærer en godkjenning av selve planen.

Merknad til § 8 Generelle dispensasjonsbestemmelser:

Dispensasjonsbestemmelsen følger av naturmangfoldloven § 48. Loven gir også retningslinjer for hvilken avveining som skal foretas mellom øvrige vesentlige samfunnsinteresser og hensynet til verneområdet, og regler om saksbehandling ved krav om tillatelse etter flere lovverk. Dette er praktisk blant annet når det gjelder motorferdsel og byggetiltak. For retningslinjer om bruk av dispensasjonsbestemmelsen vises til eget rundskriv (Forvaltning av verneområder – nov 2001) RUNDSKRIVET ER UNDER REVISJON IHT. NY LOV

Merknader til § 9 Skjøtsel:

Hjemmel for skjøtsel av verneområder følger av naturmangfoldloven § 47. Det følger av denne bestemmelsen at skjøtselstiltak er tiltak for å opprettholde eller oppnå den natur- eller kulturtilstand som er formålet med vernet, herunder tiltak for å kanalisere ferdsel, fjerning av vegetasjon eller fremmede treslag og restaurering etter naturinngrep. Eier eller rettighetshaver skal så vidt mulig varsles om skjøtselstiltak på forhånd, men avgjørelse om iverksetting av skjøtsel er ikke enkeltvedtak. Nærmere retningslinjer om skjøtsel i verneområder finnes i Forvaltningshåndbok for verneområder (DN Håndbok 17).

Merknader til § 10 Forvaltningsplan:

Forvaltningsplanen skal vise hvordan forskriften praktiseres og skal være et hjelpemiddel for forvaltningsmyndigheten i den daglige forvaltningen av verneområdet. Dersom det i forskriftens øvrige bestemmelser vises til bestemmelser i forvaltningsplan, så må det under denne paragrafen stå at det "skal" utarbeides forvaltningsplan. Også i andre tilfeller kan det etter en konkret vurdering være aktuelt å fastsette at det skal utarbeides en forvaltningsplan, for eksempel i områder med stort behov for skjøtsel. Det kan også inngås andre avtaler om verneområdet, for eksempel avtaler om skjøtsel med berørte grunneiere eller andre interesserte. Også slike avtaler må skje innenfor rammen av verneforskriften.

Merknader til § 12 Ikrafttredelse:

Dersom verneforskriften skal erstatte et tidligere vernevedtak skal dette tas inn som andre ledd i bestemmelsen. Det skal henvises til dato for vedtak og tittel og nummer på verneforskriften som oppheves.

VEDLEGG 7

Forskriftsmal for landskapsvernområder

Vern av (...) landskapsvernområde i (...) kommune i (...) fylke

Fastsatt ved kongelig resolusjon (...) med hjemmel i lov 19. juni 2009 nr.100 om forvaltning av naturens mangfold (naturmangfoldloven) § 34 jf. § 36 og § 62. Fremmet av Miljøverndepartementet.

§ 1. Avgrensning

Landskapsvernområdet berører følgende gnr/bnr:

(...) kommune:

(...) kommune:

Landskapsvernområdet dekker et totalareal på ca (...) km², hvorav ca (...) km² er sjøareal.

Grensene for landskapsvernområdet fremgår av vedlagte kart i målestokk (...), datert

(...) Miljøverndepartementet (...). De nøyaktige grensene for landskapsvernområdet skal avmerkes i marka. Knekkpunktene skal koordinatfestes.

Verneforskriften med kart oppbevares i (...) kommune, hos Fylkesmannen i (...), i Direktoratet for naturforvaltning og i Miljøverndepartementet. Det samme gjelder jordskiftekartet som lages etter grensemerking.

Dersom landskapsvernområdet strekker seg over flere kommuner må det spesifiseres hvilke gårds- og bruksnummer som hører til hvilken kommune.

Med sjøareal menes saltvann. Totalarealet inkluderer ferskvann.

Forskriften med kart skal oppbevares i alle berørte kommuner. Når det gis egne bestemmelser for spesielle delområder, skal disse områdene fremgå av kart. Knekkpunktene blir koordinatfestet som ledd i grensemerking. Når jordskifteretten har gjennomført en grensegangssak lager de et jordskiftekart. Det er kun dette kartet det vises til i forskriften, og ikke eventuelle kart laget av andre enn jordskifteretten. Forskriften med kart skal oppbevares i alle berørte kommuner.

§ 2. Formål

Formålet med (...) landskapsvernområde er å ta vare på et natur- eller kulturlandskap av økologisk, kulturell eller opplevelsesmessig verdi, eller som er identitetsskapende. Til landskapet regnes også kulturminner som bidrar til landskapets egentart.

Variasjonsbredden av naturtyper og landskap (...) / natur preget av menneskers bruk gjennom tidene (kulturlandskap) eller som også har kulturhistoriske verdier, og tilrettelegging for bruk som bidrar til å opprettholde naturverdiene.../ økologiske og landskapsmessige sammenhenger nasjonalt og internasjonalt (...) / (...).

(...)

I delområde A (...)

I delområde B (...)

Allmennheten skal gis anledning til natur- og landskapsopplevelse gjennom utøvelse av naturvennlig og enkelt friluftsliv med liten grad av teknisk tilrettelegging.

Landskapsvernområder opprettes med hjemmel i naturmangfoldloven § 36 som angir hvilke områder som kan vernes som landskapsvernområde. Dette er områder som

- er et natur- eller kulturlandskap

- landskapet har økologisk, kulturell eller opplevelsesmessig verdi, eller være identitetsskapende.

Formålet med opprettelsen av verneområdet skal gå frem av verneforskriften, og det skal

angis så konkret som mulig. I dette ligger at det må gjøres rede for hvilke natur – og kulturverdier som ønskes ivaretatt. Målet med vernet må i det minste ligge innenfor ett eller flere av målene i § 33, men det må angis mer detaljert i lys av det enkelte områdes egenskaper og karakter.

Dersom det foreligger kulturminner som preger landskapet, bør disse også fremgå av verneformålet. For noen områder kan det være aktuelt med forskjellige bestemmelser innenfor ett og samme verneområde. Dette kan f.eks. markeres i forskriftene med sone A og sone B. Hvis det er aktuelt med flere soner innenfor verneområdet, bør det spesifikk for hver sone fremheves.

Mange landskapsvernområder har betydning for friluftsliv. Det kan tas inn i formålsbestemmelsen at området skal kunne brukes til friluftsliv.

Det må vurderes konkret hvordan samisk reindrift skal omtales i verneforskriften i verneområder hvor det drives samisk reindrift. Det skal gå frem av forskriften at "Formålet omfatter også bevaring av det samiske naturgrunnlage".

§ 3. Vernebestemmelser

I et landskapsvernområde må det ikke settes i verk tiltak som kan endre det vernede landskapets særpreg eller karakter vesentlig. Det skal legges vekt på den samlede virkningen av tiltak i området.

1. Landskapet

1.1 Inngrep i landskapet

Området er vernet mot inngrep som vesentlig kan endre eller virke inn på landskapets særpreg eller karakter.

Med de unntak som følger av forskriften pkt 1.2 og 1.3 er det forbud mot inngrep som vegbygging, oppføring og ombygging av varige eller midlertidige bygninger, anlegg og innretninger, hensetting av campingvogner, bobiler og maskiner, etablering av oppdrettsanlegg, vassdragsregulering, opplag av båter, graving, påfylling av masse, sprenging, boring, uttak og fjerning av større stein og blokker, mineraler eller fossiler, drenering, annen form for tørrlegging, nydyrking, nyplanting, bakkeplanering, fremføring av luft- og jordledninger, bygging av bruer og klopper, oppsetting av skilt, opparbeiding og merking av stier, løyper o.l.

Opplistingen er ikke uttømmende.

1.2 Bestemmelsene i pkt. 1.1 er ikke til hinder for:

- a) vedlikehold av bygninger, anlegg og innretninger. Vedlikehold skal skje i samsvar med lokal byggeskikk og tilpasses landskapet. Vedlikehold omfatter ikke ombygging eller utvidelse.
- b) vedlikehold av eksisterende stier, løyper, skilt, bruer og liknende i samsvar med forvaltningsplan.
- c) vedlikehold av eksisterende veier i samsvar med forvaltningsplan.
- d) drift og vedlikehold av jordbruksarealer i delområde....Retningslinjer for drift fastsettes i forvaltningsplan.
- e) anlegg av sanketrøer og nødvendig gjerdning i delområde...
- f) drift og vedlikehold av eksisterende energi- og kraftanlegg og nødvendig istandsetting ved akutt utfall.
- g) oppgradering/fornyelse av kraftanlegg og kraftlinjer for heving av spenningsnivå og øking av linjetverrsnitt når dette ikke fører til vesentlige fysiske endringer i forhold til verneformålet.

1.3 Forvaltningsmyndigheten kan gi tillatelse til:

- a) ombygging og utvidelse av bygninger.
- b) gjenoppføring av bygninger, anlegg og innretninger som er gått tapt ved brann eller naturskade.
- c) oppføring av bygninger, anlegg og innretninger som er nødvendige til jordbruksformål i delområde...
- d) tilrettelegging for vinterveger eller barmarkstransport av tømmer i delområde.

- e) oppføring av bygninger, anlegg og innretninger som er nødvendige for utøvelse av reindrift.
- f) bygging av bruer og legging av klopper.
- g) oppsetting av skilt og merking og etablering av nye stier.
- h) uttak av sand/skjellsand til eget bruk etter retningslinjer fastsatt i forvaltningsplan.
- i) oppgradering/fornyelse av kraftanlegg og kraftlinjer som ikke faller inn underpkt. 1.2 g).
- j) Riving av gamle bygninger, anlegg og innretninger og oppføring av nye med samme størrelse og for samme bruk.
- k) Oppføring av nødvendige navigasjonsinstallasjoner og andre farledstiltak for å trygge ferdsele til sjøs
Ombygging, utvidelse og nybygg skal skje i samsvar med lokal byggeskikk og tilpasses landskapet.

1.1 Eksemplifiseringen under dette punktet skal være typiske eksempler på ulovlige tiltak/inngrep. Unntak fra forbudene er vist gjennom generelle unntak i pkt. 1.2 og spesifiserte dispensasjonsbestemmelser i pkt. 1.3.

Opplistingen av forbud skal være så konkret som mulig og tilpasses det enkelte verneområdet. I forskriftene til landskapsvernområder som ikke inneholder ferskvann, sjøområder eller som ikke grenser til vann, vil det f.eks. ikke være aktuelt å ha med punktet "opplag av båter". Det er bare aktuelt med en særskilt beskyttelse av kulturminner mot skade og ødeleggelse dersom kulturminner er en del av verneformålet. At opplistingen ikke er uttømmende innebærer et forbud mot liknende inngrep i landskapet.

1.2 Generelle unntak bør beskrives og avgrenses presist. Det finnes mange eksempler på at "lovlige" tiltak, gjennomført over en rekke år, samlet innebærer uheldige endringer av landskapet.

Gjennom å knytte bestemmelsene til en forvaltningsplan vil man bygge inn noe fleksibilitet i vernereglene. Det kan f.eks. være behov for justering eller tilpasning til nye driftsmetoder når en forvaltningsplan skal revideres. Unntaket for nødvendig gjerdning gjelder for husdyr/beitedyr.

Vedlikehold av bygninger er tillatt. Det kreves ikke tillatelse til bruksendring etter verneforskriften selv om vedlikehold eller ombygging gjøres med sikte på endret bruk. Bruksendring krever imidlertid ofte tillatelse etter plan- og bygningsloven og søknad om bruksendring må da skje på vanlig måte. Vedlikehold av eksisterende veier må skje på en slik måte at vegen ikke endrer karakter. Det vil normalt være tillatt med nødvendig grusing og grøfting langs veger, men ikke endring til annet dekke som f.eks. asfalt. Nærmere retningslinjer for vedlikehold bør fastsettes gjennom forvaltningsplanen.

1.2.b) Med løyper menes traséer for skispor. Unntak for løyper gjelder manuell rydding av traséer for skispor.

1.2 d) innebærer at det skal være adgang til normal jordbruksdrift på fulldyrket mark inklusiv vekstskifte. Det er imidlertid ikke adgang til innføring av nye plantearter som gjelder forsøksdrift, genmodifiserte planter eller andre plantearter som kan redusere verneområdets verdi gjennom spredning.

Det må vurderes konkret hvorvidt det i forskriften skal åpnes for oppgradering/fornyelse av både kraftanlegg og kraftlinjer, eller bare kraftlinjer.

1.3 Tillatelse til inngrep skal bare kunne gis etter en grundig vurdering av konsekvenser på kort og lang sikt.

Retningslinjer for dispensasjonspraksis skal trekkes opp gjennom arbeidet med forvaltningsplan, jf. forskriften § 5.

Med ombygging menes bygningsmessige endringer innenfor eksisterende grunnflate. Innvendig ombygging er tillatt uten søknad. Bruksendring krever ikke tillatelse etter verneforskriften, jf. ovenfor.

Tillatelse til oppføring av bygninger som er gått tapt ved brann eller naturskade vil normalt

bli gitt. Det kan imidlertid settes krav til plassering/tilpasning til terreng, utforming av bygning osv.

Tilrettelegging for vinterveger eller barmarkstransport skal kun skje ved enkle inngrep som er nødvendige for fremkjøring av tømmer. Det er viktig å redusere/hindre varige markskader gjennom fornuftige trasévalg og riktig tilpasset maskinbruk.

I samiske områder åpnes det for at forvaltningsmyndigheten kan gi tillatelse til oppføring av bygninger som er nødvendig for utøvelse av reindrift. Det er behovet i forbindelse med selve reindriftnæringen som skal vurderes i det enkelte tilfelle. Med lokal byggeskikk menes den byggeskikk som er utbredt i området.

2. *Plantelivet*

2.1 *Beskyttelse av plantelivet*

Plantelivet skal beskyttes mot skade og ødeleggelse som kan endre det vernede områdets landskapets særpreg eller karakter vesentlig. Innføring av nye plantearter er forbudt. For dyrka mark gjelder forbudet mot innføring av nye plantearter kun plantearter som gjennom spredning kan redusere verneområdets verdi.

2.2 *Beiting*

Beiting er tillatt.

Direktoratet for naturforvaltning kan ved særskilt forskrift regulere eller forby beiting som skader landskapets art og karakter.

2.3 *Hogst av ved*

Hogst av ved til eget bruk og til hytter og støler i landskapsvernområdet er tillatt. Hogst skal skje som plukkhogst.

Særmerkede, dekorative og døde trær som preger landskapet skal ikke hogges.

2.4 *Skogsdrift*

Skogsdrift kan skje i medhold av plan som er godkjent av forvaltningsmyndigheten. En plan skal normalt bygge på følgende retningslinjer:

- lukkede hogstformer bør benyttes
- områder som vesentlig preger skogbildet skal bevares
- bekkedaler, urskogslommer, koller og tiurleiker skal bevares
- edellauvskog og arealer med fuktskog skal ikke hogges
- etablering av ny skog skal fortrinnsvis skje ved naturlig foryngelse
- ved behov kan suppleringsplanting av stedegne treslag benyttes

2.1 Plantelivet er ikke fredet, men skal ihensyntas ved bruk av området. Det er ikke forbud mot å plukke blomster, bær og sopp mv. Dette gjelder såfremt det ikke er innført særskilt plantelivsfredning etter naturvernloven § 13. Innføring av nye plantearter innebærer bl.a. et forbud mot skogreising og treslagskifte.

For dyrka mark gjelder forbudet mot innføring av nye plantearter kun plantearter som gjennom spredning kan redusere verneområdets verdi. Det bør derfor gå frem av forvaltningsplanen hvilke plantearter som kan være uheldig for verneområdets verdi.

2.2 Bruk av et område til beite er normalt ikke noe problem. En rekke steder vil også beite være ønskelig for å opprettholde landskapsverdiene.

2.3 Hogst av ved til eget bruk er tillatt. Med "eget bruk" menes vanlig privat forbruk til vedfyring, ikke bruk av ved til store fyringsanlegg eller uttak for salg. Ved behov kan det vurderes om uttak av ved kun skal være tillatt for hytter og støler i verneområdet.

Motorisert transport krever særskilt tillatelse etter pkt. 5.3 c).

2.4 Dette punktet regulerer skogsdrift. Grunneier, skogeierforening og andre kan fremme forslag til slik plan. For de områder hvor opprettholdelse av eksisterende skogbilde er en del av verneformålet, skal lukkede hogstformer benyttes. Det skal ikke etableres skog som "uniformerer" landskapet, uten at dette er til hinder for at det plantes gran i eksisterende granskog. Skogsdriften skal legge til rette for bevaring av skogens biologiske mangfold, et variert og flersiktet skogbilde - og et stabilt landskapsbilde.

Nødvendig motorferdsel skal avklares i planen.

Pågående virksomhet kan fortsette å utvikles såfremt det ikke endrer det vernede landskapets særpreg eller karakter vesentlig eller motvirker verneformålet.

3. *Dyrelivet*

a) Jakt, fangst og fiske i samsvar med gjeldende lovverk er tillatt.

Det er ikke fastsatt særskilte bestemmelser om jakt og fiske innenfor landskapsvernområdet. Her gjelder vanlige bestemmelser etter viltloven, samt lakse- og innlandsfiskeoven.

For transport av storvilt gjelder bestemmelsene i pkt. 5.2 c) og 5.3 f).

4. *Kulturminner*

4.1 *Vern av kulturminne*

Kulturminner skal beskyttes mot skade og ødeleggelse. Løse kulturminner kan ikke flyttes eller fjernes dersom det kan endre det vernede landskapets særpreg eller karakter vesentlig.

4.2 Forvaltningsmyndigheten kan gi tillatelse til istandsetting, vedlikehold og skjøtsel av kulturminner.

5. *Ferdsel*

5.1 *Generelt om ferdsel*

All ferdsel skal skje varsomt og ta hensyn til vegetasjon, dyreliv og kulturminner.

5.2 *Sykling og organisert bruk av hest*

Sykling og organisert bruk av hest er bare tillatt på veier, samt eller traseer som er godkjent for slik bruk i forvaltningsplanen, jf. § 5.

5.3 *Ferdse som kan skade naturmiljøet*

Innenfor nærmere avgrensede deler av landskapsvernområdet kan Direktoratet for naturforvaltning ved særskilt forskrift regulere ferdsel som ikke skjer til fots.

5.4 *Omlagging av stier*

Av hensyn til naturmiljøet og kulturminner kan forvaltningsmyndigheten legge om eller kreve fjernet merking av stier og løyper.

5.5 *Generelle unntak for ferdsel*

Reglene i punkt 4 gjelder ikke ferdsel ved gjennomføring av militær operativ virksomhet og tiltak i forbindelse med ambulans-, politi-, brannvern-, rednings- og oppsynsvirksomhet, samt gjennomføring av skjøtsels- og forvaltningsoppgaver bestemt av forvaltningsmyndigheten.

5.2 I landskapsvernområder hvor det eksisterer veger, skal det fremgå av forskriften at sykling på veiene er tillatt.

Med traseer menes stitraséer, løypetraséer og kjørespor. For enkelte verneområder kan det også være aktuelt å åpne for at avgrensede områder i verneområdet kan settes av til slik bruk.

5.3 Denne bestemmelsen vil bare være aktuell for mindre og avgrensede områder hvor ferdsel utgjør en direkte trussel mot verneverdiene. Utarbeidelse og vedtakelse av slik forskrift følger forvaltningslovens bestemmelser.

6. *Motorferdsel*

6.1 *Forbud mot motorferdsel*

Motorferdsel til lands og til vanns er forbudt, herunder start og landing med luftfartøy.

6.2 *Bestemmelsen i punkt 6.1 er ikke til hinder for:*

a) motorferdsel ved militær operativ virksomhet og tiltak i forbindelse med ambulans-, politi-, brannvern-, rednings- og oppsynsvirksomhet, samt gjennomføring av skjøtsels- og forvaltningsoppgaver bestemt av forvaltningsmyndigheten. Bestemmelsen gjelder ikke øvingskjøring.

b) motorferdsel på innmark i forbindelse med drift av jordbruksarealer.

- c) bruk av lett terrenggående beltekjøretøy som ikke setter varige spor i terrenget for uttransport av felt elg og hjort.
- d) bruk av motor på båt i forbindelse med fiske i sjø over 2 km².
- e) nødvendig bruk av beltekjøretøy på vinterføre i forbindelse med reindrift. Leiekjørere for reineier eller reindriftsansvarlig må medbringe skriftlig dokumentasjon/avtale med oppdragsgiver for at kjøringen skal være lovlig.
- f) motorferdsel i samsvar med plan for skogsdrift som er godkjent etter pkt 2.4.
- g) motorferdsel på veier i sone som er avmerket/godkjent i forvaltningsplan.
- h) motorferdsel i forbindelse med akutt utfall på kraftlinjer og kraftanlegg. Det skal i ettertid sendes melding til forvaltningsmyndigheten.
- i) motorferdsel for uttransport av syke/skadde dyr i medhold av lov om dyrevelferd. Kjøretøy som benyttes skal være skånsom mot markoverflaten. Det skal gis melding til ansvarlig oppsyn for verneområdet i forkant av kjøring.
- j) motorferdsel for transport av gjerdemateriell

6.3 *Forvaltningsmyndigheten kan gi tillatelse til:*

- a) øvingskjøring for formål nevnt i pkt 6.2 a).
- b) bruk av beltekjøretøy på vinterføre i forbindelse med husdyrhold.
- c) motorferdsel i forbindelse med vedhogst etter pkt. 2.3.
- d) bruk av beltekjøretøy på vinterføre eller luftfartøy for transport av varer og utstyr til hytter og støler.
- e) bruk av beltekjøretøy på vinterføre eller luftfartøy for transport av materialer til byggearbeid og vedlikehold på bygninger, anlegg og innretninger.
- f) bruk av luftfartøy for uttransport av felt elg og hjort.
- g) bruk av luftfartøy eller motorkjøretøy på barmark i forbindelse med reindrift.
- h) motorferdsel i forbindelse med drift, vedlikehold og oppgradering/fornyelse av eksisterende kraftanlegg.
- i) motorferdsel i forbindelse med vedlikehold av veg

6.1 Begrepet landing og start omfatter også de tilfeller der et helikopter står like over bakken i hensikt å laste eller losse. Likeledes rammes også landingsøvelser uten å lande.

6.2 Lov om motorferdsel gjelder i tillegg til disse bestemmelsene. Det kan derfor være tilfeller hvor det også må innhentes tillatelse etter lov om motorferdsel.

Verneforskriftene endrer ikke grunneiers rett til å begrense ytterligere, ev. nekte, motorferdsel på egen grunn.

6.3 Aktuelle unntak må være gjenstand for en konkret vurdering.

Med "bruk av luftfartøy" menes start og landing med helikopter når forskriften ikke inneholder et forbud mot lavtflyving. Unntak for øvingskjøring tas bare inn i områder hvor det er behov for såkalt kjentmannskjøring.

Dispensasjoner omfatter ikke bruk av følgescooter. Det er generelt ikke grunnlag for å gi tillatelse til bruk av følgescooter. For reindriften legges det opp til en praksis med flerårige tillatelser med grunnlag i godkjent distriktsplan etter reindriftsloven slik at næringen kan utøves på en tilfredsstillende måte.

7. *Forurensning*

7.1 *Forbud mot forurensning*

Forurensning og forsøpling, er forbudt. All bruk av kjemiske midler som kan påvirke naturmiljøet er forbudt.

7.2 *Forvaltningsmyndigheten kan gi tillatelse til:*

Bruk av sand og liknende til snøsmelting.

7.3 *Støy*

Unødvendig støy skal unngås.

7.1 Hovedregelen er at avfall skal tas med ut av området. I noen tilfeller kan det likevel være hensiktsmessig at noe avfall brennes for å redusere transportbehovet. Brenning av avfall krever normalt også tillatelse etter forurensningsloven. Materialer, gjerdeutstyr o.l.

som blir henlagt utendørs f.eks. etter byggearbeider, må transporteres ut av området.
7.2 Det kan gis tillatelse til bruk av sand og jord mv. til snøsmelting. Bestemmelsen åpner ikke for bruk av kalk.

§ 4. Generelle dispensasjonsbestemmelser

Forvaltningsmyndigheten kan gjøre unntak fra forskriften dersom det ikke strider mot vernevedtakets formål og ikke kan påvirke verneverdiene nevneverdig, eller dersom sikkerhetshensyn eller hensynet til vesentlige samfunnsinteresser gjør det nødvendig, jf. naturmangfoldloven § 48.

I direktoratets rundskriv "Forvaltning av verneforskrifter" november 2001 er det gitt veiledning til innholdet i de generelle dispensasjonsbestemmelsene.

§ 5. Forvaltningsplan

Det skal utarbeides en forvaltningsplan med nærmere retningslinjer for forvaltning, skjøtsel, tilrettelegging, informasjon mv. Forvaltningsplanen skal godkjennes av Direktoratet for naturforvaltning.

Forvaltningsplaner skal vise hvordan forskriftene skal praktiseres og være et hjelpemiddel for forvaltningsmyndigheten i den daglige forvaltningen av verneområdet. Målsettingen er å kunne styre aktiviteter/virksomhet innenfor et verneområde slik at det ikke oppstår unødvendige konflikter mellom ulike brukerinteresser. De retningslinjer som trekkes opp i en forvaltningsplan må ligge innenfor rammen av forskriftene. For bedre å kunne sikre verneverdiene og styre brukerinteressene kan det være hensiktsmessig å dele inn et verneområde i forvaltningssoner. I slike soner kan det i forvaltningsplanen anbefales forskjellig dispensasjonspraksis.

Forvaltningsplaner skal rulleres med jevne mellomrom, og/eller etter behov. En plan skal rulleres minst hvert 10 år.

§ 6. Skjøtsel

Forvaltningsmyndigheten eller den som forvaltningsmyndigheten bestemmer kan iverksette skjøtselstiltak for å opprettholde eller oppnå den natur- og kulturtilstanden som er formålet med vernet.

Hjemmel for skjøtsel av verneområder følger av naturmangfoldloven § 47. Det følger av denne bestemmelsen at skjøtselstiltak er tiltak for å opprettholde eller oppnå den natur- eller kulturtilstand som er formålet med vernet, herunder tiltak for å kanalisere ferdsel, fjerning av vegetasjon eller fremmede treslag og restaurering etter naturinngrep. Eier eller rettighetshaver skal så vidt mulig varsles om skjøtselstiltak på forhånd, men beslutning om iverksetting av tiltak er ikke et enkeltvedtak

§ 7. Forvaltningsmyndighet

Direktoratet for naturforvaltning fastsetter hvem som er forvaltningsmyndighet etter denne forskriften.

Forvaltningsmyndighet for et verneområde innebærer ansvar for å sikre en utvikling i tråd med verneformålet. Forvaltningsmyndigheten har som oppgaver å behandle søknader om dispensasjoner, utarbeide forvaltningsplaner, organisere oppsyn i samråd med SNO, vurdere skjøtselstiltak, samarbeide med andre myndigheter, lag og organisasjoner og holde kontakt med ev. rådgivende utvalg.

Direktoratet for naturforvaltning er delegert myndighet til å fastsette hvem som skal være forvaltningsmyndighet for et verneområde.

§ 8. Rådgivende utvalg

Det kan opprettes et rådgivende utvalg for forvaltningen av landskapsvernområdet.

Et rådgivende utvalg skal bistå forvaltningsmyndigheten med råd og uttalelser i aktuelle forvaltningsspørsmål. Sammensetningen av slike råd må vurderes bl.a. ut fra brukerinteressene og forvaltningsmessige utfordringer. I samiske områder skal samiske interesser være representert i rådgivende utvalg. Rådgivende utvalg bør som hovedregel

oppnevnes for hele verneområdet.

§ 9. Ikrafttredelse

Denne forskrift trer i kraft straks.

Ikrafttredelse av forskriften vil normalt være dato for vernevedtaket, dvs. når vedtaket blir truffet av regjeringen ved kgl. res.

Dersom tidligere forskrift skal oppheves, angis "Fra samme tidspunkt oppheves forskrift [dato] nr (...) om (...)".

Forskrifter om midlertidige vernevedtak oppheves særskilt av Miljøvern-departementet.

VEDLEGG 8

Forskrift om vern for Reisa nasjonalpark / Ráissa álbmotlaš meahcci, Nordreisa kommune, Troms.

Fastsatt ved kgl.res. 28. november 1986. Fremmet av Miljøverndepartementet. Endret 24 okt 2003 nr. 1264.

I

I medhold av lov om naturvern av 19. juni 1970 nr. 63 § 3, jf. § 4, og § 21, § 22 og § 23, er det ved kgl.res. av 28. november 1986 fastsatt at et område i Nordreisa kommune i Troms fylke legges ut som nasjonalpark med navnet Reisa nasjonalpark (Ráissa álbmotlaš meahcci).

II

Nasjonalparken dekker et areal på 803 km².

Grensene for nasjonalparken framgår av kart i målestokk 1:100.000, Fylkesmannen i Troms, Miljøvernavdelingen, juli 1986 og grensebeskrivelse.

Kartet og vernebestemmelsene oppbevares i kommunen, hos fylkesmannen i Troms, i Direktoratet for naturforvaltning og i Miljøverndepartementet.

De nøyaktige grensene for nasjonalparken skal avmerkes i marka etter nærmere anvisning fra forvaltningsmyndigheten. Knekkpunktene bør koordinatfestes.

III. Formål

Formålet med Reisa nasjonalpark er å bevare et vakkert og tilnærmet urørt fjell- og dalområde med dets plante- og dyreliv og geologiske forekomster, og å gi allmennheten adgang til friluftsliv i et slikt område.

IV. Verneregler

1. *Landskapet*

1.1 Landskapet skal være vernet mot tekniske inngrep av enhver art, herunder oppføring av bygninger og anlegg, vegbygging, bergverksdrift, vassdragsregulering, graving og påfylling av masse, sprenging og boring, drenering og annen form for tørrlegging, framføring av luft- og jordledninger, bygging av bruer og klopper, merking av stier og løyper o.l.

1.2 Unntatt fra bestemmelsene i pkt. 1.1. er:

- uttak i nåværende størrelsesorden av vann fra Ráisjávri (Reisavatn) til Biedjovággi gruber
- drift og nødvendig vedlikehold av eksisterende
 - anlegg for slikt vannuttak
 - kraftlinje
 - bygninger
 - reindrifsanlegg
 - bruer og klopper og

- stier og løyper

1.3 Forvaltningsmyndigheten kan gi tillatelse til:

- oppføring av bygninger og anlegg i forbindelse med oppsyn og reindrift
- bygging av bruer og klopper
- merking av nye ruter (stier og løyper)

2. *Plantelivet*

2.1 Vegetasjonen, herunder også døde trær og busker, er fredet mot skade og ødeleggelse av enhver art som ikke skyldes vanlig ferdsel og beiting.

Nye plantearter må ikke innføres.

2.2 Unntatt fra bestemmelsene i pkt. 2.1. er:

- Bruk av brensel og trevirke i reindriften i henhold til reindriftslovens bestemmelser.
- Bruk av trevirke (ris) til snarefangst.
- Bruk av nedfalt virke og tørre kvister til bål på stedet.
- Plukking av bær, matsopp og kvister til eget bruk, og ellers lovlig plukking av molte for salg.

2.3 Forvaltningsmyndigheten kan gi tillatelse til:

- Uttak av trevirke til brensel for hytter og gammer i nasjonalparken.

3. *Dyrelivet*

For viltet gjelder viltlovens bestemmelser og forskrifter. Med viltet menes her viltlevende landpattedyr, fugler, amfibier og krypdyr.

Nye dyrearter må ikke innføres.

Fiske er tillatt etter gjeldende bestemmelser for lakse- og innlandsfiske.

4. *Motorferdsel*

4.1 Motorferdsel til lands og til vanns, herunder landing og lavtflyvning med luftfartøy, er forbudt.

4.2 Unntatt fra bestemmelsene i pkt. 4.1. er:

- Motorferdsel i forbindelse med Forsvarets operative virksomhet og patruljering av riksgrensen.
- Motorferdsel i forbindelse med politi-, ambulanse-, brannvern-, rednings- og sikringstjeneste og oppsyns-, skjøtsels- og forvaltningsoppgaver. Øvelseskjøring for disse formål innen nasjonalparken er ikke tillatt.
- Bruk av beltekjøretøy på vinterføre for utøvelse av reindrift.
- Bruk av beltekjøretøy på vinterføre og landing med luftfartøy i forbindelse med drift og vedlikehold av eksisterende kraftlinje.
- Motorferdsel med tradisjonell elvebåt på Reisaelva nedenfor Nedrefoss.
- Bruk av motorfartøy på Ráisjávri.

4.3 Forvaltningsmyndigheten kan gi tillatelse til:

- Bruk av kjøretøy på barmark etter eksisterende kjørespor for vedlikehold av kraftlinje.
- Landing med luftfartøy og bruk av motorkjøretøy på barmark etter eksisterende kjørespor i forbindelse med reindrift.
- Landing med luftfartøy og bruk av motorkjøretøy etter eksisterende kjørespor for transport av felt storvilt.
- Motorferdsel i forbindelse med annen nødvendig transport.

5. *Forurensning*

Forurensning og forsøpling er forbudt. Avfall skal enten brennes eller tas med ut av området. Materiale som råtner og avfall ved de faste hyttene kan graves forsvarlig ned. Det må ikke brukes kjemiske midler som kan endre naturmiljøet. For øvrig gjelder lov om vern mot forurensninger og om avfall.

6. *Ferdsel*

6.1 All ferdsel og aktivitet skal skje hensynsfullt og varsomt slik at en ikke skader natur- og kulturverdier, forstyrrer vilt, tamrein og bufe, eller er til ulempe for andre.

Idrettsarrangement er forbudt. Unntatt fra dette er skyss av turister med elvebåt.

6.2 Miljøverndepartementet kan fastsette nærmere bestemmelser om ferdselen i nasjonalparken dersom verneformålet gjør det nødvendig.

7. *Skjøtsel*

Forvaltningsmyndigheten, eller den forvaltningsmyndigheten bestemmer, kan gjennomføre skjøtselstiltak for å fremme verneformålet. Det kan utarbeides skjøtselsplan, som skal inneholde nærmere retningslinjer for gjennomføring av skjøtselstiltakene.

8. *Unntak fra vernereglene*

Forvaltningsmyndigheten kan gjøre unntak fra vernereglene når formålet med vernet krever det, for vitenskapelige undersøkelser og arbeid eller tiltak av vesentlig samfunnsmessig verdi, eller i særlige tilfeller når dette ikke er i strid med formålet med nasjonalparken.

9. *Forvaltning av vernereglene*

Forvaltningen av vernereglene tillegges fylkesmannen i Troms med unntak av myndighet etter pkt. 6.2. Forvaltningsmyndigheten kan delegerer avgjørelsesmyndighet til Direktoratet for Statens Skoger vedrørende pkt. 1.3, 2.3 og 4.3.

0 Endret ved forskrift 24 okt 2003 nr. 1264.

V

Den myndighet Kongen har etter §§ 4 og 6 om skjøtsel, etter § 21 om merking av fredninger m.m., etter § 22 om regulering av ferdsel og etter § 23 om å gjøre unntak fra vernereglene, blir for disse områdene overført til Miljøverndepartementet.

VI

Disse bestemmelsene trer i kraft straks.

Sámi allaskuvla
Sámi University College

ISSN 0809-6090